

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXX. évfolyam

2020/1.

A TARTALOMBÓL

Megújuló Hadtudomány

Amerikai dróntámadás egy
iráni tábornok ellen és következményei

Honvédelmi alapismeretek
a felsőoktatásban

A migráció és a bűnözés viszonya

Humánpolitikai kihívások

A mesterséges intelligencia és az etika

A hévízi Zrínyi Miklós honvédtiszti
gyógyház építése és működése

Katonai vezető szerepek
a Magyar Honvédségben

A Hadtudományi lexikon új kötete

Az MHTT pályázati felhívása

A Hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával
jelenik meg. A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archíválja.

A lapszám szerzői

- Prof. dr. Főríz Sándor ny. r. dandártábornok,
CSc, egyetemi tanár, NKE RTK
- Dr. Gőcze István ny. alezredes, PhD
- Dr. Hausner Gábor alezredes, PhD,
főszerkesztő, NKE HHK KTSZI
- Dr. Jakab László ny. alezredes, PhD
- Dr. Jobbágy Zoltán ezredes, PhD, dékánhelyettes,
NKE HHK
- Dr. Katona Magda Nasrín, CSc,
biztonság- és védelempolitika elemző
- Dr. Kladek András ny. ezredes, PhD
- Dr. Krajnc Zoltán ezredes, PhD,
dékánhelyettes, NKE HHK
- Dr. Krizbai János ny. ezredes, PhD
- Dr. Négyesi Imre alezredes, PhD,
tanszékvezető egyetemi docens, NKE HHK
- Prof. dr. Padányi József vezérőrnagy, DSc,
egyetemi tanár, KMDI vezető, NKE HHK
- Dr. Ritecz György ny. r. ezredes, CSc
- Dr. Süli Attila őrnagy, PhD,
tudományos kutató, HM HIM
- Dr. Stummer Judit, PhD,
főmunkatárs, NKE HHK
- Prof. dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes, CSc,
egyetemi tanár, NKE HHK
- Szücs Péter alezredes, doktorandusz,
NKE HHK, HDI
- Dr. Takács Szabolcs, PhD, egyetemi docens,
Károli Gáspár Református Egyetem
- Vass János ny. ezredes
- Visi Tibor ezredes,
intézetvezető, NKE HHK KTSZI
- Dr. Vízvári Béla CSc, egyetemi tanár,
Kelet-Mediterrán Egyetem

Rövidítések:

- HDI – Hadtudományi Doktori Iskola
HHK – Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
HM HIM – Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet
és Múzeum
KMDI – Katonai Műszaki Doktori Iskola
KTSZI – Katonai Tanfolyamszervező Intézet
NKE – Nemzeti Közsolgálati Egyetem
ny. – nyugállományú
r. – rendőr
RTK – Rendészettudományi Kar

A Magyar Hadtudományi Társaság és az MTA Hadtudományi Bizottság "A., kategóriás, lektorált folyóirata

Felelős kiadó:

Szenes Zoltán, az MHTT elnöke

A folyóirat szerkesztőbizottsága:

Elnök:

Hegedűs Henrik, az MHTT alelnöke

Elnökhelyettes:

Hausner Gábor főszerkesztő

Rovatvezető (angol nyelvű közlemények):

Panajotu Kosztasz

A bizottság tagjai:

Balla Tibor

Forgács Balázs

Haig Zsolt

Horváth Attila

Kátai–Urbán Lajos

Lakner Zoltán

Palik Mátvás

Siposné Kecskeméthy Klára

Ujházy László

Szerkesztőbizottság és kiadó:

Budapest X.,

Hungária krt. 9–11.

Tel.: 432-9000/29-684 mellék

(A mellék HM-vonalon

közvetlenül hívható.)

Levélcím:

1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail cím:

hadtudomany@gmail.com

Honlap:

www.mhtt.eu/?page=ht_archiv

Nyomtatott kiadásváltozat:

ISSN 1215-4121

Műszaki szerkesztés, nyomdai előkészítés:

BAUSZ Stúdió

Nyomtatta:

Prime Rate Kft.

Online kiadásváltozat:

ISSN 1588-0605

Webmester: Jelencsics Imre

HADTUDOMÁNY

MILITARY SCIENCE

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXX. évfolyam

1. szám

2020. május

Tartalomjegyzék

Megújuló Hadtudomány

(Szenes Zoltán – Padányi József – Hausner Gábor) 3

BIZTONSÁGPOLITIKA

Katona Magda

Szulejmáni tábornok halálára – 1. rész 6

HONVÉDELEM

Stummer Judit – Visi Tibor

Honvédelmi alapismeretek a felsőoktatásban tanulók nézőpontjából . . . 22

Fórizs Sándor

Menekültek Jugoszláviában 1956. novemberben 42

Ritecz György

A migráció és a bűnözés viszonya a külföldiek által Németországban
elkövetett bűncselekmények tendenciái alapján – 2. rész 53

Vizvári Béla – Takács Szabolcs

A beléptetés egy lehetséges technológiája
nagy irreguláris migrációs hullám esetén 67

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

Jobbágy Zoltán – Krizbai János

Humánpolitikai kihívások NATO-tagságunk múltja
és a honvédség jövője szemszögéből – 2. rész 84

Négyesi Imre

A mesterséges intelligencia és az etika 103

VÉDELEMGAZDASÁG

Hausner Gábor – Padányi József – Süli Attila

A hévízi Zrínyi Miklós magyar királyi
honvédtisztgyógyház, 1933–1944 114

FÓRUM

Jakab László

A Légierő Művelettámogatási Tanszék szerepe
a repülő-műszaki hallgatók NATO integrációs felkészítésében 132

Szücs Péter

Katonai vezetői szerepek a Magyar Honvédségben 141

Gócze István – Krajnc Zoltán – Padányi József

A Hadtudományi Lexikon új kötetéről 148

A TÁRSASÁG HÍREI

Az MHTT 2019. évi Tanárky Sándor-díjasai

Horváth Attila 157

Óvári Gyula 158

SZEMLE

Tim Marshall: A földrajz fogságában (*Vass János*) 160

Lőrincz Kálmán: Menetben (*Kladek András*) 163

A *Hadtudomány* 2019. évi elektronikus számának tartalomjegyzéke 166

Contents 168

Megújuló Hadtudomány

Tisztelt Olvasók!

Az idei esztendőben jelentős mérföldkőhöz érkezett a Magyar Hadtudományi Társaság és annak folyóirata, a *Hadtudomány*. A Társaság 30 évvel ezelőtt, a rendszerváltást követően, 1990-ben jött létre, azzal a céllal, hogy a hadtudomány fejlődését, a katonai biztonság problémáinak tudományos vizsgálatát, a tudományos eredmények gyakorlatba való átültetését, valamint a hadtudománnyal és a kapcsolódó tudományterületekkel foglalkozó szakemberek összefogását szolgálja. A Társaság vezetése a kezdetektől kiemelten fontosnak tartotta, hogy a szervezetben folyó munkát megismertesse a nyilvánossággal, ezért egy saját, negyedévente nyomtatásban megjelenő tudományos folyóirat megindítása mellett döntött. Ennek megfelelően 1991 szeptemberében megjelent a *Hadtudomány* első száma, amelyet a szerkesztőbizottság elnöke, Simon Sándor altábornagy ezekkel a sorokkal indított útjára: „Őszintén szeretnénk, ha folyóiratunk elismert fóruma lenne a magyar tudományos életnek, a hadtudomány kérdéseivel foglalkozó kutatóknak, szakembereknek és az olvasóknak egyaránt.

Folyóiratunk hozzá kíván járulni a magyar hadtudomány további fejlesztéséhez, a biztonságpolitika és honvédelmi politika alakításához. A hadtudomány különböző területein a lehetőségeinek megfelelően segíteni kívánja a tudományos gondolkodás fejlődését, a honvédelem állami feladatainak teljesítését.”

Az eltelt évtizedekre visszatekintve elmondhatjuk, hogy az alapítói célok teljesültek. A folyóirat főszerkesztőinek (Molnár Istvánnak, Horváth Istvánnak, Bertalan Györgynek) és közreműködőinek köszönhetően a tudományos szemle profilja kialakult, átfogta a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok ágait, rovatrendje jól reprezentálta a Társaság szakosztályainak tevékenységét. Nem véletlen, hogy a periodika hamar népszerű lett az MHTT tagjai körében és elfogadott fórumává vált a tudománynak. A Magyar Hadtudományi Társaság, a tagság tudományos kutatási eredményeit publikáló *Hadtudomány* meghatározó szerepet játszott abban, hogy 1994-ben

az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályán belül újjáalakult az 1883-ban létrehozott önálló Hadtudományi Bizottság, s ezzel a hadtudomány ismét elfoglalta helyét az Akadémia által elismert tudományágak között. A *Hadtudomány* ez idáig megjelent 29 évfolyamának lapjain több mint 1200 tanulmány és közel 70 könyvismertetés, recenzió látott napvilágot, amihez társul még 2008 óta az elektronikus számokban közölt mintegy 230 írás. A folyóirat tudományos beágyazottságát és elismertségét jelzi, hogy e hatalmas teljesítményből a Magyar Tudományos Művek Tárában 877 közlemény szerepel, és a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága és Állam- és Jogtudományi Bizottsága egyaránt a legmagasabb, „A” kategóriába sorolta. A lap színvonalát ismerte el az MTA azzal is, hogy 2013-tól a *Hadtudomány* az MHTT és az MTA Hadtudományi Bizottsága közös tudományos orgánusaként jelenik meg.

A harmincadik évfolyamba lépő *Hadtudomány* tehát jól szerkesztett, színvonalas és a hazai tudományos fórumokon nagyra becsült folyóirat. A közelmúltban megújult szerkesztőbizottság legfontosabb feladata a folyamatosság biztosítása, az értékek továbbvitele, a szerzői, közreműködői kör bővítése és a katonai (Honvédelmi Minisztérium, Magyar Honvédség Parancsnoksága) kutatóintézetekkel, az MH Modernizációs Intézettel, valamint egyes civil kutatóhelyekkel, kutatókkal, szervezetekkel való szorosabb szakmai és személyi kapcsolatok kialakítása.

A tudományos folyóiratokkal szemben a hazai és nemzetközi fórumokon az utóbbi években megfogalmazott egyre szigorúbb követelmények és előírások, valamint az MTA által 2016-ban elfogadott új tudományági nomenklatúra mindazonáltal változtatásokat is szükségessé tesznek. A régi, a maga idején jól bevált rovatrendet hozzá kellett igazítani a tudomány változó rendszeréhez, amely munkát a *Hadtudomány* szerkesztőbizottsága elvégezte. Ennek eredményét a Tisztelt Olvasók már e jubileumi évfolyam első számában is láthatják. A nemzetközi láthatóság, a nemzetközi jelenlét erősítése és hosszabb távú célkitűzésként az indexálhatóság, a SCOPUS nemzetközi citációs adattárba való bekerülés érdekében több tartalmi és formai változtatást kell végrehajtani a nyomtatott lapszámban éppúgy, mint a folyóirat weboldalán. Ezek közül a legfontosabb az angol nyelvű tanulmányok megjelenésének a lehetővé tétele az elektronikus lapszámban.

A Társaság és a folyóirat alapítása óta nemcsak a tudomány, de a nemzetközi környezet is óriásit változott. Magyarország tagja lett az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének és az Európai Uniónak. Az elmúlt évtizedekben új típusú veszélyek és fenyegetések jelentek meg, amelyek a hadviselésre is hatással voltak (aszimmetrikus és hibrid hadviselés). Új kihívásokkal (jelenleg éppen a koronavírus okozta válsághelyezettel)

kell szembenéznie a közös és a nemzeti védelempolitikának, az egyes országok haderőinek, így a Magyar Honvédségnek is. A katonai együttműködés, válságkezelés, békeműveletek mellett napjainkban Európa-szerte, így hazánkban is egyre nagyobb hangsúly esik a haderőfejlesztésre, a haditechnikai modernizációra, valamint az ország védelmi képességének javításában való részvételre. Tanúi vagyunk, hogy a honvédség békeidőbeli szerepe változóban van, a kormányzat és a társadalom szemében fölértékelődik.

A mai bizonytalan és veszélyes világban megnőtt a stratégiai gondolkodás szerepe, reneszánszát éli a katonai erő alkalmazása a nemzetközi politikában, megkerülhetetlenné vált az átfogó megközelítés elmélete és gyakorlata. Mindez komoly felelősséget és új feladatokat ró a *Hadtudomány* című folyóiratra. Ezért tisztelettel arra kérjük a Társaság tagjait, a hadtudomány kutatóit, a honvédelem ügyét magukénak valló, abban részt vállaló hivatásos és civil szerzőket, hogy aktívan vegyenek részt a fenti kérdések tudományos feldolgozásában, s publikációikkal, szakértői munkával továbbra is segítsék folyóiratunk tudományos színvonalának fenntartását, a nemzetközi térbe történő kilépést!

Egyúttal megköszönjük Tisztelt Olvasóink kitüntető támogatását és figyelmét – amelyet a jövőben sem nélkülözhetünk!

Budapest, 2020. március 30.

Szenes Zoltán
az MHTT elnöke

Padányi József
MTA HB elnöke

Hausner Gábor
főszerkesztő

Katona Magda[◇]

Szulejmáni tábornok halálára – 1. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.1.6

Az Iráni Iszlám Köztársaság Qudsz erőinek parancsnoka, Qászem Szulejmáni vezérőrnagy 2020. január 3-án amerikai drón általi likvidálása mérföldkő az amerikai–iráni kapcsolatok terén, és fordulatot jelent a nemzetközi politika színpadán. Bár a nemzetközi kapcsolatok nem szokásos eleme, de jusztfikálható.

Az iráni nemzetbiztonsági stratégia az Irakkal vívott háború (1980–1988) tanulságainak levonását követően alakult ki, melyben az Iráni Iszlám Forradalmi Gárda és azon belül a Qudsz (Jeruzsálem) erők különleges szerephez jutottak. Utóbbi hírneve Szulejmáni tábornok tevékenységével jellemezhető. A meggyilkolt tábornok különleges stratégiát dolgozott ki, amelynek lényege katonai és politikai erő együttes alkalmazása volt. Előbbit az aszimmetrikus és hibrid hadviselés, valamint helyettesítő erők és helyettesítő helyi háborúk globális hálózata jellemezte.

Az Iráni Iszlám Köztársaság megalakulása óta szervez és kivitelez terrorcselekményeket és támogat terrorszervezeteket globális viszonylatban. Mindaddig, amíg ezek következmények nélküliek voltak, tehetette. Most szembesül tetteinek következményeivel. Az éles retorika ellenére mindeztől a tervezett nagy megtorlás elmaradt, sőt, globális mértékben számottevően csökkent a terrorcselekmények száma.

Ami a nemzetközi politikai következményeket illeti, a mélyülő krízis Iránnal kiélezheti a globális és regionális hatalmi vetélkedést. Az Iszlám Állam újra előretörhet. A krízis eszkalációjának vagy de-eszkalációjának a kulcsa a Perzsa-öböl térsége.

KULCSSZAVAK: drón támadás, Qudsz erők, helyettesítő háborúk, globális hálózat, terrorizmus

Death of General Sulaimani – Part 1.

The assassination of Major-General Qasem Sulaimani, commander of the Quds forces of the Islamic Revolutionary Guards Corps by an American drone attack on January 3 2020 marks a milestone in US-Iran relations, and may have a game changer effect on the stage of international politics. Although it is not a standard feature of international relations, but it can be justified.

Iran's national security strategy emerged after lessons concluded from the war with Iraq (1980-1988) in which the Islamic Revolutionary Guards Corps, especially its Quds (Jerusalem) forces play a special role, whose fame is characterized by General Sulaimani's

◇ E-mail: nasrin.katona@gmail.com; ORCID: 0000-0001-6151-7589

activity. The slain general has elaborated the very special strategy, which is based on the combined use of military and political power. The former is characterized by asymmetric and hybrid warfare and the global network of proxy forces and proxy wars.

Since its formation the Islamic Republic of Iran has been organizing and carrying out terrorist acts and supports terrorist organizations on a global scale. As long as these were without consequences, it could do them. Now it faces the consequences of its actions. Despite sharp rhetorics, so far the great retaliation has not taken place, and the number of terrorist acts has fallen significantly worldwide.

In terms of international political consequences, the deepening crisis with Iran could intensify global and regional power rivalries. The Islamic State can advance again. The key to the escalation or de-escalation of the crisis is the region of the Persian Gulf.

KEYWORDS: drone attack, Quds forces, proxy wars, global network, terrorism

A végzetes bagdadi utazás és annak előzményei

2020. január 3-án helyi idő szerint a kora reggeli órákban amerikai dróncsapás végzett Qászsem Szulejmáni vezérőrnaggyal, az Iráni Iszlám Forradalmi Gárda külföldi különleges műveletekért felelős Qudsz erők parancsnokával. Konvojára rakétatámadást mértek, amikor a bagdadi repülőtértől a városba tartott. A támadás során életét veszítette Abú Mahdí Al-Muhandisz, az Irán-barát *Katá'ib Hezbollah* síita milícia parancsnoka is, aki egyben a *Népi Mozgósítási Egységek* ernyőszerzetének vezetője volt. A konvoj elleni csapás során a libanoni *Hezbollah* egyik prominens vezetője is meghalt.

Ez az akció válaszcsepásnak tekinthető a múlt év december 27-én az iraki Kirkuk melletti K-1 bázis ellen intézett iráni támadásra, amelynek következtében egy iraki szerződéses tolmács életét veszítette, és több amerikai katona megsebesült. Egy iráni proxy, vagyis helyettesítő erő, a terrrorszervezetek amerikai kormányzati listáján szereplő *Katá'ib Hezbollah* vállalta a felelősséget a merényletért. Ezt amerikai légi-csapások követték az iraki *Hezbollah* állásai ellen, amely válaszul megszervezte a bagdadi amerikai nagykövetség elleni támadást.

A *The Wall Street Journal* 2020. január 4-i cikkének információi szerint Donald Trump amerikai elnök nem január 2-án, csütörtökön hozott döntést az akcióról, hanem korábban, a december 27-i, kirkuki támadást követően. Az amerikai hírszerzés arról tájékoztatta a karácsonyi ünnepeket floridai villájában ünneplő elnököt, hogy Szulejmáni irányította a támadást, és Libanonban, Szíriában, valamint Irakban további merényleteket tervez. Mike Pompeo külügyminiszter, Marc Esper védelmi miniszter és Marc Milley tábornok, a vezérkari főnökök egyesített bizottságának elnöke meggyőzték az elnököt, hogy „most van ésszerű esély arra, hogy a csapásméréssel nem háborút robbantanak ki, hanem Iránon belül a »mérsékelt erőket« erősítik”.¹ A politikusok részletesen megvitatták a csapásmérés jogi hátterét is, hogy Szulejmániék likvidálása minősíthető-e önvédelemnek. Tisztában voltak vele, hogy a Mar-a-Lagoban történt egyeztetést követő öt napra Szulejmáni légi úton Bagdadba érkezik. Ekkor vált alkalmas célponttá. A bagdadi nemzetközi repülőtérrel a fővárosba bevezető úton kevés lejárát van, az utat magas fal övezi, optimális helyszín a célzott likvidáláshoz. Szulejmáni alig indult el a repülőtéri úton, amikor konvoját dróntámadás érte.

1 <https://www.wsj.com/news/archive/20200104> (Letöltés ideje: 2020. 01. 22.)

Pompeo 2015-ben kansasi republikánus kormányzóként a „második legfontosabb iráninak” nevezte Szulejmánit, akinek kezébe „amerikaiak százainak vére tapad”. Pompeo 2017 júliusában a coloradoi Aspenben megrendezett éves biztonsági fórumon, a CIA főigazgatójaként fejtette ki ezt a véleményét.²

Az esemény kronológiai beágyazottsága külön figyelmet igényel:

- Az amerikai dróntámadás három héttel azt követően történt, hogy Irán – helyi helyettesítő erőin keresztül – megakadályozta tűzszünet megkötését a Gázai-övezetben.
- A támadás egy héttel azután következett be, miután az izraeli vezérkari főnök kijelentette, Izrael nem engedi, hogy Irán katonailag határainál állomásozzon, és mozgósítást rendelt el.
- Három nappal azután valósult meg a csapás, hogy Oroszország, Kína és Irán befejezte első közös haditengerészeti gyakorlatát az Ománi-öbölben. Kína az utóbbi hónapok során radikálisan növelte kőolajrendeléseit Irántól.

Szulejmáni meggyilkolását követően az Egyesült Államok és Irán közötti feszültség háború kirobbanásával fenyegető válsággá eszkalálódott. Ámbár a hagyományos hadviselés terén az iráni fegyveres erőknek és a perzsa állam szankciókkal sújtott gazdaságának nem sok esélye van az Amerikai Egyesült Államok katonai és gazdasági erejével szemben, az aszimmetrikus hadviselés terén azonban a teokratikus állam sok kárt okozhat az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek világviszonylatban a maga, illetve helyettesítő (proxy) erőinek globális hálózata révén.

Ez már megmutatkozott korábban is. 2019 júniusában az *Iráni Iszlám Forradalmi Gárda* lelőtt egy amerikai drónt, majd szeptemberben iráni rakétatámadás történt szaúdi olajlétesítmények ellen. Irán képes az Ománi-öböl a Perzsa-öböllel összekötő Hormuzi-szorost, ahol a világ hajóforgalmának mintegy 20%-a zajlik, ballisztikus és hajóról indítható rakéták, törpe tengeralattjárók, öngyilkos drónok, aknák, csónakrajtámadások kombinációjával lezárni, komoly kárt okozva a nemzetközi kőolaj-kereskedelemnek. Kereskedelmi hajókat foglалhatnak el, túszul ejtve legénységüket. Ballisztikus rakétái komoly fenyegetést jelentenek a régió több országára nézve. A teokratikus állam aktív nukleáris fegyverkezési programmal rendelkezik, és komoly készletei vannak biológiai és vegyi fegyverekből. Emberrablások, kibertámadások ugyancsak az iráni modus operandi elemeit képezik.

Akik háborút vízionálnak, feltételezik, hogy ilyen akciókra az Egyesült Államok hasonló vagy aránytalan lépésekkel válaszolna, harmadik fél háborús vagy terroristámadások kereszttüzeiben találná magát, regionális vagy globális szereplők kapcsolódna be, mint Oroszország vagy Kína.³ Mielőtt megpróbálnánk arra válaszolni, hogy ez mennyire lehetséges forgatókönyv, tekintsük át a Szulejmáni szolgálatának idején unikális vonásokkal ellátott iráni biztonságpolitika legjellegzetesebb vonásait.

2 <https://www.newsweek.com/cia-director-pompeo-message-iran-political-stunt-730555> (Letöltés ideje: 2020. 01. 22.)

3 Dershowitz, Alan J.: The Strike on Solaimani Was Lawful. *WSJ*, 5. Jan. 2020. <https://www.wsj.com/news/archive/20200104> (Letöltés ideje: 2020. 01. 22.)

Az iráni biztonságpolitikai stratégia

Ahhoz, hogy megértsük az *Iráni Iszlám Forradalmi Gárda* és azon belül a *Qudsz (Jeruzsálem)* erők szerepét, valamint Qászem Szulejmáni tevékenységének jelentőségét, meg kell ismerkednünk az iráni nemzetbiztonsági struktúra elemeivel, szerepével, módszereivel és célkitűzéseivel. Utóbbi fő elemei: az Öböl térségének és saját kőolaj-exportjának biztosítása, illetve a nemzetközi kőolajszállítás ellenőrzése, síita félhold, illetve szövetségesei ívének létrehozása Afganisztántól a Földközi-tengerig, (szunnita szervezeteket is támogat a palesztin *Hamasztól* Boszniáig, illetve az afganisztáni tálibokig), Izrael provokálása (a permanens ellenségkép az iszlám rezsím belső bajairól való figyelemelterelés, a rezsím fenntarthatósága miatt fontos), valamint ellenzékének semlegesítése, likvidálása. Míg előbbieket geostratégiai céljai megvalósításának elemei, a legutóbbi szintén fennmaradásának feltétele a teokratikus állam saját percepciója szerint.

Jellemző a „mély állam jelenléte”, az országot valójában a biztonságpolitikai belső elit irányítja a radikális papsággal karöltve, a Nemzetbiztonsági Tanács állam az államban. A biztonsági infrastruktúra szerkezeti felépítésére a kettősség jellemző. A nemzetbiztonságért hivatalosan a Nemzetbiztonsági Minisztérium felel. Igen fontos sajátosága, hogy átvette a sah titkosszolgálatának, a SZAVAK-nak az embereit, kooptálta őket az iszlám köztársaság titkosszolgálatára a SZAVAMA, illetve annak utódszervezetei kötelékébe. Ennek a legekleatásabb példája Husszein Fardúsz (1917–1987), a SZAVAK tábornoka a sah közeli barátja, aki később az iszlám rezsím titkosszolgálatára, a SZAVAMA felépítéséért volt felelős, majd 1985-ig annak főtanácsadójaként tevékenykedett. Még a sah alatt az ő felügyeletével indult az 1978 áprilisában Afganisztánban hatalomra került baloldali rezsím elleni akciók megszervezése, különösen az 1979 márciusában, már a fiatal iráni iszlám rezsím idején az afganisztáni Herát városában felkelés kirobbantása. Sariát-Mádari ajatollah hiába vállalta a felkelés szítását magára, valójában ilyen akció megszervezése legalább fél évet vesz igénybe. A „halál Amerikára!” jelszavak ellenére az iszlám rezsím titkosszolgálatának maradtak amerikai kapcsolatai, és orosz kapcsolatokkal is rendelkezett iráni és afgán baloldali szervezetek kapcsolatainak kihasználásával,⁴ a későbbiekben közvetlenül is.

Az iszlám forradalom egyszerű gyermekei azonban bizalmatlanul tekintettek erre az „úri huncutságra”, akárcsak a hadseregben a sah volt tiszjeire, és hamarosan kiépítették saját szervezeteiket.

Az *Iráni Iszlám Forradalmi Gárda* már az „iszlám forradalom” kezdetén, 1979 áprilisában megalakult. Szárazföldi és légiereje, haditengerészete, valamint belbiztonsági ereje és saját titkosszolgálatai vannak. Utóbbi főleg 2009-től aktív kül- és belföldön egyaránt. A külföldi hibrid műveleteiért a *Qudsz (Jeruzsálem)* szervezet⁵ a felelős. A nemzetbiztonsági, védelmi és belügyminisztériumokkal felelősségi köreik átfedik

4 Különösen a *Szetám-i Millí* afgán szervezet, illetve az *Afganisztáni Népi Demokratikus Párt Parcsam* szárnyán belül Babrak Karmal csoportja, illetve a síita hazara Kestmand csoportja rendelkezett mind KGB-s, mind SZAVAK/SZAVAMA kötelékekkel.

5 Perzsa neve *Szepháh-e Qudsz*. A szepháh történeti kontextusban hadsereg, modern perzsa szóhasználatban hadtest, ám ezek a hibrid erők egyiknek sem felelnek meg, és még a terminológia terén is újat hoztak.

egymást, beszivárognak egymás szervezetébe. Ez a „kettős kontroll”, egymás ellenőrzése hivatott megakadályozni a hatalmi koncentrációt, megelőzni egy esetleges belső puccsot.

Sokat profitáltak az iráni titkosszolgálatok az orosz külföldi hírszerzéssel, az SZVR-rel kialakított kapcsolatokból. Előbbi kiképezte a nemzetbiztonsági minisztérium munkatársait, sőt a *Quds* operatívait is. Maga Szulejmáni is részesült orosz kiképzésben. Különösen a minisztérium dezinformációs főosztálya alkalmazza sikerrel az orosz módszereket, elsősorban ellenzékének erkölcsi ellehetetlenítésére fizikai megsemmisítésüket megelőzően. A minisztérium három főosztálya irányít terrorcselekményeket: a tengerentúli ügyek főosztálya, a külföldi hírszerzés és felszabadítási mozgalmak főosztálya, valamint a nemzetbiztonsági főosztály. Ezek felelősek a „klasszikus” hírszerzési műveletekért, munkatársai diplomata fedésben vagy kulturális központok, bankok, iráni vállalatok külföldi kirendeltségeinek munkatársai gyanánt tevékenykednek. Vannak olyan munkatársaik, diákok, orvosok, boltosok, étteremtulajdonosok, sőt ellenzékiek, akiknek látszólag nincsenek kapcsolataik a rezsimmel.

A *Quds* szervezet külföldi különleges műveleti erőinek létszámát 10–20 000 főre vagy még többre teszik.⁶ A *Quds* nyolc igazgatósággal rendelkezik, amelyek a nyugati országokkal, a volt szovjet köztársaságokkal, Irakkal, Afganisztánnal, Pakisztánnal és Indiával, Izraellel, Libanonnal és Jordániával, Törökországgal, Észak-Afrikával és az Arab-félszigettel foglalkoznak. 1982-ben helyezték egységeit Libanonba, amelynek tagjai részt vettek a *Hezbollah* megalakításában. Az Európai Unió határain is igen aktív, különösen a Balkánon, főleg Boszniában. Ahol egyszer megveti a lábát, ott olyan támogató infrastruktúrákat hoz létre, amelyek akár 15–20 év múltán is aktivizálhatók.

Az *Iszlám Forradalmi Gárda* titkos műveleteihez fedőszervek gyanánt magáncégek százait üzemelteti. Iránon kívül jelenleg is több titkos katonai műveletet végez, különösen aktív Irakban, Jemenben, Szíriában és Libanonban. 2005-től *Oqab-2* szervezete felügyeli a nukleáris programot.

A tábornok egyedülálló módszerei

A meggyilkolt vezérőrnagy különleges stratégiát dolgozott ki, amelynek lényege katonai és politikai erő együttes alkalmazása volt. Előbbit az aszimmetrikus és hibrid hadviselés, valamint helyettesítő erők és helyettesítő helyi háborúk globális hálózata jellemezte.

Qászem Szulejmáni ezek hálózatának, politikai és katonai kiépítésének a nagymestere volt.⁷ Politikai téren bonyolult diplomáciai manőverek, Putyinnal való taktikai szövetség, síita, később szunnita milíciáknak is fegyver, tanács, pénz juttatása, állami és felkelő erők egyidejű támogatásának egyedülálló kombinációja, Libanonban, Szíriában, Irakban, Jemenben és Afganisztánban, kontinenseket átívelő kommunikációs és transzfer csatornák létrehozása és fenntartása, valamint széles körű

6 Felkins, Dexter: *The Shadow Commander*. *The New Yorker*, September 30, 2013.

7 <https://ctc.usma.edu/qassem-soleimani-irans-unique-regional-strategy/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 16.)

hírszerző hálózatok kiépítése mind az öt kontinensen jellemezte ezt a különleges, birodalmi építkezésű, hosszú távú stratégiát.

Mint már említettük, az első proxy (helyettesítő) szervezet, a libanoni *Hezbollah* 1982-ben jött létre Dél-Libanon izraeli megszállását követően ernyőszervezet, frontszervezet és fedőszerv gyanánt, a *Libanoni Ellenállás Brigádjai* és az *Iszlám Dzsihad* szervezetét is maguk között tudva. Legalább 1500 iszlám gárdista utazott Damaszkuszra keresztül Libanonba az új szervezet önkénteseinek kiképzésére. Izraeli célpontokat, nyugati erőket (főleg amerikai és francia katonákat) támadtak. Legalább kétezer külföldi operatívát képeztek ki, akik Franciaországban, Argentínában, Panamában, az Egyesült Királyságban, Szingapúrban, Bulgáriában, Újdelhiben vagy a nigériai Lagosban, a kenyai Nairobiban hajtottak végre merényleteket Teherán logisztikai, anyagi és hírszerzési támogatásával. Ma már a *Hezbollah* mintegy 65 000 tagot számlál.

1983. április 18-án öngyilkos merényletet hajtottak végre a *Hezbollah* operatívái a bejruti amerikai nagykövetség ellen, 1983. október 23-án pedig amerikai és francia békefenntartók laktanyája ellen Bejrutban az *Iszlám Dzsihad* szervezetének hamis zászlaja alatt. 1984. szeptember 20-án öngyilkos merényletet intéztek ugyancsak a bejruti amerikai nagykövetség ellen. Ezt követte az 1982–1992 közötti libanoni túszejtési hullám, amelyek során összesen 104 külföldi túszt ejtettek, közülük kilencet meggyilkoltak. Ezeket a műveleteket Teherán közvetlen jóváhagyásával hajtották végre.

1979. november 4-én radikális elemek elfoglalták a teheráni amerikai nagykövetséget, és 444 napig, egészen 1980. január 20-áig túszul tartották amerikai diplomatákat anélkül, hogy az új rezsim fellépett volna a túszejtők ellen. Ezen a következmény nélküliségen felbátorodva, a külföldi terrorcselekmények jól kiszámított kockázatával inkább hozzásegítették a teheráni rezsimet céljai eléréséhez, mintsem megtorlástól kellett volna tartaniuk.

A Közel-Keleten amerikai és más nyugati „megszálló erők” elleni és világszerte izraeli érdekeltségek és zsidó intézmények elleni merényleteken túlmenően a célpontot mindenütt iráni ellenzékiek jelentették. 1979. december 7-én Párizsban meggyilkolták Sahriar Safíqot, a megdöntött sah unokatestvérét, 1980. július 22-én pedig az egyesült államokbeli Marylandban kioltották Alí Akbar Tabatabaí ismert ellenzéki politikus életét. Ekkor küldött az iráni rezsim először halálosztagokat ellenfeleire.

Kecsketolvajból sakknagyemester

Maga Qászem Szulejmáni Kermán tartomány déli részén született 1957-ben, egyszerű falusi szegény családban. Mindössze öt elemi végzettség, ám istenadta tehetséggel rendelkezett a geopolitikai sakkjátszmákhoz a nemzetközi politika globális színterén. Kreatív és kombinatív elme volt, rendkívül magas intelligenciával, a hálózatépítés nagymestere. Praktikus és pragmatikus személyiség, akit inkább a ráció, mintsem az emóció vezérelt. Vallási képzésben nem részesült, maga különöbben vallásos sem volt, inkább nacionalista, hazafias érzelmektől vezérelve szolgálta a teokratikus perzsa államot, és emelkedett Alí Khameneí nagyajatollah, a legfőbb vallási vezető leghasznosabb emberévé.

Szűkebb páttriája, Dél-Kermán az iráni–pakisztáni–afgán határháromszögtől nem messze található. Mint kisgyermek, tanúja volt a fegyveres erők és a kábítószercsempész bandák határokon átvélő rabló-pandúr csatározásainak. Síta mivoltát korántsem szemináriumi tanulóként, hanem a vetélytárs szunnita belúdzs és kurd bandákkal való ifjonti csatározásaiban élte meg. 12 éves kora óta építkezéseken vállalt alkalmi segédmunkákat, később kermáni perzsa kábítószercsempész banda tagjaként meg tapasztalta a határokon átvélő kapcsolat- és hálózatépítés szükségességét. Embereivel jól bánt, maga gondoskodott egységének élelmezéséről, ellátásukra élelmiszert rekvirált a parasztoktól, felderítő útvajról kecskével tért vissza, ezért „kecsketolvaj” gyanánt emlegették.⁸

1979 áprilisában nem egészen önszántából csatlakozott a frissen felállított Iráni Iszlám Forradalmi Gárdához. Csapatát kábítószercsempészetten kapták rajta. Noha ezért a tevékenységért Iránban halálbüntetés jár, a fiatal iszlám államnak nem volt érdeke a több száz fős egységet likvidálni, olyanokat, akik hatékonyan vertek szét kurd bandákat éppen azelőtt, mielőtt körülkerítették volna őket a hadsereg egységei. Szulejmánit és csapatát inkább kooptálták a frissen szerveződő *Iráni Iszlám Forradalmi Gárda* kötelékébe. Később Szulejmáni készséggel alkalmazta ugyanezt a módszert: előszeretettel kooptált afgán és tadzsik kábítószercsempész és más bűnöző bandákat a szekularisták, modernizáló erők, marxisták, később a szovjetek, majd az amerikaiak és szövetségeseik elleni afganisztáni és közép-ázsiai dzsihadba. Korán túllépett a síita–szunnita ellentétek túlmisztifikált bűvös vonalán, először a szunnita tadzsik Ahmad Sah Mas'úd afganisztáni szervezetének megszervezésén fáradozott, majd dolgozott más tadzsik szervezetekkel is.

Nem sokkal Szulejmáni szolgálatba lépését követően bontakozott ki az iráni kurdok felkelése önrendelkezésük kivívásáért. Ekkor Szulejmánit és csapatát északra, Mahábádba irányították, ahol oroszlánrésze volt a felkelés leverésében. Ezt követően egységével visszarendelték Kermánba, hogy pacifikálja a tartományt. A kábítószercsempész bandák, bűnszervezetek elleni harcban kettős mérce érvényesült. Míg az Iráni Iszlám Köztársaság a külvilág felé azt kommunikálta, hogy a kábítószercsempész elleni küzdelem frontvonalában áll, addig kábítószercsempész termelésére és forgalmazására ösztökölte afgán és tadzsikisztáni szövetségeseit, kezdetben az afganisztáni marxista kormány destabilizálására, a mudzsahidok vásárlóerejének megalapozására, majd a szovjet katonák harci moráljának aláásására. Ugyanezt a politikát alkalmazta a tálibok és a Nyugat-barát afgán kormányok ellenében. A kurd felkelés leverése során barátkozott össze a 22 éves milíciaparancsnok a 23 éves Mahmúd Ahmadi-nezsáddal. A felkelés vérbefojtását követően hazaküldték „rendet csinálni” Kermán tartományba. Feladata volt a renitens belúdzs bandák leverése, a lojális csapatoknak pedig az *Iráni Iszlám Forradalmi Gárda* célkitűzései szolgálatába állítása.

1980 szeptemberében Szaddám Husszein Iránra támadt. A nyolc esztendeig tartó iraki–iráni háború során Szulejmánit minden fronton megfordult, és megismerkedett a gerilla harcmódor mellett a reguláris hadviseléssel is. 1981-ben részt vett Bosztán visszafoglalásában, 1987-ben pedig az iraki Kurdisztán inváziójában.

8 Alfoneh, Ali: Iran's Most Dangerous General. *Middle Eastern Outlook*, 4, July 2011.

Ezt megelőzően szervezte az iraki kurdokat Szaddám rendszere ellen, különösen Talabáni szervezetébe sikerült beszívároztatni embereit, kivásárolni kurd vezetőket és nyíltan politikai befolyást gyakorolni. A 41. hadosztály, a Thundullah parancsnokaként 1988 áprilisában már délen, a Fao-félsziget birtoklásáért folytatott harcokban tüntette ki magát. E harcok kudarcra vezetett 1988 során a háború befejezéséhez.

A háborúból levont tanulság volt a vegyi és biológiai fegyverkezés, a rakétaprogram és a nukleáris program beindítása.

Afganisztán – a proxy háborúk modellje

1988-tól három éven át látszólag Kermán tartományban a rend helyreállításáért, a kábítószerháború felszámolásáért volt felelős. Valójában kedvenc afgán mudzsahíd szervezete, a Burhánuddín Rabbáni nevével fémjelzett szunnita tadzsik *Dzsami'át-i Iszlámí* tanzím és annak katonai szervezete, az Ahmad Sah Masz'úd vezette *Súra-i Nizár* kábítószer-útvonalainak megszervezésén fáradozott. Keményvonalas síita létere szívesen dolgozott szunnita szervezetekkel is, befolyást szerzett a főleg szunnita belúdzsok és brahúúk által lakott afganisztáni Nímroz tartomány mudzsahíd frontjának megszervezésében is, amely főleg a *Dzsami'át* parancsnokaiból és maoistákból állt. Később is előszeretettel avatkozott az afganisztáni belúdzsok politikai életébe.

Ellátta a Teheránban szövetségbe szervezett nyolc afganisztáni síita tanzímot is a megfelelő instrukciókkal. Az *Afganisztáni Népi Demokratikus Párt „Parcsam”* frakciójának főleg városi szunnita és síita tadzsikokból (utóbbiak qizilbasok) álló Karmal frakciója és a síita hazarákból álló Kestmand csoportjának segítségével orosz kapcsolatokra tett szert, s mint már említettük, titkosszolgálati kiképzésen is részt vett Oroszországban. Noha ezek a kurzusok tolmácsolás útján történnek, Szulejmáni folyékonyan és jól beszélt több nyelv mellett oroszul is, valószínűsítve, hogy napi kapcsolatban állt orosz instruktorokkal, különböző szintű partnereivel.

A bipoláris világrend globális küzdelme helyettesítő erőinek mintájára öltöztette az iráni-szaúdi vetélkedést a helyettesítő háborúk köntösébe. A szaúdi támogatású vahabita afgán szervezetek, a Pakisztán által segített szunnita tanzíмок ellenében (mint említettük, orosz segítséggel sikeresen magához ragadta a pakisztániaktól az afgán *Dzsami'át- Iszlámí* irányítását) kialakította a *Dzsami'át*ból és a hazara szervezetekből a Nadzsíbullah rezsimet megdöntő *Északi Szövetséget*, amely később az afganisztáni milíciák harcainak megfékezésére 1994-ben Pakisztán által megszervezett tálibok ellen harcolt. A Khamenei adminisztráció megbízta Szulejmánit az afganisztáni tálib mozgalommal való konfrontáció kezelésére.

1988 márciusában kinevezték az *Iráni Iszlám Forradalmi Gárda* külföldi műveletekért felelős *Qudsz (Jeruzsálem)* egység parancsnokává. E szervezet fentiekben ismertett modus operandiját, titkosszolgálati és katonai eszközök egyidejű, egyedülálló alkalmazását Szulejmáni fejlesztette tökélyre.

Öt hónapja volt a Qudsz erők parancsnoka, amikor a tálibok elfoglalták az észak-afganisztáni Mazár-i Saríf városát, és lemészárolták az ottani iráni főkonzulátus nyolc diplomatáját és egy tudósítót. Az *Iráni Iszlám Forradalmi Gárda* akkori parancsnoka Jahja Rahím Szafarí engedélyt kért Khamenei elnöktől büntetőexpedíciót indítani a nyugat-afganisztáni Herát térségének elfoglalására, a tálibok megbüntetésére.

250 ezer fős iráni haderőt helyeztek el az afgán határ mentén. Ám Szulejmáni levelezte a feszültséget erőszak nélkül, fokozta az *Északi Szövetség* támogatását. Személyesen segítette őket egy tadzsikisztáni, Kulab közelében fekvő bázisról, közben sikeresen szötte hálóját, tárgyalta a különféle parancsnokokkal, szervezetekkel, etnikai csoportok képviselőivel, politikusokkal, kijátszotta az etnikai, vallási és törzsi kártyát. A céljaik útjában álló politikusok célzott likvidálásának módszerét is ő fejlesztette tőkélyre, és iktatta be a szervezeti fegyvertárba.

Ez volt a proxy, vagyis a helyettesítő hadviselés modellje, amelyhez újra és újra visszatért.

2001-ben együttműködött a Nagy Sátánnal, az Amerikai Egyesült Államokkal az afganisztáni tálib rezsim megdöntésében. Az iráni diplomaták utasítást kaptak, hogy a tálibok katonai pozícióit közöljék az amerikaiakkal, akik cserébe információkat szolgáltattak az irániaknak az *Al-Káida* kelet-iráni bűvőhelyeiről.⁹

Szulejmáni mutatott rá, hogy az Egyesült Államok kvázi nagy szívességet tett Iránnak, hogy eltávolította esküdt ellenségeit keleti határai mentén. Annak a politikának a szószólója volt, hogy ideje újragondolni az amerikaiakhoz fűződő kapcsolatokat, ugyanakkor érdemes kihasználni az Afganisztán külföldi csapatok általi megszállása nyújtotta új lehetőségeket, az „ellenségem ellensége a barátom” elvének alapján kapcsolatokat létesíteni a legyőzött tálibokkal, segíteni ujjaszerveződésüket, kapcsolatokat kialakítani a korábban pakisztáni adu ásznak számító Hekmatjár szervezetével, nyilván annak régi orosz kapcsolatai révén, kihasználni az afgán népnek az idegen megszállással szemben a kezdeti eufória elmúltával egyre fokozódó ellenérzéseit. Ami az Egyesült Államokat illeti, a mézeshetek elmúltával George W. Bush amerikai elnök 2002 januárjában Iránt „a Gonosz tengelyének” nevezte. Ez visszavetette Szulejmáni terveit, aki tárgyalásos alkukapcsolatban szeretett volna maradni az amerikaiakkal, ám kudarcra nem sokkal később már arra ösztönözte, hogy intenzívebben támogassa a nyugati megszállás ellen szervezkedő afgán erőket, menedéket nyújtott Hekmatjárnak és prominens *Al-Káida* vezetőknek, beleértve a Bin Laden család tagjait is. Hamarosan szövetkezett a tálibokkal az afganisztáni kábítószer külföldre juttatása útvonalainak biztosítása terén, nem sokkal később orosz segítséggel közreműködött a tálibok fegyverekkel ellátásában.

2015. június 11-én a *Wall Street Journal* hívta fel első ízben a közvélemény figyelmét, hogy Irán fokozott mértékben támogatja fegyverekkel, lőszerrel és pénzzel az afgán tálibokat, a *Qudsz* erők toborozzák és képzik ki harcosaikat iráni és afgán földön egyaránt, legalább 2007 óta.¹⁰ Az amerikai csapatkivonás közeledte és az *Iszlám Állam* térségbeli megjelenése fokozta ezeket az erőfeszítéseiket. Legalább négy, a *Qudsz* erők által működtetett, afgán tálibokat kiképző tábor létezik Iránban, Teherán mellett (Karadz térségében), Mashad mellett (keletre, az afgán határ felé), délen Zahedánban, valamint Kermán tartományban. Az Irán által támogatott afgán tálibok

9 Levy, Adrian and Scott-Clark Cathy: *Al-Qaeda Has Rebuffed Itself – With Iran’s Help*. *Atlantic*, November 11, 2017.

10 Stancati, Margherita: *Iran Backs Taliban With Cash and Arms*. *The Wall Street Journal*, June 11, 2015. <https://www.wsj.com/articles/iran-backs-taliban-with-cash-and-arms-1434065528> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

Afganisztánban főleg a délnyugati Helmand és Farah, valamint a keleti Nangarhár tartományokban végzik harci cselekményeiket. Fegyveres támogatásuk felhetően Rouhání iráni elnök 2007-es beszédét követően kezdődött, amelyben felelevenítette a Helmand folyó vízének hasznosítása körüli régi iráni–afgán vitákat, és kritikával illette a Helmand vízgyűjtő területén épülő afgán duzzasztógátákat. A Szalma és a Kamal Khán gátakat iráni ügynökök többször megkísérelték felrobbantani.¹¹

Az afgán tálibok iráni részről történő politikai elismerése 2013-ban következett be, amikor afgán tálib küldöttség vett részt egy iszlám konferencián Teheránban és tárgyalt iráni vezetőkkel. 2014-ben az afgán tálibok politikai irodát nyitottak a kelet-iráni Mashad városában.¹²

2015 szeptemberében az afganisztáni Herát városában 18 ország politikusai és elemzői, valamint öt nemzetközi szervezet részvételével megtartott „Herát Biztonsági Párbeszéd” tanácskozásán Mu’taszim Agha Dzsán molla, az afganisztáni tálib rezsim volt pénzügyminisztere nyilatkozott a tálib–iráni politikai kapcsolatokról. A jelenlévő magas rangú iráni küldöttség nem cáfolta meg állítását.¹³

Teherán kettős játszmát játszott az amerikai–tálib tárgyalások során. Szeretné, hogy az amerikaiak kivonuljanak Afganisztánból, de a korai megegyezés nem érdeke, szeretné, ha immár szövetségesei, a tálibok pozíciói erősödnének.¹⁴

2020. január 28-án mindmáig tisztázatlan körülmények közepette lezuhant Afganisztánban az USAF E11A felderítő repülőgépe, amely titkos küldetést végrehajtva cirkált Afganisztán légterében. Csak a kétfős személyzet földi maradványait találták meg. Nem ellenőrzött források szerint a gépen tartózkodott Michael D’Andrea, a CIA iráni műveletekért felelős igazgatója.¹⁵ Ezt azonban semmiféle bizonyíték nem támasztja alá. Ha holttestét elvitték volna a felkelők, ma már a bosszú zászlajaként mutatnák fel a médiában.

Irak – a modell továbbfejlesztése, utánpótlási csatorna kialakítása

Ugyanezt a modellt alkalmazta 2003, Irak megszállása, fő ellensége, Szaddám Husszein rendszerének megdöntését követően.

A szíriai Asszad-rezsim és az Iráni Iszlám Köztársaság kapcsolata az iraki–iráni háború éveire nyúlik vissza, a szíriai Baath párt és az iraki Baath párt ugyanis nem testvérpártnak, hanem riválisnak tekintette egymást. Hafez al-Asszad elvágta a létfontosságú kőolajvezeték, hogy kárt okozzon az iraki gazdaságnak. 2003, Irak nyugati megszállása új lehetőséget jelentett Teherán számára, immár a tálibok után

11 Afgán kormányzati források közleménye.

12 <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/9444402/Taliban-opens-office-in-Iran.html> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

13 Akbarzadeh, Shahram – Ibrahim, Niamatullah: The Taliban: a new proxy for Iran in Afghanistan. *Third World Quarterly*, Summer 2018.

14 <https://www.trtworld.com/opinion/will-iran-sabotage-afghan-peace-talks-don-t-bet-on-it-33176> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

15 https://www.asiatimes.com/2020/02/article/cia-mystery-did-the-taliban-kill-ayatollah-mike-2/?fbclid=IwAR2n8HeJl8fUsU62YdZvouxRtIulixu19LcXtb9gslE0hY5l0_7NkCqqdY (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

az amerikaiak az Iszlám Köztársaság másik fő ellenségét, a szekuláris Szaddám Husszeint is eltakarították az útjából. Az amerikai megszállás destruálása végett Szulejmáni segítette az Asszad-rezsimek csatornát nyitni dzsihadisták Irakba juttatására. Mikor már benn voltak az országban, iráni gyártmányú útszéli bombákkal támadták az amerikai erőket, amelyeket a *Qudsz* hadtest bocsátott rendelkezésükre.

Később Szulejmáni még közvetlenebbül beavatkozott, síita milíciákat képeztetett ki és fegyvereztetett fel. Egyikük, az *Aszáib Ahl Al-Haq* 2006-os megalakulása és a 2011-es csapatkivonás közötti időszakban átlagosan napi három merényletet hajtott végre. Ugyanabban az évben Szulejmáni már Libanonban szervezte újra a *Hezbollah* erőit.

2005-től, az új iraki kormány megalakulását követően egyre mélyebben ásta be magát az iraki politikai életbe, mind Ibrahim Al-Dzsa'fari, mind Núrí Al-Malikí kormánya alatt, ahol a Szulejmáni által alapított egyik síita milícia, a *Badr* az állam kinyújtott karja lett. Nemcsak az iraki síita politikusok, de a kurdok körébe is beépült, különösen Dzsálál Talabáni elnök (2005–2014) környezetébe, akit mind Irán, mind a CIA segítette Szaddám ellenében annak idején, Szulejmáni pedig maximálisan kihasználta ezt a helyzetet. Talabánit Barzániek ellen hergelte, gyengítve ezzel a kurd önrendelkezés, a *Kurdisztáni Regionális Kormány* belső egységét és a bagdadi központi kormánnyal szembeni pozícióit egyaránt. Síita türkmén milíciák felfegyverzéséhez is segítséget nyújtott.

Igazi lehetőséghez az Arab Tavasz eseményei juttatták. 2011 májusában Qumban mondott beszédében kijelentette: „Egyiptomban, Szíriában, Libanonban, Irakban beérnek forradalmunk gyümölcsei.” Már ezt megelőzően a libanoni síita *Hezbollah* mellett támogatott szunnita szervezeteket, mint például a palesztin *Iszlám Dzsihad* tevékenységét, Izrael és a palesztin békefolyamat ellenében.

2011, a szíriai polgárháború kitörését követően a befolyása alatt álló iraki milíciák egy részét Szíriába irányította az Asszad kormány védelmére.

Az *Iszlám Állam* előretörése, 2014, Moszul elfoglalása lehetőséget teremtett számára, hogy iraki beavatkozását az *Iszlám Állam* elleni harc köntösébe öltöztesse. A kurdisztáni függetlenségi referendumot követően ő vette rá a bagdadi kormányt Kirkuk elfoglalására. Többször utazott a térségbe 2017 őszén, megfenyegette Abadí miniszterelnököt és a kurd vezetőket, ennek eredménye volt, hogy a kurd pesmerga csapatok feladták a várost és a környező olajmezőket. Három utazása nyert utólag nyilvánosságot.

Ekkor már az állami és nem állami erők kombinációjának létrehozása, a politika és a milíciák egybeolvasztásának egyedülálló politikája jellemezte modus operandiját. A 2018-as iraki parlamenti választások előtt létrehozta a *Badr* szervezet politikai és katonai szárnyának, valamint az *Aszá'ib Ahl Al-Haq* vezetésének választási koalícióját *Al-Fath* (Győzelem) Szövetség néven, amely 48 helyet szerzett a szövetségi törvényhozásban. Szulejmáni első jelöltje a miniszterelnöki posztra Hádi Al-Amrí, második jelöltje Núrí Al-Malikí, 2010–2014 között közlekedési miniszter volt. Noha Muqtada Al-Szadr és Szíisztáni nagy ajatollah egy másik síita szövetség képviselőjét, Adel Abdul Mahdít támogatta, Szulejmáni keresztülvitte akarátát, és akkor Malikí lett a miniszterelnök.

Szulejmáni halála után egy nagy teher esett le a kurd kormány, illetve a *Kurdisztáni Demokrata Párt* válláról, ugyanis a Talabáni névvel fémjelzett *Kurdisztáni Hazafias Unió* története több korszakában meglehetősen Irán-barát szervezetnek volt tekintendő. Dzsálál Talabáni halála után még jobban erősödtek az iráni kormány és a *Kurdisztáni Hazafias Unió* közötti kapcsolatok, elsősorban az elhunyt elnök, Dzsálál Talabáni fivére, Lahur Dzsangín, a párt terrorellhárításának vezetőjén és testvérén Áras Dzsangín Talabánin keresztül (aki jelenleg Barhám Szálih elnök tanácsadója Bagdadban) a *Kurdisztáni Hazafias Unió* erősítette kapcsolatait Teheránnal. Ezzel szemben Barzáni pártja, az iraki *Kurdisztáni Demokrata Párt* sokszor ellenáll iráni politikai törekvéseknek.

A síita milíciák Szulejmáni halála után szétszóródtak, nem hallgatnak egyik iraki vezetőre sem, mert nincs olyan karizmatikus személy, akitől tartanának, ezért nem kizárt, hogy a síták egymás ellen fordulnak.

Milíciákat a frontokról a parlamentbe – Irak, Szíria, Libanon

A szíriai polgárháború során Oroszország beavatkozása új lehetőséget teremtett Irán számára. 2015 júliusában Szulejmáni a taktikai szövetség megkötése céljából Moszkvába utazott. Megállapodtak abban, koordinálják szíriai műveleteiket, és hogy a teheráni kormány nemzetközi brigádokat küld Szíriába. A *Qudsz* erők a kelet-iráni Mashad városa és az afgán határ közötti Imám Reza tábor komplexumban képeztek ki afgánokat, akik a *Fatimijún* dandár kötelékében és pakisztániakat, akik a *Zainabijún* dandár szervezeti keretein belül harcoltak Szíriában az Asszad-rezsim oldalán.¹⁶ 2016 decemberében iráni instruktoraikkal ezek az erők foglalták vissza Aleppót orosz légi támogatással.

Putyin beavatkozása megfordította a háború menetét, és lehetőséget teremtett Iránnak egy síita félhold kialakítására Irántól Libanonig, illetve a síita hazarák által lakott afganisztáni Bamián területétől a szunnita szövetséges *Dzsamí'át-i Iszlámí* befolyása alatt álló területeken átívelve egészen a dél-ázsiai régiótól a Földközi-tengerig utánpótlási csatorna kialakítására és fenntartására. A pakisztáni *Zainabijún* kötelékében szintén nemcsak síita pakisztániak (a *Szepáh-i Mohmmadádi* tagjai vagy quettai hazarák), de szunniták is harcolnak.¹⁷

Az 1985-ben alakult, 2006-ban átszervezett *Hezbollah* Szulejmáni támogatásával a legfontosabb nem-állami tényező, sőt a 2019-es libanoni választásokat követő száznapos válság után a *Hezbollah* politikai ereje alakított 2020 januárjában kormányt Beirutban. A *Hezbollah* nélkül nem tudna Irán ilyen széles körű, kombinált műveleteket végezni a közel-keleti térségben. Ezzel a kormányalakítással Szulejmáni politikájának sarokköve, a felkelés modus operandija és az állami politika összeolvasztásának koncepciója megvalósult a gyakorlatban.

16 Griffin, Jennifer and Tomlinson, LUCAS: Exclusive: Quds Force Commander Soleimani visited Moscow met Russian leaders in defiance of sanctions. *Fox News*, August 6, 2015.

17 https://pakistan.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_pf/features/2018/10/05/feature-02
(Letöltés ideje: 2020. 02. 10.)

Ami Irakot illeti, nem valószínű a libanoni forgatókönyv megismétlődése a közelgő választásokon, mert még Irán szövetségesei sem egységesek, sem a síiták, sem a kurdok körében. A két legbefolyásosabb kurd párt a saját médiájában igen sűrűn támadja egymást. Lahúr Talabáni emberei február elején megtámadták a Csemcsemál városban működő gáztermelő mezőket, nem engedték a gázszállítást Erbilbe és Dohukba, Barzání területeire. Mindamellet a két párt közötti stratégiai és gazdasági érdekekre tekintettel feltehetően nem fognak egymás ellen fordulni.

Az iráni kormány sem szeretné, ha szakító konfliktus lenne a két párt között, az érdekük Irak egyben tartása. Ugyanakkor a teheráni vezetők nem támogatják, hogy egységes és erős kurd hadsereg vagy egységes gazdaság legyen, hiszen egy erős Kurdisztán stratégiai károkat okozhat Iránnak. A két fél között felmerült konfliktusok során Irán mindig is beleavatkozott, Szulejmáni segítségével enyhítették a válságot. Ám ha Irán úgy látja, hogy a *Kurdisztáni Demokrata Párt* és a *Kurdisztáni Hazafias Unió* nagyon közeledik egymáshoz, vagy már együttműködnek, akkor megpróbálják megakadályozni ezt, mint ahogyan megtörtént a referendum idején is, amikor Szulejmáni delegálta a *Kurdisztáni Hazafias Unió* pártot (a már említett Lahúr, valamint Pafil Talabáni, Dzsálál Talabáni nagyobbik fia vezetésével), hogy tárgyaljanak a síita milíciákkal a referendum megbuktatása érdekében, ami meg is történt.

A milíciák és az iraki síiták között erős együttműködés volt Szulejmáni és Mahdi Al-Muhandisz idején, és egyenesen Szulejmáni irányította őket, de most már felszínre kerültek és elmélyültek ellentéteik. Harcolnak, hogy ki kapjon nagyobb szeletet a tortából, hiszen 67 milícia csoport van, minden csoport több tízezer fegyveressel rendelkezik, sok pénzbe kerülnek, és ekkora pénzre csak a szénhidrogén-bevételekből lehet szert tenni. Szulejmáni halálát követően a milíciák központi irányítás nélkül maradtak, dezintegrálódtak, belső konfliktus is várható.

Jelenleg egyik síita párt sem képes miniszterelnököt jelölni Irakban, ugyanis a több hónapja zajló tüntetések arról szólnak, hogy nem akarnak olyan miniszterelnököt, aki politikai pártokhoz tartozik, inkább egy technokrata legyen a kormány élén. Jelenleg Barhám Szálih elnök jelöltje Mohamed Alaví, aki régebben, Malikí idején miniszter volt. Alaví elkezdett tárgyalni a politikai pártokkal, de a tüntetők nem fogadják el őt, mint független jelöltet, ezért is folytatódnak a tüntetések. Sem az *Al-Badr* szervezet vezetője és a tizennégy síita pártból álló *Al-Fath* szövetség alapítója, Hádí Al-Amrí és Maliki sem fogadja el Alavít miniszterelnök gyanánt. A szövetség ugyan feltehetően működni fog az év végén esedékes előválasztásig, de kormányválság van Irakban, ami állandósulhat.

Ám Szulejmáni halálát követően Irakban a libanoni modellnek, a pártokba rendeződő Irán-barát milíciák parlamenti többségének, kormányalakításának nincs esélye az elhúzódó válság ellenére sem.

Odi et amor – ambivalens kapcsolatok az Al-Káidával

2013-ban az Irán által támogatott síita huthi felkelők megindították harcukat Jemenben a központi kormány ellen. Az ország hamarosan az iráni-szaúdi vetélkedés helyettesítő hadszíntere lett. A Qudsz erők által ballisztikus rakétákkal és drónokkal felszerelt huthik 2019 nyarán támadást intéztek szaúdi olajipari létesítmények ellen.

Noha itt a huthik az *Al-Káida az Arab Fél-szigeten* erői ellen harcolnak, akárcsak Szíriában az *Al-Káida* helyi szervezetének tartott *Dzsabhat Al-Nuszra*, illetve utódszervezetei az *Ahrár al-Sam* milíciái ellen, Abú Múszáb Al-Zarqávi 2006-ban alakult, az *Al-Káida*hoz csatlakozott iraki szervezetéről nem beszélve, amelyből később az *Iszlám Állam* kifejlődött, mindez azonban nem jelentett akadályt Szulejmáni machiavellista játszmájában a közös ellenség, az Egyesült Államok és szövetségesei elleni fellépés terén. Ez a kooperáció azonban taktikai, eseti és rövid távú. Hosszú távú, folyamatos együttműködést nem sikerült kialakítani.

Az első dokumentált együttműködés az iráni hatóságok és az *Al-Káida* között az 1990-es évekből, Szudánból datálódik. Az *Iráni Iszlám Forradalmi Gárda Qudsz* szervezetének tagjai hoztak tető alá egy megállapodást, amelynek értelmében az *Al-Káida* egyik kulcsfigurája Libanonba utazott, hogy Imad Mughnija, a *Hezbollah* vezetője, Szulejmáni személyes barátja szárnyai alatt részesüljön kiképzésben.

2002-től az Afganisztánból kiűzött *Al-Káida* tagok közül többen Iránban találtak menedéket, mivel Irán volt az egyetlen állam a térségben, ahova az Amerikai Egyesült Államok keze nem ér el, s mivel tartottak attól, hogy a pakisztáni Musarraf-rezsim kiadná őket az Egyesült Államoknak.

Abú Hafz al-Mauritáni, az *Al-Káida* fő ideológusa vezette az Iránba menekülő első hullámát, aki 2001 decemberében személyesen találkozott Szulejmánival, ám elutasította annak együttműködési ajánlatát. Ekkoriban Irán együttműködött az amerikai hatóságokkal riválisai, az *Al-Káida* és az afganisztáni tálibok megdöntésére. Az iráni hatóságok letartóztatták és kiadták őt és társait az Amerika-barát afgán kormánynak.

Különböző periódusok jellemezték az Iránban menedéket kereső *Al-Káida* harcosoknak az országban tartózkodását a viszonylagos szabadságtól a házi őrizeten át a *Qudsz* erők börtöneiig. Négy prominens *Al-Káida* tagot úgy engedtek ki, hogy háromjukat európai útlevelekkel láttak el. Úgy vélték, hasznosabb az Iráni Iszlám Köztársaság számára, ha Európában követnek el merényleteket. Hasonló célból, 2002-ben az iráni hatóságok több *Al-Káida* operatívának felajánlottak kiképzést a *Hezbollah* révén, azzal a feltétellel, hogy merényleteket fognak elkövetni szaúdi létesítmények ellen, de úgy tűnik, mindnyájan visszautasították az ajánlatot.¹⁸ Szulejmáni felismerte, hogy számos dzsihádistának az országban tartása stratégiai tartaléknak számít.

Az *Al-Káida* operatíváit, különösen a Bin Laden család tagjait, alkutárgynak tekintették. 2004 júliusában rajtuk keresztül kapcsolatba akartak kerülni Bin Ladennel, hogy járjon közben, hogy Abú Múszáb Al-Zarqávi szüntesse be az iraki síita szent helyek elleni merényleteket.

Bin Laden négy fia feleségeikkel és gyermekeikkel, valamint Bin Laden Umm Hamza nevű felesége túszt volt Szulejmániéknak kezében. 2010-ben az *Al-Káida* is szerzett alkutárgyat, elrabolta iráni diplomatát cseréltek a Bin Laden család számos tagjával, köztük kedvenc fiával, Hamzával, a szervezet későbbi vezetőjével. 2015-ben egy

18 Callimachi, Rukmini and Schmitt, Eric: Iran Released Top Members of Al-Qaeda in a Trade. *New York Times*, September 17, 2015.

másik iráni diplomatát cseréltek ki az *Al-Káida* 9/11 előtti irányító tanácsának három tagjáért, köztük az egyiptomi Abú Khair Al-Maszrival, aki később Szíriában esett el.

Az *Al-Káida* és Irán kapcsolata érzékeny egyensúlyozáson alapult annak biztosítására, hogy előbbi nem támad iráni földön és külföldön iráni érdekeltségekre. Az *Al-Káida* prioritása pedig „a finanszírozás, személyek és kommunikáció ütőerének” fenntartása volt iráni területen keresztül. E kapcsolat kölcsönös zsarolások, „fegyverrel kikényszerített házasság” gyanánt is jellemezhető.¹⁹

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Akbarzadeh, Shahram – Ibrahim, Niamatullah: The Taliban: a new proxy for Iran in Afghanistan. *Third World Quarterly*, Summer 2018.
- Alfoneh, Ali: Brigadier General Qassem Sulaimani: A Biography. *Middle Eastern Outlook*, 1, January 2011.
- Alfoneh, ALI: Iran’s Secret Network. *Middle Eastern Outlook*, 2, March 2011.
- Alfoneh, Ali: Iran’s Most Dangerous General. *Middle Eastern Outlook*, 4, July 2011.
- Bensman, Todd: Suleimani’s Sleeper Networks in the Americas. *The Federalist*, 7 January, 2020.
- Callimachi, Rukmini and Schmitt, Eric: Iran Released Top Members of Al-Qaeda in a Trade. *New York Times*, September 17, 2015.
- EU Adds Iran Intelligence Unit on Terror List. <https://www.albawaba.com/news/eu-adds-iran-intelligence-unit-terror-list-1235994>
- Felkins, Dexter: The Shadow Commander. *The New Yorker*, September 30, 2013.
- Georgy, Michael and Rasheed, Ahmed: Iranian commander issued stark warning to Iraqi Kurds over Kirkuk. *Reuters*, October 20, 2017.
- Griffin, Jennifer and Tomlinson, Lucas: Exclusive: Quds Force Commander Soleimani visited Moscow met Russian leaders in defiance of sanctions. *Fox News*, August 6, 2015.
- In unprecedented move, US names Iran’s Revolutionary Guards a terrorist group. April 9, 2019. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/in-unprecedented-move-us-names-irans-revolutionary-guards-a-terrorist-group/>
- IRCG Qods Force Commander Qasem Sulaimani: Trump’s Rhetoric is That Of A Casino: You May Start The War , But We Will Determine Its End: We Are Near You In Places That You Can’t Even Imagine, We Are A Nation of Martyrdom.” *MEMRI Special Dispatch* No. 7595, July 26, 2018.
- Kutschera, Kris: A Network of Terror. *The Middle East*, June 20, 2013.
- Levitt, Matthew: Hezbollah and the Qods Force in Iran’s shadow war with the West. The Washington Institute For Near Eastern Policy. *Policy Focus*, 123, January 2013.
- Levy, Adrian and Scott-Clark Cathy: Al-Qaeda Has Rebuffed Itself – With Iran’s Help. *Atlantic*, November 11, 2017.
- Moghaddam Assaf: Marriage of Convenience: The Evolution of Iran and al-Qaeda’s Tactical Cooperation. *CTC Sentinel* 10/4. 2017.
- Moniquet, Claude: The Recent Iranian Terrorist Plots in Europe. *European Strategic Intelligence and Security Center*, February 2019. <http://www.esisc.org/upload/publications/analyses/the-recent-iranian-terrorist-plots-in-europe/IRAN%20-%20RECENT%20TERRORIST%20PLOTS%20IN%20EUROPE.pdf>
- Schmitt, Eric: Iran is Smuggling Increasingly Potent Weapons Into Yemen, U.S. Admiral Says. *New York Times*, September 18, 2017.

19 Moghaddam, Assaf: Marriage of Convenience: The Evolution of Iran and al-Qaeda’s Tactical Cooperation. *CTC Sentinel* 10/4. 2017.

- Soufan, Ali: Qassem Soleimani and Iran's Unique Regional Strategy. *CTC Sentinel*, November 2018.
<https://ctc.usma.edu/qassem-soleimani-irans-unique-regional-strategy/>
- Stancati, Margherita: Iran Backs Taliban With Cash and Arms. *The Wall Street Journal*, June 11, 2015.
<https://www.wsj.com/articles/iran-backs-taliban-with-cash-and-arms-1434065528>
- https://www.asiatimes.com/2020/02/article/cia-mystery-did-the-taliban-kill-ayatollah-mike-2/?fbclid=IwAR2n8HeJl8fUsU62YdZvoxuRtIulixu19LcXtb9gsleE0hY5l0_7NkCqqdY
- <http://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2018/04/23/Analysis-The-need-to-tackle-Iran-in-Africa.htm>
- <https://www.unitedagainstnucleariran.com/sites/default/files/expansion/iran-ideological-expansion-012720.pdf>
- <http://www.thetower.org/article/desperate-for-allies-and-secret-assets-iran-penetrates-africa/>
- <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/01/09/fight-against-terrorism-council-renews-the-designations-on-the-eu-terrorist-list-and-adds-two-iranian-individuals-and-one-iranian-entity-in-response-to-recent-foiled-attacks-on-european-soil/>

Stummer Judit[✧] – Visi Tibor[✧]

Honvédelmi alapismeretek a felsőoktatásban tanulók nézőpontjából

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.1.22

A tanulmány empirikus adatokra támaszkodva szemlélteti az egyetemeken szabadon választható „Honvédelmi alapismeretek” tantárggyal kapcsolatos hallgatói véleményeket. A felsőoktatásban történt adatfelvétel eredményei rávilágítanak többek között a fiatalok honvédelem iránti elkötelezettségére, az esetleges katonai szolgálatvállalás iránti szándékára is. Az adatgyűjtés 2020 februárjában zajlott.

KULCSSZAVAK: Honvédelmi alapismeretek, Magyar Honvédség, katonai toborzás, önkéntes haderő, felsőoktatás

National Defence as an Academic Course for Students in Tertiary Education

National Defence as a course offered in the form of e-learning in the institutes of Hungarian higher education has the purpose to support national defence in general, to offer opportunity for those who have an interest in military related topics, and to recruit potential candidates for the Hungarian Defence Forces. This article introduces major findings of an empirical research conducted among those who have participated in this course. The empirical data sampling happened in February 2020.

KEYWORDS: *National Defence as Course, Hungarian Defence Forces, military recruitment, voluntary force, higher education*

A „Honvédelmi alapismeretek” tantárgy bevezetése a felsőoktatásban

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) rektorát 2002-ben a honvédelmi miniszter felkérte a „honvédelmi ismeretek tantárgy felsőoktatásirendszerbe való

✧ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar –
National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training;
e-mail: stummer.judit@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0001-7767-2989

✧ Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar –
National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training;
e-mail: visi.tibor@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0002-3296-3480

beillesztésének vizsgálatára”.¹ Ennek nyomán került sor a *Honvédelmi alapismeretek* elnevezésű tantárgy kidolgozására. A cél nem a katonai toborzás, hanem egy olyan ismeretanyag létrehozása volt, amelynek birtokában az egyetemek, főiskolák diákjai képessé válnak eligazodni az ország biztonságát, valamint a Magyar Honvédség működését érintő kérdésekben.

Az első képzési ciklus a ZMNE és a Pannon Egyetem között 2007. július 4-én megkötött együttműködési megállapodás alapján, 2007 őszén kezdődött Veszprémben. 2014-ig számos egyetemen lehetett fölvenni a *Honvédelmi alapismeretek* tantárgyat, majd 2014. és 2017. között csak három felsőoktatási intézmény, 2017-től a 2018/19. tanév II. szemeszteréig csak a Pannon Egyetem hirdette meg a képzést.

A tantárgy életében 2018-ban új időszak kezdődött. A kormány 1257/2018. (VI. 4.) számú határozatával kiemelt kormányzati közfeladatként határozta meg a hazafias és honvédelmi neveléssel kapcsolatos teendőket, amelynek koordinálására kormánybiztos jelölt ki. A kormánybiztos feladatai között két kiemelt területet határoztak meg:

1. a rendelkezésére álló eszközökkel segítse elő a honvédelem ügyének népszerűsítését a társadalomban (így természetesen az egyetemeken is);
2. hozzon létre társadalmi szakértői munkacsoportot, amelynek feladata a hazafias és honvédelmi nevelés, mint kiemelt kormányzati közfeladathoz kapcsolódó stratégia kialakítása, valamint a stratégia végrehajtásához szükséges cselekvési tervek megalkotása.

A stratégia 2019 őszére elkészült, és azt a Parlament felsőházi termében tartott konferencián bemutatták, illetve megvitatták. A stratégia tartalmazza a felsőoktatásban már bevezetett *Honvédelmi alapismeretek* tantárgy jelenlegi helyzetét és a jövőbeni fejlesztések irányait. E szerint a honvédelmi nevelés program megvalósításának egyik kiemelt célcsoportjába tartoznak a hazai felsőoktatási intézmények hallgatói (mint a jövő értelmisége), akik számára – választott képzési szaktól, szakiránytól függetlenül – hasznos, fontos és szükséges lehet olyan ismeretek közvetítése, amellyel képesek a világban és a szűkebb (regionális) környezetünkben zajló események megértésére, a honvédelem és a biztonságpolitika vonatkozásában az ok-okozati összefüggések felismerésére.

A *Honvédelmi alapismeretek* tantárgynak nem csak felsőoktatási szegmense van. Jelentős hatással bír a középfokú oktatáshoz nélkülözhetetlen pedagógusképzésre és a pedagógusok továbbképzésére is. Jelenleg a középiskolákban választható – ugyancsak „Honvédelmi alapismeretek” elnevezésű – érettségi tantárgy oktatásához ugyanis nem áll rendelkezésre megfelelő számú szakképzett tanár. Nem is állhat, mivel ilyen szak, specializáció vagy bármilyen felsőfokú végzettséget adó, például szakirányú továbbképzési szak, nem található meg a magyar felsőoktatás rendszerében. Most dolgozunk azon, hogy hogyan hozható létre a tanárképzésben a megfelelő végzettséget biztosító képzés.

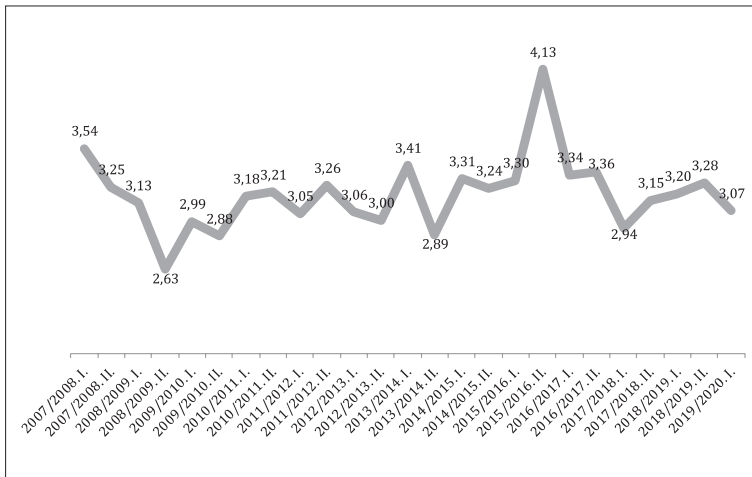
A kormányhatározatot követően, 2018-ban a Honvédelmi Minisztérium három új egyetemmel (Szent István Egyetem; Pécsi Tudományegyetem; Miskolci Egyetem) kötött együttműködési megállapodást, amelyek vállalták a honvédelmi alapismeretek képzés indítását. 2019 tavaszán újabb három egyetem (Milton Friedman Egyetem; Nyíregyházi

1 A Magyar Köztársaság Honvédelmi Miniszterének 428/69/2002 ny. számú levele a ZMNE rektora részére.

Egyetem; Neumann János Egyetem) került az együttműködők sorába. Ezáltal a 2019/20. tanév I. szemeszterétől hét egyetem indította a Honvédelmi alapismeretek képzést. 2019 őszén kettő (Debreceni Egyetem; Óbudai Egyetem;), míg 2020 elején a Szegedi Tudományegyetem lépett az együttműködők közé.

A tantárgy alap- és mesterképzésben, bármely szakon és bármely félévben választható. Előtanulmányi követelményei nincsenek, az oktatás egy szemeszterben történik. Az ismeretanyag a kezdetektől elektronikus formában került a hallgatókhoz. A félév írásbeli kollokviumi vizsgával zárul, a követelmények teljesítése jelenleg két kredit értékű. A távoktatási módszer 2007. évi bevezetésének és fenntartásának létjogosultsága beigazolódik napjainkban, az egészségügyi vészhelyzet kihirdetésének időszakában.

A *Honvédelmi alapismeretek* tantárgyat az utóbbi tizenhárom tanévben együttvéve 15 146 hallgató választotta, a kollokviumi vizsgák összességében 3,19-es átlageredménnyel zárultak (1. ábra).

1. ábra.

Honvédelmi alapismeretek – kollokviumeredmények (2007–2020)

(Forrás: HHK KTSZI alapján saját szerkesztés)

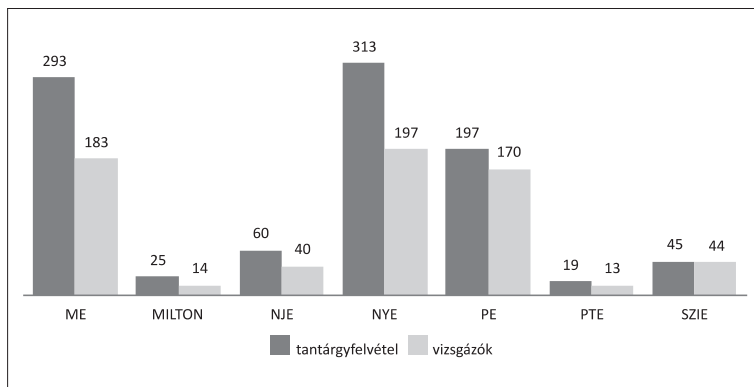
A hazai felsőoktatási intézményekben a közelmúltig három – intézményenként eltérő – honvédelmi jellegű tantárgy állt a fiatalok rendelkezésére, melyet három különböző katonai szervezet jegyzett. A kaotikus állapotok nemrégiben rendeződtek, így most már országsszerte egységes követelményrendszer szerint, a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar ismeretanyagából készülhetnek a hallgatók.

A tananyag 2007 óta több ízben megújult, a legutóbb aktualizált változat 2019 szeptemberétől áll a felsőoktatásban tanulók rendelkezésére. A tananyagfejlesztéssel és a képzéssel kapcsolatos feladatokat a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Tanfolyamszervező Intézete (HHK KTSZI) látja el. Az elkövetkezendő időszak fontos feladata lesz a jegyzet interaktívvá tétele, illetve az elektronikus vizsgáztatás feltételeinek megteremtése.

A hallgatói vélemények felmérése, a kutatás módszertani háttere

Annak érdekében, hogy a tananyag naprakészségére, fejlesztésére, a vizsgáztatás módszerére, a hallgatók érdeklődési körének változásaira válaszokat tudjunk adni, fel kellett mérni a hallgatók véleményét, meg kellett tudnunk az általuk javasolt változtatások irányát. A vizsgálat célja ezért a hallgatók tantárgyfelvételi motivációjának, a honvédelemmel kapcsolatos előzetes ismereteinek feltárása, a tananyagra és a vizsgáztatás módszerére vonatkozó vélemények megismerése, valamint a fiatalok szerződéses vagy önkéntes tartalékos katonai szolgálatvállalás iránti esetleges szándékának kiderítése.

A jelen kutatásban vizsgált 2019/2020-as tanév őszi szemeszterében 952 fő választotta a *Honvédelmi alapismeretek* tantárgyat.² Több éves tapasztalat azonban, hogy a tantárgyfelvétel nem minden esetben zárul kollokviummal, a hallgatóknak csak egy része jelentkezik vizsgára (2. ábra), és a jelentkezők közül sem mindenki abszolválja azt eredményesen az első vizsgaalkalommal.

2. ábra.

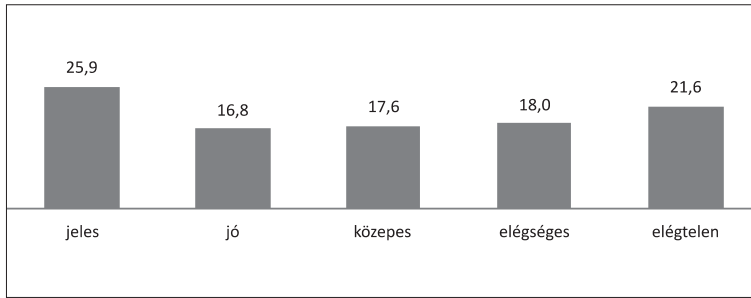
Tantárgyat felvett és vizsgázott hallgatók (fő)

(Forrás: HHK KTSZI alapján saját szerkesztés)

Az első félév végén 661 fő jelentkezett kollokviumra, azonban 93 hallgató egy- vagy többszöri ismétlésre kényszerült, de a tantárgyi vizsga végül minden diák számára eredményesen zárult. A szemeszter érdemjegyeinek megoszlását a 3. ábra szemlélteti.

A tanulmányban ismertetett primer vizsgálat célcsoportját a *Honvédelmi alapismeretek* tantárgyat választó hallgatók alkotják. Az adatfelvételre ez év februárjában, a 2019/2020-as tanév első szemeszterének végén, a vizsgaidőszakot követően került sor. A 29 kérdésből álló online kutatási kérdőív kiküldésében a HHK Katonai Tanfolyamszervező Intézet, valamint az adott felsőoktatási intézmények nyújtottak segítséget. A hitelesség és megbízhatóság érdekében egy IP címről csak egy alkalommal

2 Forrás: NKE HHK Katonai Tanfolyamszervező Intézet.

3. ábra.

Vizsgaeredmények megoszlása (%)

(Megjegyzés: N=661, vizsgaalkalom: 754) (Forrás: HHK KTSZI alapján saját szerkesztés)

lehetett kitölteni a kérdőívet. A hiányzó értékek kiküszöbölésére csak a nyitott kérdéseket lehetett átugrani, egyébként kötelező volt a válaszadás.

A közölt vizsgálati eredmények összesen 208 kérdőív adataiból származnak (N=208). A kutatásban a Milton Friedman Egyetem, a Miskolci Egyetem, a Neumann János Egyetem, a Nyíregyházi Egyetem, a Pannon Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem, valamint a Szent István Egyetem diákjai vettek részt. Tekintettel arra, hogy a kérdőívet minden, a tantárgyat felvett diákhoz eljuttattuk, az ismeretanyagról, a kiadott segédanyagokról, a vizsgáztatás módszeréről csak azokat a fiatalokat kérdeztük, akik bevallásuk szerint vizsgát is tettek *Honvédelmi alapismeretekből* (N=174). A tantárgyválasztási motivációk, az előzetes honvédelmi ismeretek, az esetleges katonai szolgálat iránti szándék tisztázására azonban a teljes válaszadói kör adatait figyelembe vettük.

Az analízis során a leíró statisztikán túl egy- és többváltozós módszerek alkalmazására került sor. Az eredmények $p < 0,005$ esetén szignifikánsak. Az adatfeldolgozás IBM SPSS 22.0 statisztikai programcsomag használatával történt. A közölt százalékos adatok összege a kerekítés miatt esetenként eltérhet a 100-tól.

A minta általános jellemzése

Az elemzésbe bevont egyetemeken a vizsgált szemeszterben összesen 952 hallgató vette fel az adott intézmény tantárgyi portfóliójában megtalálható *Honvédelmi alapismereteket*. Az online kérdőívet 208 fő (N=208) töltötte ki, a válaszadási hajlandóság 21,85%-os volt.

A kapott eredmények alapján a megkérdezettek nemek közötti megoszlása szignifikáns különbséget mutat: a nők közel kétszer annyian (63,9%) válaszoltak a feltett kérdésekre, mint a férfiak. A kutatásban az alapképzésben részt vevő diákok felülreprezentáltak, arányuk meghaladta a 80%-ot. A válaszadói mintában csaknem valamennyi képzési terület képviseltette magát, azonban a gazdaságtudományok aránya volt a legnagyobb: a felmérés időpontjában a fiatalok közel egyharmada (32,7%) ezen tudományterületen tanult (1. táblázat).

1. táblázat.

Válaszadók megoszlása nem, képzési terület és képzési forma szerint (%)

(Forrás: saját kutatás, N=208)

Nem	Férfi	36,1
	Nő	63,9
Képzési terület	Agrár	4,3
	Államtudományi	2,4
	Bölcsészettudomány	9,6
	Gazdaságtudományok	32,7
	Informatika	9,6
	Jogi	2,9
	Műszaki	12,0
	Művészet	1,0
	Művészetközvetítés	0,0
	Orvos- és egészségtudomány	2,4
	Pedagógusképzés	14,4
	Sporttudomány	0,5
	Társadalomtudomány	7,2
Természettudomány	1,0	
Képzési forma	Alapképzés (BA/BSc)	80,3
	Mesterképzés (MA/MSc)	11,5
	Egységes és osztatlan képzés	3,8
	Felsőfokú szakképzés/felsőoktatási szakképzés	3,8
	Szakirányú továbbképzés	0,5
	Kiegészítő, diplomás képzés	0,0

Főbb kutatási eredmények

A kutatás mérőeszköze 29 kérdésből állt, azonban terjedelmi korlátok miatt jelen tanulmány csak a főbb eredményekre fókuszál.

Vizsgálóról alkotott vélemények

Noha a *Honvédelmi alapismeretek* tantárgyat a hallgatók szabadon választhatják, az elmúlt évek statisztikai adatai mégis egyértelműen igazolták, hogy a tanulmányok nem zárulnak automatikusan kollokviumi vizsgával. Mivel a kérdőívet minden, a tantárgyat felvett diák megkapta, az ismeretanyagról, a tanulást segítő módszerekről, a vizsgaszervezés módjáról – a torzító hatásokat kiküszöbölendő – már csak azokat a hallgatókat kérdeztük, akik bevállalásuk szerint vizsgát is tettek (N=174) a tantárgyból (2. táblázat).

2. táblázat.

Jelölje azt az állítást, amely igaz az Ön esetében! (%)

(Forrás: saját kutatás, N=208)

Az egyetemen felvettem a tantárgyat és vizsgát is tettem.	83,7
Az egyetemen felvettem a tantárgyat, de nem vizsgáztam és a továbbiakban nem is tervezem.	6,3
Az egyetemen felvettem a tantárgyat, de nem vizsgáztam, azonban a jövőben tervezem.	10,1

Az ismeretanyag fejlesztéséért felelős és a tantárgy menedzselését ellátó Katonai Tanfolyamszervező Intézet szakemberei kiemelt figyelmet fordítanak a hallgatókkal való kommunikáció hatékonyságára, az információk időbeliségére. Az ezzel összefüggésben feltett kérdésre érkezett válaszok alapvetően a tájékoztatás magas színvonalát igazolják: a diákok 40,8%-a nagyon jónak, további 46,6%-uk megfelelőnek értékelte az Intézet ezirányú tevékenységét. A hallgatók mindössze 12,6%-a vélte kevésbé megfelelőnek a tantárggyal kapcsolatos kommunikációt.

A *Honvédelmi alapismeretek* tananyag önálló feldolgozását, a kollokviumra való egyéni felkészülést támogatja a hallgatók rendelkezésére bocsátott minta feladatsor, amelynek előnyét és szükségességét egyértelműen bizonyították a kutatás révén kapott válaszok. A megkérdezettek – néhány fő kivételével – tanulmányozták (98,3%) és a vizsgán hasznosíthatónak ítélték (93%) a kiadott segédletben foglaltakat.

A vizsgáztatás jelenleg az adott felsőoktatási intézményben, a hallgató személyes megjelenésével, papíralapú feladatsor kitöltésével történik, azonban a vizsga lebonyolítását a válaszadók több mint fele (55,8%) elektronikus felületen preferálná, ezzel szemben a jelenlegi hagyományos módszer mellett a hallgatók 42%-a voksolt. Mindössze a minta néhány százaléka (2,3%) nyilatkozott akként, hogy a kollokviumot szóban, bizottság előtt szeretné abszolválni (3. táblázat). Mindezek ellenére megfontolandó az online számonkérési módszer mielőbbi bevezetése, hiszen a *Honvédelmi alapismeretek* tantárgy felvételét lehetővé tevő felsőoktatási intézmények – ezzel együtt a tantárgyat választó hallgatók – száma a jövőben várhatóan tovább növekszik, amely jelentős terhet róhat a vizsgáztatást végző szakemberekre.

3. táblázat.

Mit javasol a vizsga lebonyolítási módjára? (%)

(Forrás: saját kutatás, N=174)

Felsőoktatási intézményekben, papíralapon.	42,0
Felsőoktatási intézményekben, elektronikus vizsgafelületen.	23,6
Felsőoktatási intézményeken kívül, elektronikus vizsgafelületen.	32,2
Felsőoktatási intézményekben, szóban, szakmai bizottság előtt.	2,3

Tantárgyválasztást befolyásoló tényezők

A kutatási kérdések egyike arra irányult, hogy mi indokolja azt, hogy a hallgatók tanulmányaik során – még ha csak rövid ideig is, de – olyan ismeretanyaggal foglalkozzanak, amely az általuk választott szakhoz/szakirányhoz alig vagy egyáltalán nem kapcsolódik. További kérdésként merült fel az is, hogy a *Honvédelmi alapismeretek* választás háttérében meghúzódó motivációk belső összefüggéseinek elemzését követően milyen összetételű és milyen tulajdonságokkal bíró, viszonylag homogén halmazok, hallgatói profilok hozhatók létre.

Az adatfelvétel során a megkérdezetteknek ötfokozatú Likert-skálán kellett értékelniük a vizsgálatba bevont változó egyes itemeit (5=nagy jelentősége volt, 1=egyáltalán nem volt jelentősége). A teljes mintában a 13 paraméter közül – a korábbi évek kutatási adataihoz hasonlóan³ – a kreditszerzés játszotta a legfőbb szerepet, az attribútumot a legmagasabb skálaátlag (4,25) jellemezte. Ugyancsak kiemelkedő jelentősége volt a tantárgyhoz kötődő praktikus szempontoknak, nevezetesen, hogy a tananyag jellege miatt a hallgatóknak nem kell órára járniuk (4,17), az elsajátítandó ismeretek elektronikus formában állnak rendelkezésükre (4,14). Látható ugyanakkor az is, hogy a családi tradíciók (2,21), az esetleges jövőbeni katonai karrier (2,44) már korántsem bírtak erőteljes motiváló szereppel a fiatal felnőttek körében (4. táblázat).

4. táblázat.

Motivációs változó alapstatisztikái

(Megjegyzés: 5=nagy jelentősége volt, 1=egyáltalán nem volt jelentősége)

(Forrás: saját kutatás, N=208)

	<i>Mean</i>	<i>Std.Dev.</i>
Kreditszerzés	4,25	1,194
Nem kell órára járni	4,17	1,307
E-learning módszer alkalmazása	4,14	1,285
Információszerzés a Magyar Honvédségről	3,51	1,333
Katonai témák iránti érdeklődés	3,48	1,344
Tantárgy tematikája	3,40	1,326
Biztonságpolitikai környezet változása	3,24	1,347
Nemzeti öntudat	3,24	1,384
Hazafiság	3,15	1,370
Csoporttársak/ismerősök ajánlása	2,73	1,581
Jövőbeli tervek/karrierépítés	2,45	1,396
Családi hagyomány	2,21	1,331
Középiskolában Katonai alapismeretek tanulása	1,53	1,049

3 Stummer 2015ab.; 2016.; 2019.

A tantárgyfelvételt meghatározó motívumok látens összefüggéseinek feltárására – nevezetesen, hogy a válaszadás során a hallgatók jellemzően mely attribútumokat jelölik együtt –, továbbá a tantárgyválasztás indokai alapján keletkező hallgatói csoportok interpretálásához első lépésben faktoranalízisre került sor. Az előzetesen lefuttatott Bartlett-próba, illetve a Kaiser-Meyer-Olkin kritérium szerint az eredeti itemek közötti korreláció megfelelőnek bizonyult, a szignifikanciaszint kisebb volt 0,05-nél, a KMO értéke pedig 0,850 volt. Ezen előfeltételek alapján – a szakirodalmi ajánlásokat figyelembe véve⁴ – a faktorelemzés elvégezhető. A változóredukciós eljárásban a vizsgálatba bevont eredeti 13 attribútumból négy mögöttes faktor, négy különböző motívumcsoport jött létre, 71,19%-os teljes kumulált variancia mellett (5. táblázat).

5. táblázat.

Tantárgyválasztási motívációk rotált komponensmátrixa

(Megjegyzés: Varimax rotáció; KMO=0,850; Sig.=0,000; összvariancia=71,19%)

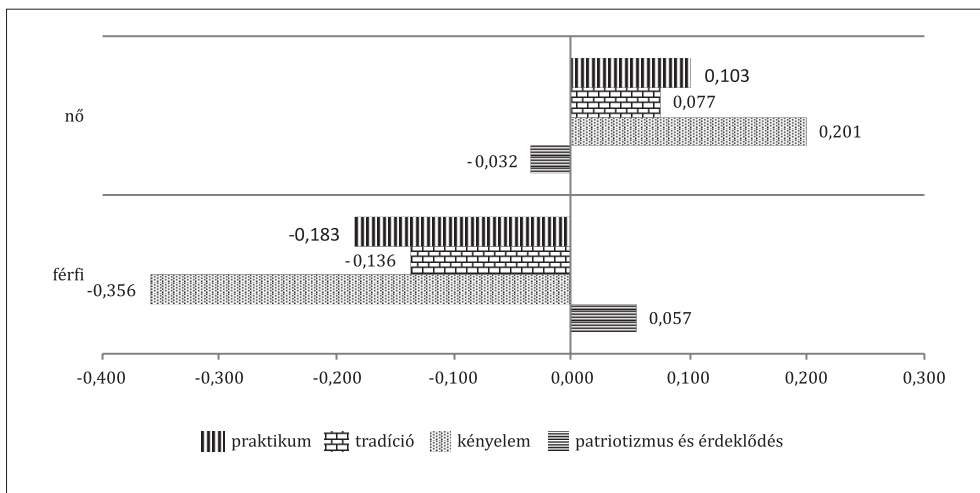
(Forrás: saját kutatás, N=208)

F1: patriotizmus és érdeklődés				
Nemzeti öntudat	0,864			
Hazafiság	0,858			
Információszerzés a Magyar Honvédségről	0,849			
Biztonságpolitikai környezet változása	0,821			
Katonai témák iránti érdeklődés	0,759			
Tantárgy tematikája	0,669			
Jövőbeli tervek/karrierépítés	0,578			
F2: kényelem				
E-learning módszer		0,886		
Nem kell órára járni		0,883		
F3: tradíció				
Középszkolában a Katonai alapismeretek tanulása			0,839	
Családi hagyomány			0,658	
F4: praktikum				
Csoporttársak/ismerősök ajánlották				0,822
Kreditszerzés				0,727
Variancia	34,9%	12,8%	12,0%	11,4%

4 Szelényi 2009.; Sajtos – Mitev 2007.

A létrejött legerősebb faktor azokat az itemeket rendezi össze, amelyek a honvédelemmel, a katonai témák iránti fogékonysággal függenek össze. Ez a faktor tükrözi a hazafiság, a nemzeti öntudat fontosságát, továbbá a csoportképző elemek között megjelennek a jövőre vonatkozó karriertervek is. A második csoport elemeinél kizárólag kényelmi szempontok dominálnak, nevezetesen, hogy az e-learning képzési formából adódóan a tantárgy kontaktórák nélkül teljesíthető. A harmadik tényezőcsoportba sorolódott a családi tradíció és középiskolában tanult *Katonai alapismeretek* tantárgy. A maradék két attribútumot tömörítő faktorhoz kötődik az adott félév teljesítéséhez szükséges kreditek megszerzése, továbbá az egyetemi csoporttársak/ismerősök ajánlása.

A különböző motivációcsoportokhoz tartozó faktorszkörok vizsgálatát követően kiderült, hogy a tantárgyfelvételi motívumok között eltérések jelentkeznek férfiak és nők tekintetében. A vizsgált mintán a hazafiság, a katonai témák iránti érdeklődés inkább a férfiakra jellemző, míg a nők esetében ez nem volt meghatározó szempont. Kiderült azonban az is, hogy a tantárggyal párosuló előnyök (pl. online hozzáférés, nincs kontaktóra) jóval fontosabbak a női hallgatók számára, és körükben ugyancsak meghatározó jelentőséggel bírnak a családi tradíciók. Szembetűnő továbbá az is, hogy a tantárgyválasztás során a nőket sokkal jobban motiválja a creditszerzés, míg a férfi válaszadóknál ez korántsem mérvadó (4. ábra)

4. ábra.
Tantárgyválasztási motívációk nemek szerint,
faktorszkörok alapján ábrázolva
(Forrás: saját kutatás)

Főbb klaszterjellemzők

A már fentebb ismertetett változóstruktúra volt a kiindulópontja annak a csoportosításnak, amely a hallgatókat tantárgyválasztási indokok szerint rendezte különböző szegmentumokba. A válaszadói mintában a klaszterek ideális számának meghatározása hierarchikus összevonással, Ward-féle eljárással történt.

Az elemzést követően a megkérdezettek három csoportba rendeződtek (6. táblázat). Az első klasztert 78 fő alkotja, a másodikba 42 hallgató került, a legnépesebb a harmadik csoport, ide 88 fő sorolódott. Az egyes hallgatói csoportokon belül a nemek aránya szignifikáns eltérést az első és a harmadik klaszteren belül mutat, ezekben a nők aránya jóval magasabb, míg a második halmazban a férfi hallgatók létszáma csak néhány százalékkal nagyobb.

6. táblázat.

Klaszterek nemek szerinti összetétele (%)

(Forrás: saját kutatás, N=208)

	K1	K2	K3
Férfi	25,6	54,8	36,4
Nő	74,4	45,2	63,6
N	78	42	88

Motivációk

A tantárgyválasztásban szerepet játszó attribútumok klaszterenkénti vizsgálata rámutatott, hogy az első csoport hallgatói – két indok kivételével – minden tekintetben mintaátlag fölött értékelték, továbbá az egyetemi csoporttársak/ismerősök ajánlásában szignifikáns eltérés tapasztalható. A második klaszter válaszadói körében a tantárgy tartalmi szempontjai, a jövőbeli karrier egyértelműen nagyobb jelentőséggel bírtak, míg a *Honvédelmi alapismeretek*hez kötődő kényelmi aspektusok kevésbé lényegesek a klasztertagoknak. A harmadik halmazban, ha csak kis mértékben is, de az átlagnál nagyobb motiváló ereje volt, hogy a tantárgy kontaktórák nélkül is teljesíthető az elektronikus tananyag segítségével (7. táblázat).

Honvédelemmel kapcsolatos ismeretek, információforrások

A vizsgált mintán 58,7% azon hallgatók aránya, akik megítélésük szerint minimális ismerettel rendelkeztek a honvédelemről, a Magyar Honvédségről a tantárgyfelvételt megelőző időszakban. A válaszadók közel 30%-a (29,3%) egyáltalán nem volt jártas ilyen jellegű témákban, és mindössze 12,0%-uk tartotta magát már kellően tájékozottnak. Az átfogó vagy minimális honvédelmi ismerettel rendelkezők száma a második hallgatói csoportban a legnagyobb (76,2%), ugyanakkor a tantárgy tanulása előtt semmilyen információval nem rendelkezők az első klaszterben voltak a legtöbbben (33,3%).

7. táblázat.

Tantárgyválasztás indokai (skálaátlag)

(Megjegyzés: 5=nagy jelentősége volt, 1=egyáltalán nem volt jelentősége)

(Forrás: saját kutatás, N=208)

	<i>Teljes minta</i>	K1	K2	K3
Kreditszerzés	4,25	↑ 4,83	↓ 3,64	↓ 4,02
Nem kell órára járni	4,17	↑ 4,51	↓ 2,50	↑ 4,67
E-learning módszer	4,14	↑ 4,62	↓ 2,29	↑ 4,61
Információszerzés a Magyar Honvédségről	3,51	↑ 3,59	↑ 4,07	↓ 3,18
Katonai témák iránti érdeklődés	3,48	↓ 3,41	↑ 4,19	↓ 3,20
Tantárgy tematikája	3,40	↑ 3,94	↑ 3,48	↓ 2,89
Biztonságpolitikai környezet változása	3,24	↑ 3,42	↑ 3,81	↓ 2,80
Nemzeti öntudat	3,24	↑ 3,63	↑ 3,45	↓ 2,78
Hazafiság	3,15	↑ 3,36	↑ 3,50	↓ 2,80
Csoporttársak / ismerősök ajánlása	2,73	↑ 4,32	↓ 2,05	↓ 1,64
Jövőbeli tervek / karrierépítés	2,45	↓ 2,35	↑ 3,14	↓ 2,20
Családi hagyomány	2,21	↑ 2,45	↓ 2,00	↓ 2,10
Középiskolában <i>Katonai alapismeretek</i> tanulása	1,53	↑ 1,99	↓ 1,14	↓ 1,31
N	208	78	42	88

A honvédelemmel kapcsolatos témákban már jártas hallgatók (N=147) körében arra voltunk kíváncsiak, hogy az eddig megszerzett ismereteik milyen forrásból származtak. A teljes mintában a vizsgált nyolc paraméter közül a válaszadók körében az internet által közvetített ismeretek (3,85) mellett meghatározó volt a családtagoktól/ismerősöktől származó információ (3,01). Ugyanakkor a honvédség szakembereinek előadásai (2,01) vagy a középiskolai tanulmányok szerepe (2,18) nem releváns a felsőoktatásban tanulók megítélése szerint.

A hallgatói minta klaszterenkénti vizsgálatával már árnyaltabb képet kapunk az egyes információforrások megítélésével kapcsolatban (8. táblázat). A nyomtatott sajtó szerepe az első klaszterben volt a legnagyobb (3,10), ugyanakkor a második (2,63) és harmadik (2,49) csoport tagjai mintaátlag alatt értékelték. A rádió és a televízió információközlő szerepét leginkább az első klaszter tagjai tartották fontosnak (3,50), míg a másik két csoportnál lényegesen kisebb hangsúlyt kaptak a hagyományos elektronikus médiumok. A három hallgatói csoportot összehasonlítva elmondható, hogy az internetes oldalakról származó ismeretek súlya az első klaszter tagjai körében a legnagyobb (4,12), azonban a másik két csoport esetében sem lehet figyelmen kívül hagyni az internet jelentőségét.

8. táblázat.

Információforrások (skálaátlag)

(Megjegyzés: 5=nagy jelentősége volt, 1=egyáltalán nem volt jelentősége)

Forrás: saját kutatás, N=147)

	<i>Teljes minta</i>	K1	K2	K3
Internetes oldalak	3,85	↑ 4,12	↑ 3,88	↓ 3,62
Rádió/televízió	3,04	↑ 3,50	↓ 2,63	↓ 2,87
Családtagok/ismerősök/barátok	3,01	↑ 3,25	↑ 3,16	↓ 2,73
Nyomtatott sajtó	2,73	↑ 3,10	↓ 2,63	↓ 2,49
Katonai rendezvényeken részvétel	2,34	↓ 2,31	→ 2,34	↑ 2,37
Középiskolai tanulmányok	2,18	↑ 2,50	↓ 1,69	→ 2,18
MH kiadványok	2,14	↓ 2,12	↑ 2,34	↓ 2,05
MH szakembereinek előadásai	2,01	→ 2,01	↑ 2,19	↓ 1,86
N	147	52	32	63

A vizsgálat adatai rámutattak, hogy a középiskolai évek alatt szerzett információk hordereje egyik klaszterben sem szignifikáns, leginkább a második csoportba tartozó hallgatók értékelték marginálisnak a középiskola szerepét (1,69). A Magyar Honvédség különböző kiadványainak tájékoztatásban betöltött szerepe a minta egészét tekintve sem jelentős (2,14), azonban a második csoport esetében a klasztertagok valamivel fontosabbnak (2,34) minősítették a mintaátlagnál. Az előzőektől gyökeresen eltérő képet mutat a családtagoktól, barátoktól származó információ elfogadása. Az első (3,25) és második (3,16) klaszter hallgatói jelentős mértékben támaszkodnak az ismeretségi körben meglévő információkra. Összevetve a klasztertagoktól származó adatokat, megállapítható, hogy a Magyar Honvédség szakembereinek előadásait – mint információforrást – a felsőoktatásban tanulók általában nem tartják fontosnak (2,01), leginkább a harmadik csoport hallgatói vélekedtek elutasítóan (1,86).

Az információforrások nemek közötti megítélése egy esetben szembevetendő: a nők számára jóval fontosabbak a családi és baráti körből (3,26) származó ismeretek: a nemek közötti differenciát az összefüggés-vizsgálat is igazolta ($p=0,004$). Más források esetében befolyásoló erőt nem lehetett statisztikailag bizonyítani.

Tananyag értékelése

A vizsgálat kitért arra is, hogy a szemeszter végén a fiatalok hogyan értékelik a *Honvédelmi alapismeretek* tananyagát. Az erre vonatkozó egyik kérdést ötfokozatú Likert-skálán kellett értékelni a hallgatóknak. A teljes mintában a skálaátlagok alapján a kérdőívben megadott itemek közül a biztonságpolitikával kapcsolatos ismeretek bővülése kapta a legmagasabb értéket (4,15). Ezt követte a Magyar Honvédség működésére vonatkozó ismeretszerzés jelentősége (4,07). Valamivel kisebb az egyetértés

azzal az állítással, hogy a tananyag révén a válaszadók reálisabban látják a honvédelmet érintő szakpolitikai kérdéseket (3,71), ugyanakkor ettől alig marad el a kredit-szerzés lehetőségével (3,04) való azonosulás.

A klaszterenkénti vizsgálat kimutatta, hogy az átfogó ismeretszerzés leginkább az első (4,43) csoport tagjaira jellemző csakúgy, mint a biztonságpolitikával kapcsolatos tájékozottság növekedése (4,36). Az adatokat összegezve elmondható, hogy az első csoport tagjai (3,46) – hasonlóan a teljes mintában szereplő női hallgatókhoz (3,12) – nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a kredit-szerzésnek, míg a másik két klaszterben a megkérdezettek ezt a változót mintaátlag alatt (2,97 és 1,87) minősítették.

Katonai szolgálatvállalás

A Magyar Honvédség a már felsőfokú végzettséggel rendelkező, illetve a diplomaszerezés előtt álló fiatalokra elsősorban a tartalékos állomány feltöltésében számít, azonban a hallgatók érdeklődését a szerződéses forma iránt is igyekszik felkelteni. Az elmúlt évek felsőoktatási intézményekben zajlott toborzó munkájának⁵ egyik fontos indikátora a katonai szolgálatra jelentkező egyetemisták, főiskolások száma, éppen ezért jelen kutatás céljai között a hallgatók katonai szolgálatvállalási hajlandóságának feltárása is szerepelt. Korábbi empirikus adatokra alapozva⁶ az analizált szemeszterben is feltételezhető volt, hogy a *Honvédelmi alapismeretek* tantárgy tanulása sem a szerződéses, sem a tartalékos szolgálati forma iránti szándékot nem növeli szignifikánsan.

A fenti hipotézis vizsgálatára több kutatási kérdés irányult. A kapott válaszok alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a fiatalok közel kétharmada (63,9%) határozottan elutasította a szerződéses formát, ugyanakkor néhány százaléknak (10,5%) szándékában állt katonai pályára lépni. Ez utóbbiak közül azonban voltak olyanok, akik nem tudták, hogy mi a teendőjük abban az esetben, ha jelentkezni akarnak a honvédség állományába, illetve nem voltak tisztában azzal sem, hogy milyen kötelezettségekkel jár a szerződéses jogviszony. A vizsgált időszakban a válaszadók valamivel több mint egynegyede (25,5%) úgy nyilatkozott, hogy mindezidáig még nem foglalkoztatta őket ez a kérdés.

A szerződéses katonai szolgálattal szembeni rezisztensek legnagyobb arányban a harmadik csoportban (72,7%) találhatók, de az elsőben is igen magas (61,5%) az elutasítók aránya. A feltett kérdésről a klasztertagok a második csoportban nyilatkoztak igenlően a mintaátlagnál nagyobb arányban (21,5%), méghozzá abban a csoportban, ahol a tantárgy tartalmi szempontjai, a jövőbeni karrier egyértelműen nagyobb súllyal szerepeltek a tantárgyfelvétel indokai között (9. táblázat). A férfi és női hallgatók hajlandósága összességében nem mutat gyökeres eltérést a teljes mintában kimutatható arányoktól: a szerződéses szolgálat ötletét a legtöbben (61,3% és 65,4%) elvetették. Az összefüggésvizsgálat alapján a nemek és a szándék között nem fedezhető fel szignifikáns kapcsolat ($p=0,496$).

5 Kálmánfi 2017.; Takács 2017.; Snoj 2017.; Nyulas 2019.

6 Stummer 2015ab.; 2016.; 2019.

A felsőoktatásban tanulók tartalékos szolgálattal kapcsolatos megítélése nem mutatott markáns eltérést a szerződéses formától: a minta egészét tekintve ugyan-csak jelentős az elutasítók száma (64,4%), közel egynegyedük pedig még egyáltalán nem gondolkodott ezen a kérdésen. A vizsgált időpontban a válaszadók közül mind-össze nyolc fő szolgált a Magyar Honvédség tartalékos állományában. A hallgatók további 9,1%-a fontolgatta a szolgálatvállalást, azonban nem voltak tisztában a jelent-kezéssel kapcsolatos teendőikkel vagy a tartalékos katona kötelezettségeivel.

Az egyes klaszterek adatait összevetve azt tapasztaltuk, hogy – a szerződéses for-mához hasonlóan – az első (66,7%) és a harmadik (69,3%) csoportban mintátlag feletti az elutasító klasztertagok aránya, a tartalékos szolgálatot tervezők pedig létszámukat tekintve ismét a második halmazból kerültek ki a legtöbben. A jelenleg tartalékosként szolgáló hallgatók mindhárom csoportban megtalálhatók, azonban arányuk a máso-dikban volt a legnagyobb (9. táblázat). A tartalékos szolgálattal való gondolkodás nem különbözik sem a férfiak, sem a nők tekintetében, a kapott adatokban a szerződéses formához hasonló arányokat találtunk. Főleg a nők az elutasítók (69,4%), de a férfiak közel egyharmada sem szándékozik csatlakozni a honvédség tartalékos állományá-hoz. A varianciaanalízist követően statisztikailag igazolható összefüggés nem mutat-kozott ($p=0,107$) férfiak és nők tartalékos szolgálatvállalási hajlandósága között.

9. táblázat.

Szerződéses és tartalékos katonai szolgálatvállalási szándék (%)

(Forrás: saját kutatás, N=208)

<i>Szerződéses</i>	<i>Teljes minta</i>	<i>K1</i>	<i>K2</i>	<i>K3</i>
Igen, tervezem	4,8	↓ 2,6	↑ 14,3	↓ 2,3
Igen, de nem tudom, hogy mit kell tennem	1,4	↓ 0,0	↑ 2,4	↑ 2,3
Igen, nem tudom pontosan, mit jelent a szerződéses szolgálat	4,3	↓ 1,3	↑ 4,8	↑ 6,8
Ezen még nem gondolkodtam	25,5	↑ 34,6	↑ 28,6	↓ 15,9
Nem tervezem	63,9	↓ 61,5	↓ 50,0	↑ 72,7
N	208	78	42	88
<i>Tartalékos</i>	<i>Teljes minta</i>	<i>K1</i>	<i>K2</i>	<i>K3</i>
Jelenleg már tartalékos vagyok	3,8	↓ 1,3	↑ 11,9	↓ 2,3
Igen, tervezem	3,4	↓ 1,3	↑ 4,8	↑ 4,5
Igen, de nem tudom, hogy mit kell tennem	1,4	↓ 0,0	↑ 2,4	↑ 2,3
Igen, nem tudom pontosan, mit jelent a tartalékos szolgálat	4,3	↑ 2,6	↑ 4,8	↑ 5,7
Ezen még nem gondolkodtam	22,6	↑ 28,2	↑ 26,2	↓ 15,9
Nem tervezem	64,4	↑ 66,7	↓ 50,0	↑ 69,3
N	208	78	42	88

A felsőoktatásban tanulók katonai szolgálatának plusz kreditpontokkal történő ösztönzése 2015 végén jelent meg a szaktárca kommunikációjában.⁷ A kutatás többek között arra is kitért, hogy ez a kezdeményezés milyen fogadtatásra talál a hallgatók körében. Vizsgáltuk, hogy az egyetemisták általában hogyan vélekednek a megszerzhető plusz kreditekről, továbbá azt is, hogy ez változik-e akkor, ha a kérdés már konkrétan a személyükre vonatkozik.

A kapott válaszok nem okoztak különösebb meglepetést (10. táblázat). A hallgatók jelentős része (38,5%) szerint plusz kreditekért általában növelhető lenne a szolgálatvállalási szándék, viszont több mint egynegyedük úgy ítélte meg, hogy ennek nem lenne semmilyen hatása. A válaszadók további egyharmada nem tudott véleményt alkotni a kérdésről.

Az adatokból jelentősen eltérő kép rajzolódott ki, amikor a megszerzhető plusz kreditekről a hallgatók saját személyüket illetően nyilatkoztak. Drasztikusan csökkent az „igen” válaszok száma (10,1%), a megkérdezettek közel fele (48,1%) elutasító maradt, néhány százalékuk (16,3%) nem tartotta kizártnak, hogy több kreditért katonai szolgálatot vállaljon. A feltett kérdésre a nők inkább az „igen” válasz felé hajlottak,

10. táblázat.

Plusz kreditért növelhető lenne-e a szolgálatvállalási szándék? (%)

(Forrás: saját kutatás, N=208)

<i>Általában</i>	<i>Teljes minta</i>	<i>K1</i>	<i>K2</i>	<i>K3</i>
Igen	38,5	↑ 46,2	↓ 35,7	↓ 33,0
Nem	26,4	↓ 14,1	↑ 28,6	↑ 36,4
Nem tudom megítélni	35,1	↑ 39,7	↑ 35,7	↓ 30,7
N	208	78	42	88
<i>Megkérdezettre vonatkozóan</i>	<i>Teljes minta</i>	<i>K1</i>	<i>K2</i>	<i>K3</i>
Igen	10,1	↓ 9,0	↑ 11,9	↑ 10,2
Nem	48,1	↓ 41,0	↓ 42,9	↑ 56,8
Ezen még nem gondolkodtam	18,3	↑ 23,1	↑ 21,4	↓ 12,5
Nem tartom kizártnak	16,3	↑ 16,7	↑ 16,7	↓ 15,9
Nem tudom megítélni	7,2	↑ 10,3	→ 7,2	↓ 4,5
N	208	78	42	88

7 Jegyzőkönyv az Országgyűlés Honvédelmi és rendészeti bizottságának HOB-40/216-3/2017. számú üléséről.

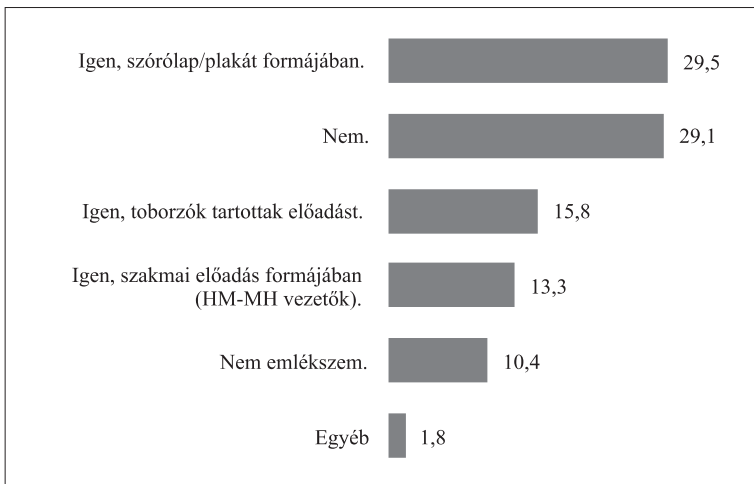
<http://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizjv40/HOB/1712061.pdf> (Letöltés ideje: 2018. 01. 05.)

bár összefüggés ($p=0,588$) nem mutatható ki a nem és a kérdés megítélése között. A rezisztensek aránya a harmadik (56,8%) csoportban volt a legnagyobb, ugyanakkor a második klaszterben az „igen” és a „nem tartom kizártnak” válaszok száma a teljes mintához viszonyítva – ha csak csekély mértékben is, de – magasabb volt.

A katonai szolgálatra vonatkozó adatok kapcsán fontos megjegyezni, hogy a felmérés csak a hallgatók szándékát tükrözi, az viszont nem ismeretes, hogy ezek az elhatározások a későbbiekben realizálódnak-e, vagy sem. A szerződéses szolgálatvállalásról a vizsgálat idején 22 hallgató nyilatkozott egyértelmű „igen”-nel, a tartalékos forma iránt 19 fő érdeklődött határozottan. A megkérdezettek körében 5 fő mindkét szolgálati formára „igen”-nel válaszolt. A plusz kreditek mindössze 16 hallgató esetében lehetnének egyértelműen ösztönző hatásúak, hiszen ennyien válaszoltak „igen”-nel általában véve és a saját személyükre vonatkozóan is. A megszerzhető kreditekért cserébe 23 fő nem tartotta kizártnak a katonai szolgálatot. A szerződéses és tartalékos formát a vizsgálati minta hallgatóinak jelentős hányada (60,1%) határozottan elutasította.

A Magyar Honvédség marketingmunkája

A Magyar Honvédség marketingtevékenysége részben már a szolgálatvállalási szándékot elemző kérdés esetében is mérhető volt. A kép tovább árnyalható annak vizsgálatával, hogy a megkérdezettek oktatási intézményükben találkoztak-e már – és ha igen, milyen formában – katonai szolgálatot népszerűsítő aktivitással. A válaszadás során több itemet is meg lehetett jelölni (5. ábra). A legtöbb említést a plakát/szórólap forma kapta (29,5%), ugyanakkor a fiatalok több mint egynegyede (29,1%) egyértelműen akként nyilatkozott, hogy ilyen tevékenységgel még soha nem találkozott, további 10,4%-uk nem

5. ábra.

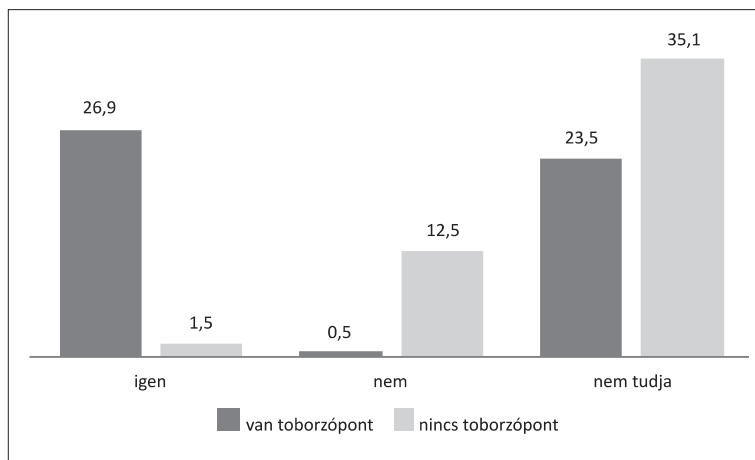
Az elmúlt két évben oktatási intézményében találkozott-e katonai szolgálatot népszerűsítő tevékenységgel? (%)

(Megjegyzés: Több választ is meg lehetett jelölni.)

(Forrás: saját kutatás, N=278)

tudott felidézni semmilyen eszközt vagy eseményt sem. Az „egyéb” kategóriában a teljes vizsgálati mintát tekintve mindössze öt fő említett a kérdőívben megadott kategóriákon kívüli mást is (pl. Neptun üzenet, családtag/ismerős, állásbörze).

A fiatalok minél szélesebb körű elérése érdekében a Magyar Honvédség a közelmúltban néhány egyetemen⁸ együttműködési megállapodások keretében toborzó pontokat⁹ nyitott, a kutatásban éppen ezért adódott az ezek ismertségével kapcsolatos kérdésfeltevés is. A kapott adatokból kiderült, hogy a hallgatók 28,4%-a tudta, hogy létezik ilyen, hiszen „igen”-nel válaszolt, ugyanakkor a megkérdezettek több mint fele (58,7%) nem volt tisztában azzal, hogy az adott egyetemen folyik-e katonai toborzás. Utóbbiak között voltak olyanok, akik annak ellenére sem tudták ezt, hogy intézményükben már több hónapja megnyitotta kapuit a honvédség ügyfélszolgálati irodája. Az egyetemi toborzópontot már ismerő fiatalok (N=59) egynegyede (23,7%) igen, kétharmada (66,1%) ellenben a jövőben sem tervezi annak felkeresését. (6. és 7. ábra)

6. ábra.

Működik-e katonai toborzó iroda? (%)

(Forrás: saját kutatás, N=208)

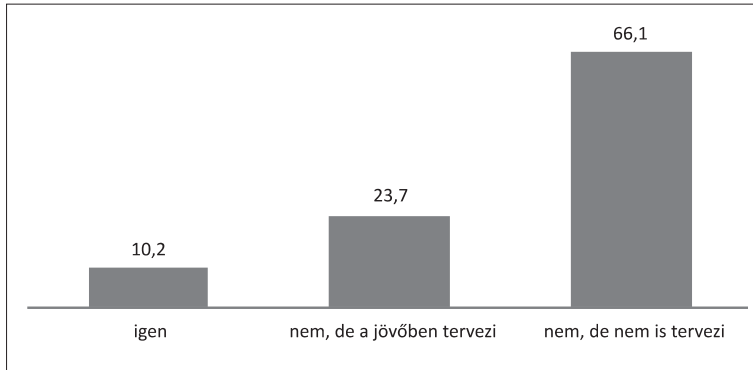
8 Miskolci Egyetem, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Pannon Egyetem.

9 Kettős toborzóünnep Veszprémben. [online]

<https://honvedelem.hu/cikk/kettos-toborzounnep-veszpremben/> (Letöltés ideje: 2018. 05. 31.);

Közelebb a fiatalokhoz. [online] <https://honvedelem.hu/cikk/kozelebb-a-fiatalokhoz/>

(Letöltés ideje: 2018. 10. 31.); Toborzóiroda nyílt a miskolci egyetemen. [online] Letöltés helye: <https://honvedelem.hu/galeriak/toborzoiroda-nyilt-a-miskolci-egyetemen/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 17.)

7. ábra.

Felkereste-e már a toborzópontot? (%)

(Forrás: saját kutatás, N=59)

Összegzés

Az elmúlt években a civil felsőoktatásban zajlott kutatássorozathoz¹⁰ hasonlóan közel azonos eredmények születtek 2020 februárjában is. Beigazolódott, hogy a *Honvédelmi alapismeretek* tantárgy választásakor a hallgatók alapvetően praktikus szempontok (pl. creditszerzés, nem kell órára járni) alapján mérlegelnek. Kedvező hír azonban, hogy a tananyag segítségével a hallgatók közel fele (46,0%) átfogó képet kapott a Magyar Honvédség működéséről. Valamivel többen (51,7%) úgy ítélték meg, hogy bővültek biztonságpolitikai ismeretei és a mindennapi életben is használható tudásra tettek szert. A tantárgyi követelmények teljesítése után a fiatalok több mint egyharmadánál (39,1%) jelentős mértékű, pozitív irányú elmozdulás történt a Magyar Honvédség megítélésével kapcsolatban. Az is kijelenthető azonban, hogy a hallgatók körében a tantárgy tanulása nem növelte szignifikánsan a Magyar Honvédség állományába jelentkezők létszámát, a megkérdezettek között jelentős, 60% fölötti volt mind a szerződéses, mind a tartalékos szolgálat elutasítása.

10 Stummer 2015ab.; 2016.; 2019.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Jegyzőkönyv az Országgyűlés Honvédelmi és rendészeti bizottságának HOB-40/216-3/2017. számú üléséről.
<http://www.parlament.hu/documents/static/biz40/bizjkv40/HOB/1712061.pdf>
(Letöltés ideje: 2018. 01. 05.)
- Kálmánfi G.: Mit tudunk tenni hazánkért? [online]
Letöltés helye: <http://www.honvedelem.hu/cikk/63378> (Letöltés ideje: 2017. 05. 30.)
- Kettős toborzónap Veszprémben. [online]
<https://honvedelem.hu/cikk/kettos-toborzounnep-veszpremben/> (Letöltés ideje: 2018. 05. 31.)
- Közelebb a fiatalokhoz. [online] <https://honvedelem.hu/cikk/kozelebb-a-fiatalokhoz/>
(Letöltés ideje: 2018. 10. 31.)
- Nyulás Sz.: Minden fiatalnak lehetőséget jelent a Magyar Honvédség. [online]
<https://honvedelem.hu/galeriak/minden-fiatalnak-lehetoseget-jelent-a-magyar-honvedseg/>
(Letöltés ideje: 2019. 05. 15.)
- Sajtos L., Mitev A.: SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Budapest, Alinea Kiadó, 2007.
- Snoj P.: Hazánk semmivel sem pótolható. [online]
<http://www.honvedelem.hu/cikk/65547> (Letöltés ideje: 2017. 10. 01.)
- Stummer J. (2015a): Honvédelmi ismeretek a köznevelési és felsőoktatási intézményekben.
In: Kozma et al. (szerk.): HERA Évkönyv 2014: Tanárképzés és oktatáskutatás.
Budapest, 2015. pp. 722–734.
- Stummer J. (2015b): A fiatal generáció honvédelmi ismereteinek fejlesztése.
In: Szelei I., Berki G. (szerk.): A hadtudomány és a 21. század. Tanulmánykötet.
Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2015. pp. 9–26.
- Stummer J.: A Honvédelmi alapismeretek tantárgyat választó hallgatók jellemzőinek definiálása klaszterelemzés segítségével.
In: Orbók Á. (szerk.): A hadtudomány és a XXI. század.
Budapest, Colorcom Media Kft., 2016. pp. 289–308.
- Stummer J.: A Magyar Honvédség személyi állománya utánpótlás biztosításának lehetőségei a köz- és felsőoktatásban tanulók körében. Doktori értekezés. Kézirat. Szent István Egyetem, Gödöllő, 2019.
- Szelényi, L.: Multivariate Methods of Econometrics. Gödöllő, Szent István University Faculty of Economics and Social Sciences, 2009.
- Takács V.: „Ez nem csak egy munkalehetőség, ez egy hivatás” [online]
Letöltés helye: <http://www.honvedelem.hu/cikk/62997> (Letöltés ideje: 2017. 05. 30.)
- Toborzóiroda nyílt a miskolci egyetemen. [online]
<https://honvedelem.hu/galeriak/toborzoiroda-nyilt-a-miskolci-egyetemen/>
(Letöltés ideje: 2019. 09. 17.)

Fórizs Sándor[✧]

Menekültek Jugoszláviában 1956. novemberben

DOI 10.17047/HADTUD.2019.30.1.42

1956. november végén Jugoszláviában mintegy 400 fő magyarországi menekült tartózkodott. A két ország kormánya egy vegyes bizottság létrehozása és működtetése útján készítette elő és intézte helyzetük rendezését. A publikáció a Magyar Nemzeti Levéltár dokumentumai alapján dolgozza fel a kapcsolódó információkat. Bemutatásra kerülnek az ekkor keletkezett okmányok, jegyzőkönyv, a hazatérők névjegyzékének fontosabb adatai, a visszajuttatott katonai felszerelés, és a személyek/anyagok átadására-átvételére kiadott határőrségi intézkedések. Megismerhetünk néhány részletet a menekülések időpontjáról, okairól, a menekültek által magukkal vitt katonai felszerelésekről.

KULCSSZAVAK: menekült, menekült tábor, vegyesbizottság, átadás az államhatáron, átkelőhely, határőrség, kerület parancsnokság

Refugees in Yugoslavia in November 1956

At the end of November 1956 there were about 400 refugees in Yugoslavia, who had left Hungary. The governments of the two countries concerned set up and ran a joint committee to prepare and manage the settlement of their status. This paper elaborates on the related information based on the material found in the National Archives of Hungary. It presents the documents and minutes compiled at that time, the main data of the list of those who returned later, the returned military equipment, and the measures ordered to be taken by the Hungarian Border Guard concerning the handover of documents and the transfer of persons. It also points out some details of the dates of and reasons for the people fleeing, and about the military equipment they took with them.

KEYWORDS: *refugee, refugee camp, joint committee, transfer at the state border, border crossing point, Border Guard, District Headquarters*

Bevezetés

1956. november végén mintegy 400 fő magyarországi menekült tartózkodott Jugoszláviában az ottani kormány által fenntartott öt menekülttáborban. Ez a szám össze sem hasonlítható a nyugati államhatáron Ausztriába menekült százezres tömeggel.

✧ Nemzeti Közszolgálati Egyetem – National University of Public Service;
e-mail: forizs.sandor@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0001-6019-3295

A körülményekhez képest kimondottan alacsony létszám különböző okokkal magyarázható. Ebben szerepet játszhat a jugoszláv állam szocialista berendezkedése, hiszen a külföldre indulók kapitalista orientációt kerestek, valamint az is, hogy a déli államhatár mellett kevesebb volt a nagyváros, melyek jó kiindulási pontként szolgáltak a határátlépéshez. A határ magyar oldalán a határőrizet sem omlott össze olyan mértékben, mint az osztrák irányban, ahol a nagy átkelőhelyeket (például Hegyeshalmot) megszállták a fegyveres felkelők. A nyugati sajtó és a rádióadások szintén az osztrák utat javasolták, biztatva az embereket a menekülésre.

A jugoszláv kormány már az '56-os év elejétől mindent elkövetett, hogy az akkori magyar vezetéssel javítsa kapcsolatait, feloldva a korábbi feszült viszonyokat. Ezt az irányvonalat követve javasolta a novemberben létrejött új magyar politikai vezetésnek egy vegyes bizottság felállítását és a menekültek helyzetének gyors rendezését. Nyilvánvalóan szabadulni akartak az ugyan nem jelentős számú, anyagilag különösebb gondot nem okozható, de mégis politikai terhet jelentő menekültektől, mégpedig olyan módon, hogy az a nyugati országoknak és a szomszédos ország vezetésének egyaránt megfeleljen. Azok a menekültek, akik kimondottan ellenezték a szocialista rendszert, Jugoszláviában, a szocializmus egyik sajátos változatú országában természetesen nem lehettek szívesen látott vendégek. Mindezeket bonyolította, hogy Jugoszlávia aláírta a genfi menekültügyi egyezményt, és annak szellemében kívánt eljárni. Számukra tehát az volt az optimális megoldás, ha a menekültek – azok kivételével, akik jugoszláviai rokonaiknál szerettek volna letelepedni – hazatérnek, vagy rövid időn belül nyugatra távoznak.

A személyek helyzetének rendezése mellett felmerült azon javak (fegyverek, járművek, egyenruha, egyéb katonai felszerelés stb.) visszajuttatásának kérdése, amelyek a magyar állam tulajdonát képezték, és a menekülők magukkal vitték a határon túlra.

Az új magyar kormány is érdekelt volt a feszültség gyors rendezésében, hogy elmondhassa az ENSZ előtt, legalább az egyik szomszédal megoldotta a menekült-problémákat.

A kialakult helyzet rendezésére a jugoszláv fél javaslatára létrehoztak egy testületet „a jugoszláviai menekültek, illetve a Jugoszláviába került hadianyagok átvétele céljából” „Magyar–jugoszláv vegyes bizottság” néven. A bizottság neve a dokumentumokban több változatban is szerepel, feltehetően attól függően, mikor és kinek készítették az adott írást. Így olvashatunk „a Jugoszláviába került hadianyagok” vagy „a Jugoszláviába hurcolt hadianyagok” fogalmazást is. A vegyes bizottság 1956. november 22-től 29-ig folytatott tárgyalásokat Belgrádban és Zágórában. A tárgyalások eredményeiről jegyzőkönyvet írtak alá november 29-én. A bizottság jugoszláv tagozatának (jugoszláv felének) munkájában négy fő, a magyar tagozatban három fő tevékenykedett. A magyar küldöttség tagjai voltak: Mányik Pál a küldöttség elnöke, dr. Terék Elemér alezredes és Barity Miklós követségi titkár. Az okmányokból nem tűnik ki, hogy az alezredes milyen fegyveres szervhez tartozott. A kinti tárgyalásokat a Magyar Külügyminisztérium szervezte. A dokumentumok keletkezésének idején (1956. december 5.) dr. Münnich Ferenc miniszterelnök-helyettes a fegyveres erők minisztere, a további tevékenység intézése részben az ő illetékességi területéhez tartozott.

A Magyar Nemzeti Levéltár iratgyűjtője¹ tartalmaz a témához kapcsolódó kilenc okmányt egy levéltári nyilvántartási szám alatt. A dossziében található adatok, információk nem jellemzőek a nyugati államhatáron az azonos időben kialakult viszonyokra. Sok szempontból eltérnek attól, ezért különösen érdemes megismerni az itteni sajátosságokat. A menekülési hullám kialakulását nagyban elősegítette, hogy az aknamezővel kombinált műszaki akadályrendszert a déli és a nyugati államhatáron 1956. szeptemberre megszüntették.²

Kísérő levél

A határőrségi tevékenységet ebben az ügyben a fegyveres erők miniszterének a határőrség parancsnokához küldött december 5-i keltezésű levele (értsd parancsa) indította el. Csatolta részére másolatban a Külügyminisztérium hozzá írt levelét és a vegyes bizottság jugoszláviai munkájáról készült jelentést: „megküldöm azzal, hogy saját területén a levélben és a jelentésben foglalt intézkedéseket azonnal tegye meg”³ – szól a miniszteri utasítás. (Érdekesség a Kossuth-címeres bélyegzőlenyomat az aláírásnál, még nem tértek vissza a népköztársasági címer használatához.)

Tollal a lap alján az alábbi feljegyzés áll: „Visszaérkeztek 7-én és 9-én összesen 141 fő + külön 18 fő.” Erre a 18 főre a kiskunhalasi határőr kerületparancsnoknak szóló utasításnál kívánok reagálni.

A Külügyminisztérium levele⁴

Sebes István külügyminiszter-helyettes december 3-i dátummal közvetlenül a fegyveres erők miniszterének címezte levelét. Röviden összefoglalja a kiküldött bizottság tevékenységének eredményeit, és néhány javaslattal él a további teendők lebonyolításával kapcsolatban. Egyben megküldi a magyar tagozat elnökének jelentését és a tárgyalásokról készült jegyzőkönyvet.

Már a bizottság neve is kifejezi, milyen fontos volt a kormánynak legalább a kimenekült személyek egy részének hazatérése. Az itt szereplő névváltozatban a grémium „a Magyarországról Jugoszláviába menekült magyar személyek, illetve a Jugoszláviába hurcolt hadianyagok átvétele céljából létrehozott magyar-jugoszláv vegyes bizottság” nevet viselte.

A Külügyminisztérium írásában kéri a minisztert az anyagok és személyek átvételének megszervezésére, ami december 7-én és 9-én történhet a másik féllel folytatott

1 Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban MNL) HOP XIX-B-10 17. sz. doboz 1956. év VI/1-7. Tárgykör 88. Folyószám. Az iratanyagok felsorolása a tanulmány végén, a Hivatkozások jegyzékében szerepel.

2 A témában lásd Sallai János többnyelvű könyvét: Sallai János: Egy idejét múlt korszak lenyomata = Abdruck einer versunkenen Epoche = An impression of a bygone era: a vasfüggöny története = Geschichte des Eisernen Vorhangs = the history of the iron curtain. Budapest, Hanns Seidel Alapítvány, 2012. p. 333.

3 Dr. Münnich Ferenc miniszterelnök-helyettes, a fegyveres erők miniszterének levele.

4 A Külügyminisztérium levele. „Tárgy: Jugoszláviába menekült magyarok hazatéréseivel kapcsolatos tárgyalások.” Eredeti nyilvántartási száma: „007863/szig. titk”.

megbeszélés alapján. Javasolja, hogy szervezzenek 3–3 tagú bizottságot „a röszei és murakereszturi átvevőhelyre, hogy a határőr- és honvédségi személyeknek egységükhöz való bevonulását, ill. leszerelését biztosítsák, és ellássák őket közlekedési eszközzel, ill. kellő számú menetlevéllel”.⁵

A bizottságok felállítását az alábbiak szerint tartja optimálisnak: „röszei átvevőhelyre küldendő fogadóbizottságban vegyen részt a határőr parancsnokság, valamint a szegedi kieg.⁶ parancsnokság egy-egy tisztje, a murakereszturi átvevőhelyre küldendő bizottságban pedig a HM és a lenti-i egység egy-egy tisztje. A bizottságok harmadik tagjául javasoljuk kijelölni a katonai főügyészség egy-egy tisztjét.”⁷

Egy bekezdésben rendkívül lényeges kérdésre hívja fel a miniszter (miniszterelnök-helyettes) figyelmét: a hazatérők bántatlanságot élveznek. Részben a bizottság kinti ígéretei miatt. Másrészt a rádióban Magyarországon ismételt beolvasták a katonáknak, határőröknek, rendőröknek szóló felhívást, hogy beosztási helyeikre térjenek vissza és vegyék fel a szolgálatot. A jugoszláv tárgyaló fél szintén ebben az értelemben járult hozzá az érintettek átadásához. „Javasoljuk figyelembe venni, hogy a vegyes bizottság magyar tagozata biztosította a kimenekült katonai személyeket arról, hogy a hazatérőket úgy fogják tekinteni, mint akik eleget tettek Miniszterelnök-helyettes Elvtárs jelentkezésére felszólító parancsának, tehát felelősségre vonni őket nem fogják.”⁸

Írásos jelentés a vegyes bizottság munkájáról⁹

A másolatban megküldött okmány háromoldalas, december 1-jei dátumozással. Aláírták: „Mányik Pál s. k. a küldöttség elnöke és a küldöttség tagjai: Dr. Terék Elemér s. k. alezredes, Barity Miklós s. k. köv. titkár.”¹⁰

A jelentés szerint a munkacsoport felállítása jugoszláv kezdeményezés volt. „A jugoszláv kormány javaslatára megalakult vegyes bizottság 1956. november 22-től 29-ig folytatott tárgyalásokat Belgrádban és Zágrábban.” A tárgyalások eredményeiről jegyzőkönyvet írtak alá november 29-én.

„A jugoszláv fél tájékoztatta a magyar tárgyaló felet arról, hogy az ismeretes események következtében [a jelentés készítője láthatólag nem tudja, miként minősítse a magyarországi eseményeket – F. S.] november első napjaiban mintegy 400 személy keresett menedéket Jugoszláviában, akiknek ügyében a jugoszláv kormány az ENSZ alapelveinek, továbbá a menekültek önrendelkezésének megfelelően kíván eljárni.”¹¹

A vegyes bizottság által összeállított névjegyzékben 141 hazatérni kívánó személy adatai szerepeltek. A megállapodás szerint őket részben a 1956. december 7-én

5 Uo.

6 Kiegészítő parancsnokság.

7 A Külügyminisztérium levele. „Tárgy: Jugoszláviába menekült magyarok hazatérésével kapcsolatos tárgyalások.” Eredeti nyilvántartási száma: „007863/szig. titk”.

8 Uo.

9 „Jelentés a Magyarországról Jugoszláviába menekült magyar személyek, illetve a Jugoszláviába hurcolt hadianyagok átvétele céljából létrehozott vegyes bizottság munkájáról.”

10 Uo.

11 Uo.

a Horgos–röszei határátkelőhelyen, másik részüket december 9-én a Kotoribamurakeresztúri határátkelőhelyen fogják a magyar szervek a jugoszláv hatóságoktól átvenni. Megállapodás történt, hogy ugyanekkor a jugoszláv szervek átadják a főként honvéd személyek által Jugoszláviába vitt és a Magyar Népköztársaság tulajdonát képező honvédségi felszereléseket.

„Nem hivatalos megállapodás történt arra nézve, hogy a hazatérni nem kívánó személyekről is adnak egy névjegyzéket. (E névjegyzék használhatóságát eleve aggályossá teszi az, hogy a nevek és adatok minden valószínűség szerint nagyrészt hamisak.)” – jegyzi meg a jelentés készítője.

„A vegyes bizottság tagjai albizottságokra oszolva meglátogatták ezeket a táborokat, ahol a bizottság magyar tagjai a menekültekkel egyenkénti, illetőleg kiscsoportonkénti beszélgetéseket folytattak. Ennek során tájékoztatták a menekülteket a magyarországi helyzetről és a magyar kormány álláspontjáról a forradalmi eseményekben részt vett személyek bántatlanságára vonatkozóan, valamint arról, hogy a határátlépésért felelősségre vonás nem történik.” A határátlépésen ebben az esetben a Magyarországról történt kiszökést kell értenünk.

A bizottság magyar tagjai november végén folytattak tárgyalásokat a jugoszláv kormány képviselőivel. Ekkor, feltételezem, nem tudhatták, hogy december 1-jével megjelenik a külföldre menekülteknek amnesztiát biztosító törvényerejű rendelet.¹²

A hazatérő 141 személy túlnyomó többsége, 121 fő, a családtagokat is beleértve, honvédségi egyén, illetőleg az Államvédelmi Hatósághoz tartozó tiszt volt, a többi civil. Mindössze 7 katona, közöttük 2 tiszt, nem kívánt hazatérni.

Elgondolkodtató a kiszökök megítélése: *„A menekültek és hazatérni nem kívánók között akadnak reakciós és fasiszta beállítottságú egyének, kalandvágyók. Többen ezt az alkalmat ragadták meg, hogy külföldre kerüljenek. Néhányan jugoszláv rokonaiknál kívánnak maradni. Jórészüik azonban munkás, sok bányász, illetve diák, túlnyomóan fiatalok. Sokan közülük, mint nemzetőrök is részt vettek a forradalmi eseményekben, és ezért félnek a felelősségre vonástól.”*

A hazatéréssel szemben különösen ellenséges légkör alakult ki a melencei táborban, valamint Eszéken. Előbbi helyről 5 fő, utóbbiról egyetlen hazatérő sem jelentkezett.

Nem kevés higgadtságra volt szükség egyes kényes kérdések megjelenítésére: *„A legfőbb indok, amiért Magyarországra nem kívánnak hazatérni az, hogy nem bíznak az ismertett biztositókban, félnek attól, hogy deportálni fogják őket a Szovjetunióba.”*

„Nagy izgalmat okozott közöttük a Nagy Imre ügy, ami sok hazatérő szándékú személyt meggondolásra késztetett, mert megerősítette deportálástól való félelmüket.”¹³

„A közfelfogás a menekültek között az, hogy Magyarországon a forradalmat leverték, az ország szovjet megszállás alatt van, a Kádár-kormány a nép akaratával szemben ténykedik, és nem nevezhető független kormánynak.”

A maradók egy része úgy nyilatkozott, hogy kívár, és később dönti el, mit tegyen. Erre számítanak a jugoszláv hatóságok is, és úgy vélik, sokat jelentene, ha a hazatérők később levélben értesítenék a maradókat, nem esett bántódásuk.

12 Az 1956. évi 27. tvr. az 1956. évi október hó 23. napját követőleg külföldre távozott személyek közkegyelemben részesítéséről (dec. 1.).

13 „Jelentés a Magyarországról Jugoszláviába menekült magyar személyek, illetve a Jugoszláviába hurcolt hadianyagok átvétele céljából létrehozott vegyes bizottság munkájáról.”

„A jugoszláv tárgyaló fél közölte a magyar küldöttséggel, hogy a visszatérni nem kívánó személyeknek a jugoszláv kormány menedékjogot biztosít, illetve nem fogja akadályozni más külföldi országokba való távozásukat.”

Érdekes kitétel, hogy a jugoszláv fél: „kijelentette azt is, hogy amennyiben a kint maradt személyek közül a magyar kormány egyeseket különböző bűncselekmények elkövetése miatt a fennálló nemzetközi szokásoknak megfelelően ki kíván kérni a hatóságoktól, ettől a jugoszláv kormány nem fog elzárkózni.”

A tapasztalatok szerint a jugoszlávok a menekülteknek jó elhelyezést biztosítottak, jó ellátást, nyári fürdő-, illetve üdülőhelyeken. Minden táborban rendszeresen hallgatták a rádióadásokat, azon kívül megkapták az újvidéki (Novi Sad) *Magyar Szó* című újságot.

A jugoszlávok igyekeztek rábeszélni a menekülteket a hazatérésre. A bizottság magyar tagjainak minden segítséget megadtak az érintkezés és adatfelvétel terén. Magukra vállalták a jegyzőkönyvben a személyek és felszerelések államhatárig történő szállítási költségeit is.

Végül a jelentésben „Javaslatok” szerepelnek, közülük kettőt emelek ki.

Az esetleges vizsgálati őrizet egyes személyek esetében a lehető legrövidebb leírással, tekintettel a nyújtott biztosítékokra.

A sajtó és a rádió megnyugtató nyilatkozatokat tegyen közzé.

1956 novemberében lejárt a legidősebb sorkatonai korosztály szolgálati ideje. Az 1953. novemberben bevonultak szolgálati ideje 1956. november elején ért véget. Éppen akkor, amikor az új kormánynak a legnagyobb szüksége volt a határőrökre. A hazatérők közül ezt a korosztályt azonnal le kellett szerelni.

Jegyzőkönyv

A vegyes bizottság keretében folytatott tárgyalások eredményeit jegyzőkönyvben foglalták össze, másolata megtalálható a levéltári iratgyűjtőben. Az írás hivatalos megnevezése: „Jegyzőkönyv. Készült Belgrádban, 1956. november hó 29-én a Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság kormányküldöttségeinek ülésein hozott határozatok alapján, a Magyar Népköztársaságból menekült magyar személyek visszatelepítése, valamint a menekültek által Jugoszláviába hozott, a Magyar Népköztársaság tulajdonát képező anyagok visszaadása tárgyában.”¹⁴

A két és féloldalas okmány lényegében nem tartalmaz újabb információkat, mint amelyek már a bizottság magyar tagozata jelentésében is megtalálhatók. Mindenesetre megtudhatjuk, hogy a részt vevő felek kicserélték a tárgyalás lefolytatására vonatkozó meghatalmazásokat. A jugoszláv fél a megbeszélések kezdetekor „kifejtette azon szándékát, hogy a magyar menekültek kérdésének megoldásánál az ENSZ alapelveiből és menekültek jövedőjüket illető önrendelkezésének alapelveiből indul ki”,¹⁵ majd tájékoztatták a magyar felet a náluk lévő személyek, dolgok adatairól.

14 Jegyzőkönyv. MNL HOP XIX-B-10 17. sz. doboz 1956 év VI/1-7. Tárgykör 88. Folyószám.

15 Uo.

Rögzítették az átadás helyét és idejét. A később hazatérni szándékozók ügyét az állandó határügyi vegyes bizottságok rendezési körébe utalták. Ezen bizottságok vezetői általában a határőrkerületek parancsnokai voltak.

Rögzítették, hogy az átadás-átvételtől jegyzőkönyvek készülnek. Mivel 1956. októbert megelőzően sem volt ritka személyek mindkét irányú kiadása, korábban is általános szokás volt az államhatáron történő átadásról-átvételtől kétnyelvű jegyzőkönyvet készíteni.

„A jelen jegyzőkönyv a két kormány jóváhagyása után a jegyzéköváltás napján lép jogilag érvénybe.”¹⁶ Ez nyilvánvalóan megtörténhetett, hiszen az átadás lezajlott, bár kapcsolódó dokumentum a dossziében nem található.

A hazatérő menekültek névjegyzéke

A hazatérésre jelentkezett személyek adatait egy fejrész és dátum nélküli lista tartalmazza, 141 név található rajta. A kint maradottakról, ekkor körülbelül 250 fő körül, nem rendelkezünk információval, csak annyiban, amit a bizottság jelentése említ. A visszajöttek nem reprezentálják a másik csoportot, ezt az adataikból gyorsan meg lehet állapítani. Itt főleg katonák és a tisztek, illetve a hozzátartozóik szerepelnek, míg a maradók között csak 7 katona volt.

A névjegyzék rubrikáiban megtalálható adatok: név, anyja neve, rendfokozata amennyiben katona volt és a bevallott szolgálati helye, beosztása; hol és melyik napon jött át Jugoszláviába, néha még az óra is szerepel, valamint a határátkelőhely megnevezése; a magával hozott katonai felszerelés leírása.

Feltűnő, hogy egyes polgári személyeknél beírták, milyen fegyvert hozott magával. A hazatérő 20 fő civil közül 8 egyén fegyveresen érkezett Jugoszláviába, és néhányuk részben katonai vagy rendőr kabátot viselt.

A menekülési időpont alapján az érkezők két részre oszlottak, két hullámban érkeztek. Az első október 31. és november 4. között. Ők a határőr és karhatalmi tisztek, valamint néhányuk hozzátartozója, akik a fegyveres felkelés hatására, nyilvánvalóan megtorlástól félve hagyták el az országot. Ez a félelem nem volt alaptalan. Különösen a katonatanácsok megalakulását követően, melyre Janza Károly¹⁷ altábornagy, honvédelmi miniszter parancsa alapján került sor, következett be vezetőik és beosztott tisztek erőszakos üldözése. Két kerület parancsnokát (Balassagyarmat, Miskolc) fegyverrel kényszerítették ki a laktanyából.¹⁸ A jegyzéken szereplő időpontokból látszik, hogy az első hullámban többnyire csoportosan, gépkocsival érkeztek. Ennél a hullámnál általában nem volt fegyver, legfeljebb pisztoly. A nagykanizsai határőrkerület vezetésének egy része személygépkocsival és teherautóval október 31-én 01.30-kor lépte át az államhatárt Tornyiszentmiklóson, az átkelőhelyen. A kerület

16 Uo.

17 Sallai János: 1956 viharában – Janza Károly altábornagy. In: Csurgai, Horváth József (szerk.): 1956: a szabadság narratívái: Tanulmányok az 1956. évi forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017.

18 A kérdésről lásd részletesebben: Fórizs Sándor: Katonatanácsok a határőrségnél 1956-ban. *Hadtudomány*, 29. évfolyam (2019), 1–2. szám, pp. 96–111.

parancsnoka, felesége és két gyermeke; a politikai osztály vezetője, felesége, két gyerekük; a felderítő alosztály vezetője, felesége, két gyerekük; az elhárító alosztályvezető, felesége, két gyereke, anyósa; az elhelyezési alosztályról egy tiszt; a murakeresztúri forgalomellenőrző pont parancsnoka. Nagykanizsáról a Magyar Dolgozók Pártja városi párttitkára és a letenyei járási párttitkár.

Szegedről karhatalmista tiszték menekültek el. Beosztásuk mutatja, nem véletlenül tartották veszélyeztetve magukat. A belső elhárító osztályról 2 fő, egyikük osztályvezető; hírszerző alosztályról; a belső karhatalom szegedi tiszthelyettes iskolájáról; egy személyügyi; egy vizsgálati osztályvezető; operatív beosztottak képezték ezt a csoportot. 10 másik karhatalmista tiszt Szegedről, kettő feleséggel október 31-én, karhatalmista tiszthelyettes feleséggel, két gyerekkel. Az együtt menekülés látszik, a gépkocsi minden névnel macskakörmözve van a névjegyzéken.

Nagykanizsáról a „Honv. Pf. 7314” alakulattól a DISZ titkár, a vegyi főnök, az üteg politikai helyettes, a párttitkár, a hadművelleti tiszt, összesen 7 fő honvédtiszt érkezett.

A második menekülési hullám tagjai november 4. és 16. között hagyták el az országot. Többnyire civilek, sorkatonák voltak és két tiszt a Lenti „Pf. 7756” alakulattól.

A hazatért menekültek megoszlása a névjegyzék alapján az alábbi:

- határőr tiszt 6 fő, feleség 5 fő, gyermek 8 fő, anyós, összesen 20 fő;
- a belső karhatalomhoz tartozók, tiszt 17 fő, tiszthelyettes 1 fő, feleség 4 fő, gyermek 3 fő, összesen 25 fő;
- polgári személy 20 fő;
- honvédtiszt 9 fő, egy feleség és egy gyermek, összesen 11 fő;
- honvéd sorkatona 65 fő.
- Feltűnő, hogy a hazatértek között nem található határőr sorkatona.

Lista az átadott anyagokról

Két lista áll a rendelkezésünkre a jugoszlávok által Röszkén, illetve Murakeresztúron átadott anyagokról. Részletesen összeállított kimutatások, minden apró-cseprő tárgy, például gázálarc, kulacs, híradó alkatrészek, műszaki eszközök stb. feltüntetésével. Az általam jelentősebbnek tekintett dolgok: géppisztoly 69 db, pisztoly 17 db, puska 34 db, távcsöves puska 2 db, golyószóró 6 db, kézigránát 3229 db, lőszer a különböző fegyverekhez 389 429 db, személygépkocsi 3 db, tehergépkocsi 6 db, 56 és 57 milliméteres gránát 510 db.

Feladat a kerületparancsnokok részére

Ezzel a megnevezéssel két egylapos írást tartalmaz az iratgyűjtő: „Feladat a kerületparancsnok részére (Kiskunhalas)”, illetve „Feladat a kerületparancsnok részére (Nagykanizsa)” címmel.

Szemmel láthatóan mindkettő piszkozat, tervezési példány, fejrész nélkül. A halasi változatot grafitceruzával javították, egyes pontokat kihúztak, újabbakat beleírtak. Mindkettőn december 6-ai dátum szerepel. Ideiglenes jellegük ellenére érdemes elolvasni, különleges információk szerepelnek bennük.

Elgondolkodtató, hogy a Nagykanizsáról menekült határőröket és családtagjait Röszkén vették át, feltehetően nem akarták, hogy a városba visszatérjenek.

A következő megjegyzéseket érdemes kiemelni. *„Külön jegyzőkönyvet készítsen további 18 fő átvételéről, akiket a jugoszláv népköztársaság ünnepe alkalmából amnesztiában részesítve, visszaadnak a jugoszláv szervek.”*¹⁹ Ez grafittal, kézzel írva az egyébként írógéppel készített okmányon.

„4.) Közölje a Nagykanizsaiakkal (20 fő), hogy Nagykanizsára ne menjenek, ott a hangulat rájuk nézve veszélyes. Bútoraik a régi lakásuk egyik szobájában lepecsételve állnak, a lakás ki van adva. Nagy-ék bútorait elszállították Válra. Lakásuk szintén kiadva.”

*5.) „Családtagjaiknak a rokonoknál történt elhelyezése után a hat kanizsai tiszt jelentkezők Budapesten a Hőr. Pság-on.”*²⁰

A tisztek további sorsáról nincs információ. A nagykanizsai kerület parancsnoka Csillag József államvédelmi őrnagy az 1956-os évben változatos pályát futott be, az év elején még a határőrség parancsnokságán, Budapesten volt a szolgálati osztály vezetője. Ezt követően lett márciusban a kerület parancsnoka, mely magas beosztásnak számított, hiszen összesen csak 11 kerülete volt a határőrségnek. Október 31-én menekült Jugoszláviába. Decemberben már a kerületnél a korábbi törzsfőnök a parancsnok, tehát a régi vezetőt leváltották.

Közvetlenül hazatérésük előtt még nem dőlhetett el a további sorsuk. Erre utal az anyagban a „le vannak szerelve” megjegyzés, melyet utólag ceruzával kihúztak.

A 18 fő személyről, akiket a jugoszláv hatóság külön adott át Röszkén, és a határőrkerületnek jegyzőkönyvet kellett róluk készíteni, nem szerepel információ az iratgyűjtőben. Kilétükhöz egyik kapaszkodó az a megállapítás, hogy amnesztiában részesültek Jugoszláviában. A két ország ebben az időben kezd felülemelkedni mindazokon a sérelmeken, melyek 1941–1953 között felhalmozódtak. Talán ez az esemény is ezt az enyhülést jelzi. Rendelkezünk a halasi kerületparancsnok országos törzsfőnökhöz felterjesztett jelentésével 1956. szeptember 10-i dátummal. Az írásban egy, a jugoszláv szervekkel folytatott helyi vegyes bizottsági ülésen elhangzottokról tájékoztat.

*1956 „május hónapban ... a jugoszláv hatóságok 18-főt adtak át, köztük olyanokat is, akik mint ügynökök lettek kiküldve a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság területére. Május hónapban kerületünk szakaszán a jugoszláv szerveknek 9-fő átszökött személy lett visszaadva”.*²¹

*„Közölték a tárgyaláson, hogy szeretnék visszakapni Ursák Istvánt /:szül.: 1919. 4. 29. Szabadka:/, aki 1951-ben jött át, és tudomásuk szerint le van zárva. Továbbá Nagy László volt zentai lakost, aki 1953 év végén jött át, 1954-ében írt levelet feleségének a fogházból. Címe: Budapest, B.V.-volt.”*²²

„Amennyiben a jugoszláv szervek által kért 2-fő átadása megtörténne, úgy a mi részünkről is volnának olyan személyek, akik visszaadását kérnénk, így Csapó Béla /:1923. Bácskiskimonostor:/ volt jánosalmi lakost, akit 1953. április 11-én feladatának végrehajtása közben

19 Feladat a kerületparancsnok részére (Kiskunhalas).

20 Uo.

21 MNL HOP XIX-B-10 17. sz. doboz 1956 év VI/1-7. Tárgykör 86. Folyószám. „Tárgy: Jugoszláv szervek felvetése.”

22 Uo.

a jugoszláv szervek elfogtak, és 14-évi börtönbüntetést kapott. Nevezett felesége munkaképtelen, egy 3 éves gyermeke van, általunk havonta részesül anyagi támogatásban.”²³

A leírtakból az is kitűnik, hogy a menekültek ügyei rendezéséhez egy összetett vezetés-irányítási rendszernek kellett működnie. Ehhez a munkacsoporthoz tartoztak jelen esetben a Külügyminisztérium, a miniszterelnök-helyettes, a Fegyveres Erők Minisztériuma, az akkor ehhez a minisztériumhoz külön-külön kapcsolódó határőrség és honvédség, a legfőbb ügyészség.

Záró gondolatok

A publikációban bemutatott események messzemenően nem jellemezték az 1956–1957-es években kialakult országos nagy menekülthullámot. Jugoszlávia egyébként is másodlagos irány volt, szerepe csak 1957. márciustól növekedett meg, amikor a nyugati államhatár relatíve szilárdan lezárásra került. Ekkor a nyár végéig délre tolódott a menekülők mozgása, és az ország politikai vezetése erőteljesen követelte a határőrségtől ennek az új hullámnak a megállítását. A kezdeti fél sikertelenség a határsértések megakadályozása terén, esetleg hozzájárult az országos parancsnok leváltásához az év közepén, pedig ő volt mondhatni az egyetlen országos vezető, aki az 1956-os év fergeteges eseményeit beosztásában a következő évig túlélte, és 1956. novemberben nem váltották le.²⁴ Az eredménytelenség a déli határőrizet gyors megszilárdítása terén nyilvánvalóan nem a személyén múlt, sokkal inkább több, tőle független, a határőrség tevékenységét fékező tényezőkön – de ez egy másik történet.

Tanulságosnak látom Jugoszlávia politikájának kettősségét, melynek keretében mind a genfi menekültügyi egyezményben vállalt kötelezettségeinek meg kívánt felelni, mind a jószomszédi viszonyt is fenn kívánta tartani az új magyar kormánnyal. Ezzel magyarázható, hogy a fentebb bemutatott hazatérés megszervezéséhez teljesen hozzájárult, viszont az 1957-es évben továbbra is menedéket biztosított a kiszökött személyeknek.

HIVATKOZÁSOK

MNL HOP XIX-B-10 17. sz. doboz 1956. év VI/1-7. Tárgykör 88. Folyószám.

- 1) Dr. Münnich Ferenc miniszterelnök-helyettes, a fegyveres erők minisztere kíséző levele a határőrség országos parancsnokának.
- 2) Sebes István külügyminiszter-helyettes levele a fegyveres erők minisztere részére. Eredeti nyilvántartási száma: „Szám: 007863/ szig.titk.”
- 3) „Tárgy: Jugoszláviába menekült magyarok hazatérésével kapcsolatos tárgyalások.”
- 4) Írásos jelentés. „Jelentés a Magyarországról Jugoszláviába menekült magyar személyek, illetve a Jugoszláviába hurcolt hadianyagok átvétele céljából létrehozott vegyes bizottság munkájáról.”
- 5) Jegyzőkönyv a vegyes bizottság munkájáról.

²³ Uo.

²⁴ Szalva János államvédelmi ezredes, aki 1956. 02. 27–08. 01. között a BM Határőrség és Belső Karhatalom törzsfőnöke, ezt követően a BM Határőrség parancsnoka volt. Őt Gyurkó Lajos vezérőrnagy váltotta a honvédségtől 1957. augusztusban.

- 6) Névjegyzék a hazatérőkről.
 1. sz. lista a Murakeresztúron jugoszlávok által átadott anyagokról.
 2. sz. lista a Röszkén jugoszlávok által átadott anyagokról.
- 7) Feladat a kerületparancsnok részére. /Kiskunhalas/.
Feladat a kerületparancsnok részére. /Nagykanizsa/.

MNL HOP XIX-B-10 17. sz. doboz 1956 év VI/1-7. Tárgykör 86. Folyószám.
„Tárgy: Jugoszláv szervek felvetése.”

Az 1956. évi 27. tvr. az 1956 évi október hó 23. napját követőleg külföldre távozott személyek közkegyelomben részesítéséről. (dec. 1.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

Fórizs Sándor: Katonatanácsok a határőrségnél 1956-ban. *Hadtudomány*, 29. évfolyam (2019), 1–2. szám, pp. 96–111.

Sallai János: Egy idejét múlt korszak lenyomata = Abdruck einer versunkenen Epoche = An impression of a bygone era: a vasfüggöny története = Geschichte des Eisernen Vorhangs = the history of the iron curtain. Budapest, Hanns Seidel Alapítvány, 2012. 333 p.

Sallai János: 1956 viharában – Janza Károly altábornagy.

In: Csurgai, Horváth József (szerk.): 1956: a szabadság narratívái: Tanulmányok az 1956. évi forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017.

Ritecz György[✦]

Migráció és a bűnözés viszonya a külföldiek által Németországban elkövetett bűncselekmények tendenciái alapján – 2. rész¹

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.1.53

A félévtizedes távolság lehetővé teszi, hogy az adatok alapján, a politikai és média megközelítéstől eltérő, az objektív valóságot hitelesebben bemutató vizsgálat eredményeképpen mutassuk be, hogy a 2015 tömeges irreguláris migráció hogyan hatott Németország bűnügyi helyzetére, pontosabban a bűnügyi adatokra. Összességében megállapítható, hogy bár hatással volt arra, de alapvetően az ún. idegenrendészeti vétségek okán. Az irreguláris migrációhoz közvetlenül kapcsolódó (jogosulatlan belépés, illetve tartózkodás) cselekmények azonban közvetlen módon nem veszélyeztették a német, illetve a Németországban tartózkodó polgárok élet- és vagyónbiztonságát, testi (lelki) épségét. A nemzetközi mozgás (migráció és turizmus) intenzív növekedése ellenére a bűncselekmények száma egyértelműen csökkenő tendenciát mutat.

KULCSSZAVAK: Németország, irreguláris migráció, bűnözés

The Connection between migration and crime on the basis of the tendency of crimes committed by foreigners in Germany – Part 2.

Different from a political and media approach and based on the result of the analysis of a more authentic introduction of the objective reality, this 5 year distance makes it possible to introduce the question whether the mass irregular migration in 2015 had an impact and if so how on the criminal situation of Germany, especially on the criminal data.

KEYWORDS: Germany, irregular migration, crime

Ahogy a legtöbb fejlett országban, így Németországban is már lassan két évtizede folyamatosan csökken az ismerté vált bűncselekmények száma. Ezt a csökkenő trendet csak időszakosan törte meg a tömeges irreguláris migrációhoz kapcsolódó bűncselekmények száma. Azt is látnunk kell, hogy eközben a legális migráció és a turizmus

✦ E-mail: ritecz.gyorgy@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0001-9280-7300

¹ Jelen tanulmány 1. részét lásd: *Hadtudomány*, XXIX. évfolyam (2019), 4. szám, pp. 80–88.

szintén nagyságrendekkel növekszik az euró-atlanti országokban, ezzel együtt Németországban is. Éppen ezért szükséges a részletek vizsgálata, így a legtöbb bűncselekményt elkövetők állampolgársága, de e mellett szükséges a „német specialitás”, az idegenrendészeti vétségek elemzése, valamint a társadalom biztonságérzetét fokozottabban érintő bűncselekmények adatainak vizsgálata is.

Top 20

Az 1. táblázatban összeválogattam a Németországban, nem német állampolgárok által az elmúlt másfél évtizedben vélhetően elkövetett bűncselekményeket, pontosabban, amelyek vonatkozásában külföldiek kerültek meggyanúsításra. Szerencsére az éves jelentésekben a német kollégák nem csak néhány, hanem a TOP 20 gyanúsított állampolgárság szerinti bontásban adják meg az adatokat. Tekintettel arra, hogy az adatsort a 2015–2018-as évek adataira alapoztam, így vannak olyan adatsorok, melyek csak az utóbbi egy-két évben rendelkeznek adattal, de az időben visszafelé haladva feltűntek olyan állampolgárságok, melyek a TOP 20-ban rendszeresen benne voltak, kivéve az utóbbi néhány évet, ám a tendenciák érzékeltetésére ezeket is belevettem a táblázatba.

Külön tónussal jelöltem, könnyebb érzékelhetőség végett azt, hogy mely állampolgársági cselekmények vonatkozásában van jelen a csökkenő (sötétebb), illetve a növekvő (világosabb) trend. A ki nem színezett rubrikák lényegében stagnálást mutatnak.

Láttuk az összesített adatokban, hogy 2004–2009 között csökkenő, míg 2009-től 2016-ig emelkedő trend érzékelhető, majd 2017–2018-ban már csökkenő a tendencia. A táblázat megmutatja, hogy a csökkenés, emelkedés, majd ismét csökkenés nem csak egy-két állampolgársági kategóriához köthető, hanem szinte valamennyihez. A kezdeti csökkenő jelleget mutató állampolgársági csoportok szinte mindegyike a hat-hét év alatt 20–30%-os csökkenést prezentált. Érdekes viszont, hogy a 2009-es „fordulópont” igazán csak öt ország polgárai esetében jelentkezett (Lengyelország, Szerbia, Románia, Oroszország, Koszovó). Például ukrainaiak esetében a csökkenés még 2010-ben is tartott, majd egy stagnálás jelentkezett.² Miközben a bolgárok esetében már 2006-ban megállt a csökkenés, majd 2007-es évben be sem kerültek a TOP 20-ba, és 2008-tól már intenzív emelkedést jeleztek az adatok, vagyis nyolc év alatt az általuk vélhetően elkövetett bűncselekmények száma megnégyszereződött. Az algériaiak esete is érdekes, mert itt csak 2003–2005 között látható a csökkenő trend, az ezt követő nyolc évben nem is kerültek a TOP 20-ba, viszont 2014-ben igen, és a következő évre már meg is duplázódott a hozzájuk kapcsolható bűncselekmények száma, 2016 után viszont csökkenés indult. A csökkenő trendhez kapcsolódóan még két országot kell megemlíteni, Libanont és Törökországot, pontosabban állampolgáraikat. Nem is igazán gondolnánk, hogy Németországban a libanoniak számottevő bűncselekményt követnek el. Esetükben a csökkenés 2013-ig tartott, illetve vélhetően még tovább, mivel az ezt követő években már be sem kerültek a TOP 20-ba. A libanoniakhoz hasonló

2 Megjegyzendő, hogy 2015-ben mintegy 940 ezren menekültek Délkelet-Ukrajnából Oroszországba, közülük 300 ezren ideiglenes menedéket kértek. Deák 2018.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Összesen	553 750	546 985	519 573	503 032	490 278	471 067	462 378	471 812	484 529	502 390	538 449	617 392	911 864	953 744	736 265	708 380
Szíriai										5 926	11 560	29 501	134 177	142 685	54 662	51 252
Török	118 488	117 613	110 886	107 653	108 055	106 396	102 520	99 500	96 895	92 540	87 898	83 472	78 014	74 815	73 130	71 378
Afgán	5 984		5 000				6 308	7 595	10 193	10 834	11 312	13 385	61 097	79 774	33 298	31 273
Román	13 809	14 156	13 872	15 739	15 040	16 000	16 979	21 863	26 438	32 414	39 410	47 435	52 591	53 806	55 575	53 519
Lengyel	41 146	36 580	36 941	35 337	33 291	31 223	30 094	31 771	34 966	37 497	40 538	43 898	44 659	45 277	44 450	44 134
Iraki	13 481	11 252	10 861	10 828	12 713	12 889	13 446	12 045	11 850	11 010	10 160	9 895	38 304	56 983	26 713	24 262
Szerb	46 951	44 737	40 658	40 646	30 931	23 783	18 586	19 795	21 070	22 352	23 967	29 799	33 561	28 283	25 396	22 632
Kosovói							6 073	8 433	9 270	11 083	12 556	14 650	33 512	19 957	15 441	13 585
Albán													28 845	22 594	17 952	12 742
Eritrea												17 608	24 525	17 197	11 304	9 093
Olasz	27 561	27 561	26 031	25 224	24 607	24 113	23 661	23 657	22 722	22 618	22 889	23 740	24 230	22 967	22 581	21 887
Bulgár	8 695	7 685	6 613	6 184		4 906	6 372	8 300	10 960	13 347	14 465	16 869	18 355	19 807	19 934	20 871
Pakisztán										4 589	5 572		15 363	14 284	9 087	7 853
Marokko	8 359	8 623	7 978	7 430	7 470	6 858	6 545	6 571	6 527	6 905	8 211	11 001	14 439	18 142	13 617	11 208
Algéria	6 859	6 075	4 857									7 540	13 685	13 166	9 660	7 829
Orosz	16 341	17 572	16 438	14 755	13 654	12 202	11 421	11 701	11 812	12 138	17 763	14 454	13 235	14 598	15 125	14 983
Irán	8 767	8 520	7 836	7 508	6 780	6 517	6 188	6 647	7 139	7 805	7 730	7 465	12 014	23 888	15 071	16 141
Bosznia-H	8 832	9 855	8 947	8 822	8 910	8 837	8 268	8 403	8 396	8 696	9 263	10 367	11 454	10 456	9 734	8 837
Macedon			5 360	5 336	5 259	4 728	4 728	5 774	6 224	6 750	7 569	8 941	11 230	10 404	9 735	8 621
Görög	11 283	11 180	10 251	9 907	9 655	9 338	9 173	9 169	8 890	9 547	9 628	10 218	10 057	10 266	9 854	9 781
Nigéria											4 972	6 396	9 962	12 595	12 491	14 794
Szomália												6 604	9 914	12 110	9 934	8 702
Ukrajna	12 633	12 486	10 096	9 846	8 479	6 144	5 963	5 921	5 986	6 892	6 405	6 858	8 235	7 907	8 688	9 222
Georgia												6 501	8 085		7 671	9 475
Horvát	9 055	9 115	8 550	8 464	8 384	8 088	7 872	7 889	7 439	7 067	6 830	7 201	7 733	8 677	9 371	9 837
Francia	6 920	8 362	8 557	8 480	7 884	7 500	7 619	7 398	7 638	7 566	7 711	7 480				6 933
Vietnámi	9 676	9 306	9 116	8 356	8 181	8 000	7 353	7 078	5 884	5 571						4 479
Holland			5 833	5 773	5 758	6 248	6 904	6 894	6 948	6 940	6 884	7 123				6 623
Libanoni	8 535	8 385	7 802	7 734	7 773	7 574	6 770	6 193	6 213	6 082	5 785					6 098
Osztrák	6 350	6 363	6 309	6 388	6 512	6 265	5 890	5 748	5 460	5 283	5 215					4 550
Egyéb	164 025	171 559	156 741	152 598	160 665	152 927	143 645	143 467	145 609	140 938	154 156	168 991	194 648	213 106	198 791	165 786

1. táblázat.
Külföldiek által elkövetett bűncselekmények gyanúsítottjainak megoszlása – idegenrendészeti vétséggel együtt

csökkenést mutatnak a vietnámiak is. A másik jelzett kategória, a törökök, akik németországi jelenléte közismert, és nagyságrendjükből adódóan a hozzájuk kapcsolható bűncselekmények száma is a legmagasabb. Ami már kevésbé köztudott, hogy a hozzájuk köthető bűncselekmények folyamatosan csökkentek az elmúlt másfél évtizedben – még az ominózus emelkedési (2013–2015) periodusban is –, vagyis a vizsgált tizenöt éven belül 39,8%-al (118 ezerről, 71 ezerre).

Az elemzett másfél évtizedben megfigyelhető szinte állandóan a TOP 20-ban megjelenő, de lényegében statikusan – jelentős csökkenés és növekedés nélkül – jelenlévő országok polgárai, így az olaszok, akik közül évente 22–27 ezren követnek el bűncselekményeket vagy a görögök, akik közül 10–11 ezren köthetők bűncselekményhez. Ugyancsak a fejlett nyugathoz tartozók közül a franciák, hollandok, osztrákok közül 5–8 ezer fő követhet el évente bűncselekményt Németországban. Némileg kilóg a sorból a balkáni Bosznia-Hercegovina, mely polgárai közül évente 8–10 ezret gyanúsítanak meg a német hatóságok.

A csökkenő időszak vonatkozásában láthatjuk, hogy a határvonal nem is annyira egyértelmű egyes országok állampolgáraihoz kötötteen, így a tízek teljes jogú schengeni csatlakozásához vagy a világgazdasági válsághoz sem köthető. Szinte ugyanez mondható el a növekedési trend kezdetéről is; gyakorlatilag csak három ország polgárai adatainak növekedése kapcsolható 2010-hez, ezek Lengyelország, Oroszország és Szerbia. Vagyis mindannyian európai országok, de csak egyikük új, teljes jogú schengeni állam. Itt kell megemlíteni Iránt is, mivel 2010-től az emelkedő trend elindult – bár 2013–2014-ben megtört az emelkedés – és tartott 2016-ig. Érdekes, hogy a románokhoz köthető bűncselekmények száma már 2006-től megkezdte a növekedési fázist, pedig még csak a következő évben vált EU taggá, igaz még nem teljes jogú Schengen taggá,³ ezzel együtt a szabadabb mozgás részükre biztosítottá vált. Mivel korábban is magas volt a románok által elkövetett bűncselekmények száma (14–15 ezer évente) és relatív aránya 2,5–3%, így szinte várható volt a hozzájuk köthető bűncselekmények számának növekedése. Ez viszont egyenletes emelkedő trendet jelez, és 2016-ban már közel 54 ezer bűncselekmény volt a románokhoz köthető, ami a korábbi adatok négyszereződését jelenti. A Romániával együtt EU taggá lett Bulgária polgárai is lényegében ekkortól kezdtek egyre inkább gondot okozni a német bűnüldöző szerveknek, és mint ahogy már jeleztük, 2016-ra a hozzájuk kapcsolódó bűncselekmények száma is négyszeresére nőtt. Két másik balkáni állam polgárai, a koszovóiak és a macedónok egy évvel később, 2009-től kezdték a szinte egyenletes növekvő trendet, igaz csak 2015-ig, de addig a macedónok lényegében megduplázták az addigi adataikat, míg a koszovóiak megötszörözték, igaz 2016-ban mindkét ország polgáraihoz köthető bűncselekmények száma már csökkent, a koszovóiaké közel 40%-kal. 2017–2018-ban is egyre kevesebb bűncselekmény köthető e két balkáni ország polgáraihoz.

3 Az Amszterdami Szerződés óta, az EU tagság feltétele a schengeni elvárásoknak való megfelelés is, és a csatlakozási okmány alapján az EU és a schengeni tagság együtt köthető, de a schengeni tagság kétféle vált, és az ún. teljes jogú tagsággal való jogok és kötelezettségek (pl. belsőhatáron ellenőrzés megszűnt, SIS elérés) alkalmazhatósága minden egyes belépő ország vonatkozásában későbbi egyedi döntés kérdése.

Lényegében velük egy időben – vagyis 2009-ben – jelentek meg tartósan a TOP 20-ban az afgánok, és ezzel egyidejűleg adataik dinamikus növekedése is érzékelhető. A kezdeti 6 ezres szintről a hozzájuk köthető bűncselekmények száma 2016-ra több mint tizenkétszeresére nőtt, vagyis közel 80 ezerre. Ez azért is érdekes, mivel a többi közismert irreguláris migrációt kibocsájtó ország polgáraihoz köthető bűncselekmények csak később (2012–2014) jelennek meg a TOP 20-ban, illetve mutatnak emelkedő tendenciát. Ezzel együtt tudható, hogy Afganisztán területén gyakorlatilag kétszáz éve felszabadító vagy polgárháború folyik. Ennek legfrisseb eleme, hogy a 2001. szeptemberi eseményeket követően egy hónappal a NATO megindította támadását az ottani terrorszervezetek ellen, és a fegyveres konfliktus változó intenzitással, de azóta is tart. Ergo az onnan menekülni kényszerülők egy része eljutott Nyugat-Európába, így Németországba⁴ is, és közülük számosan voltak olyanok, akik összeütközésbe kerültek a törvénnyel. Részben ezt jelzi a 2003-as és 2005-ös adat is. Meg kell említeni, hogy 2017-ben már kevesebb mint az előző évi fele volt afgánokhoz köthető. Ha már a menekülőknél és a NATO beavatkozásokról tartunk, szólni kell Irakról, illetve az irakiakhoz köthető bűncselekmények alakulásáról. 2003–2008 között inkább hullámzó az adatsor, nincs igazán trend, vagyis stabilan munkát ad a német bűnüldözők számára az évi 11–13 ezer bűncselekmény, mellyel irakiakat gyanúsítottak meg. Viszont ellentétben a többi elemzett ország polgárainak adataival, esetükben 2009–2014 között csökkenés érzékelhető, a hat év alatt negyedével esett vissza. Ez talán köszönhető volt az akkori Obama-i békülők politikának, illetve a 2011-es „arab tavasznak”. A statisztikák szerint nem csökkent a Németországban élő irakiak száma, de feltételezésem szerint azok közül, akik nem tudtak integrálódni a német közegbe, jó néhányan hazamentek, illetve bekapcsolódtak a „forradalmi” eseményekbe, és a normasértésre hajlamosak egy részének távozása is eredményezhette az időszakos csökkenést. 2015–2016-ban viszont egy drasztikus ugrást láthatunk, egyik évről a másikra közel négyszeres, majd további 40%-os emelkedést konstatálhattunk. Ez már egyértelműen a tömeges irreguláris migrációhoz kapcsolható. Ahogy a 2017-es megfigyelés már a migrációs hullám elmúltát jelzi.

Egyértelműen a tömeges irreguláris migrációhoz köthető a nigériaiak, szomáliaiak, eritreaiak megjelenése a statisztikában 2013–2014-től, és adataik megduplázódása két év alatt. Miként az algériaiak nyolc év utáni bekerülése a TOP 20-ba 2014-ben és a következő évre kétszeresére ugró adata is erre utal. Az afrikaiakon túl az albánok 2015-ös (első) megjelenése egyből magas értékkel (közel 29 ezer gyanúsított) is vélhetően a tömeges migrációval köthető össze. A pakisztániak már az ún. „arab tavaszt” követő évben, vagyis 2012-ben bekerültek a TOP 20-ba, igaz ekkor és a következő évben még csak 5 ezres szinten, de 2015–2016-ban már ennek a háromszorosával. A legdrasztikusabb emelkedést viszont a közvélemény által is legismertebb „migráns” csoport, vagyis a síretekintők produkálták azzal, hogy 2012-es 6 ezres kezdeti adatuk szinte hatványozottan emelkedett 2016-ig a 142 ezres szintre, amely az összes „nem német” gyanúsított 14,96%-át jelentette.

4 Ha megnézzük a korábbi időszak statisztikáit, azt is láthatjuk, hogy már a kilencvenes években megközelítette a 100 ezer főt a Németországban élő afgán állampolgárok száma.

Az elmúlt években a Németországban elkövetett bűncselekmények elkövetése miatt meggyanúsított külföldiek számának emelkedése tehát több országhoz is köthető, de leginkább az említett szírekhez, akik 2016-ban a hatodát tették ki az összeréknek, de ide sorolandók még az afgánok (8,36%) és az irakiak (5,97%), mint a közismert migrációs háttérű közösségek. Mindenképpen ki kell emelni a törököket (7,84%), akik zömében már régebb óta Németország területén élnek, avagy a románokat (5,64%) és a lengyeleket (4,75), akik már EU-s polgárok és a szerbeket (2,97%), akik viszont az EU kapujában állnak, és kevésbé ismertek, mint (irreguláris) migráció kibocsájtó országok. Ezen hét ország polgárai osztoztak 2016-ban a németországban külföldiek által elkövetett bűncselekményeknek több mint felén (50,5%). Ami arra enged következtetni, hogy valóban van bizonyos összefüggés a tömeges migráció és a bűncselekmények számának emelkedésében, de a kapcsolat nem kizárólagos.

A 2015 óta eltelt három év adatai szintén arra utalnak, hogy a tömeges illegális migráció befolyásolta a Németországban ismerté vált bűncselekmények számát, trendjének irányát. Ugyanis ebben a három évben – a migrációs hullám megszűntével⁵ – a külföldiekhez köthető bűncselekmények száma negyedével (25,7%) visszaesett, az elemzett 30 ország polgárainak adataiból 15 esetben drasztikus (20–60%) csökkenés volt tapasztalható, 6 nemzet vonatkozásában stagnálás tapasztalható, és csak 4 esetben látunk további növekedést, igaz ezek mind a TOP 30-as lista végén szerepelnek. A fenti megállapítást – már mint, hogy a migrációs válság elmúltához köthető a csökkenés – erősíti az a tény is, hogy a stagnálók (román, lengyel, olasz, bolgár, orosz, görög) nem köthetők a tömeges migrációhoz, ezért is maradt független, illetve stabil az általuk elkövetett bűncselekmények száma, nagyságrendje.

Ezzel együtt is szükséges a további vizsgálat, az objektív kép feltárása érdekében.

Ezer főre jutó gyanúsított

Annál is inkább indokolt a további vizsgálat, mert láthattuk, hogy Németországban igen jelentős a ki- és bevándorlás, és adott népcsoport vagy állampolgársági kategóriába tartozók számának növekedése vagy csökkenése befolyásolhatja az általuk elkövetett cselekmények számát, illetve, hogy közülük hányan lesznek bűncselekmények elkövetői, avagy áldozatai. Ugyanis értelemszerűen nagyobb embertömegeből többen lehetnek elkövetők. Az elemzésben itt már alapvetően a 2009–2018 közötti időszakot vizsgáljuk, tekintettel arra, hogy alapvetően 2009-től kezdett növekedni a nem német gyanúsítottak száma. A Német Statisztikai Hivatal adatai (BAMF)⁶ alapján kigyűjtöttük az országban tartózkodó külföldiek létszámát, és ez alapján elkészítettük az állampolgársági bontásban az ezer fő tartózkodóra⁷ jutó meggyanúsítottak táblázatát (2. táblázat).⁸

5 Részletesebben lásd, Ritecz György: az Európába irányuló tömeges irreguláris migráció felfutásának és megszűnésének okai. *Hadtudomány*, XXVIII. évfolyam (2018), 3–4. szám, pp. 66–78.

6 <http://www.bamf.de/DE/DasBAMF/Forschung/Ergebnisse/Migrationsberichte/migrationsberichte-node.html>

7 Megjegyzendő, hogy a Németországban tartózkodó turisták – 2017-ben 37,5 millió – nem lettek beszámítva, pedig a bűncselekmények egy jelentős részét ők követik el, így némileg torz lehet az adatsor. Ezzel együtt is érdemleges következtetések vonhatók le belőle.

8 Eritrea és Szomália létszámadatai nem szerepelnek a Németországban tartózkodó külföldiek TOP 30-as listájában, így esetükben nem tudunk arányszámot számolni.

2. táblázat.

A Németországban külföldiek által elkövetett bűncselekmények alakulása, az ezer főre jutó meggyanúsítottak száma alapján (Forrás: BAMF)

Nemzetiség	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
szíriai	0,0	0,0	0,0	146,5	203,2	249,6	366,0	223,7	78,2	68,7
török	61,8	61,1	60,3	58,7	56,7	54,7	51,8	50,1	49,3	48,3
afgán	129,4	148,0	180,2	175,4	168,9	177,6	464,8	314,7	132,3	121,6
román	161,7	172,8	166,0	158,1	147,4	133,5	116,0	100,8	84,4	76,9
lengyel	75,5	75,7	74,6	70,4	66,5	65,1	60,3	57,8	51,3	51,3
iraki	169,3	148,2	143,7	130,9	118,9	111,5	280,8	250,8	112,5	97,9
szerb	112,7	110,6	106,4	110,4	116,9	134,9	145,6	126,8	112,6	97,9
koszovói	72,3	77,5	67,7	70,6	73,5	79,3	160,6	98,4	74,1	62,3
albán	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	414,8	438,3	368,6	229,6
olasz	45,7	45,7	43,7	42,7	41,4	41,3	40,6	37,6	35,1	34,0
bolgár	103,0	110,9	116,7	112,4	98,5	92,0	80,9	75,2	64,2	61,9
pakisztáni	0,0	0,0	0,0	129,2	136,2	0,0	248,9	193,6	124,5	106,2
marokkói	100,9	103,4	103,5	108,6	125,5	162,0	200,2	239,2	180,1	147,1
algériai	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	460,1	667,4	617,5	486,8	421,5
orosz	60,3	61,2	60,5	60,1	82,1	65,3	57,3	59,5	60,7	58,9
iráni	118,7	128,1	132,4	136,3	127,3	118,4	165,6	244,5	146,7	141,4
bosznia-hercegovinai	53,5	55,1	54,7	56,0	58,8	63,4	68,2	60,6	53,8	46,4
macedón	75,2	87,5	92,7	92,6	97,3	106,6	117,0	108,9	97,9	80,9
görög	33,0	33,1	31,3	32,0	30,4	31,1	29,6	29,5	27,2	26,9
nigériai	0,0	0,0	0,0	0,0	205,0	220,0	266,3	249,7	221,4	224,0
ukrajnai	47,5	47,6	48,5	55,9	52,3	53,6	61,6	58,0	62,9	65,2
grúz	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	339,6	367,0	0,0	310,8	367,6
horvát	35,6	35,8	33,4	31,4	28,4	27,3	26,0	26,1	25,5	24,9
francia	71,0	68,1	68,8	66,4	64,2	60,7	0,0	0,0	0,0	49,2
vietnámi	87,1	84,0	70,2	67,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	46,6
holland	51,2	50,6	50,5	49,8	48,3	49,2	0,0	0,0	0,0	43,8
libanoni	183,2	173,2	177,4	174,4	166,0	0,0	0,0	0,0	0,0	148,7
osztrák	33,7	32,8	31,0	30,0	29,2	0,0	0,0	0,0	0,0	24,3
összkülföldi	69,1	69,9	69,9	69,6	70,5	75,7	100,1	95,0	69,3	64,9
Németországban ezer lakosra jutó bűncselekmény	73,8	72,5	73,3	73,3	74,0	75,3	78,0	77,5	77,5	77,5

Terjedelmi okokból részletesen nem megyünk bele az elemzésbe, de könnyebb áttekinthetőség végett a lényegesebb adatokat világos szürkével kiemeltük, míg az elemzésünk tárgyát képező 2013–2016-os időszakban kiemelkedő adatokat sötétebb szürke színnel.

Értelemszerűen, mivel itt arányszámokról van szó, akár jelentős eltérések is lehetnek az abszolút értékektől. Kezdjük mindjárt a legkiemelkedőbbel, az algériai 460–667-el. Ez abból ered, hogy a nyilvántartások szerint csak 16–21 ezer algériai tartózkodott akkor Németországban. Azaz, bár az évente 7,5–13 ezer gyanúsított, mely német viszonylatban nem olyan kiemelkedő (külföldieken belül is csak 1,5%), az ott tartózkodók közel kétharmada gyanúsítható volt valamilyen bűncselekménnyel. Vagyis az algériaiak közül sokan biztonsági kockázatot jelentettek és még jelenleg is jelentenek az országban, mivel 2017-ben sem csökkent az érték jelentősen, csak éppen a tartózkodók fele alá. Kevésbé, de még mindig magas kockázatot mutatnak az albánok, mivel több mint 41%-uk gyanúsítottá vált, igaz ez 2017-re 37%-ra, majd 2018-ra 23% csökkent. Szintén a relatíve kis létszámukból eredeztethető a grúzok magas értéke, mely viszont stabil egyharmados arányt jelez.

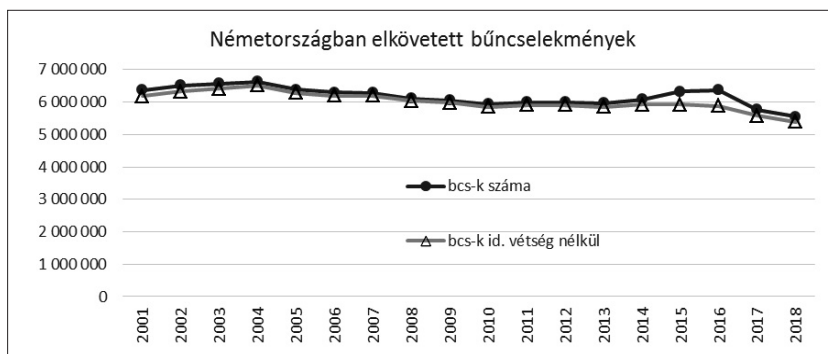
Érdekes megnézni a kiemelkedő adatokon túl, azt is, hogy stabilan jelen lévő és nem egy esetben magas létszámmal ott tartózkodó közösségek relatíve kicsi bűnözési „hajlandóságot” mutatnak, vagyis közülük a német lakossági átlagnál is kevesebb a gyanúsíthatók aránya. Ez jellemző a most már másfél milliónál is kevesebb törökre, akiknek a gyanúsított arányuk is csökkenő trendet mutat. De ugyan ez mondható el a jóval kisebb közösségekre, a lengyelekre vagy akár az olaszokra, oroszokra. A görögök és horvátok ezer főre jutó gyanúsított aránya közel csak a harmada a németének, és a csökkenő trend itt is egyértelmű.

Visszatérve a kiemelkedő értékek vizsgálatára, elmondható, hogy szinte kizárólagosan olyan ország polgárait érinti, melyek származási országok voltak az elmúlt évek tömeges irreguláris migrációjában, így tartósan 2013-tól mostanáig a nigériai tartózkodók negyede-ötöde köthető volt bűncselekményhez. Igaz, csak a 2015–2016-os években az irakiak, pakisztániak, marokkóiak negyede is, de a következő időszakban ez lecsökkent, úgy hogy kb. minden tizedik kapcsolódhat bűncselekményhez. Míg az afgánok tartósan problémát jelentenek a német rendészeti szerveknek, a jelenlévők 14–18%-a potenciális elkövetőnek tűnik az adatok alapján, 2015–2016-ban ez megháromszorozódott. A legmagasabb abszolút értéket mutató szírek a tartózkodási arányukon felül reprezentálták magukat a gyanúsítottak között is, vagyis 2015-ben a harmaduk kapcsolatba került valamilyen bűncselekménnyel. De mindenképpen meg kell jegyezni, hogy a 2017–2018-as adatok egyértelműen pozitívumokat (drasztikus csökkenést) jeleznek. Ezt tükrözi a szír adat is, mely a két évvel korábbi érték kevesebb mint negyede, de az említett országok polgáraihoz köthető adatok 2017-ben általában az előző évi felére csökkentek. Még inkább elgondolkodtató az, hogy a 2018-es szíriai érték ezer főre 68,7, miközben a Németországban ezer főre jutó gyanúsítottak száma 77,5, vagyis már az átlagos német szint alatti. Ami azt jelenti, hogy a szírek között sincs több „potenciális bűnöző”, mint a lakosság egészében. Ugyancsak tanulságos az összes külföldihez köthető bűncselekmények arányszámát megnézni a tartózkodók viszonyában, összevetve a német ezer főre vetített adatokkal. Ebből ugyanis azt látjuk, hogy 2009–2013 között a külföldiek között kevesebb volt a bűncselekményhez köthető személy, mint az össznémet adatok esetében. Egyedül 2015–2016-ban emelkedett az ezer főre vetített külföldi érték a német fölé, de akkor sem túlzott mértékben, 2018-ban pedig több mint 16%-al a német alá került (64,9%). Nem véletlenül fogalmazza meg Póczik: „Mindamelllett a bevándorlók által

elkövetett bűncselekmények terjedelmének alakulása nem mutat együtt járást a bevándorlók számának alakulásával. A menedékkérők túlnyomó többsége nem válik bűnelkövetővé, a szír, afgán és iraki gyanúsítottak aránya messze elmarad a regisztrált bevándorlás egészében elfoglalt emelkedő arányuktól, sőt inkább alulreprezentálnak mondható.⁹

Idegenrendészeti vétségek

Tovább árnyalhatja a képet, ha megnézzük a német jog egy specialitását, az ún. idegenrendészeti vétségeket.

1. ábra.

Németországban elkövetett bűncselekmények alakulása 2001–2018

(Forrás: PKS-ek)

Ugyanis ami a legtöbb országban szabálysértésnek minősül, az Németországban bűncselekményi kategóriába tartozik. „Idegenrendészeti bűncselekmények” címet viseli, és a tartózkodási, menekültügyi vagy a szabad mozgást szabályozó törvények valamelyikének megsértését jelenti.¹⁰

A 1. ábrán jól látható, hogy a Németországban elkövetett összes bűncselekmény és az idegenrendészeti vétség nélkül számolt („bcs-k id. vétség nélkül”) bűncselekmény száma 2004-től párhuzamosan csökkent, és minimális volt az eltérés. Vagyis évente 50–100 ezer idegenrendészeti vétség ügyében jártak el a hatóságok, mely töredéke a hatmilliós bűncselekmény mennyiségnek. 2014 után viszont meglódult, 2015–2016-ban közel 400 ezer idegenrendészeti vétséget regisztráltak, mely 2017-ben kevesebb mint felére esett, 2018-ban már csak 148 ezer ilyen cselekményt tartottak nyilván. Azaz egyértelműen kimutatható, hogy az elmúlt három évben Németországban a bűncselekmények statisztikai kiemelkedése, majd visszaesése közvetlen összefüggésben van az idegenrendészeti vétségek számának változásával. Az ábra

9 Póczik 2017. p. 161.

10 Fórizs 2018. p. 221.

jól mutatja azt, hogy a hosszú távú trend ezzel együtt is csökkenő, és a 2018-es értékek az összesenben és az idegenrendészeti vétségek nélküli adatok esetében is minden korábbi alatt vannak.

De melyek is azok a „súlyos” cselekmények, melyek a német bűnügyi statisztikába „bele rondítottak”. Alapvetően a „Törvény a külföldiek tartózkodásáról, foglalkoztatásáról és integrációjáról a szövetségi területen” (Aufenthaltsgesetz – AufenthG) 95–98. §-ról van szó.¹¹ Idetartozik a jogosulatlan belépés a szövetség területére,¹² a jogosulatlan tartózkodás,¹³ a bevándorlási jog megsértése és még sorolhatnánk. Ami igazán számottevő, az a két első cselekmény. Vagyis a jogosulatlan belépés (2015: 154 488; 2016: 248 878), mely az adott évi idegenrendészeti vétségek 38,36%, illetve 51,03%-t tették ki. Míg a jogosulatlan tartózkodók (2015: 232 348; 2016: 225 471) az id. vétségek 57,69–46,23%-át tették ki, vagyis együtt az összes idegenrendészeti vétség 96,05%, majd 97,26%-át adták. Ami azt jelzi, hogy a statisztikában kimutatható emelkedés direkt módon kapcsolódott az irreguláris migrációhoz, de a társadalomra és a polgárokra közvetlen veszélyt nem jelentett. Amikor ezek megszűntek (2017-ben e két cselekmény együttes száma 166 ezerre csökkent), a bűnügyi statisztikában visszaállt a korábbi csökkenő trend és a bűnügyi statisztikai struktúra belső szerkezete is. Ami az én értelmezésem szerint azt jelenti, hogy az elmúlt években a statisztikákban megjelenő bűncselekményszám-növekedés olyan enyhe súlyú (más országban nem is bűncselekmény¹⁴) cselekményeket takar, melyeknek közvetlen sértettje nincs, sértett maga az állam, illetve a rend, de az állampolgárokat nem éri sérelem, sem anyagi, sem testi, sem lelki vonatkozásban. Vagyis nem lopások, erőszakoskodások, testi sértések jelentették a változást.

„Súlyosabb” bűncselekmények

Itt kell figyelembe vennünk Déri Pál tanácsait. „... Ezért az összébűnözési statisztika a bűnügyi helyzet értékelésére általában nem alkalmas, mert az csak az adminisztráció méretét mutatja, miközben eltakarja mindazt a tényt, amely az alacsony vagy közepesen alacsony látenciájú bűncselekményeknél jelentkezik.”¹⁵ „A bűnözés mozgásának irányát nem az összébűnözés vagy az anyagi jogi fejezetekben felsorolt bűncselekmények összegzett száma, hanem elsősorban az alacsony látenciájú bűncselekmények, így például a közbiztonság szempontjából az emberölések, súlyos testi sértések, betöréses lopások, gépjárműlopások, valamint a rablások közül az alacsony látenciájú elkövetési módok alakulása határozza meg.”¹⁶

11 <https://dejure.org/gesetze/AufenthG/95.html> (Letöltés ideje: 2018. 06. 06.)

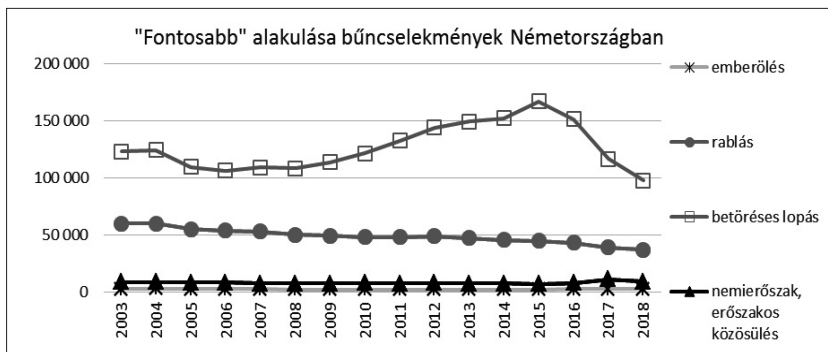
12 unerlaubte Einreise gemäß § 95 Abs. 1 Nr. 3 und Abs. 2 Nr. 1a AufenthG.

13 unerlaubter Aufenthalt gemäß § 95 Abs. 1 Nr. 1, 2 und Abs. 2 Nr. 1b AufenthG.

14 Lásd például a magyar Szabálysértési törvény (2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről) 204.§

15 Déri 2000. p. 21.

16 Uo. p. 26.

2. ábra.

Németországban elkövetett „súlyosabb” bűncselekmények alakulása 2003–2018

(Forrás: PKS-ek)

A fentiek figyelembevételével négy bűncselekmény adatait vizsgáltuk meg, így az emberölést, a rablásokat, a betöréses lopásokat és a közismert kölni eseményekre¹⁷ is tekintettel a nemi erőszak, erőszakos közöszülés adatait. A 2. ábrán jól látható, hogy egyedül a betöréses lopások adatai és tendenciája tér el az általános csökkenő trendtől, ugyanis (már) 2009-től emelkedést mutatott, igaz itt is 2015 a csúcs, majd jelentős visszaesés jelentkezik, oly módon, hogy az egy évtizeddel korábbi minimum alá csökkent. Meg kell jegyezni, hogy Déri ajánlásának ez a cselekmény nemigen felel meg, mivel a hatóságok számára ismerté vált esetek közül csak 15–17%-ban sikerült a tettest felderíteni, vagyis lehet, hogy a látencia nem túl nagy, de a felderítési arány rendkívül alacsony, így egzakt következtetés az adatokból nemigen vonható le. Erről még az OKRI¹⁸ munkatársaival is konzultáltam, de nem találtunk magyarázatot arra, miért tér el a trendje, nagyságrendje más bűncselekménytípusoktól, jogszabályi változást sem találtunk a szakirodalomban.¹⁹ Sajnálatos módon a német precizitás ellenére az elkövetők „német – nem német” megoszlású adatait csak 2015–2018-ra adják meg a PKS-ek, ezen cselekmények esetében csak 2016–2018-ra, és ebből látható, hogy a nem németek aránya nem változott, tehát a csökkenés sem kapcsolható össze az irreguláris tömeges migráció megszűntével, így vélhetően az emelkedés sem köthető migrációs folyamatokhoz.

17 <https://mno.hu/kulfold/koln-hamburg-1322080> (Letöltés ideje: 2018. 06. 06.)

18 Országos Kriminológiai Intézet.

19 Egyes vélemények, információk szerint akár valami biztosítási téma is lehet a dologban. A talált szakirodalom alapján (Fórizs 2018) a KFW (Kreditanstalt für Wiederaufbau) 2014 óta kedvező hitelrendszert indított a régi építésű lakások és házak betörés elleni védelmére. De ez még nem indokolja a 2009-től induló emelkedést. Ebből arra lehet következtetni, hogy más bank már korábban kezdett valami hasonlót, akár összekötve a bejelentett betörésekkel, és azért érte meg bejelenteni a betörést, és ezért növekedtek az értékek. Míg 2015-től megjött az eredménye a záruk cseréjének, illetve már nem érte meg minden „apró” betörést bejelenteni, ezért a bűncselekmények száma visszaesett a 2009 előtti szint alá. Vagyis e szerint sem az emelkedésnek, sem a csökkenésnek nem volt köze a migrációhoz.

Ennél fontosabb és a társadalmi hatást talán jobban jelezhetik a másik három cselekmény adatai. Mindenek előtt talán az emberölés. Mely a polgárok abszolút és szubjektív biztonságérzetét is jelentős mértékben képes befolyásolni. Az ábrán talán kevésbé érzékelhető (a relatíve alacsony nagyságrend miatt), de lényegében évente 2300–2400 ilyen cselekmény vált ismerté.²⁰ az emberölések felderítési aránya 93–95%-os, ami azt jelzi számunkra, hogy ebben a témakörben már relevánsabb következtetéseket vonhatunk le. Vagyis tekintettel a stagnálásra és arra, hogy a külföldiek aránya ezen cselekményen belül az utóbbi időszakban nem változott, kijelenthető, hogy az irreguláris migráns tömegek megjelenése nem jelentett több emberölést Németországban.

A rablások számának alakulása – az emberöléses stagnálással szemben – még inkább illeszkedik az általános német és nemzetközi csökkenő trendbe. Ugyanis a 2003. évi 60 ezres szintről fokozatosan csökkent 2018-ra 37 ezer alá. Ami azt tükrözi, hogy a 2015–2016-os irreguláris migrációs csúcstól a több mint egy évtizede tartó egyre növekvő nemzetközi mozgás nem befolyásolta ezen cselekmények alakulását.²¹ Ezt tükrözi az is, hogy a nem németek aránya nem változott az elmúlt három évben.

A legérzékenyebb téma, mely talán a legnagyobb médiavisszhangot is kapta, a nemi erőszak, erőszakos közönség bűncselekmény. A 2. ábrán talán kevésbé érzékelhető, de az adatok egyértelműen jelzik: a 2003-as közel 9 ezres szintről szinte folyamatosan csökkent 2015-ig a 7 ezres szintre ezen (ismert) cselekmények száma. Azért is kell megjegyezni, hogy az „ismert” cselekmények száma, mivel köztudott (legalább szakmai berkekben), hogy ezen intim témakör óhatatlanul rendkívül magas láteciával bír, a feljelentési hajlandóság igen alacsony, ami annak a nemzetközileg is ismert ténynek tudható, hogy az elkövetők jelentős része a családból vagy közvetlen környezetéből kerül ki. Ezért is érdekes, hogy a 2015-ig tartó csökkenés nem csak megállt, de hirtelen növekedés indult el. A statisztikákban 2016-ra egyik évről a másikra közel 13%-al nőtt az ismert nemi erőszakos cselekmények száma, de ami ennél is furcsább, 2017-ben további 42,5%-al nőtt a cselekmények száma, vagyis 11 282 ilyen esetben indult nyomozás. Meg kell jegyezni, hogy ebben az esetben a felderítési mutató 78–82%-os, vagyis az (ismert) nemi erőszakos bűncselekményekről viszonylag megalapozott információkkal rendelkezhetünk. Kicsit furcsa, hogy éppen akkor nőtt meg ezen cselekmények száma, amikor az irreguláris migrációs hullám elült. De mondhatná bárki, hogy azon irreguláris migránsok, akik korábban bejöttek, azok Németországban maradtak, vagyis ők is elkövetették. Ezt cáfolják a „nem német” elkövetői adatok, ugyanis 2016-ról 2017-re a nem németek által elkövetett (meggyanúsított) nemi erőszakos cselekmények száma 38,7%-al nőtt, de a németek által elkövetett ilyen cselekmények már 49,6%-al, vagyis a növekedés főleg a németekhez köthető. Mi is történhetett? Egyesek véleménye szerint a #metoo²² mozgalomnak

20 Nagyon magasnak tűnik az érték, de meg kell jegyezni, hogy általában ezen cselekmények ¼-e kísérleti szakban marad.

21 Külön köszönet Suhajda Attilának a szakanyagok feltalálásában és értelmezésében.

22 [https://hu.wikipedia.org/wiki/Me_Too_\(hashtag\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Me_Too_(hashtag))

köszönhető. Ami azért kétséges, mert 2017 októberében indult el a „mozgalom”, melyben a korábbi nemi erőszak és/vagy zaklatás áldozatai meg merték nevezni az elkövetőt. Megítélésem szerint a feljelentések száma valóban megnövekedhetett a 2017. év utolsó két-három hónapjában, de ez a bűnügyi statisztikákban aligha érzékelhető még. Talán nagyobb súllyal szerepelhetnek a témában a kölni 2015. szilveszteri események. Ezen események, illetve a média és a politika reagálása vélhetően többeket arra sarkalhatott, hogy merjen feljelentést tenni, és azáltal, hogy csökkent a látencia, az (regisztrált) abszolút számok megnövekedtek.²³ Mindez együtt nem jelenti feltétlenül azt, hogy a Németországban elkövetett szexuális erőszakos cselekmények tényleges száma is nőtt. Vagyis e vonatkozásban is inkább azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az irreguláris migrációs hullám közvetlenül²⁴ nem hatott ezen cselekményekre. Mondhatnánk úgy is, hogy alaptalan az a félelem, hogy „jönnek a migránsok és megerősokolják a feleségünket és leányainkat”.²⁵

Összegzés

Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy a 2010-es évek közepén kialakult tömeges irreguláris migrációs hullám hatással volt a német bűnügyi statisztikai adatokra, de alapvetően az ún. idegenrendészeti vétségek okán. Ezek az irreguláris migrációhoz közvetlenül kapcsolódó (jogosulatlan belépés, illetve tartózkodás) cselekmények, melyek közvetlen módon nem veszélyeztették a német, illetve a Németországban tartózkodó polgárok élet- és vagyónbiztonságát, testi (lelki) épségét. A tömeges irreguláris migrációs hullám (mely már három éve gyakorlatilag befejeződött) valóban rendkívüli időszak volt, ám a nemzetközi mozgás (migráció és turizmus) intenzív növekedése ellenére a bűncselekmények száma egyértelműen csökkenő tendenciát mutat. Vagyis a biztonságot alapvetően nem a külföldiektől kell félni, még Németországban sem. „A bűnelkövetés körükben ugyanúgy kivételes magatartásforma, egyetlen bűncselekményi területen sem mutatkozik felülreprezentáció.” „A bűnözés nem útlevél vagy etnikai hovatartozás kérdése, hanem az élethelyzetből adódik” – ahogy Póczik hivatkozik a német szakirodalomra.²⁶

Azért meg kell jegyezni, az rajtunk is múlik, hogy a legális, de főleg az irreguláris migránsok integrálódnak, asszimilálódnak, vagy esetleg maguk-, illetve ellenünk fordulnak.

23 Egy másik verzió szerint akár az is történhetett, hogy a német elkövetők „bátrabban” követték el szexuális erőszakot, bízva abban, hogy „majd a migránsok elviszik a balhét”.

24 Közvetett módon igen, mert a feljelentési hajlandóságot növelhette, mely a gyakorlatban a német elkövetők nagyobb arányú „lebukását” eredményezte.

25 Például Oroszországban is sokan úgy értékelik, hogy a piaci viszonyok erősítik a migrációt, a vándorló életmódot, de a bűnözéshez vezető pszichológiai, szakmai leépülést, valamint a személyiség lezüllesztését a növekvő munkanélküliségnek és nem a migrációnak tulajdonítják. Deák 2015.

26 Póczik 2017. pp. 162–163.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Déák József: a terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig *Belügyi Szemle*, 2015/7–8. szám, pp. 137–151.
- Déák József: az Oroszországi Föderáció határőrizeti kihívásai napjainkban.
http://real.mtak.hu/34735/1/1_deak20jozsef_u.pdf (Letöltés ideje: 2018. 06. 19.)
- Déri Pál: A bűnözési statisztika és a valóság. Budapest, BM Kiadó, 2000.
- Fórizs Sándor: 2016. év rendőrségi bűnügyi statisztikája.
In: Dobák Imre – Hautzinger Zoltán (szerk.): Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, pp. 219–232.
- Korinek László: Tendenciák korunk bűnözésében és bűnüldözésében. *Jura*, 20 (2014), pp. 119–141.
- Korinek László, Kulcsár Gabriella, Stotz Gyula, Nagy Melánia, Tóth Dávid, Kóhalmi László: Kriminológia 1. Pécs, PTE ÁJK Kriminológia és Büntetés-végrehajtási Jogi tanszék, 2016.
- Mátyás Szabolcs – Sallai János: Kriminálgeográfia.
In: Ruzsonyi Péter (szerk.): Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. pp. 335–353.
- Póczik Szilveszter: a migrációspecifikus bűnelkövetés néhány aspektusáról. *Kriminológiai tanulmányok*, (2017), 54. szám, pp. 155–180.
- Ritecz György – Sallai János: a migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0
Budaörs, Hanns Seidel Alapítvány, 2016.
- Ritecz György: a terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján. *Acta Humana*, 2016/5. pp. 103–123.
- Ritecz György: az Európába irányuló tömeges irreguláris migráció felfutásának és megszűnésének okai. *Hadtudomány*, XXVIII. évfolyam (2018), 3–4. szám, pp. 66–78.
- Das Bundesamt in Zahlen 2017 Asyl - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge Referat 02, Nürnberg, 2018.
- Bericht zur Polizeilichez Kriminalstatistik 2009-től 2018 számig, www.bmi.bund.de
- Migrationsbericht 1999–2018 közötti számai www.bmi.bund.de
- <https://dejure.org/gesetze/AufenthG/95.html> (Letöltés ideje: 2018. 06. 06.)
- <https://dejure.org/gesetze/StGB/244a.html> (Letöltés ideje: 2018. 05. 08.)
- <https://www.migrationsrecht.net/kommentar-aufenthalts-gesetz-aufenthg-gesetz-aufenthalt-erwerbstaetigkeit-aufenthalts-erlaubnis-niederlassungserlaubnis-aufenthg/kommentierung-paragraph-95-abs-1.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 09.)

Vizvári Béla[✧] – Takács Szabolcs[✦]

A beléptetés egy lehetséges technológiája nagy irreguláris migrációs hullám esetén

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.1.67

2015-ben az Európai Unióba menekültkérelem benyújtása céljából belépni kívánó személyek fogadását intéző technológia megbukott, mert lassú élőrő működtette. A dolgozat egy új technológia koncepcióját vázolja fel, ami számítástechnikán alapul. Ennek számos eleme már ma is létezik. A technológia nagy kapacitással működik.

KULCSSZAVAK: migráció, nemzetközi védelem, technológia, beléptetés, kapacitás

A Potential Entry-control Technology for Large-scale Irregular Migration Wave

In 2015, the technology developed for the reception of people who wanted to enter the EU and apply for asylum failed, because it was slow, run by human labour force. This study outlines the concept of a new technology, based on IT. Many of its elements already exist today. The technology works at high capacity.

KEYWORDS: migration, international protection, technology, access, capacity

Bevezetés

Műszaki és gazdasági értelemben technológia az a mód, ahogy egy fizikailag létező terméket előállítunk, vagy egy szolgáltatást nyújtunk. Ebben az értelemben mind az autók gyártásának, mind a banki szolgáltatásoknak van technológiája. Egyfajta terméknek különböző technológiái léteznek egyidőben. Éppen az autó egy különös példa. Ugyanis van olyan cég, amely havi egy autót gyárt, s van olyan is, amely évente milliót. A különböző technológiák eltérő tulajdonságokat és minőséget hoznak létre, de a termék

✧ Kelet-Mediterrán Egyetem, Műszaki Kar –
Faculty of Engineering Eastern Mediterranean University;
bela.vizvari@emu.edu.tr; ORCID: 0000-0002-1349-1035

✦ Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészettudományi Kar –
Faculty of Humanities and Social Sciences, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary;
takacs.szabolcs@kre.hu; ORCID: 0000-0002-9128-9019

lényege ugyanaz. Dolgozatunk témája szempontjából megjegyzendő, hogy a belépni kívánó személyek fogadása az államhatáron egy szolgáltatás. Ezért van technológiája.

Minden technológiának megvan az a mennyiségi tartománya, amelyben értelmes módon használni lehet. A jelen dolgozat szempontjából a tartomány felső határa a fontosabb, ami egyszerűen egy kapacitáskorlát, vagyis egy bizonyos mennyiségnél többet nem tud produkálni. Ha az igény ennél nagyobb, akkor vagy meg kell többszörözni a jelenlegi technológiával dolgozó rendszert beruházással, vagy technológiát kell váltani. Ha technológiát kell váltani, és van elérhető technológia, akkor azt kell bevezetni. Ha viszont ilyen nincs, ki kell fejleszteni újat. Az utóbbi esetet leírhatjuk azzal a kifejezéssel, hogy „nincs megfelelő technológia”, vagy röviden a „nincs technológia”.

Esetünkben, ha nagy az igény a határon való átkelésre, ahogy ez volt 2015-ben, akkor a kapacitás növelése többszörözéssel azt jelenti, hogy újabb határátkelési pontokat kell létesíteni. Ez a 2015-ösnél nagyobb hullám esetén aligha járható út. Ugyanebben a szellemben mondható az is, hogy mivel a be nem fogadható személyek kitoloncolása az Európai Unióból ugyancsak akadozik, ezért az uniónak nincs kitoloncolási technológiája. Hogy ennek milyen, főként, de nem kizárólag politikai okai vannak, az más kérdés, aminek a kifejtése nem tartozik a jelen dolgozat témájához. Ugyanakkor vegyük észre, hogy Ausztráliának van kitoloncolási technológiája, mert a kitoloncolásokat végre tudja hajtani. Az megint nem képezi a jelen dolgozat tárgyát, hogy vannak, akik az ausztrál technológiát politikai okokból bírálják.

2015 nagy, irreguláris migrációs rohama alkalmával kiderült, hogy a Dublin III rendeletnek is nevezett 604/2013/EU rendelet jelenlegi megvalósítási módja nem képes lépést tartani az igényekkel. Még nagyobb baj lesz, ha megindul egy ennél is sokkal nagyobb hullám, amit sokan várnak, ha nem is a közeli jövőben, tehát technológiát kell váltani.

Célunk egy jövőbeli technológia koncepcióját felvázolni. Ennek sok eleme már ma is létezik. Természetesen további fejlesztések szükségesek, de kivitelezhetők. A technológia alkalmazása nem korlátozódik Magyarországra, hanem az egész Európai Unióban célszerű ezt vagy valamilyen hasonlót használni. Ezért a magyar jogszabályok csak tájékoztató jellegűek, nem perdöntőek. Mindazonáltal igyekszünk mondanivalónkat uniós és magyar jogszabályokkal alátámasztani.

A tárgyalhatóság kedvéért a következő fejezetben néhány fogalmat tisztázunk. A harmadik fejezetben folytatódik a jogszabályok elemzése, ahol a menekült státusz iránti kérelmet tárgyaljuk. A negyedik fejezetben pontosan megfogalmazzuk, hogy mi is cikkünk célja. Az ötödik fejezetben vázolunk egy lehetséges technológiát. Ebből látható lesz, hogy melyek azok a műszaki, jogi és egyéb feladatok, amelyeket még el kell végezni. A hatodik fejezetben bemutatjuk, hogy a szakirodalomban és a mérnöki gyakorlatban milyen eszközök állnak már rendelkezésre. A hetedik fejezetben az eljárás rendjét tárgyaljuk. A nyolcadik fejezet néhány további szükséges elemet említ.

Néhány fogalomról

A dolgozat elsősorban a határrendészetet és az idegenrendészetet érinti. E két rendészeti terület hatáskörileg elkülönülhet, például Magyarországon el is különül, de logikailag nem feltétlenül. Az előbbit Verhóczy és Virányi így határozza meg:

„a határrendészet a rendészet része, jogszabályokban és nemzetközi szerződésekben meghatározott jogi norma-, feladat- és eljárási rendszer, amely a rendőrség, továbbá jogszabály alapján feljogosított más állami, illetve önkormányzati szervek tevékenysége révén a határrend megteremtésére és fenntartására, megzavarásának megelőzésére, illetve a határrendet közvetlenül zavaró magatartás megszakítására és a megzavart határrend helyreállítására, szükség esetén védelmére irányul.”¹ Tubák szerint „Az idegenrendészet – a rendészetben belül – ... a külföldiek és hontalanok a Magyar Köztársaság területére történő beutazásával, az ország területén tartózkodásával, az ország területén történő letelepedésével, bevándorlásával foglalkozik. Az idegenrendészeti tevékenység nem kötődik a magyar állam területéhez, hiszen a külképviseletek is végeznek részfeladatot (vízumkiadás).”² Már ebből is kitetszik, de Tubák idézett dolgozatának szövegéből még inkább, hogy az idegenrendészet fogalmilag kiterjed a határ átlépésére is. Az egész problémakör nem áll meg a rendészetek határán. Sokan várnak a 2015-ösnél sokkal nagyobb hullámot a jövőben. Egy nagyobb hullám esetén tízezrek léphetnek be egyetlen nap alatt, ami már rendőri erővel nem kezelhető. Ezen oknál fogva vetette be az osztrák kormány a hadseregét 2015 szeptemberében.³ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló törvény is megengedi ezt a módosítása után.⁴ Ez természetes is, hiszen az Európai Unió vagy egy tagországának előzőnlése nem engedhető meg. Itt legfeljebb arról lehet vitatkozni, hogy mi az a kritikus helyzet, amikor már a hadsereg beavatkozására szükség van.

A jelen dolgozat szerzői úgy gondolják, hogy attól a pillanattól kezdve, hogy egy olyan nem uniós állampolgár megjelenik az unió határán, akinek nyilvánvalóan az a célja, hogy letelepedjen az Európai Unióban, egészen addig, amíg el nem dől, hogy erre az engedélyt megkapja-e, egyetlen folyamat zajlik. Ennek az egyetlen folyamatnak a megszakadása, illetve felszabdalása részfolyamatokra a hatáskörök találkozási mentén, károkat okoz. Ugyanis két részfolyamat közti üresjáratban a személynek módja van eltűnni, ahogy ez 2015-ben nagyon változatos formában, de tömegével elő is fordult.

Nehéz politikailag semleges és egyben megfelelő magyar kifejezést találni, amelyik olyan személyt jelöl, aki számára idegen országokon halad keresztül egy jobb élet reményében. A magyar népmesékben a „vándor” szó használatos ilyen célra. Mivel a népmeséket mégsem lehet politikai elfogultsággal vádolni, ezt a kifejezést vettük át, annak ellenére, hogy a mai magyar nyelvben talán szokatlanul hat.

1 Dr. Verhóczy János, Dr. Virányi Gergely: Bevezetés a határrendészetbe. Budapest, Határőrség Országos Parancsnokság, 2001. p. 31.

2 Tubák Zoltán: A határőrség idegenrendészeti tevékenységének múltja és jövője. Magyar Hadtudományi Társaság, Pécsi szakcsoport, honlap, 2001.

3 Az egykori sajtóban megjelent tudósításokon kívül lásd erre vonatkozóan Stefan Lampl ezredes előadását a Bécsben tartott EURO HOPE 2017 (<https://www.wu.ac.at/en/scm/events/euro-hope-2017/>) konferencián. Az előadás címe „Civil-military cooperation on humanitarian operations: The example of the operation „Helfende Hände” (Helping hands) in Austria”.

4 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről 36. § (1) A Honvédség fegyverhasználati joggal látja el a következő feladatokat: ... h) a menedéjogról szóló törvény szerinti tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet idején közreműködés az államhatár őrzésében, az államhatár rendjét közvetlenül veszélyeztető konfliktushelyzet és a tömeges méretű migráció kezeléséhez szükséges intézkedések végrehajtásában, valamint az államhatár rendje ellen irányuló erőszakos cselekmények elhárításában.

A „vándor” szó használata egyes uniós országokban, például Írorszáiban használatos olyan állampolgárookra, akik nem rendelkeznek állandó lakóhellyel, hanem az országon belül helyüket változtatják. Ők nem lépnek át államhatárt, illetve az uniós belső határok átlépéséhez érvényes okmánnyal rendelkeznek. Tehát a „vándor” szó nem okozhat zavart, mert a dolgozat mindenki számára egyértelműen másokról szól.

Egy emberekkel kapcsolatos technológia jogi szabályozáson alapul akkor is, ha ez közvetlenül nem látszik. Amikor egy személy, aki nem valamelyik európai uniós ország polgára, megjelenik az Európai Unió egyik tagországának határán, és menekült státuszért folyamodik, a bevándorlási/idegenrendészeti ügyintézőnek azt kell tudni eldönteni az általa előadott bizonyítékok alapján, hogy az adott személy eleget tesz-e azoknak a feltételeknek, amelyeket az érvényes jogszabályok ehhez megkövetelnek. Nagy irreguláris hullám esetén célszerű, ha ehhez a bevándorlási szakembereknek valamilyen eszközök állnak a rendelkezésére, hogy munkájukat felgyorsíthassák és a felesleges torlódásokat elkerüljék. Ehhez természetesen szükség van a menekült pontos fogalmára.

A menekültügy jogi szabályozása legalább 1926-ig⁵ nyúlik vissza. A folyamatot sok tekintetben az 1951. évi egyezmény 1967-es módosítása zárta le.⁶ Ezt Magyarországon az 1989. évi 15. törvényerejű rendelet hirdette ki. Ma szinte az egész világon ez a jogszabály határozza meg a menekült fogalmát. Magyarországon ma a 2007. évi LXXX. törvény szól a menekültjogról. Azonban ez visszautal az említett Genfi Egyezményre (pl. 7. § [1] és 94. § [1] g), illetve az Alaptörvény XIV. cikk (3) pontjára, ami viszont a Genfi Egyezmény kritériumait ismétli meg.

A Genfi Egyezmény szerint a menekült olyan személy, aki *„faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni.”*⁷

Megjegyzendő, hogy az Európai Unió vonatkozó jogszabályainak magyar fordításai bár ismerik a menekült kifejezést, inkább a nemzetközi védelem alatt álló személyről beszélnek. Ugyanakkor a fordítások a menekültügy szót használják az egész folyamatra, illetve annak szervezetére. Fontos megjegyezni, hogy az, aki az államhatáron megjelent és a nemzetközi védelemért folyamodott, nem számít menekültnek, hanem csak kérelmezőnek.⁸ Tehát jogai egészen mások, mint az olyan személyeké, akik már elnyerték a nemzetközi védelmet. Végül fontos tudni, hogy a kérelem

5 A menekültek helyzetére vonatkozó egyezmény (1951), illetve ennek kiterjesztése, az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv 1. cikk (1) pont mutat rá erre az összefüggésre.

6 Az 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv.

7 https://www.unhcr.org/hu/wp-content/uploads/sites/21/2016/12/TEXT_1951_convention_HUN.pdf 1. fejezet, 1. cikk, (2) pont első bekezdése. (Letöltés ideje: 2019. 11. 08.)

8 2013/33/EU direktíva, 2. cikk, b) pont.

elutasítása és elfogadása között van még egy kategória, a kiegészítő védelem. Ennek pontos tartalmát azonban nehéz az Európai Unió jogszabályaiból meghatározni. A nemzetközi védelmet pozitív elbírálás esetén az Európai Unió egy tagállama adja meg. A védelmet elnyerő személy jogai ebben a tagállamban keletkeznek. Tehát ebben az államban vállalhat munkát, itt jár neki az egészségügyi ellátás, gyermekeinek az iskoláztatás stb. Ez a szabályozás sok buktatót rejt magában, azonban dolgozatunk tárgyának szempontjából ezek nem relevánsak.

A nemzetközi védelem iránti kérelem

A kérelem tartalmával a 2011/95/EU irányelv 4. cikke foglalkozik. Ez hosszasan sorolja azokat az információkat és az ezeket igazoló dokumentumokat, amelyek a kérelem elbírálásához szükségesek. Ezen 4. cikk (5) pontja azonban azt tartalmazza, hogy milyen körülmények között maradhat el a dokumentumok benyújtása. Ez az engedmény azért logikus és méltánylandó, mert amikor valaki valóban az életét mentve menekül, nem feltétlenül ér rá dokumentumai összeszedésére és elcsomagolására. Bebizonyosodott, hogy ezzel a szabályozással vissza lehet élni. A dokumentumok eltüntethetők, a kérelmező hamis személyazonosságot adhat meg. Így sem személyazonosságáról, sem szándékairól tudni nem lehet, tehát szükséges a dokumentumok nélkül érkezők alapos vizsgálata. Természetesen a bemutatott dokumentumokkal bírók vizsgálata sem nélkülözhető.⁹

Ennek a helyzetnek az a következménye, hogy a ténylegesen menekülők egy részének esetét szóbeli információ alapján kell megítélni. Ezt a lehetőséget adja meg az említett 4. cikk (5) pontjának b) része, amely az a)-e) részekkel együtt a kérelem szóbeli indoklása kötelező elfogadásának feltételeit írja le: „b) a kérelmező átadta a rendelkezésére álló valamennyi bizonyítékot, és az egyéb jelentős, de hiányzó bizonyítékok vonatkozásában kielégítő magyarázatot adott.”

A tartalmi kritériumok közül a legfontosabb a c) rész: „c) megállapítható, hogy a kérelmező állításai logikailag összefüggőek és hihetőek, és nem mondanak ellent a kérelmével kapcsolatban ismert általános és egyedi információknak.”

Ezt erősíti az a) és e) rész: „a) a kérelmező láthatóan mindent megtett kérelmének alátámasztása érdekében;... e) általánosságban megállapítható a kérelmező szavahihetősége.”

A megoldandó probléma

A 2015-ös év eseményei megmutatták, hogy az Európai Unió általában és benne Magyarország is felkészületlen nagyszámú kérelem rövid időn belüli elbírálására. A későbbiekben az is kiderült, hogy az EU-nak nem csupán váratlanul jelentkező hatalmas mennyiségű menekültkérelem befogadására nincs technológiája, de azok kitoloncolására sem, akiknek a kérelmét elutasították. Műszaki nyelven megfogalmazva a megoldandó probléma egy olyan új technológia kifejlesztése, amely képes

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2013/32/EU irányelve (2013. június 26.) a nemzetközi védelem megadására és visszavonására vonatkozó közös eljárásokról.

az átlagos elbírálási időt lényegesen lerövidíteni. Másképpen kifejezve, jelentősen növelni kell a kérelmek elbírálásának kapacitását. Ennek útja csak a (bizonyos szintű) automatizálás lehet.

Fontos kiemelnünk, hogy nem a teljes folyamatot – a beléptetéstől a beilleszkedés végéig – kívánjuk automatizálni. Viszont meggyőződésünk, hogy bizonyos pontokon már most meglévő technológiák felhasználásával, kombinálásával automatizált folyamatok iktathatók be az elbírálás folyamatába.

Ennek jelentősége akkor fog megmutatkozni, ha olyan helyzetben alkalmazzák, amikor naponta több ezer vagy több tízezer kérelmet kellene elbírálni. Gondoljunk meg, hogy mi történik akkor, ha a kérelmek elbírálása nem tart lépést azok benyújtásával, illetve a benyújtási szándékkal. A 2015-ösnél nagyobb hullám esetén a határon önmagában is jelentős erőt és egyben nemzetbiztonsági kockázatot jelentő nagy tömeg gyűlhet fel. A tömeg olyan akciókba kezdhet, amelynek elhárítása jelentős rendőri vagy katonai erőt igényelhet, az elhárítás módja pedig kiszámíthatatlan politikai válságot okozhat. A jelenleginél sokkal hatékonyabb technológia segítségével az ilyen bonyodalmak elkerülhetők.

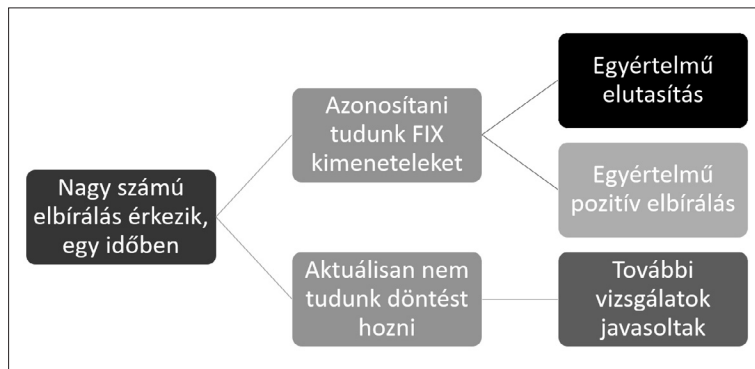
Vízió az új technológiáról

Ahogy ezt a fentiekben világossá tettük, a beléptetés és a nemzetközi védelem iránti kérelem beadására koncentrálunk, ugyanis egyetlen technológiával nem lehet megoldani a tömeges irreguláris vándorlás okait. Hasonlóképpen bonyolult és szerteágazó a befogadottak beillesztése a társadalomba. Elképzelésünk szerint a beléptetés után azonnal megtörténik a nemzetközi védelem iránti kérelem beadása, ahogy ezt az adott határátkelő pont kapacitása lehetővé teszi. Ezt meg kell követelni, illetve ki kell kényszeríteni, különben a helyzet kezelhetetlenné válik, mint 2015-ben.

Célunk az, hogy olyan technológiát, rendszert mutassunk be a döntéshozóknak, amelyre igaz:

1. Elemei jórészt már jelenleg is rendelkezésre állnak.
2. Kellő anyagi ráfordítás mellett, adott idő alatt párhuzamosan több vándorló által beadott nemzetközi védelem iránti kérelme vizsgálható.
3. A vizsgálat nyomán a „nyilvánvaló” esetek kiszűrhetők. Itt nyilvánvalónak nevezzük az egyértelműen menekültnek definiálható és az egyértelműen elutasítandó esetet is, hiszen további vizsgálatoknak nem kell őket feltétlenül alávetni.
4. A nem nyilvánvaló, azaz tovább vizsgálendő esetekre vonatkozóan útmutatást tudunk adni a vizsgálatot végző hatóságoknak, hogy a kérelmeket mely pontokon kell tüzetesebben, pontosabban vizsgálni.

Ezzel a technológiával több ponton tudunk segítséget nyújtani. Detektálni lehet már meglévő technológiák jó alkalmazásával és kombinálásával azokat az alanyokat, akiket bizonyosan be lehet engedni további jelentős kockázat nélkül az adott országba. Valamint a meglévő technológiák nagy biztonsággal képesek kiszűrni azokat az alanyokat is, akiket semmilyen formában nem szeretnénk befogadni, mert kérelmük objektív módon elutasítható. A nem egyértelmű eseteknél a rendszer a további vizsgálatok irányára javaslatokat tehet.

1. ábra.

A technológia lehetséges kimenetelei

(A szerzők által készített ábra)

Jelenlegi tudásunk mellett nem lehet cél 100%-os biztonságú rendszert létrehozni, hanem csak az, hogy a hatóságok az eljárás eredménye alapján gyorsabban dönthessenek az egyedi esetekben úgy, hogy hibaszázalékuk kisebb legyen.

Ennek érdekében a szakirodalomból vett hasonlattal, ha a menekült státusz megítélését és a benne lévő kockázatot úgy tekintjük, mint egy ementáli sajtot, akkor annyi ementáli sajt szeletet szeretnénk egymás mögé állítani, illetve a teljes rendszerben néhány sajt szeletet definiálni az eljárással, hogy a szeleteket végül egymás mögé illesztve ne lehessen rajta átlátni.¹⁰ Ez annyit jelent, hogy a vizsgálat különböző rétegei, esetünkben a különböző kérdéscsoportok (lásd alább) igen nagy valószínűséggel rábukkanjanak a rejtett kockázatra.

Az új technológiáról szóló vízió az, hogy a kérelmező beül egy szeparált fülkébe, ahol egy képernyőn keresztül beszélget egy vizsgálóbiztossal. Az automata biztos, azaz a számítógép által generált grafika különböző kérdéseket tesz fel azon a nyelven, amelyet a kérelmező kiválasztott. A biztos grafikájának képernyőn megjelenő neve azonos a kérelmező nemével. Alapesetben a vizsgálat ideje nem több fél óránál, de lehet rövidebb is, például, ha a kérelmező ellentmondásokba keveredik. Az eljárásnak ezen része egy előszűrés. Ebben a szakaszban lehetőségünk van, hogy előre programozott, felolvasott kérdésekkel a vizsgálati alanyok különböző területeken való kockázata szűrhető legyen.¹¹ Ez azt jelenti, hogy valójában nem szükséges az előszűréshez élőerős vizsgálóbiztos – egyetlen számítógépes program képes számos területen lévő kockázatot szűrni.¹² Amennyiben ezen szűrés alapján a program kockázatot jelez, akkor érdemes élőerős vizsgálóbiztos irányába terelni a kérelmezőt.

10 A svájci sajt modellről (Swiss Cheese Model, rövidítve SCM) lásd <http://www.raso-wa.org/page11.html>, <http://met.ergonomiavilaga.hu/subsites/enye28/izso.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 11. 08.)

11 <http://nemesysco.com/call-center-quality-monitoring-qa5> (Letöltés ideje: 2019. 11. 08.)

12 <http://www.animagroup.hu/> (Letöltés ideje: 2019. 11. 08.)

Míg első esetben a vizsgálóbiztos valójában nem létezik, hanem csak egy számítógépes grafika, addig ezen a második ponton már élőerős vizsgálatra van szükség. Azt követően, hogy a technológia az első esetre már készen van, ennek alkalmazása már csak beruházás kérdése, nevezetesen, hogy egy adott belépési ponton hány ilyen fülkét hoznak létre. A fülkék a nap 24 órájában dolgozhatnak. A fülkék gyártása és számuk megnövekedése már kisebb költséggel jár, mint a szükséges fejlesztés.

A technológia már elérhető elemei

Mit tudunk annak érdekében tenni, hogy a menekült státusz elbírálását:

- a) A lehető leggyorsabban.
- b) A lehető legnagyobb biztonsággal.
- c) Mindenki számára elfogadható módon rendezni tudjuk.

Ez utóbbi kritérium azért fontos, mert minden elutasítás esetében várható a fellebbezési folyamat, ahol a fellebbezést elbíráló számára is célunk olyan információt biztosítani, aminek alapján meg tudja ítélni a döntéshozatal hátterét, a döntés mögött meghúzódó okokat.

A gyors elbíráláshoz szükséges két alapvető elem: egyik a *jól kidolgozott jogi környezet*, mely jól körülhatárolja a mérlegelendő feladatok összességét. Jelenleg a jogi környezet több ponton is hiányos, miként azt korábban bemutattuk. Azonban technológiák segítségével lehetőségünk van arra, hogy az egyértelműen elbírálható pontokon objektív segítséget nyújtsunk. Ahhoz, hogy megalapozott döntés születessen, meg kell szüntetni azokat a hiányosságokat, amelyek most meggátolják, hogy az Európai Unió országai egységes joggyakorlatot alkalmazzanak.

A másik alapvető elem az *automatizálás*, hogy amit lehet, emberi erőforrások nélkül, gépi úton végre tudjunk hajtani, és csak ott vonjunk be élőerős pontokat, ahol valóban szükséges.

A lehető leggyorsabb elbírálás megkívánja, hogy egymással párhuzamosan sok kérelmezőt lehessen meghallgatni. Ez csak automatizálva történhet egy nagyobb hullám esetén.

Szükség van tehát az élő beszéd megértésére. Ez a technológia már ma is létezik.¹³ Biztosítani kell, hogy létezzék minden olyan nyelven, sőt nyelvjáráson, ami a vándorlás szempontjából fontos. A nyelvjárásoknak különösen fontos szerepe van az arab nyelv esetében. Mivel a beszéd kétoldalú kommunikáció, szükség van beszéd generálására is. Ez szintén létezik.¹⁴ Természetesen a beszéd generálásának a megértéshez hasonlóan minden fontos nyelven és nyelvjáráson működni kell.

A hangelemzéshez nem szükséges az adott nyelv ismerete. Azonban a válaszok további „tartalomelemzése” is elvégezhető, ahol gépi automatikával az adott nyelv

13 Shen, J., Pang, R., Weiss, R. J., Mike Schuster, Jaitly, N., Yang, Z., Chen, Zh., Yu Zhang, Wang, Y., Skerry Ryan, R. J., Saurous, R. A., Agiomyrgiannakis, Y., Wu, Y.: Natural TTS Synthesis by Conditioning Wavenet on MEL Spectrogram Predictions, *arXiv* 1712.05884v1

14 Moon, M.: Google Voice Search can now handle multiple languages with ease, *engadget*. AOL Tech., August 15, 2015. <https://www.engadget.com/2014/08/15/google-voice-search-multi-language-default/> (Letöltés ideje: 2019. 08. 30.)

konzisztenciája, adott sajátosságai vizsgálhatók és tesztelhetők.¹⁵ A fentiekben azt értjük, hogy a hangelemzés esetében a hangban rejlő, adott téma iránti érzékenység az, ami megjelenik – érzelmi érintettség, töltet. Ennek eredményeként a „fogadó félnek”, tehát a vizsgálatot végzőnek nem kell érteni a vizsgálati alany által szolgáltatott választ (ezért végezheti gép is az ellenőrzést). Ezzel szemben a tartomelemzés az elmondottak belső konzisztenciáját, logikai felépítését is vizsgálja – ebben az esetben az elmondottak értése, megértése kulcsfontosságú az elbírálás szempontjából. Ebből azonban az is következik, hogy lényegesen időigényesebb – tehát drágább megoldás.

Egy ilyen rendszer segítségével nem csak a téma irányában vett kockázat tesztelhető, hanem például eldönthető, hogy az illető megfelelő (a történetéhez illeszkedő) dialektusban beszél-e. Ezen a következőt kell érteni:

1. A hangelemzés segítségével tesztelhető, hogy egy-egy terület irányában, mint például kriminalisztika/bűnelkövetés, szenvedélybetegségek mutat-e az adott vizsgálati alany mérhető, az adott befogadó ország számára elfogadhatatlan mértékű kockázatot.

2. A „megértés” oldaláról tesztelhető a feltett kérdések „szóhasználatával”, hogy az adott dialektust (melyet a választásai, iratai, elmondása alapján érteni kellene) valóban értő módon hallgatja-e?

Ugyanezzel az eszközzel akár az is tesztelhető, hogy van-e összejátszás a második, vagyis élőerős fázisban a kirendelt tolmács és a kérelmet benyújtó között. Fontos ugyanis azt is látni, hogy a rendszer ezen pontja akár a biztosított segítő „eltérő szándékát” is feltárhatja (a segítőket is lehet például kockázat szempontjából vizsgálni, hasonló módszerekkel).

A harmadik elem maga a meghallgatás, különös tekintettel a feltett kérdésekre. A szakirodalom szerint rendelkezésre áll olyan automatizmus, mely például dolgozók különböző területeken (drog, szerencsejáték, munkahelyi lojalitás stb.) megjelenő kockázatát megfelelően tudja mérni.¹⁶ E módszer alapján a szerzők is számos kísérletet végeztek hazugság felderítésre,¹⁷ ami itt meglátásunk szerint még sok is. Nincsen szükség ugyanis ekkora apparátusra, mert hierarchikus kérdésekkel, amiket a gép tesz fel különböző területeken, jól feltárható a kikérdezett kockázati szintje. Például olyan nyelvjárásban tesszük fel a kérdést, amit azon a területen használnak, ahonnan a kérelmező állítása szerint származik. Fontos megjegyezni, hogy az ábrán megjelenő „nyelvfüggetlen megvalósítás” azt jelenti, hogy egy adott kérdéssor összeállítása után azt különböző fordításokban lehet elkészíteni. Tehát nem kell új és új kérdéssorokat összeállítani – kizárólag fordításokat. Amit a vizsgálat során kér a kérelmező (állítása szerint adott országból származik), akkor olyan nyelven szólal meg a program „avatárja”.

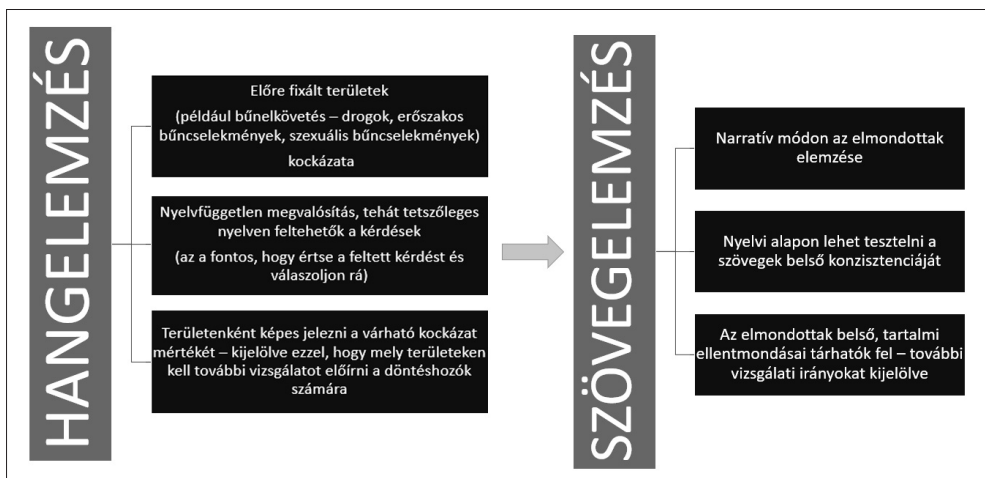
15 https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_35_referatumkeszites_scorm_11/index.html (Letöltés ideje: 2019. 08. 30.)

16 <http://www.tackafrica.com/downloads/LVA.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 11. 08.)

17 <http://www.kre.hu/btk/index.php/2015-10-20-12-44-57/2015-12-05-10-05-28/2015-12-05-10-06-37/824-psychologia-hungarica-caroliensis-2016-2.html> (Letöltés ideje: 2019. 11. 08.)

2. ábra.
A hangelemzés
(A szerzők által készített ábra)

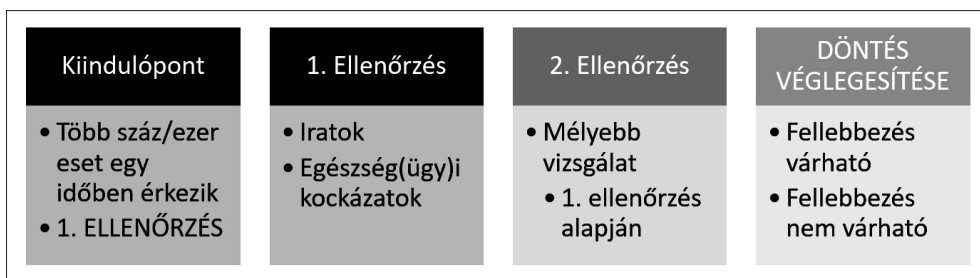

3. ábra.
A kihallgatás elemzésének két szintje
(A szerzők által készített ábra)

Szintén alkalmaztunk a vizsgálataink során videó elemzéseket,¹⁸ melyek azonban igen költségessé tehetik (emberi kódolás mellett) az eljárást. Itt egy fejlesztéssel elérhető, hogy mikro kifejezések felismerhetők legyenek,¹⁹ vagy a gyanús esetek utólagos tesztelését írhatjuk elő. A probléma nehézségét az adja, hogy igen rövid, a másodperc töredékéig tartó történéseket kell azonosítani. Megjegyezzük továbbá azt is, hogy a hazugságok kapcsán tipikus jelenségeket is azonosítani lehet, valamint a technológiai háttér alkalmas arra is, hogy már meglévő információkhoz való hasonlatosságokat azonosítsunk. Tehát ha rendelkezünk kellő számú hangmintával adott területről érkező, kockázatosnak minősített alanyoktól, akkor az újonnan érkezőknek e részmintához, csoporthoz való hasonlóságának mértékét is meg tudjuk határozni.²⁰

Algoritmus – az eljárásrend logikai felépítése

A technológiának tehát számos eleme és részlete megvan már. Kiindulópontként tegyük fel, hogy egy adott időpillanatban több ezer alany érkezik az államhatárra, és a lehető leggyorsabban és leghatékonyabban szeretnénk kérelmeiket elbírálni. A döntés véglegesítése utáni fellebbezési procedúrát nem tekintjük jelenleg a technológia szerves részének – egyéni elbírálást feltételezünk.

4. ábra.

A technológia főbb lépései a kérelem elbírálása során

(A szerzők által készített ábra)

Az első ellenőrzési pont triviálisnak hathat, de mégis szükség van rá az algoritmusban:

1. Iratok ellenőrzése – ha ugyanis vannak iratok, akkor ez alapján a vizsgálatok lényegesen egyszerűbbek, a vizsgálati alany előélete rendelkezésre állhat, számos információnak birtokában lehetünk. Ez az eset meglátásunk szerint jogilag tisztázott, tehát itt a hagyományos folyamatok szerint kell eljárnia a hatóságoknak. Ezzel az iránnyal a továbbiakban nem kívánunk foglalkozni.

18 http://www.kre.hu/btk/images/doc/6_Ujfajta_szivargasok_szines.pdf (Letöltés ideje: 2019. 11. 08.)

19 http://www.kre.hu/btk/images/doc/1_Megtevesztes.pdf (Letöltés ideje: 2019. 11. 08.)

20 http://www.kre.hu/btk/images/doc/7_Tipologiakhoz_tartozas.pdf (Letöltés ideje: 2019. 11. 08.)

2. Egészségügyi kockázatok. Ebben az esetben lehetnek olyan objektív okok, amik hátráltathatják a vizsgálati alany menekült státuszának megadását, illetve véglegesítését.

a) Első esetben az illető olyan betegséget hordoz, mely nem engedhető be egy adott országba. Ilyen esetben a gyógykezelés végéig karanténban tartható. Ha azonban nem gyógyítható a betegsége, akkor ez az adott ország elbírálási jogköre kell, hogy legyen, nem egy „tömeges kiszolgálásra készült” eljárás keretein belül kell az esetet megnyugtatóan rendezni!

b) A másik irány az, hogy az illető nem kapott meg olyan kötelező oltásokat, melyek egy országban szükségesek lehetnek, és adott esetben olyan kockázatnak tehetjük ki az illetőt, melyet nem szeretnénk. Tehát a kérelmet benyújtó maga betegedhet meg. Ekkor szintén óvintézkedéseket kell tennünk, amíg az eljárás további lépéseit lefolytatjuk.

Mindenképpen lehetőséget kell biztosítani arra, hogy egyes helyzetekben egyéni elbírálásnak legyen helye. Ez azért fontos, mert ha érkezik egy vizsgálati alany egy háborús zónából egy olyan betegséggel, melyet ő maga csak hordoz (nem szenved a tüneteiktől), de mégis, a vele érintkezőket könnyen megfertőzheti, akkor egyéni elbírálásban kell azt eldöntenünk, hogy ezt a fajta kockázatot tudjuk-e megnyugtatóan kezelni (visszaküldeni nem tudjuk, beengedni nem tudjuk, milyen döntést hozhatunk?).

Az algoritmust folytatjuk onnan, hogy iratok nincsenek, de objektív egészségi kockázatot a vizsgálati alany nem jelent. Ekkor képzeljünk el egy olyan termet, ahol a megfelelő nyelvi környezettel felszerelt, kamerával és mikrofonnal ellátott számítógép terminálok sorakoznak.

1. A monitorokon kiválasztható az adott nyelv (vagy ország zászlója, ha nem tud az illető olvasni), illetve az, hogy milyen nemű kérdező hangján szólaljon meg a program.²¹ A számítógép az adott nyelven felteszi az előre összeállított kérdéssort, mely az előre rögzített területeken felméri a válaszadó hangja alapján az adott területen jelentett kockázatot. A kérdések és azok sorrendje azonban a válaszok függvényében dinamikusan változhat. Továbbá az előre elképzelt sorrendet is célszerű változtatni, nehogy a válaszok könnyen betanulhatók legyenek.

a) Itt fontos kiemelni, hogy narratív elemek is beiktathatók: ha adott országból származik valaki, akkor az adott ország dialektusában tehetünk fel egy-egy kérdést (megérti-e az illető, ha nem, akkor fokozott kockázatot jelent a történet „konzisztenciája” szempontjából). Fontos kiemelni azt is, hogy a kérdések általában „hierarchikusak”, tehát az egyre fokozódó problémákat fogják előhozni. Gondoljunk itt arra, hogy drog esetében nem mindegy, hogy ismeri a problémát, találkozott a problémával, barátaival előfordult, családban előfordult vagy ő maga szerhasználó/kereskedő-e?

2. Fontos az is, hogy ellenőrző kérdések is legyenek a kérelmező történetének azon pontjait illetően, ahol gyanú merül fel, hogy az események nem történ-

21 <http://nemesysco.com/call-center-quality-monitoring-qa5> (Letöltés ideje: 2019. 11. 08.)

hettek meg úgy, ahogy azokat a kérelmező előadja. Mesterséges intelligencia például könnyen kiszűrheti az alábbiakat.

- a) Ilyen például, ha egy viszonylag rövid időhorizonton túl sok esemény következik be.
 - b) Egy másik lehetőség, hogy a beismert, esetleg kényszerített droghasználat nem mondhat ellent a drogok ismert hatásának. Ilyen esetben a leszokás és a drog beszerzésének anyagi háttere is fontos.
 - c) A vándorlással járó költségek konzisztenciája – beleértve nem csak az anyagi költségeket, hanem például az időbeli ráfordítást. *(Például: utazhat-e egy magát 15 évesnek mondó vándorló úgy legalább 12–18 hónapot, hogy a története indulásakor is 15 évesnek vallotta magát, miközben egy nagyszágrendileg féléves-éves elvonókúrát is beiktat a történetébe?)*
3. A számítógép rögzíti az adott válaszokat (így további szövegelemzésnek vethető alá, használt szavak szintjén stb.), illetve folyamatosan rögzíti a kameraképet is, mely szintén további elemzésnek lehet a tárgya.²² A módszert csak akkor kell alkalmazni, ha komoly probléma merül fel. Az eljárást támogatni tudja a mesterséges intelligencia.
4. Kiértékeljük a válaszokat:
- a) Amennyiben lényegében nincsen kockázat (egyik területen sem jelez semmifajta kockázatot a rendszer), úgy további vizsgálatok nélkül a hatóság lefolytathatja a gyorsított ügymenettel adhatja meg a menekült státuszt.
 - b) Amennyiben jelentős mértékű kockázatot jelez valamely terület, úgy további szakértői vizsgálatok kérhetők (például számítógépes videó- és narratív elemzések).
 - c) Objektív kockázat esetében (például beismert köztörvényes bűntény, bármely objektív kizáró ok) azonnali elutasítás következhet, hiszen objektív tények alapján történik meg a nemzetközi védelem iránti kérelem elutasítása.
5. A végső döntést természetesen e vizsgálati eredmények figyelembevételével lehet meghozni, annak elemzésével és visszajelzésével akár. Fontos kiemelni azt is, hogy a vizsgálatok alapján született döntés eredményével szemben a 2013/33/EU irányelv 26. cikke (1) pontja szerint jogorvoslattal lehessen élni. Itt javasoljuk azonban, hogy mindenképpen járjon utólagos költségvonzattal az, ha a fellebbezés nyomán is azonos döntés születik (hiszen ellenkező esetben minden elmarasztaló döntés nyomán automatikusnak vehető a fellebbezés ténye).

Ha előbbre tekintünk a nem túl távoli, de nem is nagyon közeli jövőbe, akkor az mondható, hogy a meghallgatások tartalmi elemzése is automatizálható. Ehhez a mesterséges intelligencia egyik ága, a „történet megértése”²³ használható fel. A mai rendszerek képesek összefoglalókat készíteni történetekből, de nem dolgoznak számokkal, és nem keresnek ellentmondást az előadottak között.²⁴

22 http://www.kre.hu/btk/images/doc/6_Ujfajta_szivargasok_szines.pdf (Letöltés ideje: 2019. 11. 08.)

23 Angolul „story understanding”.

24 Bryan Williams, Henry Lieberman, Patrick Winston: Understanding Stories with Large-Scale Common Sense. Air Force Office of Scientific Research, Award Number FA9550-17-1-0081

Ami még kell – de nem feltétlenül technológiai kérdés

Vegyük észre, hogy beléptetési technológia mindenképpen létezik. Azonban ez működhet jól is és rosszul is. 2015-ben akkora volt a szakadék az akkori technológia kapacitása és az igény között, hogy a technológia csak rosszul működhetett. Meglátásunk szerint vannak olyan területek, melyek közvetve kapcsolódnak a technológia alkalmazhatóságához – ám nem képezik a technológia részét. Azonban bármilyen hatékony technológia bevezetése csak akkor lehetséges, ha ezeken a területeken jelentős haladás történik. Ezeket a területeket most igyekszünk felsorolni, illetve néhány mondatban vázolni a bennük rejlő – szerintünk legfontosabb – problémákat, megoldandó feladatokat.

A) Jogi szabályozás egyértelműsége

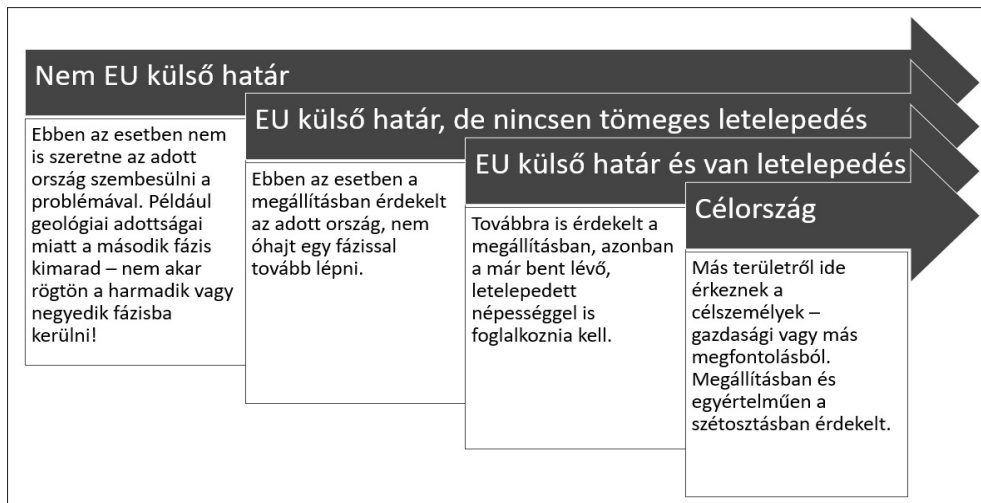
Ez a terület talán nem is szorulna magyarázatra akkor, ha nem lenne látható a belőle fakadó kaotikus működés. Meggyőződésünk, hogy éppen e miatt a szabályozatlanság miatt lehet a tényeket különböző aktuális érdekek szerint magyarázni. A nemzetközi védelem megadása lényegében egy igen/nem döntés, azaz csak két véglet van, ugyanis a nemzetközi védelmet és a nemzetközi kiegészítő védelmet nem lehet a gyakorlatban megkülönböztetni. Ezért ezt úgy kellene szabályozni, hogy minél kevesebb esetben lehessen a meghozott döntés ellenkezője mellett érvelni. Ebben a vonatkozásban különös jelentősége van a fentebb már idézett 2011/95/EU irányelv 4. cikke (5) pontja c) része következetes alkalmazásának. Egy jövőbeli működőképes technológia szempontjából fontos lehet a jelenlegi megfogalmazás részletesebb és pontosabb kifejtése, ami részét képezheti a technológia jogi megalapozásának.

Két problémára hívjuk fel a figyelmet. Az első, hogy önmagában véve keveredik a „menekült” és a „bevándorló” kifejezés, ami már nehezíti a problémák megoldását. Ezt onnan láthatjuk jól, hogy minden esetben azt a megfogalmazást alkalmazzák az említett politikus és nem szakember hozzászólók, mely nekik aktuálisan a leginkább megfelelő. Ez azt jelenti, hogy amíg e két fogalom, két jelenség nincsen egyértelműen elválasztva egymástól, addig a megoldásokat sem lehet megnyugtató módon megkeresni.

Egy újabb krízis különböző országokat másképpen érint. Vannak olyanok, amelyek az Európai Unió határán fekszenek, tehát menekülthullám esetén nyomás alá kerülnek, mely nyomás – lásd Olaszország és Görögország példáját – sokkal tovább tart, mint a hullám. Mások gyarmattartó múltjuk miatt eleve kevert népeiséggel rendelkeznek, ezért folyamatosan foglalkozniuk kell a bevándorlással. Más országoknak emberanyagra van szükségük, megint mások pedig nem is szándékoznak rálépni ezekre az utakra. Világos tehát, hogy a különböző helyzetű országok eltérő megoldásban érdekeltek.

B) Elutasítási kritériumok

Az elutasítási kritériumok lehetnek a technológia részei, de ebben a dolgotatban nem ez az elsődleges irány, mert a kritériumokat megfogalmazva kell a technológiai elemeket kalibrálni (milyen valószínűségeknél vagy milyen szintű ellentmondások esetében kerüljön például az adott kérelem negatív elbírálásra; milyen lehetséges

5. ábra.

Különböző országok a probléma más-más aspektusán

(A szerzők által készített ábra)

betegségek azok, amelyek megléte még nem veszélyezteti a társadalmat és mi az, amit már semmiképpen sem engedünk be stb.). Jól látható tehát, hogy ez részét képezi a technológiának, azonban a hangoláshoz tartozik, melyet nem ezen a ponton kell elsődlegesen megtárgyalni.

C) *Kitoloncolási technológia*

Sokkal egyszerűbb valakit nem beengedni, mint utólag eltávolítani, azaz kitoloncolni. A kitoloncolásra azonban szükség van, mert nincs hiba nélküli technológia. A 2015-ös gyakorlat tele volt hibákkal, hiszen számosan tudtak úgy belépni az EU-ba, hogy személyazonosságukat soha nem kellett igazolniuk. Emiatt sok embert kellene eltávolítani az EU-ból. Ennek kapcsán derült fény arra, hogy az Európai Unió kitoloncolási technológiája nem megfelelő. A kitoloncolás egy kényszerintézkedés és egyben egy folyamat vége. Itt a nemkívánatos személyt már azonosították, vélhetőleg a kiutasítást megelőző őrizetbe vették. El kell szállítani egy másik országba. Ebből a leírásból látható, hogy szükség van gondos *jogi szabályozására*, ami biztosítja az általános jogelveknek és az unió szabályainak megfelelően a fellebbezés lehetőségét, de mégsem bontja az eljárást fellebbezések végtelen láncolatára. Szükség van továbbá *alkalmas szállítási módra*. A jelenleg érvényben lévő szabályok mellett a polgári légi szállítás felhasználása nem tekinthető kielégítő megoldásnak, mert az érintett személy jogellenes magatartása esetén elkerülheti a kitoloncolást. Azonban vannak már nagy számú toloncolás céljából szervezett különjáratok. Végül szükség van *befogadó országgra*. E három szükséges feltétel, azaz a jogi szabályozás, az alkalmas szállítási mód és a befogadó ország biztosítása szerves részét képezi az idegenrendészeti technológiának, de messze kívül esik a jelen dolgozat keretein.

Befejezés

Cikkünkben arra vállalkoztunk, hogy a 2015-ös migrációs hullám hatására nyilvánvaló vált rendszerszintű problémákra keressünk megoldást. Javaslatunk azt a célt szolgálja, hogy a problémákat megfelelően definiáljuk, valamint adekvát jogi és technológiai környezetet alakítsunk ki.

A fogalmak és problémák megfelelő definiálása elengedhetetlen. Ráműtöttünk arra, hogy a problémák jelentős részét az okozza, hogy a döntéshozók/jogalkotók valamely okból a fogalmakat pontatlanul hagyják és a problémákat nem azonosítják. A megoldások felé vezető utak megtalálásához a helyzet pontos leírása és a célok ugyancsak pontos meghatározása nem csak gyártási technológiák kialakítása során elengedhetetlen feltétel, hanem társadalmi problémák tárgyalásakor is.

Bemutattuk azt is, hogy számos ponton már most léteznek technológiai megoldások arra, hogy az EU-ba való beléptetés és a nemzetközi védelem iránti kérelmek elbírálása akár tömeges módon, automatizált formában kezelhetővé váljék. Természetesen vannak olyan pontok is, mely területeken most még vagy nincsen technológiai megoldás, vagy a jelenlegi megoldások félkészek, fejlesztésre szorulhatnak. De az alapok akkor is adóttak.

A cikkünkben vázolt technológia megvalósítható és kellő jogi, szakmai támogatással kivitelezhető. Segítségével az irreguláris migrációval kapcsolatos eljárások egy fontos része automatizáltan, mindenki számára elfogadható módon, objektíven kezelhető.

Tekintettel arra, hogy az Európai Unió bővítése folyamatosan napirenden van, a jövőben az Európai Unió külső határa bármikor változhat. Minél később lép be egy ország az Európai Unióba, vélhetőleg annál felkészületlenebb lesz egy újabb irreguláris migrációs hullám fogadására. Ez még inkább szükségessé teszi egy egységes, nagy kapacitással bíró technológia kidolgozását. Az új technológia nem alapulhat élőerőn, hanem csak automatizáláson. Természetesen élőerőre is szükség van részben kiegészítésként, részben a végső döntések meghozatalára. Dolgozatunk ezen új technológia alapjaihoz járul hozzá.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről,
https://www.unhcr.org/hu/wp-content/uploads/sites/21/2016/12/TEXT_1951_convention_HUN.pdf

ANIMAGROUP, cégcsoport: <http://www.animagroup.hu/>

Az Európai Parlament és a Tanács 2011/95/EU irányelve (2011. 12. 13.) a harmadik országbeli állampolgárok és hontalan személyek nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésére, az egységes menekült- vagy kiegészítő védelmet biztosító jogállásra, valamint a nyújtott védelem tartalmára vonatkozó szabályokról (átdolgozás), Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2011. 12. 20.

Az Európai Parlament és a Tanács 2013/33/EU irányelve (2013. június 26.) a nemzetközi védelmet kérelmezők befogadására vonatkozó szabályok megállapításáról (átdolgozás), Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2013. 6. 29.

- Az Európai Parlament és a Tanács 604/2013/EU rendelete (2013. június 26.) egy harmadik országbeli állampolgár vagy egy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért felelős tagállam meghatározására vonatkozó feltételek és eljárási szabályok megállapításáról (átdolgozás), Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2013. 6. 29.
- Kis György, Füzes Nóra, Mátay Gábor, Pusker Máté, Makrai, Balázs, Czabán Csaba, Takács Szabolcs: Újfajta szivárgások leírása vallomások során, videófelvevételek elemzésével. *Psychologia Hungarica Caroliensis*, 4. kötet (2016), 2. szám, pp. 60–78.
- Kis György, Takács Szabolcs, Amir Liberman, Benczúr Lilla: A megtévesztés tipológiája – összefoglaló tanulmány. *Psychologia Hungarica Caroliensis*, 4. kötet (2016), 2. szám, pp. 7–26.
- Stefan Lampl: Civil-military cooperation on humanitarian operations: The example of the operation “Helfende Hände” (Helping hands) in Austria. Előadás az EURO HOPE 2017 (<https://www.wu.ac.at/en/scm/events/euro-hope-2017/>) konferencián, Bécs, 2017.
- Lengyelne Molnár Tünde: Referátumkészítés. TAMOP 4.2.5 Pályázat könyvei, Könyvtártudomány 2011, https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_35_referatumkeszites_scom_11/index.html [Tartalomlemezítő szoftverek]
- Moon, M.: Google Voice Search can now handle multiple languages with ease, engadget, AOL Tech., August 15, 2015, <https://www.engadget.com/2014/08/15/google-voice-search-multi-language-default/>
- Nemesysco voice analysis technologies: QA7 technology uses advanced voice analysis for quality monitoring and scans through all ongoing calls in your call center to identify the ones that are mistreated, in real-time or immediately after., <http://nemesysco.com/call-center-quality-monitoring-qa5>
- Pósán László, Veszprémy László, Boda József, Isaszegi János (szerk.): Őrzők vigyázzatok a határra. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2017.
- Psychologia Hungarica Caroliensis*, LVA-Hazugságvizsgálat tematikus különszám, 4. kötet (2016), 2. szám, <http://www.kre.hu/btk/index.php/2015-10-20-12-44-57/2015-12-05-10-05-28/2015-12-05-10-06-37/824-psychologia-hungarica-caroliensis-2016-2.html>
- Jonathan Shen, Ruoming Pang, Ron J. Weiss, Mike Schuster, Navdeep Jaitly, Zongheng Yang, Zhifeng Chen, Yu Zhang, Yuxuan Wang, RJ Skerry-Ryan, Rif A. Saurous, Yannis Agiomyrgiannakis, Yonghui Wu. Natural TTS Synthesis by Conditioning Wavenet on MEL Spectrogram Predictions, arXiv:1712.05884.
- Szerző nélkül: Accident causation – the reason model, RASO-WA, <http://www.raso-wa.org/page11.html> [Swiss Cheese Model]
- TACKAfrica: Layered Voice Analysis (LVA) Technology [LVA szoftver], <http://www.tackafrica.com/downloads/LVA.pdf>
- Takács Szabolcs, Kis György, Markai Balázs, Amir Liberman: Tipológiákhoz tartozás varianciaanalízis alkalmazásával. LVA hangelemzés vertikális vizsgálata. *Psychologia Hungarica Caroliensis*, 4. kötet (2016), 2. szám, pp. 79–93.
- Tubák Zoltán: A határőrség idegenrendészeti tevékenységének múltja és jövője, Magyar Hadtudományi Társaság, Pécsi szakcsoport, honlap, 2001.
- Dr. Verhóczy János, Dr. Virányi Gergely: Bevezetés a határrendészetbe. Budapest, Határőrség Országos Parancsnokság, 2001.
- Bryan Williams, Henry Lieberman, Patrick Winston: Understanding Stories with Large-Scale Common Sense. Air Force Office of Scientific Research, Award Number FA9550-17-1-0081 <http://nemesysco.com/call-center-quality-monitoring-qa5>
- <http://www.raso-wa.org/page11.html>, <http://met.ergonomiavilaga.hu/subsites/enye28/izso.pdf>

Jobbágy Zoltán[✦] – Krizbai János[✦]

Humánpolitikai kihívások NATO-tagságunk múltja és a honvédség jövője szemszögéből – 2. rész¹

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.1.84

A tanulmány a NATO-haderők személyi feltételrendszerének kihívásai szemszögéből tekinti át a honvédség humánpolitikai rendszerének elmúlt negyedszázadát. A jövőbe tekintő elemzés hangsúlyos szempontját jelentik azok a kérdések, melyet a NATO-tag-ság követelményei orientáltak.

KULCSSZAVAK: humánpolitika, személyi állomány, humánstratégia, szervezetfejlesztés

Humanitarian challenges from the perspective of our NATO membership and the future of the Hungarian military – Part 2.

The study looks at the challenges facing the NATO armed forces' personnel condition system over the past quarter-century of the humanpolicy system. The focus of the forward-looking analysis is the issues that NATO membership requirements have focused on.

KEYWORDS: human policy, human resources, organizational development

Rendszerszintű megközelítések, humánstratégiák

Az előző részben bemutatottuk, hogy erősödött a humánpolitikához kapcsolódó szakmai igény. A honvédelmi vezetés által 2000 márciusában elfogadott első humánstratégia² már kifejezte, hogy a humán erőforrással való gazdálkodás az elmúlt évtizedekben úgy az elméletben, mint a szervezeti gyakorlatban új hangsúlyokat kapott

✦ Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar –
National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training;
e-mail: jobbagy.zoltan@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0003-4553-6397

✦ E-mail: krizbai.janos@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0001-5724-6560

1 Jelen tanulmány 1. részét lásd: *Hadtudomány*, XXIX. évfolyam (2019), 4. szám, pp. 30–38.

2 Előterjesztés a Honvédelmi Minisztérium Kollégiuma részére (Humánstratégia). HM belső döntési anyaga, kézirat. Budapest, 2000.

a világ fejlettebb régióiban, valamint az ipari szervezetek után a hadseregekben is. A világ modern fegyveres erőinél jelentkező kihívások a humánszféra újragondolására készítették a szervezetek vezetőit, szakembereit. A racionális helyzetfelismerés lényege, hogy erőforrásként az ember határozza meg a többi erőforrás felhasználásának hatékonyságát, viszont kialakítása nagyon hosszú ideig tart és egyre költségesebb. Egyre inkább megerősödött az a felfogás, hogy az ember, mint társadalmi tőke képes a fejlődésre. Az új szemlélet elképzeléseinek, értékeinek rendkívül nagy hatása van a szervezeti struktúrákra és magára a munkaszervezésre. Előtérbe kerültek a rugalmas és összenyomott szervezeti struktúrák, a közvetlen kommunikáció, a rugalmas munkaszervezés. A munkakapcsolatok ellenőrzési mechanizmusaiban elterjedté vált az elkötelezettségen alapuló belső irányítás, a vezetésben hangsúlyos elemként jelent meg a személyes vezetés, jelentősen megváltoztatva a szervezetek stratégiáit, valamint a szervezeti kultúrát. Ennek hatására új elemek jelentek meg a különböző katonai szervezetekben, új szempontok váltak hangsúlyossá a vezetők kiválasztásában és felkészítésében, a békefeladatok végzésében, a háborús feladatokra való felkészülésben.

A fejlett országok nemzeti hadseregeinek működésében – a társadalmi, technikai fejlődés eredményeként – egyre több a hasonlóság. Ugyanakkor jelentős különbségek is találhatók, amelyek történelmi hagyományaikból eredően a hadseregek társadalmi beágyazódásában, a katonák megbecsülésében, az állomány szerkezetében, a hivatásos jogviszony jellemzőiben is tetten érhetők. Egyértelművé vált, hogy a Magyar Honvédség sikeres működését lehetővé tevő humánerőforrás biztosítása a gazdasági lehetőségekkel, a társadalomban érvényesülő hagyományokkal, a civil szférában ható normákkal összhangban és a munkaerőpiac jellemzői figyelembevételével a személyi állomány összetételének, felkészültségének gyökeres megváltoztatását, az intézményrendszer átalakítását, az elvek, a vezérlő értékek és a feltételek alapjaiban történő megváltoztatását eredményező, mintegy tíz évre szóló humán stratégia alapján valósulhat meg. A személyi feltételrendszer biztosítása egy összetett, tárca szintű cselekvési programot igényelt, amelyhez nélkülözhetetlen volt a kormányzati feltételek biztosítása. A Magyar Honvédség első humánstratégiája ezért lényegében egy kormányzat által megfogalmazott korszerűsítés szükségességeként jelentkező feladat volt. Kiemelhetjük, hogy az elvi irányítás és a szakmai kidolgozó munka szakszerűbbé tétele érdekében 2000-ben a Honvédelmi Minisztériumban létrejött a Humán Főosztály (későbbi nevén Humánpolitikai Főosztály). Ez a szervezet lett a fő felelőse a további elméleti kidolgozó munkának, így a szabályzás humán szakmai kidolgozásának is.

A második humánstratégia

A második humánstratégia³ kidolgozását már a NATO-csatlakozás utáni fejlesztési lépések – kiemelten az önkéntes haderőre való áttérés – motiválták. Magyarország biztonsági helyzete a tagsággal szilárdabbá vált, biztonságának alapvető garanciáját

3 Humánstratégia a professzionális haderő kialakítására 2003–2013. HM döntési anyag, kézirat. Budapest, 2003.

a NATO és később az EU keretein belül folytatott együttműködés képezte. Az integrációt követően Magyarországot nem fenyegette közvetlen katonai erőszak, és az egyéb hagyományos fenyegetések kockázata is minimálissá vált. Az új fenyegetésekre és kihívásokra pedig már nemcsak a nemzeti erőfeszítéseket összehangoló kormányzati fellépéssel, a képességek tudatos fejlesztésével és rugalmas alkalmazásával, hanem széles körű nemzetközi együttműködéssel lehetett hatékonyabb válaszokat adni. A NATO-csatlakozást követő, a védelmi szektor egészét és nemcsak annak egyes elemeit érintő stratégiai felülvizsgálat előírta a Honvéd Vezérkar integrációját a Honvédelmi Minisztériumba, meghatározta a vezetési szintek számának és az új haderőstruktúra kialakításának eredményeként a személyi állomány létszámának csökkentését, a katonai szervezetek gazdaságosabb működtetését, valamint a haderő finanszírozhatóságának megteremtését. A korábbi haderő-átalakításokhoz képest új elemként jelentkezett, hogy a védelmi felülvizsgálat fontos elemét képezte az új típusú személyi állománnyal való szakszerű gazdálkodás fontosságának felismerése. A megfelelő motivációval és társadalmi tekintéllyel rendelkező személyi állomány kialakítása érdekében került sor az új humánstratégia kidolgozására.

A NATO-tagság után indokolttá vált a fegyveres erők és fegyveres testületek jogviszonyát külön jogszabályban meghatározni. A keretet a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény biztosította, amely 2002. január 1-el lépett hatályba. A törvény végrehajtását a hivatásos és szerződéses katonai szolgálat létesítéséről, módosításáról, megszüntetéséről, tartalmáról, valamint az integrált személyügyi igazgatás és egységes nyilvántartás rendjéről szóló 10/2002. (III. 5.) HM rendelet szabályozta. A Magyar Honvédség 2001 és 2012 közötti előmeneteli rendszere az állomány tagjának előmenetelét szigorú alá- és fölérendeltségi viszonyon alapuló szervezeti hierarchiában történő magasabb beosztásba helyezésként és az ahhoz tartozó magasabb rendfokozatba történő előléptetésként értelmezi. A személyi állomány előmenetelére az általános és a speciális beosztások két elkülönülő rendszerében van lehetőség, amelyek között a folyamatos átjárás biztosított. A speciális beosztásokat jogszabályban kijelölt szakmai testület javaslatára a miniszter határozza meg. Általános beosztások esetén az előmenetel a viselt rendfokozatnál egyel magasabb rendfokozattal rendszeresített beosztásba, speciális beosztások esetén a beosztásban elérhetőnél magasabb rendfokozatú beosztásba történő kinevezés útján valósul meg. A speciális beosztást betöltők esetében a rendszeresített rendfokozaton az állomány tagjának viselt rendfokozatát kell érteni, függetlenül a beosztásban elérhető legmagasabb rendfokozattól és a pillanatnyi illetménybesorolástól. A beosztásba helyezés előfeltétele a beosztáshoz rendszeresített végzettségi követelményeknek történő megfelelés. A speciális beosztások esetében az elérhető legmagasabb rendfokozat szempontjából meghatározott iskolai végzettségi követelményeknek, valamint a viselt rendfokozat szerint előírt szakképzési követelményeknek való megfelelést kell vizsgálni.

A Magyar Honvédség parancsnoki állományának és személyügyi szerveinek feladata, hogy az állomány tagjának belátható, tervszerű előmeneteli lehetőséget biztosítson a magasabb beosztás és a hozzá kapcsolódó rendfokozat eléréséhez, illetve az azokhoz szükséges feltételek megszerzéséhez. Ez a hivatásos állomány esetében legalább a szolgálati nyugdíj jogosultság eléréséig terjedő előmenetelt, míg

a szerződéses állomány esetében kiszámítható előmenetelt jelent. Az előmeneteli rendszer lehetőséget biztosít arra is, hogy az állomány tagja iskolai végzettségének és szakképesítésének megfelelő beosztását a betölthető szolgálati beosztások keretei között, a szolgálati érdekekkel összhangban megválaszthassa. Mindkét esetben az előmenetelhez szükséges képzés megszerzésére a katonai, a rendvédelmi és a polgári oktatási intézményekben folyó oktatás, képzés, átképzés és továbbképzés, valamint egyéni képzés keretében van lehetőség.

A Magyar Honvédség létszáma ugyan ismét csökkent, de központi elemként jelent meg a haderő belső állományarányának átalakítása, a tiszthelyettesek és a csapattisztek számának növelése, valamint a magas rendfokozatú tisztek (vezető állomány) arányának mérséklése. A csökkentéssel együtt járó modernizáció első lépéseként a felszabaduló forrásokat a hivatásos állomány munka- és életkörülményeinek javítására kívánták fordítani. Bár a NATO-csatlakozást követő védelmi felülvizsgálat és haderőreform minden korábrinál jobban igyekezett a Magyar Honvédség modernizálását megalapozni, számos alapvető kérdésben nem tudott elszakadni a korábbi reformkísérletek szemléletétől és módszereitől. Komoly problémaként jelentkezett, hogy bár a katonák egzisztenciális és morális helyzete miatt indokolt volt az élet- és munkakörülmények javításának elsőbbséget adni, azonban a szövetségesi kötelezettségek teljesítése szempontjából az ütemezés kedvezőtlen volt.

Nem meglepő, hogy 2002-ben a politikai vezetés a védelmi szféra újabb felülvizsgálatát rendelte el. A korábbi felülvizsgálatokkal és haderőreformokkal ellentétben ennél a felülvizsgálatnál újdonság volt az a módszer, amely egyfajta komplex rendszerbe próbálta szervezni a reform folyamatát. Kezdeti lépéseként megtörtént Magyarország biztonsági környezete, vagyis az országot érintő fenyegetések, potenciális fenyegetések és kockázatok számbavétele. A nemzeti biztonsági stratégia és a védelmi felülvizsgálat megállapításai alapján egyértelművé vált, hogy a Magyarország ellen irányuló fenyegetettség legjobban a fenyegetés-potenciális fenyegetés- kockázat fogalmaival határozhatók meg. A felülvizsgálat arra az eredményre jutott, hogy az országnak középtávon, azaz 10–15 éven belül nem kell számolnia hagyományos katonai fenyegetéssel. Az országot érintő potenciális fenyegetések körébe a regionális instabilitás, a terrorizmus problémája, valamint a tömegpusztító fegyverek elterjedése és a hagyományos fegyverek illegális kereskedelme tartoztak. Kockázatként értékelték többek között az olyan tényezőket, mint az illegális és tömeges migráció, a szervezett bűnözés, a drogkereskedelem és a környezeti csapások, ártalmak.

A védelmi felülvizsgálat kiemelt szervezeti feladatainak végrehajtása 2004-ig megvalósult. A békeidőszaki sorkatonai szolgálat megszűnt, a haderő hosszú távú fejlesztési koncepciója a 2004–2013. közötti időszakra vonatkozó fejlesztési tervekben realizálódott. A tervezett feladatok végrehajtását azonban akadályozta az EU csatlakozást követő védelmi költségvetési forrásmegvonás, illetve a tárca költségvetésének 2005-től kezdődő folyamatos csökkentése. Sajnos az előbbieken felsoroltak mellett több, egymásba csúszott, megkésett és a feltételek hiányából fakadó feladatot kellett végrehajtani rövidtávon, amelyeknél az ellentétek feloldása kevés eséllyel kecsegtetett. Nagy erőfeszítések árán is csak csillapítani lehetett a kényszeres csökkentési és korszerűsítési lépések állományra gyakorolt nem kívánatos hatásait.

A 2006 júniusában megalakult kormány nem rendelt el védelmi felülvizsgálatot, csak kisebb módosításokkal más struktúrában folytatta a korábbi védelmi politikát. Az új védelmi politika négy célt tűzött ki a tárca elé a 2006–2010. közötti időszakra, úgymint a 21. század új típusú fenyegetéseire adandó válaszok szövetséggel együtt való megtalálása, a haderő-átalakítás befejezése és a személyi állomány további professzionalizációja, az expedíciós képességek és az együttműködési képesség fejlesztésének folytatása, valamint hatékonyabb erőforrás-menedzsment kialakítása a védelmi tárcánál. Ezen célok elérése érdekében született a Magyar Honvédség további fejlesztésének irányait meghatározó 51/2007. (VI. 6.) OGY határozat, amelyben fontos szempontként szerepelt a professzionális haderő követelményeinek megfelelő korszerű állományszerkezet kialakítása, valamint a megfelelő állomány- és rendfokozati arány kialakításához a jelenlegi előmeneteli rendszerre épülő hitelesebb, átláthatóbb pályakép és életpályamodell kidolgozása. A döntések alapján a Magyar Honvédség további fejlesztése során folyamatosan növelni kellett a szerződéses tiszthelyettes és legénységi állomány arányát, a nem kifejezetten katonai ismereteket igénylő beosztásokban pedig előnyben kellett részesíteni a polgári állomány foglalkoztatását. A személyi állomány megtartásának alappilléreként az OGY határozat a minőségi teljesítmény hatékonyabb ösztönzését és elismerését emelte ki. Ismét fontos szempontként szerepelt az állomány élet- és munkakörülményeinek, különösen a személyi állomány lakhatási támogatásának lehetőség szerinti javítása. További feladatként jelentkezett még a haderő igényeihez igazodó foglalkoztatáspolitikai alkalmazása, a toborzási és hadkiegészítési, a képzési és kiképzési rendszer korszerűsítése, valamint a haderő számára szükséges személyi állomány biztosítása. Ezen fejlesztési feladatok alapján a védelmi tárcánál döntés született egy új humánstratégia kidolgozására.

A harmadik humánstratégia

Az OGY határozattal összhangban lévő és 2008-ban elfogadott harmadik humánstratégia⁴ leszögezte, hogy a Magyar Honvédség további fejlesztése során különösen fontos a katonai szolgálat egészét megalapozó, az akkori előmeneteli rendszerre épülő, a személyi állomány vertikális és horizontális mobilitását egyaránt biztosító életpálya, illetve pályakép kidolgozása. Ezekon túl elvi szempont volt, hogy a kidolgozandó életpálya, illetve pályakép tartalmazzon döntési csomópontokat, valamint az egyes szakaszokhoz tartozó teljesítmény-követelmények egyértelmű meghatározását. A humánstratégia hangsúlyosan jelenítette meg az új szolgálati kultúra megszilárdítását, valamint a Magyar Honvédség szolgálati érdeke szempontjából kiemelten fontos személyi állomány pályán tartását. A kompetencia elvárások között a különleges katonai-szakmai ismeretek, a magas szintű idegennyelv-tudás, a nemzetközi beosztásokban és missziókban történő szolgálatteljesítés során szerzett tapasztalatok váltak az előmenetel szempontjából fontos tényezővé. További szempontként jelent meg, hogy csökkenjen az előmeneteli rendszer alapját képező

4 A Magyar Honvédség humánstratégiája (2008–2017). 58/2008. HM utasítás.

személyügyi szaktevékenység bürokratikus jellege, a humáninformatika rendszere pedig tegye lehetővé a papíralapú, korszerűtlen személyügyi eljárások modern, elektronikus eljárásokkal történő kiváltását. Az informatikai háttér biztosítsa a személyügyi nyilvántartási rendszer hatékonyságának növelését és a személyügyi eljárási rend gyorsítását.

A valóságban azonban a hivatásos haderőre történő átállást követő és 2007-ig elhúzódó további szervezeti átalakítások, esetenként tapasztalható kapkodások miatt – a korábbi haderőreformokhoz hasonlóan – az állományarány változásaira meghozott döntések szakmai kimunkálására nem vagy csak szűkkörűen volt lehetőség. A szervezeti változásokból fakadó személyügyi döntéseknél az előmeneteli rendszer követelményeinek figyelmen kívül hagyása ismét kényszerűnek tekintett gyakorlattá vált. A humán erőforrás-gazdálkodás központi eleme a Magyar Honvédség esetében is elvileg az előmeneteli rendszer és a rendszeres teljesítményértékelés volt, amely mind az értékelést végrehajtóktól, mind az értékeltektől új gondolkodásmódot és egy új szervezeti kultúra meghonosodását követelte meg. A teljesítményértékelések egésze azonban azt mutatta, hogy a Magyar Honvédség tiszti és tiszthelyettesi állománya nem volt eléggé befogadó az ilyen típusú személyi értékelés végrehajtására. (Meg kell jegyezni, hogy ez, ilyen, korábban nem gyakorolt rendszerek esetében természetes ellenkezőként értékelhető.) További probléma volt, hogy az értékelők egy része nem tekintette komoly és felelősségteljes feladatnak az értékelések végrehajtását, a személyre szóló következtetések levonását, valamint a fejlődést elősegítő feladatok meghatározását.

Általános tapasztalat volt, hogy a számszerű értékelések sokszor nem fedték a szöveges értékelésben meghatározottakat. Az állomány megfelelő tájékoztatása és az értékelésre felkészítés hiánya, illetve az eltérő vezetői gyakorlat miatt az előmeneteli rendszerbe vetett bizalom is csökkent. Így nem következett be az a kultúraváltás, melyet a rendszer bevezetések a vezetői döntések meghatároztak.

A továbbra is napirenden lévő szervezeti átalakítások előmeneteli rendszerre gyakorolt káros hatása miatt a személyi állomány nem bízott az előmeneteli rendszer egyéni előmenetelre kifejtett kedvező hatásában. Ezt a korábbi Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem által végrehajtott, a személyi állomány helyzetéről szóló szociológiai kutatás is alátámasztotta. Az előmeneteli rendszerre vonatkozó másik, hasonló tárgyú kutatás adatai szerint az állomány több mint fele az előmeneteli rendszer által kínált lehetőségekkel, míg fele a teljesítményértékelés rendszerével egyáltalán nem, vagy inkább nem volt elégedett. Beosztási és rendfokozati előmenetelét tekintve a megkérdozettek többsége egyre kevesebb esélyt látott maga előtt.

Ismételten hangsúlyozni kell, hogy az összetett hatások miatt nem váltak a szervezeti (vezetői) kultúra részévé a teljesítményértékelés és a személyi döntések összefüggései. Kutatások megerősítették, hogy az állomány megítélése szerint az előmenetelt nem, vagy nem csupán a személyes kvalitások és az elért teljesítmény határozza meg. A magasabb beosztásba történő kinevezések során továbbra is gyakori, hogy a személyi javaslatok alapját nem a feltölteni tervezett beosztás és az előmeneteli rangsorban szereplők, hanem a szubjektív vezetői döntés jogszabályoknak való megfeleltetése képezte. Az előljárók részéről továbbra is gyakran tapasztalható volt a „személyügyi munka egyenlő parancsnoki munka” mentalitás, mely a központi személyügyi

gazdálkodás szükségességét vitatta és lényegében lehetetlenítette el, nyilvánvalóvá téve egyben a szervezeti kultúráváltás elmaradásának egyik legfőbb okát.

A növekvő hiányok miatt a modern hadseregekben alkalmazott gyakorlattól eltérően, a Magyar Honvédségben a személyi állomány kiválasztásának alapját képező döntések során nem egy esetben figyelmen kívül hagyták, illetve mérsékeltek az előmenetel – törvényben és jogszabályokban meghatározott – feltételeit, úgymint: a fizikai követelményeknek való megfelelés, az előírt végzettség és a katonai-szakmai képzés jellege, a gyakorlati tapasztalat megléte, a teljesítményértékelésre kapott pontszámok értéke, illetve az előmeneteli bizottságok támogató javaslata.

Nehezítette a tervezhetőséget, hogy a sokáig gondot okozó létszámtöbblet után megjelent a már említett létszámbiány, illetve különböző jogszabályi ellentmondások és egyéb okok együttes hatására tovább torzult az életkori, rendfokozati és szakmai összetétel. A szervezeti átalakítások után kialakult jelentős létszámbiány miatt a beosztások törvény által lehetővé tett pályázati úton történő biztosítására csak korlátozottan volt mód.

Az állományszerkezet változása és a középkorú és kevéssel idősebb generációk gyors kiválása miatt alapvető gondként jelentkezett a beosztások betöltéséhez meghatározott iskolai végzettségi és szolgálati követelményeknek való megfelelés, valamint a fokozatosság elvének betartása. A jogszabálymódosításokkal a rendfokozati eltérítés intézménye ugyan lehetővé tette, hogy különböző szolgálati beosztásokba olyan személyek kerüljenek kinevezésre, akik nem mindenben felelnek meg a szolgálati beosztás betöltéséhez szükséges rendfokozati követelményeknek, és az előléptetésükre nincs jogi lehetőség. Emiatt a munkaköri jegyzékben vagy állománytáblákban, az általános előmeneteli rendbe tartozó szolgálati beosztásokra a szolgálati beosztáshoz rendszeresített rendfokozattól felfelé vagy lefelé, egy vagy kettő rendfokozati szinttel különböző rendfokozat került megállapításra. Az eltérített beosztások magas száma egyértelműen a jogszabályi előírásoknak nem minden szempontból megfelelő személyek magasabb beosztásba helyezését tükrözte.

A fentiekén túlmenően további problémaként jelentkezett a történelmileg örökölt (NATO elvektől eltérő), illetve torzult állomány- és rendfokozati arány, amelyekhez még hozzájárult a személyi állomány egyre korlátozottabbá váló mobilitási hajlandósága és a nyugdíjjogosultság elérésével megjelenő további erős kilépési szándék. Itt ki kell emelni, hogy a nagymértékű létszámcsökkentésekhez igazított jogszabályi környezet az ezredforduló után már nem volt indokolt, de mivel a 2002-ben hatályba lépő jogszabályokban is megmaradt, azzal az állomány és részben a vezetők is éltek. Meg kell jegyezni, hogy ilyen jogintézmény korábban (a rendszerváltás előtt) nem volt. A katonai pálya kordedvezménye a mindenkori általános nyugdíjkorhatárhoz képest öt év volt. A '90-es évek közepétől a pályára belépő fiatalok már eleve a 25 szolgálati évet célozták meg. Szervezeti kultúrává vált, hogy 25 év után (bizonyos kedvezményes idők gyűjtésével még korábban) ki lehet lépni, illetve nyugdíjba lehet kerülni.

A szolgálati érdek szempontjából fontos állomány pályán tartása tehát nehezen volt megvalósítható, amely a teljesítményértékelés említett problémái mellett a szervezeti átalakítások során fellépett bizonytalansággal is összefüggött. A teljesítményértékelés végrehajtására vonatkozó, évente meghatározott humánpolitikai irányelvek ugyan formálisan érvényesültek, de a személyi mozgások során

a teljesítményértékelések eredményeit ritkán vették figyelembe. Az előmenetel szempontjából az előmeneteli bizottságok jelentősége elhanyagolható volt, és lényegében nem mutatott túl az előmeneteli rangsor összeállításán. Az előmenetel egyetlen feltétele a rangsorban való formális szereplés volt. A rendszerváltás utáni évtizedek előléptetési gyakorlatából kitűnik, hogy többé-kevésbé elvárás lett a fiatalítás, fiatalabb generációk kiválasztása a magasabb beosztások betöltésére. Ez a folyamat azonban nem mindig járt együtt a beosztások és rendfokozatok kapcsolatának szigorításával, a belső állományarányok racionalizálásával, amely miatt a beosztások és rendfokozatok közötti kapcsolat jelentősen fellazult. Sokakat léptetettek elő magasabb rendfokozatokba a szükséges felkészültség, a gyakorlati tapasztalatok megléte nélkül. Torzítóan hatott a polgári életben tapasztalt és a multinacionális cégek szervezeti kultúrájára jellemző gyors előléptetési gyakorlat, melyet felerősített a már említett fiatalítási szemlélet. A hadseregek hagyományai és a szabályzás ellenére a személyi állomány részéről a kivételes és természetesen a gyors előmenetel lett az általános elvárás.

Az előbbiekben rámutattunk, hogy a korszerű humánpolitikai elvek és a gyakorlat eltérései az objektív okok mellett szemléletbeli okokból is adódtak. Viszonylag szűk területre irányult a vezetői figyelem is, és a szolgálat feltételeire, a munka- és életkörülményekre kisebb hangsúly esett. Az erőforrás alapú megközelítésben a munkaadó és a munkavállaló, a szervezet és az egyén között a kölcsönösen nyújtott értékek, anyagi és nem anyagi előnyök egyensúlyi állapotban vannak. Különösen hangsúlyosak ezek az értékek, amikor az előbbiekben túlmutató hivatásrendi elvárások oldaláról közelítjük meg a kérdést. A feladatok és a feltételek közötti összhang az alapja annak, hogy a hivatás kiteljesedjen és létrejöjjön az a speciális kötődés, mely a hadseregek sikeres működésének mindenkor is záloga volt. Ezek a feltételek a fenti okok miatt a kétezres évek elején is rendszeresen sérültek, illetve nem vált az elvárt szemlélet a honvédség szervezeti kultúrája részévé.

A negyedik humánstratégia

A megváltozott társadalmi, gazdasági feltételek között a 2010-ben megválasztott kormány a közigazgatás egészének átalakítását tűzte ki célul. A célokat rögzítő Magyar programban (későbbiekben visszatérünk rá) egy szélesebb körű átjárhatóságot is biztosító rendszer kialakítását célozták meg. Ennek során az előző fejezetben bemutatott humánstratégia elvei szerint új szolgálati törvényt íródott.

A módosuló biztonságpolitikai helyzet alapján a 2010-es kormányváltás után megfogalmazódott az igény egy új Nemzeti Biztonsági Stratégia és Nemzeti Katonai Stratégia kidolgozására. Ezek folyományaként és az évek óta tartó kedvezőtlen folyamatok miatt a rendelkezésre álló erőforrások hatékonyabb felhasználását támogató rendszer kidolgozását határozta el a tárca vezetése a funkcionális stratégiákban, így a humánstratégiában is. A 2012-ben elfogadott humánstratégiának⁵ az volt a kormányzati szinten meghirdetett célja, hogy a Magyar Honvédség minden tekintetben

5 A Magyar Honvédség humánstratégiája a 2012–2021. közötti időszakra. 79/2011. (VII. 29.) HM utasítás.

váljon alkalmassá az új Honvédelmi Törvényben⁶ rögzített alapvető köteleességek teljesítésére, a haza védelmére és az önkéntes kötelezettségvállalásokon, felajánlásokon alapuló feladatok ellátására. Ezt a humánstratégiát a korábbiaknál erőteljesebben áthatották a közszolgálat egészét átfogó kormányzati célkitűzések, melyeket az új szolgálati törvény⁷ is rögzített. Ezek elvi keretét adta a Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program.⁸ A stratégiával és az új jogszabályokkal szembeni követelmény volt a teljes harmonizáció, melynek tehát a tárcán túl mutató szempontokat is érvényesíteni kellett.

A honvédségi keretet az Országgyűlés által 2012. december 11-én elfogadott, a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény biztosítja. A törvény végrehajtását különböző jogszabályok biztosítják, témánkhoz kapcsolódóan átfogóan a 9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet szabályozza. A 2012. évi CCV. törvény és a 9/2013. HM rendelet alapvetően nem változtatott a Magyar Honvédség 2013 előtti előmeneteli rendszerén, azonban részleteiben finomította azt. Egyes elemek kikerültek az előmeneteli rendszerből, míg mások új elemként jelentek meg. A jelenleg érvényben lévő előmeneteli rendszer főbb sajátosságainak bemutatása a törvényben és a rendeletben leírtak alapján került összeállításra, a 2013 előtti előmeneteli rendszerrel történő hasonlóságokra és az attól történő különbségekre fókuszálva. A belátható, tervszerű előmeneteli lehetőség a hivatásos állománynál életpályát, előmenetelt, a szerződéses állománynál pedig kiszámítható előmenetelt jelent. Az állomány előmenetelének tervezését és rangsorolásának módját miniszteri rendelet határozza meg. A Magyar Honvédség előmeneteli rendszere az állomány tagjának előmenetelét továbbra is szigorú alá- és fölérendeltségi viszonyon alapuló, szervezeti hierarchiában történő magasabb beosztásba helyezésként és az ahhoz tartozó magasabb rendfokozatba történő előléptetésként értelmezi. A személyi állomány előmenetelére az általános és a speciális beosztások két elkülönülő rendszerében van lehetőség, amelyek között a folyamatos átjárás biztosított. Új elemként jelent meg, és az előmenetel feltétele a sikeres és érvényes minősítő vizsga, mely a korábbi előmeneteli vizsgát hivatott kiváltani. Az előmeneteli vizsga az előmeneteli rendszer működtetése érdekében végrehajtott olyan számonkérés, ahol a jelentkezők önálló felkészülést követően általános katonai ismeretekből tesznek tanúbizonyságot felkészültségükről.

Az új humánstratégia hangsúlyozottan állapította meg, hogy a katonák sajátos közszolgálatot látnak el, és a katonai pálya a közszolgálati életpálya részét képezi. Az életpálya elismeri azt a különleges közszolgálatot, melyben az állomány tagja vállalja az élet feláldozását is magába foglaló elkötelezettséget, továbbá a szolgálat érdekében lemond állampolgári jogai egy részéről. Kijelentette, hogy a Magyar Honvédség a hivatásos állomány részére életpályát biztosít, a nyugállományba helyezést követően pedig gondoskodik az érintettekről. A szerződéses állomány számára pedig a munkaerőpiacra történő visszailleszkedést, annak támogatását is magába

6 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

7 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról.

8 Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program (MP 11.0).

foglaló kiszámítható pályaképet nyújt. A humánstratégia azt is leszögezte, hogy a katonai pályamodelleket a katonai és közszolgálati hagyományokra alapozva, a katonai szolgálattal járó fokozott megterhelést figyelembe véve, a társadalomban érvényesülő folyamatokkal és normákkal, illetve a gazdasági lehetőségekkel összhangban kell kialakítani. Szervezeti elvárásként fogalmazta meg a katonai pályát a pusztán foglalkoztatotti jogviszonytól megkülönböztető nagyobb áldozatvállalást, bajtársiasságot és a hazaszeretetből eredő elkötelezettséget. A korábbiaknál hangsúlyosabban fogalmazta meg, hogy a katonai pályának nem csak a katonai hierarchiában történő klasszikus felfelé irányuló mozgást kell támogatnia, hanem meg kell jelennie a kis létszámú professzionális haderőkben egyre jellemzőbbé váló horizontális karrierutaknak, a szakértővé válás lehetőségének is. A humánstratégia szerint a rendszeres megmérettetés a pályakép alapeleme. A pályaivek mentén történő továbblépés alapja az egyéni teljesítmény, a szervezeti elvárásoknak való megfelelés, valamint a siker- és eredményorientáltság.

A szervezeti viszonyok bizonytalanságát jelzi, hogy a humánpolitikában olyan evidenciának számító kérdésekre is kiterjedt az elvárás, minthogy a Magyar Honvédségnek egyértelműen és megismerhetően kell megfogalmaznia elvárásait katonáival szemben. Az egyén számára világosan láthatóvá kell tenni, hogy az elvárásoknak és követelményeknek való megfelelése függvényében milyen lehetőségek, karrierutak nyílnak meg előtte, és mindehhez milyen juttatásokra számíthat. A katonai életpálya és pályakép kialakításának alapelvei között szerepelt, hogy a pályaháló egyes pontjaihoz tartozó elvárásoknak összevethetőeknek kell lenniük az egyén ismereteivel, készségeivel, képességeivel, biztosítva ezzel a pályán maradáshoz, az előmenetelhez szükséges követelmények és az egyén előtt álló lehetőségek átláthatóságát. A pályahálón döntési csomópontokat kell meghatározni, amelyek előrevetítik az egyén által bejárható karrierutakat. A korábbiakkal egyetértően megerősítették az elvárások, hogy a továbblépés a teljesítményen és annak rendszeres, objektív értékelésén, a képességeken és az egyéni motiváción kell alapulnia. Erőteljesebben és konkrétabban jelent meg, hogy a katonai pálya része az aktív katonai szolgálatot követően a tárcán belül más jogviszonyban, tárcán kívül a közszolgálat más területén történő továbbfoglalkoztatás, a munkaerőpiacra történő visszaillesztés, illetve az önkéntes tartalékos szolgálat lehetősége. A hogyanra azonban nem adtak érdemi választ az elképzelések, így kívül (a civil közszolgálatban) és belül (honvédségben) is okozott bizonytalanságot.

A humánstratégia deklarált célja volt a haza védelméhez, a szövetségi és egyéb nemzetközi kötelezettségek teljesítéséhez az optimális humánerőforrás biztosítása, illetve az ehhez szükséges feltételrendszer kialakítása. Ezt a célt a humánstratégia egy összetett, humánerőforrás-menedzsment rendszer működtetésével látta megvalósíthatónak, amelyben a különböző humánerőforrás funkciók kölcsönösen összefüggenek, segítik és kiegészítik egymást. Hangsúlyos pillérei a kiszámítható és vonzó katonai pályamodel, a kidolgozott munkaköri követelmények rendszere, a személyzetfejlesztés, valamint kompenzációs rendszer. Az egyes pillérek közötti kapcsolat alapját a személyügyi intézményrendszer és az integrált humán informatikai rendszer biztosítja.

A humánstratégia tehát részben megtartotta a korábbi elveket, de hangsúlyosabban rögzítette, hogy a tiszti, altiszti katonai pálya „klasszikus katonai”, illetve

„speciális szakmai” pályamodellekkel vázolható fel. Az egyes modellek között az átjárhatóság szabályozott. A legénységi állomány pályaképének része az altiszti állománykategóriába történő átlépés. Az előmeneteli rendszernek nem része a különleges státuszú beosztások feltöltése és utánpótlása. Ezen túl a humánstratégia törekvése volt, hogy a különböző – részben a katonai szervezeteken kívül – szolgáló katonákra vonatkozó szabályokkal is konform rendszer alakuljon ki. Így a katonai felsőoktatásban dolgozóakra vonatkozó elvekkel való harmonizáció is. Ezek között annak kezelése is, hogy a katonaoktatók pályamodelljében az oktatás hitelessége és naprakészsége érdekében időszakonként elvárás szintjén kötelezően megjelenik a csapatszolgálat és a missziókban való részvétel.

A korábban már említett Magyary Program törekvése, hogy egységes és átjárható életpályákat alakítson ki a három kormányzati jogviszonyban (Ktv., Hjt., Hszt.) lévők és a további szélesebb köztisztviselői körben. A központi közigazgatást átfogó elvek – benne a különböző jogviszonyok közötti átjárhatóság és a közös tudáselemek – érvényesíthetősége érdekében létrejött a Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Létesítésének célja az volt, hogy a magyar felsőoktatás hatékonyabban szolgálja a közszolgálat személyi állományának minőségi fejlesztését, utat nyitva egy integráltabb képzési szerkezetnek az alapképzések, a mesterképzések, a doktori képzések, a szakirányú továbbképzések és az átképzések területén. A döntéshozók abból indultak ki, hogy a képzési területek közötti integráció fontos az állam működésének tágabb összefüggéseit is értő tisztviselők, tisztek képzésében, és szükséges a közszolgálati életpályák közötti mobilitás megteremtésében.

Elvek és a gyakorlat a jövő oldaláról

A korábbiakban bemutattuk, hogy az összetett társadalmi és egyéb átfogó változások miatt a távlati célokat megjelenítő gyakorlati lépések csak részben jelentek meg a szabályrendszerben. Ezen túl továbbra is lassúnak tűnt a korábban felhalmozott problémák kezelése. Bonyolította a helyzetet, hogy a fejlődő gazdaság miatt a munkaerőpiacon is jelentős változások következtek be, így nem sikerült érdemben előrelépni a létszámhiányok csökkentésében és a fluktuációban. Az is egyértelművé vált, hogy az intézményi változásokat és egyéb működési problémákat párhuzamosan kellene kezelni, de a források szűkössége miatt ezek támogatására nem volt mód. Alapvető gondként jelentkezett a beosztások betöltéséhez meghatározott iskolai végzettségi követelményeknek való megfelelés, valamint a fokozatosság elvének betartása. A fentiekén túlmenően további probléma volt a történelmileg örökölt torz állomány- és rendfokozati arányok, amelyekhez még hozzájárult a személyi állomány egyre korlátozottabbá váló mobilitási hajlandósága és a nyugdíjjogosultság elérésével megjelenő erős kilépési szándék. A Magyar Honvédség esetében a személyi állomány előmenetelében tapasztalható anomáliák legfőbb okai nem feltétlenül a mindenkor előmeneteli rendszer belső ellentmondásaiban, hanem az elmúlt közel két évtizedben egymástól lényegesen eltérő módon végrehajtott átszervezésekben, reformban és feltételhiányokban keresendők. Így a személyi állomány előmenetelével kapcsolatos kritikák csak részben értelmezhetők a szakmai rendszer belső problémájaként.

A tárca és a honvédség vezetése által érzékelt problémák kezelésére 2015 elején döntések születtek a korábbi elgondolások módosítására. Sor került lényeges elvi kérdéseket érintő eseti lépésekre is. Ilyennek tekinthető a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára és a Honvéd Vezérkar főnöke által 2015 februárjában megjelentetett *Elgondolás a katonai életpályával kapcsolatos részletes szabályozásról* című dokumentum, amely a hatályban lévő humánstratégiához képest néhol jelentősen eltérő elveket fogalmazott meg. A dokumentum hatására lényegi elemeiben is módosult a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény, valamint egyes, azzal összefüggő törvények. Mindezek mellett meg kell jegyezni, hogy a közigazgatásban végbemenő jelentős átalakulások, valamint a Magyar Honvédséget érintő egyéb eseti döntések is hozzájárultak ahhoz, hogy a jogszabályi környezetben is fennmaradtak a gyakori változások. Ezekről mélyebb elemzések nélkül is elmondható, hogy természetesen rontják a szervezeti hatékonyságot és az állomány szervezeti biztonságát.

Az előző részekben bemutatott előzmények, a dinamikusan változó környezetünk kihívásai és a honvédség lehetséges válaszai kapcsán ki kell emelnünk, hogy az egy tipikus bürokratikus szervezetnek tekinthető, mely működési jellemzőiből eredően is nehezebben tudja kezelni a változásokat. Az előbbieken elemzetteken túl a munkaerőpiaci elemzések is egyértelműsítik, hogy a jövőben alapjaiban változnak meg a személyi feltételrendszer biztosításának környezeti feltételei. Az ilyen viszonyok között törvényszerűen előforduló koherenciazavarokon túl, sok esetben nehezen vált követhetővé korábban is az eredeti jogalkotói szándék, ezért indokolt lehetett a humánpolitikai elvek visszatérő áttekintése.

A rendszerváltást követő évtizedekben szinte minden kormány szándéka az volt, hogy a Magyar Honvédség korszerűen kiképzett és felszerelt haderővé váljon, amelyhez az ezredforduló után markáns elemként csatlakozott az expedíciós képességek kialakítása. Általános cél volt, hogy a haderő legyen sokoldalúan, rugalmasan és hatékonyan alkalmazható. Legyenek meg a nemzetközi együttműködéshez szükséges képességei, rendelkezzen korszerűen felszerelt, magas szinten kiképzett, feltöltött és bevethető szervezetekkel, amelyek lehetővé teszik a részvételt a határainktól távoli műveletekben. A Magyar Honvédség hadrendje, szervezeti struktúrája, létszáma, belső állományarányai, fegyverzete és felszerelése azonban csak részben felelt meg a biztonsági környezetből, az ország védelmi szükségleteiből, a nemzetközi szerződésekből vállalt kötelezettségekből adódó követelményeknek, valamint a mindenkor rendelkezésre álló anyagi és pénzügyi források adta lehetőségeknek.

A Magyar Honvédség személyi állományának jelenlegi mutatói nem feltétlenül értelmezhetők egy szerves fejlődés eredményeként. A negatív folyamatok ellenére azonban elmondható, hogy a humán erőforrás-gazdálkodás elvi keretei a főbb elemek és mechanizmusok tekintetében összhangban álltak a hasonló nagyságú modern hadseregek előmeneteli rendszerével, és elméletileg lehetővé tették volna az egyes állománykategóriák haderőn belül betöltött eltérő funkcióiból adódó különbségek kezelését. A személyi állománnyal való szakszerű gazdálkodás elveinek gyakorlati megvalósítása azonban folyamatosan akadályokba ütközött, néhány esetben ellehetetlenült. A szervezeti átalakításokra vonatkozó döntések gyakori változása miatt nem volt mód az eredeti szándék alapján megfogalmazott szabályzók és azok hatásainak érdemi megfigyelésére, modellezésére. Nem volt mód és esetenként

igény sem a követelmények betartásának folyamatos ellenőrzésére. A Magyar Honvédség humánerőforrás-gazdálkodásának nemzetközitől eltérő gyakorlata a modern hadseregek hasonló rendszereivel való összevethetőséget biztosító elvek és szabályozók megléte ellenére az évek folyamán keveset változott. Az állománykategóriák jelenlegi kedvezőtlen mutatói a Magyar Honvédség modernizációs problémájának egyik fontos belső okára mutatnak rá. Az elmúlt évtizedekben végrehajtott reformok, az ellentmondásokkal terhelt létszámcsökkentések sok veszteséggel jártak, de nem eredményezték a modern hadseregekre jellemző állomány- és rendfokozati arányok elérését, és nem tették lehetővé a minőségi megújulást. Az állomány egyes csoportjainál megjelent elméleti tudásban is megmutatkozó fejlődés nem tudott rendszer szintű minőséget eredményezni. A Magyar Honvédség lényegében egy évtizedek óta megoldatlan strukturális és működési problémát görgetett tovább egyre kisebb létszámmal, pedig az állománykategóriák kedvezőtlen összetételének megváltoztatására vonatkozó cél az összes haderőreform során kiemelt feladatként szerepelt.

A humánerőforrás-gazdálkodás eredményességét érintően tehát nem vált pozitívabbá a kép. Az átszervezések során minden állománykategória nehéz időszakot élt át. A rendszerváltást követő évtizedek átalakítási folyamatai során az állomány jelentős részénél törések következtek be a pályán, sokan kerültek kedvezőtlen egzisztenciális körülmények közé.

A kétkeresős családmodell miatt a mobilitási hajlandóság alacsony volt, a szervezeti változások következtében helyőrségváltásra kényszerülők közül sokan inkább a katonai pálya elhagyását választották. Ezekből következően a honvédség személyi állománya jelentős életkori, rendfokozati és képzettségbeli ellentmondásokkal terhelt, amelyek nehezítik az új szervezeti kultúra meghonosítását, a tervezett minőségi megújulást. A munkahely elvesztésétől való félelem, a helyőrségváltáshoz kapcsolódó nehézségek leküzdése mind bizonytalanságérzetet indukált. Ezeket tetézi az átszervezések kényszeres – esetenként többszörös – helyőrségváltásai során kritikus szintet elért utazási probléma. Jelentős a MÁV és a VOLÁN helyközi járatainak ingázók, a szolgálati vagy bérelt buszjáratokkal naponta utazók, valamint a hétfélig ingázók száma. Ez utóbbi különösen aggasztó gond, mivel a hétfélig ingázást a katonacsaládok hosszú távon nehezen viselik el. Az átszervezések során kiemelt fontosságú volt a csapattagokat feltöltése, de egyelőre komoly probléma az üres beosztások viszonylag nagy száma.

Minden állománykategóriában vannak hiányok, de arányaiban a legnagyobb hiány a legénységi állományban jelentkezik, mivel még nem sikerült funkcionális és ellátási beillesztésüket biztosítani. A tiszti és a tiszthelyettesi állománykategóriák átlagéletkorának csökkenése miatt nem volt mód a különböző területeken szerzett tapasztalatok átadására sem. Komoly hiányosságok jelentkeznek a szolgálati érdekek szempontjából kiemelten fontos személyi állomány pályán tartásában és az új szolgálati kultúra megszilárdításában. Általánosságban elmondható, hogy a személyi állomány mennyiségi és minőségi mutatói költséghatékonysági szempontból továbbra is túlzott terheket jelentenek, amit csak hosszabb távon, az állományarányok felülvizsgálatával és a megfelelő rendfokozati arányok kialakításával lehet orvosolni.

Az előbbi gondolatok mentén nagy kihívásnak tekinthetők az elmúlt egy-két évben bekövetkezett és több szempontból összetett és újszerű változások a hazai munkaerőpiacon. Azon túl, hogy növekedésnek indult a gazdaság, az elvándorlások, a külföldi munkavállalások, képzettségi és demográfiai változások miatt több területen jelentős munkaerőhiány alakult ki. Bizonyos korábban is ismert tendenciák, úgymint öregedő társadalom, a reprodukciós ráta csökkenése, az ennek következtében fogyó népesség kiegészültek azzal, hogy milyen munkát hajlandók elvégezni a komfortosabb körülmények között élő állampolgárok, ami több éve vitatéma a fejlettebb országokban is.

Alapvető paradigmaváltás zajlik a munkaerőpiacon. A több évtizedig jellemző kínálati jelleget egy erőteljes keresleti jelleg váltotta fel. Különösen erőteljes a változás a fiatal és alacsonyabb képzettségűek körében, akik a Magyar Honvédség végrehajtó állománya lehetséges utánpótlását jelentik. A 2018-as évet számos területen enyhe túlkereslet jellemezte, amelynek döntően demográfiai és strukturális okai vannak, de némely szakma esetében szerepet játszott az évek óta tartó vándorlás is.

A kihívások kezelésére egyelőre a versenyszférában is felemás intézkedések születtek, sok szervezetben még csak átmeneti válságkezelési lépések történtek, és nem jelentek meg a humánpolitikát érintő összetett megoldások. Az elmúlt évtizedek ellentmondásos generációváltásai miatt, amely fokozottan érintette a Magyar Honvédséget is, hiányoznak az idősebb generációk, illetve nem volt mód a tapasztalatok átadására. Erőteljesen jelentkezik a problémák vezetői esetében is, több generáció gyorsan váltott, nem volt szerves a fejlődés, a viszonylag magas szakmai ismeretek mellett sokaknál hiányoznak az alapvető vezetői ismeretek. Néhány éven belül a honvédségben döntően az Y és Z generációk szolgálnak, akiknek az általános társadalmi és munkaerőpiaci beilleszkedését a korábbiaktól teljesen más vezetői eszközökkel lehet és kell segíteni.

Az előző gondolatok több szempontból rámutattak arra, hogy a Magyar Honvédség működését, szervezeti és emberi viszonyrendszerét jelentős érték alapú kihívások határozzák meg. A Magyar Honvédség 2005. január óta törvényileg is megerősítve, békeidőszakban teljes egészében önkéntes alapon szerveződő hivatásos és szerződéses katonákból, önkéntes tartalékosokból és civil alkalmazottakból álló szervezetté vált. Egy meglehetősen ellentmondásos történelmi folyamatban, a hazai és a nemzetközi környezeti feltételek gyökeres átalakulása közepette jutott el ide. Az átmenet során láthatóvá vált az is, hogy az önkéntes alapon működő haderő kialakítása sokkal több egy korszerűsítési tervnél. Maga után vonja az elvek, vezérlő értékek, a működési folyamatok és a feltételek új alapokra helyezését. A személyi állomány átalakításával kapcsolatos feladatoknak és folyamatoknak szervesen be kell épülnie a Magyar Honvédség modernizálásának általános feladataiba. Ma már egyértelműen kimondható, hogy objektív okok és a feltételek hiánya miatt korábban csak részben sikerült megfelelni ezeknek a követelményeknek.

Az önkéntes, professzionális haderő kialakításának igénye magával hozta a katonai szervezetek általános jellemzőinek változásait. Az elmúlt évtizedekben megváltozott a Magyar Honvédség teljes szerkezete, a kiképzés rendszere, valamint a stratégiai és az operatív vezetés szervezete is. Az országos közvélemény-kutatások is azt mutatják, hogy a Magyar Honvédség társadalmi integrációja folyamatos, feladatait

a lakosság fontosnak tartja. Más intézményekkel, szervezetekkel és szolgáltatókkal összehasonlítva is élvezzi a lakosság bizalmát. A NATO rendszerébe való beilleszkedés eredményes volt. Várható, hogy a szövetségesekkel és a koalíciós partnerekkel egyre intenzívebbé válik a katonai és szervezeti együttműködés. Ugyanakkor elemzésünkben rámutattuk, hogy jelentős kihívásokkal kell szembenézni több területen is. Minden igyekezet ellenére a Magyar Honvédség katonai szervezeteinek feltöltöttsége elmarad az elvárt szinttől, komoly létszámhiányok vannak a harci és a harci támogató alegységeknél. Az alakulatok feltöltöttségének javítása és a személyi állomány fluktuációjának csökkentése komoly kihívás, amely egyik oldalon természetesen nagyban függ az az elérhető jövedelem nagyságától, másik oldalon viszont a kiszámítható pályaképtől, a Magyar Honvédségben meglévő szociális és ellátó rendszerek színvonalától, valamint a napi működést átható emberi viszonyoktól, kapcsolatok rendszerétől. Az elmúlt évek fejlesztési törekvései során nyilvánvalóvá vált, hogy a katonai szervezetek feltöltöttsége és a haderő munkaerő-piaci versenyképessége között kapcsolat van, és annak javítása nem képzelhető el jelentős anyagi ráfordítás nélkül. Viszonylag kevesebb figyelem irányul azokra az értékekre, amelyek egy haderő működésének, belső tartásának alapját adják.

A funkciójából következően speciális értékrendet követő, bürokratikus intézményként működő Magyar Honvédség személyi állománya sok ellentmondást és konfliktust élt át a rendszerváltás óta. Megváltozott a haderő társadalmi beágyazottsága, a katonai hivatás jellege, a katona társadalmon belüli elhelyezkedése és szerepe. Különösen élessé vált a kérdés az önkéntesség elvén építkező haderőben, ahol a társadalom nagyobb részét átadja a haza védelmének feladatát olyan állampolgároknak, akik ezt önként vállalják. Nem egyértelmű, hogy az egyre inkább piacorientált világban a fiatal generációknál ez milyen módon jelenik meg. A katonával szemben hagyományosan elvárás a belső azonosulás. A társadalom és a mindenkori kormányzat kötelessége a katonai szolgálat és a katonai hivatás fontosságának elismerése és megbecsülése.

A katonai hivatás fogalmi elemei hagyományosan és a 21. századi fogalomkörben is döntően a tisztekre koncentráltak, pedig a szélesebb felfogás már az előző század második felében is vetett fel kérdéseket, mivel minden haderőben megnövekedett az altisztek szerepe, felelőssége. Ennek megfelelően értékelődött fel a munkájukhoz szükséges tudás mértéke.

A következők szervezete-fejlesztés során fontos annak tisztázása, hogy mit jelent az élethivatás, mi a hivatástudat és mi a katonai szolgálat mai értéktartalma. Régebbi NATO-országokban is több évtizedes vita kíséri a hivatás és a foglalkozás kifejezések tartalmának kibontását, illetve a sorozott és az önkéntes alapon szerveződő haderők közötti érdemi különbségek keresését. Ez kezdetben a Magyar Honvédség esetében a napi működés szabályozása, a napi élet irányítása során is érzékelhető volt, és esetenként érzékelhető ma is. Egyértelműen megfogalmazható, hogy a külső társadalmi és a belső katonai elvek és elgondolások tisztázása nélkül hiányoznak az alapok, nem alakítható ki a haderő belső és társadalmi kapcsolódásai sem. A működési filozófia tisztázatlansága, ebből következően a szervezeti kultúra bizonytalansága részben abból is fakad, hogy hiányoznak, vagy ellentmondásosan jelentkeznek az általános szervezési elvek és a jogszabályokban testet öltő keretek, elvárások. Emiatt pedig

hiányoznak, vagy nem elégségesek azok a kapcsolódási pontok, amelyek a Magyar Honvédség önazonosságát adják.

Az elmúlt közel három évtized összetett hatásai alatt a Magyar Honvédség számára valósággá váltak olyan, a régebbi NATO-tagországokban korábban ismert kihívások, mint például a békemissziós feladatok és olyan új szervezési elvek, mint az önkéntesség. Volt-e mód felkészülni, akár a vezetés, a parancsnoklás kérdésében ezekre? Volt-e mód az önkéntes haderő kultúrájának megteremtésére? Kijelenthető, hogy több területen komoly erőfeszítések ellenére sem sikerült érdemben előre lépni, miközben folyamatosan átíródott a Magyar Honvédség jövőképe, a különböző átfogó és ágazati szakstratégiák pedig szinte futószalagon születtek.

A vonatkozó dokumentumok áttekintése egyértelművé teszi, hogy ezekben csak elnagyoltan foglalkoztak a haderő önazonossága és önbecsülése szempontjából központi szerepet betöltő értékekkel. A Magyar Honvédség szempontjából fontos értékek sem társadalmi szinten, sem szervezetten belül nem lettek tisztázva. Sőt, esetenként maguk a jogszabályok is belső szemléletbeli ellentmondásokat mutatnak, a napi gyakorlat pedig még ennél is több olyan problémára irányítja rá a figyelmet, amely egyetlen haderő esetében sem kerülhető meg. A katonai értékek nem lettek mélyebben értelmezve, és a mai Magyar Honvédség viszonyrendszerébe átültetve. Az értelmezésnek azért is van különös jelentősége, mert az önkéntes alapon szerveződő haderő működésének és működési feltételeinek kialakítása, azok hosszú távú biztosítása nemcsak elméleti kérdéseket vet fel, de gyakorlati problémákat is jelent. Természetesen nem könnyű hivatásról és küldetésről szólni egy piaci gondolkodáshoz szokott viszonyrendszerben, amikor a gondolkodásmódot az egyéni érdek, a mások rovására is érvényesített önmegvalósítás és anyagiakba vetett bizalom túlzottan is meghatározza. Távlabbi és közelebbi történelmi példák azonban igazolják, hogy a szervezeti önazonosság és önbecsülés, az értékvezérelt magatartás kiemelt építőköve minden haderőnek, így a Magyar Honvédségnek is. Kulcskérdés tehát a 21. század feltételei között a társadalom fiatal generációinál, hangsúlyozottan a katonai hivatást választóknál az értékek rögzítése.

Összefoglalóan elmondható, hogy a változások dinamizmusa jellemzi a jövőben is a NATO-országok haderői működésének egészét. Általános az a tendencia, hogy a specialitások figyelembevételével a közszolgálat szerves részeként kezeljék a haderőket. Nagyon új ugyanakkor a teljes működési mechanizmus, és nem tisztáztak azok a kontúrok, melyek az önkéntes haderők társadalmi integrációja mellett a munkaerőpiaci versenyképességet is biztosíthatják. Láthatóan több fejlett, régi NATO-ország küzd jelentős munkaerő-problémákkal, mely jelzi, hogy a követelmények és a kompenzációk nincsenek összhangban, és ezekre önmagában a haderő nem is tudja a válaszokat megadni.

NATO-tagságunk 20 évére és a Zrínyi 2026 honvédelmi és haderő-fejlesztési folyamatokra is tekintettel az áttekintett kihívások sok olyan kérdést felvetnek, amelyekre feltétlenül választ várnak a tervezők és döntéshozók, de mellettük a haderőben szolgálók és maga a társadalom is. Nagyon új a teljes működési mechanizmus, és nem tisztáztak azok az erővonalak, amelyek az önkéntes haderők képességei, társadalmi integrációja mellett például a munkaerő-piaci versenyképességet is biztosíthatják. Láthatóan több fejlett NATO-ország küzd szabályzási és munkaerő-problémákkal,

a követelmények és a feltételek összhangjának megteremtésével. A rendszer egészére jellemző, hogy általában a civil társadalom, illetve a közszolgálat újraformálódó elvei, értékei miatt is fogalmazódnak meg változtatási igények, amelyekben a valós igénybevétel és annak ellentételezése hangsúlyosan jelenik meg. Erőteljes a törekvés a teljesítményelv megerősítésére, melyet széles körű elemzési, mérési, teljesítményértékelési rendszerek bevezetésével lehet elérni.

Mindezek önmagukban is jelzik, hogy alapjaiban kell megváltoztatni a Magyar Honvédség, mint különleges társadalmi nagyszervezet működésével kapcsolatos jellemzőket. Jelzésértékű a korábbi években végrehajtott védelmi felülvizsgálatok alapján kibontakozó hadseregkép módosítási igénye. A rövid távú környezeti befolyások is erőteljesebbek, és az állomány szerkezet is – bizonyos keretek között az egyes tényezők hatására – folyamatosan változik. Az állomány feladatrendszere a korábbinál jobban strukturált, a rendfokozati, beosztási szinthez fokozottabban igazodó, egymásra épülő követelményeken alapul. Ennek megfelelően változik az egyes állománykategóriák funkciója, szerkezete és természetesen a foglalkoztatásának elvei is.

A fentiekből következően a védelmi szféra múltbeli és jelenlegi humánerőforrás kapacitásainak értékelése s a jövőbeni trendek előrejelzése során a kérdéskör elméleti és gyakorlati szakembereinek is egy komplex szempontrendszert célszerű figyelembe venniük. A korábbi időszakok gyengeségei, kudarcainak okai között fontos szerepet játszott ennek az átfogó megközelítésnek a hiánya. A személyügyi-, humánproblémák a működési folyamatok zavarainak egy megjelenési formáját jelentik. A bemutatott időszak érzékeltette, hogy minden jó szándékú, önmagában szakszerű változtatási folyamat kudarcra van ítélve, ha a lényegi működési viszonyok, struktúrák, folyamatok nem tisztáztak, illetve azokban nem következnek be változások.

A felső szintű politikai és a katonai vezetők szervezeti és humánpolitikai jellegű döntéseinek előkészítése, a döntések végrehajtásának ellenőrzése, értékelése és esetleges korrekciója fázisaiban egyaránt fontossá vált az átfogó, holisztikus megközelítés. Fontos kérdés, hogy a vezetők és a szakemberek ne csupán a hadsereg és egyéb, a tágabb értelemben vett védelmi szférához sorolható szervezet, illetve intézmény működésének humánpolitikai vonatkozású jellemzőit vegyék górcső alá, hanem azon, pillanatnyilag még nem intézményesült társadalmi folyamatokat és jelenségeket is, amelyek jelentős befolyást gyakorolhatnak a védelmi szektor humán kapacitásainak alakulására.

A Zrínyi 2026 honvédelmi és haderő-fejlesztési program sikerének záloga egy következetesen végrehajtott stratégiai szervezetfejlesztés lehet, melyben természetesen kulcstényező az ember. A meghirdetett fejlesztések – kimondatlanul is – egy átfogó szervezetfejlesztési folyamatnak tekinthetők. Az alapértékek mai tartalmának tisztázása és a mindennapi működési kultúrába, a képzés, kiképzés rendszerébe való beépítése egyik fontos feltétele az elkötelezett személyi állomány biztosításának. Ha fenntartható és tartós változásokat akarunk elérni, akkor igazi „csapatépítéssel”, az egyes emberek beállítottságával és gondolkodásmódjának megváltoztatásával kell kezdenünk az átalakítást. Alapvető kérdés a szervezeti stratégia, struktúra és kultúra új (21. századi) egységének kialakítása. Tekintettel arra, hogy mindeközben a külső társadalmi környezet is dinamikusan változik, ez jelenti az egyik legnagyobb kihívást a régebbi és újabb NATO-tagországok haderőinél is.

A megvalósítás lényegi eleme tehát egy értékalapú, jövőre koncentráció szervezete fejlesztés. Ez a metodikai rendszer felszabadítja az erőforrásokat, és sikerré alakíthatja a szervezet fenntartható energiáit, és a meglévő, reálisan elérhető lehetőségeinek, erősségeinek kiaknázására, pozitív potenciáljára koncentráció.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról. <https://mkogy.jogtar.hu> (Letöltés ideje: 2019. 08. 25.)
2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0100095.TV (Letöltés ideje: 2009. 04. 06.)
2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. <https://mkogy.jogtar.hu> (Letöltés ideje: 2019. 08. 25.)
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://mkogy.jogtar.hu> (Letöltés ideje: 2019. 08. 25.)
2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról <https://mkogy.jogtar.hu> (Letöltés ideje: 2019. 08. 25.)
- A honvédség funkcionális és strukturális változásai, valamint az államreform hatása a tárcafoglalkoztatás-politikájára. Kutatási jelentés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2007.
- A Magyar Honvédség humánstratégiája (2008–2017). Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 58/2008. HM utasítás.
- A Magyar Honvédség humánstratégiája a 2012–2021. közötti időszakra. 79/2011. (VII.29.) HM utasítás.
- A Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiája. Budapest, 2004.
- A Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiája. Budapest, 2009.
- Bali József: Nemzeti katonai stratégia 2012 – új jövőkép kérdőjelekkel. *Hadtudomány*, XXIII. évfolyam (2013), 3–4. szám, pp. 5–13.
- Bekes Katalin: A Magyar Honvédség helyzetének, feladatainak áttekintése a rendszerváltást követően, különös tekintettel a NATO-hoz való csatlakozásunkra. *Bolyai Szemle*, XXI. évfolyam (2012), 2. szám, pp. 107–124.
- Csiki Tamás: Az új nemzeti katonai stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. *Hadtudomány*, XXIII. évfolyam (2013) 3–4. szám, pp. 29–44.
- Deák János: Háború és hadsereg a 21. században, különös tekintettel a Magyar Honvédség jövőképe. *Hadtudomány*, XXIII. évfolyam (2013), 2. elektronikus szám, pp. 41–84.
- Előterjesztés a Honvédelmi Minisztérium Kollégiuma részére (Humánstratégia). Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 2000. március.
- Humánstratégia a professzionális haderő kialakítására 2003–2013. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 2003. augusztus.
- Huntington, Samuel P.: A katona és az állam. Budapest, Zrínyi / Atlanti Kutató és Kiadó, 1994.
- Janowitz, Morris: Social Change and Politics: 1920–1976. New York, Transaction Publisher, 2010.
- Jobbágy Zoltán – Stummer Judit: Kihívások a magyar honvédség személyi állományának utánpótlásában. A katonai hivatás megítélése a fiatal generáció körében. *Hadtudomány*, 27. évfolyam (2017), elektronikus szám, pp. 157–167.
- Jobbágy Zoltán: Biztonságpolitika, haderőreformok. A humán erőforrás-gazdálkodás katonai életpályával összefüggő kérdései. *Hadtudomány*, XXV. évfolyam (2015), elektronikus különszám, pp. 30–40.
- Kern Tamás: A rendszerváltás utáni haderőreform-kísérletek. Eredmények és kudarcok. Századvég műhelytanulmányok, Budapest, 2006.
- Krizbai János: A kihívások negyedszázada az önkéntes haderő szemszögéből. *Hadtudomány*, XXIV. évfolyam (2014), 2–4. szám, pp. 78–93.
- Krizbai János: Humán erőforrások kihívásai a honvédségben. *Hadtudomány*, XXVI. évfolyam, (2016) különszám, pp. 15–24.

- Krizbai János: Mire jó a kiszolgált katona? (Az obszolevéltől a rekonverzióig.)
Hadtudomány, XXV. évfolyam (2015), elektronikus különszám, pp. 48–56.
- Krizbai János: A szervezeti kultúra fejlesztésének kérdései a honvédségben.
Hadtudomány, XXIX. évfolyam (2019), 3. szám, pp. 118–128.
- Magyary Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program (Mp 11.0)
- Molnár Ferenc: 10 éves az önkéntes haderő – társadalmi, politikai és funkcionális kényszerek.
Sereg Szemle, XII. évfolyam (2014), 4. szám, pp. 57–69.
- Moscós, Charles C.: From Institutions to Occupation: Trends in Military Organization.
Armed Forces & Society, 4. évfolyam (1977), 1. szám, pp. 41–50.
- Szabó József: A professzionális haderő szervezeti kultúrája, hatalmi viszonyok a katonai szervezetben.
Honvédségi Szemle, 140. évfolyam (2012), 4. szám, pp. 26–28.
- Szenes Zoltán: Magyar haderő-átalakítás a NATO-tagság idején.
Nemzet és Biztonság, II. évfolyam (2009), 3. szám, pp. 33–43.
- Tálás Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra.
Nemzet és Biztonság, 7. évfolyam (2014), 2. szám, pp. 3–16.
- Végh Ferenc: Honvédségünk a rendszerváltástól napjainkig (2).
Honvédségi Szemle, 146. évfolyam (2018), 4. szám, pp. 3–19.
- Vilner Péter – Jobbágy Zoltán: A Magyar Honvédség új humánstratégiája.
Honvédségi Szemle, 62. évfolyam (2008), 3. szám, pp. 26–31.

Négyesi Imre[✧]

A mesterséges intelligencia és az etika

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.1.103

A gépi tanuló algoritmusoknak köszönhetően a számítógépek ma már katonai feladatokat is elláthatnak. Ennek megfelelően mindenképpen vizsgálnunk kell a katonai felhasználás során felmerülő etikai kérdéseket és a mesterséges intelligencia egyéb humán vonatkozásait is.

KULCSSZAVAK: mesterséges intelligencia, etika, társadalom, morál

The artificial intelligence and the ethics

Thanks to machine learning algorithms, computers can now perform military tasks. Accordingly, we must also consider the ethical issues arising in their military use as well as other human aspects of artificial intelligence.

KEYWORDS: *artificial intelligence, ethics, society, moral*

Bevezetés

A mesterséges intelligencia (a továbbiakban AI)¹ már mindennapjaink elválaszthatatlan részévé vált. Széles körű elterjedése komoly biztonsági és etikai kérdéseket is felvetett. A gépi tanuló algoritmusoknak köszönhetően a számítógépek ma már az autovezetéstől a robotok irányításán át az automatizált döntéshozásig bármilyen feladatot el tudnak látni, beleértve a katonai feladatokat is. Miután már egyre több kérdésben kezdjük átadni a mesterséges intelligenciáknak az ellenőrzést, sőt, a döntést is, egyre többen sürgetik az olyan biztosítékok beépítését, amelyek garantálják, hogy az AI nem kockáztat emberéleteket. Már több publikációban is foglalkoztam² a mesterséges intelligencia katonai alkalmazásának kérdéseivel, de az előzőekben

✧ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training; e-mail: negyesi.imre@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0003-1144-1912

1 AI = Artificial Intelligence.

2 Porkoláb Imre – Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek kutatása a haderőben. *Honvédségi Szemle*, 147. évfolyam (2019), 5. szám, pp. 3–19.; Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia és a hadseregek. *Hadtudomány*, XXIX. évfolyam (2019), 3. szám, pp. 71–79.

lértaknak is megfelelően, mindenképpen vizsgálnunk kell a katonai felhasználás során felmerülő etikai kérdéseket és a mesterséges intelligencia egyéb humán vonatkozásait is.

Az AI felhasználásának általános etikai kérdései

2019-ben többször beszéltek az AI etikáról, mint korábban bármikor. Több tucat szervezet készített AI etikai irányelveket, mielőtt még a médián keresztül felhívták ezek szükségességére a figyelmüket. Ma már nincs olyan AI-vel kapcsolatos konferencia, ahol a programozás kérdései mellett ne foglalkoznának az etikával kapcsolatos kérdésekkel is. Miután a kifejezetten a hadseregek számára fejlesztett mesterségesintelligencia-alkalmazások mellett a katonai szervezetek használnak egyéb AI-alkalmazásokat is, mindenképpen vizsgálnunk kell a felhasználás etikai kérdéseit a katonai feladatok végrehajtásának vonatkozásában.³

Először tekintsük át, milyen általános etikai kérdéseket vetett fel az eddigiek során az AI használata. A főbb kérdések között a szerepelnek:

- Hogyan védjük meg az emberek magánéletét?
- Ha az AI-nak sok adata van szüksége, akkor hogyan biztosíthatók a személyiségi jogok?
- Hogyan dönthet az AI elfogulatlanul?
- Hogyan kerül el az AI a nemek szerinti részlehlajást az ítéleteiben?
- Hogyan veszi figyelembe az AI a különböző emberek különböző értékrendjét?
- Mit tekinthetünk az AI döntései közül igazságos döntésnek?
- Hogyan bízhatunk a médiában az algoritmikusan létrehozott és elosztott dezinformációval szemben?

Az AI fontosságát jól mutatja, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a Fehér Ház 10 alapelvet adott ki az állami ügynökségek számára,⁴ amelyeket be kell tartaniuk, amikor új, a magánszektorra vonatkozó AI szabályokat javasolnak. Az alapelveket a Fehér Ház Tudományos és Technológiai Politikai Irodája (OSTP)⁵ adta ki az alábbi három fő cél figyelembe vételével:⁶

1. biztosítani a közvélemény részvételét;
2. korlátozni a túlszabályozást;
3. elősegíteni a megbízható, tisztességes, átlátható és biztonságos AI-t.

A gyakorlatban az alapelvek kiadása után a szövetségi ügynökségeknek memorandumot kell benyújtaniuk az OSTP-nek, hogy elmagyarázzák azt, hogy az AI-vel kapcsolatos bármely javasolt szabályozás hogyan felel meg az alapelveknek. Noha az iroda nem rendelkezik felhatalmazással a szabályok megváltoztatására, az eljárás továbbra is biztosíthatja a szükséges nyomást és koordinációt egy bizonyos szabvány

3 Tóth András: Az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának felhő koncepciója. *Hírvillám – Signal Badge*, 2018/1. pp. 115–121.

4 <https://raketa.hu/az-usa-kiadta-a-mesterséges-intelligencia-tizparancsolatot> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

5 OSTP: Office of Science and Technology Policy.

6 <https://www.whitehouse.gov/ostp/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

fenntartása érdekében. R. David Edelman, a MIT technológiai, gazdasági és nemzetbiztonsági projektigazgatója szerint megkísérelnek egy szabályozási előszűrést létrehozni, amelynek segítségével bizonyos szintű minőségellenőrzést vezethetnek be az AI politikába.

A Fehér Ház 10 alapelve a következőképpen hangzik:

1. A nyilvánosság bizalommal forduljon az AI felé. A kormány minden eszközzel elősegíti a megbízható AI-alkalmazások létrehozását.
2. A nyilvánosság részvétele a létrehozásban. A nyilvánosság számára lehetőséget kell biztosítani arra, hogy visszajelzést nyújtson a szabályalkotási folyamat minden szakaszában.
3. Tudományos integritás és információminőség. A politikai döntéseknek minden esetben tudományosan megalapozottnak kell lennie.
4. Kockázatértékelés és -kezelés. Az ügynökségeknek el kell dönteni, milyen szintű kockázatok a még elfogadható kockázatok.
5. Előnyök és költségek. Az ügynökségeknek előzetesen mérlegelni kell valamennyi javasolt szabályozásuk várható társadalmi hatásait.
6. Rugalmasság. Bármelyik megközelítésnek alkalmazkodni kell az AI-alkalmazások gyors változásaihoz és frissítéseikhez.
7. Igazságosság és megkülönböztetésmentesség. Az ügynökségeknek gondoskodniuk kell arról, hogy az AI-rendszerek ne diszkrimináljanak.
8. Közvetéltel és átláthatóság. A nyilvánosság csak akkor bíz az AI-ben, ha tudja, mikor és hogyan kell használni.
9. Biztonság és védelem. Az ügynökségeknek az AI-rendszerek által használt összes adatot biztonságos módon kell kezelniük.
10. Az ügynökségek közötti koordináció. Az ügynökségek koordinációjával biztosítani kell, hogy következtetések és kiszámíthatók legyenek az AI-vel kapcsolatos politikákban.

Az AI etikai kérdések vizsgálatának fontosságát a katonai alkalmazások tekintetében alátámasztja az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma⁷ által *Summary of the 2018 Department of Defense Artificial Intelligence Strategy Harnessing AI to Advance Our Security and Prosperity*⁸ címmel kiadott dokumentum,⁹ amelynek egy része külön foglalkozik az AI és az etika összefüggésével. Ebben a dokumentumban is vezető helyen szerepel a katonai etika kérdései között a konzultáció a hazai és a nemzetközi társadalom résztvevőivel (akadémia, magánipar, nemzetközi közösségek stb.). A dokumentum szerint az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma arra is törekszik, hogy az AI felhasználásával csökkentsék a nem szándékos és a járulékos károkat a fokozott helyzettudatosság és a fokozott döntéstámogatás révén. A technológia fejlesztésével és annak felhasználásával továbbra is megosztják céljaikat, etikai

7 DoD: Department of Defense.

8 <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

9 <https://media.defense.gov/2019/Feb/12/2002088963/-1/-1/1/SUMMARY-OF-DOD-AI-STRATEGY.PDF> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

irányelveiket és biztonsági eljárásaikat, hogy ösztönözzék a nemzetgazdaság felelős fejlesztését és az AI felhasználását más nemzetek számára.

Az AI fejlesztésének kockázatai

A tudósok eddig arra összpontosítottak, hogy képesek legyenek kifejleszteni egy mesterséges intelligenciát. Mára már az egyik fő kérdéssé az vált, hogy szükséges-e ezt tenniük. Kimondhatjuk, hogy amennyiben az AI-technológiák hatásai többségében inkább negatívak, mint pozitívak lennének, akkor morális felelőssége lenne az ezen a területen dolgozóknak, hogy más területekre helyezték kutatásukat. Bár azok a párhuzamok elég szélsőségesek, amelyek összekötik a belső égésű motorokat a légszennyezéssel vagy a maghasadás felfedezését Csernobillal, mégis igaz, hogy minden tudósnak és mérnöknek szembe kell néznie a munkájukkal kapcsolatos etikai kérdésekkel. A mesterséges intelligencia fejlesztésével kapcsolatosan a következő, általánosnak nevezhető kérdések merülhetnek fel:

- Az emberek elveszíthetik a munkájukat?
- Az embereknek túl sok (vagy túl kevés) szabadságuk marad?
- Az emberek elveszíthetik a személyiségi jogaik egy részét?
- Az AI-rendszerek alkalmazása felveti a felelősségre vonás lehetőségének kérdéseit.
- A mesterséges intelligencia sikere az emberi faj végét jelentheti?

Ha egyenként, részletesebben is megvizsgáljuk ezeket a kérdéseket, akkor érdekes következtetéseket vonhatunk le.

Az emberek elveszíthetik a munkájukat. A modern ipari gazdaság általában véve függővé vált a számítógépektől, sőt néhány különleges AI-programtól is. Az Egyesült Államokban például a hitelkártya-kérelmek elbírálását, a hívások engedélyezését és a visszaélések felderítését napjainkban már mesterséges intelligencia programok végzik. Látszólag ezek a programok több ezer dolgozót tettek munkanélkülivé, de valójában, ha elvonnánk ezeket a mesterséges intelligencia programokat, a többletköltségek miatt nem is léteznének ilyen állások. A mesterséges intelligenciát használó gépesítés mindeddig több állást hozott létre, mint ahányat megszüntetett, és ezek az új állások érdekesebbek, és jobban fizetnek. A mesterséges intelligencia programok fejlődésével kialakult az a nézet, mely szerint az AI alkalmazása javasolt. Ez megszüntette a munkahelyek elvesztésétől való félelmet, amely akkor volt jelentős, amikor még a mesterséges intelligencia célja az embereket helyettesítő „szakértői rendszerek” létrehozása volt.

Arról a kérdésről, hogy az embereknek túl sok (vagy túl kevés) szabadsága marad, Alvin Toffler a *Future Shock*-ban¹⁰ már 1970-ben azt írta: „A századforduló óta a munkahét 50%-kal csökkent. Nem lóg ki a sorból, ha azt jósoljuk, hogy 2000-re ismét felével csökken.” Arthur C. Clarke sci-fi író *The Sentinel* (Az őrszem) című novellájában 1968-ban úgy vélekedett, hogy 2001-ben az emberek talán már a „teljes unalommal néznek szembe, ahol az élet legnagyobb problémája a több száz tv-csatorna közti választás lesz”.

10 Alvin Toffler: *Future Shock*. Bantam Books, 1970. ISBN 0-553-27737-5.

Ezekből a jóslatokból lényegében egy valósult meg a tv-csatornák számának növekedése. Azonban, ha a dolgozó emberek egy 24 órában működő, integrált számítógépesített rendszer részévé válnak, az AI alkalmazása miatt, ahhoz, hogy lépést tartsanak, hosszabb munkaidőre kényszerülnek. Tehát egyre növekvő nyomás nehezedik mindenkire, hogy keményebben dolgozzon, ugyanakkor ez jelentős bérnövekedést is eredményez. A mesterséges intelligencia tehát növeli a technológiai innováció ütemét,¹¹ de egyben tartalmazza annak ígérését is, hogy az automatizált ágensek kicsit átvállalják a teendőket, és egy kis időhöz juttatnak minket.

Arra, hogy az emberek elveszíthetik a személyiségi jogaik egy részét, szintén sok tudós rámutatott. Ennek okát a beszédfelismerési technológia fejlődésében és a lehallgatás elterjedésében, vagyis a mesterséges intelligenciának a tömeges megfigyelés eszközeként történő alkalmazásában látták.

Az AI-rendszerek alkalmazása felveti a felelősségre vonás kérdéseit is. Ez a kérdés a legélesebben az orvostudomány által használt AI-k kapcsán merülhet fel. Az alapvető kérdés az, hogy ha egy orvos a diagnózis felállításakor egy orvosi szakértői rendszer ítéletére hagyatkozik, ki tehető felelőssé a diagnózis hibájáért? Az orvosi diagnózis hibájából lezajlott perek során a bíróságok úgy tartották, hogy az orvosi szakértői rendszerek ugyanazt a szerepet töltik be, mint az orvosi tankönyvek és kézikönyvek, tehát az orvosoknak felelőssége, hogy megértsék a döntések indoklását, és saját megítélésük alapján kell határozniuk, hogy elfogadják-e a rendszer javaslatát. Azonban ha a szakértői rendszerek megbízhatóbban pontosabbak lesznek, mint a diagnosztikusokat felállító emberek, akkor fordított lesz a helyzet, és az orvosok akár jogilag is felelősek lehetnek, ha nem használják fel a rendszer javaslatait.

A legfontosabb kérdés az, hogy a mesterséges intelligencia sikere az emberi faj végét jelentheti-e? Számtalan sci-fi író fantáziáját foglalkoztatta régen is a kérdés, hogy robotok vagy robot-ember kiborgok rendezhetnek-e ámokfutást? Gyakorlatilag bármely technológiában benne rejlik a lehetőség, hogy kárt okozzon rossz kezekben, de a mesterséges intelligencia és a robotika esetében ezek a rossz kezek akár magához a technológiához is tartozhatnak. A fő veszélyt sokan abban látják, hogy a robotok nélkülözhetetlenek lesznek az ember számára, és öntanuló képességükkel olyan magas szintű intelligenciára tehetnek szert, amelyek már meghaladják a természetes emberi intelligenciát.

Robotok, erkölcs, etika

A robotok viszonyát a társadalmi együttélés szabályaihoz, az erkölchöz és az átalakításhoz először egy DARPA kutatáson keresztül nézzük meg.¹² A mesterséges intelligencia fejlődése révén a virtuális- és robotsegédek egyre jobban képesek lesznek a bonyolult feladatok elvégzésére. Ahhoz, hogy ezeket az „intelligens” gépeket biztonságosnak, megbízhatónak, együttműködőnek, esetleg még etikusnak is lehessen

11 Tóth András: A mesterséges intelligencia és az IoT összekapcsolásának lehetőségei. *Hírvillám – Signal Badge*, 2018/1. pp. 122–130.

12 <https://www.darpa.mil/news-events> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

tekinteni, a robotoknak képesnek kell lenniük arra, hogy gyorsan felmérjék az adott helyzetet, és alkalmazzák az emberi társadalmi normákat. Az emberi együttélés szabályainak megtanítása a robotoknak természetesen egy új kihívást jelent.

Ennek a kihívásnak a kezelésére a DARPA által finanszírozott kutatók végrehajtottak egy projektet, amelynek célja egy elméleti és formális keret biztosítása volt a normák és a normatív hálózatok számára. Kísérletileg tanulmányozták, hogyan jelenítik meg és aktiválják a normákat az emberi elmék, és megvizsgálták, hogyan lehet megtanítani ezeket a normákat az algoritmusok segítségével a robotoknak. A csoport létrehozott egy kognitív-számítási modellt az emberi normákról, és kifejlesztett egy gépi tanulási algoritmust, amely lehetővé teszi a gépek számára, hogy normákat tanuljanak ismeretlen helyzetekben az emberi adatokra támaszkodva.

Ghanadan Reza, a DARPA programmenedzsere azt mondta, hogy *„Jelenleg nem tudjuk, hogyan lehet az értelmes normafeldolgozást beilleszteni a hatékony számítási architektúrákba”*, és hozzátette, hogy a társadalmi és etikai normáknak számos olyan tulajdonsága van, amelyek egyedülálló kihívást jelentenek. Az emberek a normákat rendkívül gyorsan aktiválják, vagyis az emberek nagyon gyorsan észlelik a normák megsértését! A normák értelmezése azonban az emberi szubjektumtól is függ, és ez rendkívül megnehezíti az emberi normák gépi tanulásának vizsgálatát. *„Ahhoz, hogy egy robot etikus is legyen, képesnek kell lennie számos olyan norma megtanulására, reprezentálására, aktiválására és alkalmazására, amelyeket egy adott társadalomban az emberek várnak, hogy egymásnak engedelmesséjenek”* – mondta Ghanadan. Ez a feladat sokkal bonyolultabbá válik, mint az AI-rendszerek szabályainak megtanítása egyszerűbb feladatokra, például képek címkézésére, spam észlelésére vagy az emberek adóbevallásuk során történő vezetésére. Azáltal, hogy keretet biztosít ilyen komplex algoritmusok kifejlesztéséhez és teszteléséhez, az új kutatás hamarabb elhozhatja azt a napot, amikor a gépek az emberi viselkedés legjobb módszereit követik. Összefoglalva Ghanadan szavait, kimondhatjuk, hogy ha ugyanolyan közel kerülünk egymáshoz a jövőbeni robotokkal, ahogyan azt ma elképzeljük, akkor ezeknek az aszisztenseknek ugyanazokat a normákat kell betartaniuk, mint nekünk.

Erkölcstelen kompetens robotok kutatása

A kutatások természetesen nem csak a DARPA-nál folynak. A tudósok érdeklődését egyre inkább felkelti, hogy milyen módon tehető egy robot „érző emberi lényé”. Néhány kérdés, amelyre a kutatások folyamán összpontosítottak:

- Hogyan lehetne beépíteni egy robotba az emberi normarendszerek néhány alapvető tulajdonságát?
- Milyen alapvető erkölcsi szókinccset kell „megtanítani” a robotnak, amely lehetővé tenné a mesterséges ágensek számára az erkölcsi események megismerését és az azokkal kapcsolatos kommunikációt?
- Hogyan használhatja fel a robot a megszerzett információkat saját cselekedeteinek irányításához?
- Hogyan ítélik meg az emberek az erkölcsi döntéseket meghozó robotokat;?
- Milyen különbségeket találunk az ember és a robot között a döntések során betartott erkölcsi normák tekintetében?

Az erkölcsi normák tulajdonságaival kapcsolatosan, valamint az ember és a robot döntéseinek vizsgálatáról számtalan kutatási eredményt közzétettek. Sok tanulmány foglalkozott azzal a kérdéssel is, hogy az emberek miként viszonyulnak az erkölcsi döntéseket meghozó robotokhoz. A tapasztalatokat összegezve arra a következtetésre jutottak, hogy az emberek kétharmadának nincs gondja, hogy a robotokat vagy az AI-t erkölcsi döntéshozókként kezelik. Kimutatták azt is, hogy amikor az emberek erkölcsileg értékelik a mesterséges ágenseket, ugyanazokat a normákat alkalmazzák, mint az emberek esetében. Érdekes eredmény az is, hogy az emberek néha kevésbé hibáztatják az embereket (vagyis önmagukat) olyan esetekben, amikor a döntés erkölcsileg indokolható. Igaz ez akkor is, ha a robot ugyanerre a döntésre jutott a tényleges probléma megoldásánál. Például az emberek kevésbé hibáztatják az embereket abban az erkölcsi döntést igénylő helyzetben, amikor az emberek nem hajlandóak feláldozni egy egyént négy ember megmentése érdekében. Ez egyértelműen abból adódik, hogy az emberek megértik és a saját gondolataikban szimulálják, milyen nehéz lenne egy ilyen áldozatot hozó döntés meghozatala. Ez a fajta „gondolati szimuláció” és megértés nem érhető el egy robot műveleteinek megfontolásakor és kiértékelésekor.

A jövőbeni robot-csapatokban a sikeres interakciók támogatásához szükség van arra, hogy a robot „emberi bizalmat” érezzen csapattársa iránt. Ez a projekt abból indult ki, hogy két vagy több partner közötti együttes fellépés megköveteli a viselkedés összehangolását, amely azonban többek között az erkölcsi normákra is támaszkodik. Azok a partnerek, akik betartják ezeket a normákat megbízhatónak minősülnek. Az emberek, akik a robotokkal közösen feladatot látnak el, ennek megfelelően arra számítanak, hogy „robot-partnereik” ismerik és követik a megfelelő normákat. Ha a robotok megsértik ezeket a normákat, magyarázatot kell adniuk, és igazolniuk kell viselkedésüket az emberek számára érthető módon. (Ez a projekt tehát összekapcsolódik a robot viselkedésének magyarázatával kapcsolatos projektekkel.)

Etikai szabályozók

A következőkben nézzük meg, hogy milyen szabályozók készültek el az eddigi évek során a mesterségesintelligencia-alkalmazások és azok etikus felhasználásának területén. Az látszik, hogy egyre több szinten, egyre több szervezetnél kezdtek vizsgálni a mesterséges intelligencia etikai, erkölcsi, társadalmi szempontjaival kapcsolatban.

Először nézzük meg, mit mond az Európai Bizottság független magas szintű mesterséges intelligencia szakértői csoportja¹³ az „Etikai útmutatás a megbízható AI számára” (*Ethics Guidelines for Trustworthy AI*) című dokumentumában.¹⁴ A dokumentum első tervezetét 2018. december 18-án adták ki nyílt konzultációra, és több mint 500 közreműködőtől kaptak visszajelzést. A dokumentum az alapvető jogokon alapuló megközelítés alapján az első fejezetében meghatározta az etikai alapelveket

13 Independent High-level Expert Group on Artificial Intelligence set up by the European Commission (AI HLEG). <https://ec.europa.eu/futurium/en/ai-alliance-consultation/guidelines#Top>

14 <https://www.eismd.eu/about/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

és azokkal összefüggő értékeket, amelyeket tiszteletben kell tartani az AI-rendszerek fejlesztése, telepítése és használata során. A legfontosabb elvnek tartják az emberi autonómia tiszteletben tartását, a méltányosságot és a megmagyarázhatóságot. Fontosnak tartják, hogy felhívják a figyelmet a gyerekekre, a fogyatékossgal élőkre, a történelmileg hátrányos helyzetűekre és az olyan helyzetben levőkre, akiknél fennállhat a hátrányos megkülönböztetés lehetősége. A dokumentum rámutat az AI használatának társadalmi kockázatára, amelynek figyelembe vételével szükségesnek tartja a kockázat mértékével arányos intézkedések kiadását is.

Az Etikai útmutatás külön pontokban felsorolja a megvalósítás kulcsfontosságúnak ítélt alapelveit is. Ezek az alapelvek az AI-rendszerek teljes életciklusára vonatkoznak:

- teljes körű emberi felügyelet;
- műszaki megbízhatóság és felügyelet;
- a magánélet és a személyes adatok sérthetlensége;
- átláthatóság;
- a környezeti és társadalmi jólét szem előtt tartása;
- elszámoltathatóság.

A legnagyobb technikai cégek, mint a Google, a Facebook, a Microsoft, de még az Amazon is gyakorlatilag rákényszerült, hogy foglalkozzon az AI etikai kérdéseivel. Ennek oka, hogy növekvő ellenállásba ütköztek a képzett munkaerők piacán, amióta a szoftverfejlesztők egyre hangosabban adnak hangot az elégedetlenségüknek a cégek szerintük etikátlan együttműködési kapcsán. A tiltakozások egyik formája az volt, hogy néhány technikai dolgozó nyílt leveleket írt alá, amelyekben ellenzik többek között a Google Project Maven-t¹⁵ és az amerikai katonasággal kötött szerződést. A Microsoft nem ért egyet az USA bevándorlási és vámügyi protokolljával, valamint az Amazon arcfelismerési technológiájának a bűnüldöző szervezetek történő eladásával. A cégek technikai alkalmazottai mellett már olyanok is csatlakoztak a kampányhoz, akik még nem köteleződtek el egyik nagy cég felé sem. Ők a nagy cégek fejedelmének küldött e-mailekben fejtik ki ellenérzésüket. A konkrét munkavállalók esetében a *Tech Workers Coalition* (Technológiai Munkások Szövetsége) nevű munkajogi szervezet biztosít platformot azoknak a fejlesztőknek, akik anyacégeik működését etikátlannak tartják, és nem kívánnak részt venni az emberi jogi aggodalmakat kiváltó projektekből.

Az nyilvánvaló, hogy a szóbeli tiltakozás önmagában nem elég, mert sok szervezet AI etikai irányelve továbbra is homályos és nehéz végrehajtani. Kevés vállalat mutat be kézzelfogható változásokat az AI termékek és szolgáltatások értékelésének és jóváhagyásának módjában. A Google például létrehozott egy AI etikai tanácsot, amely azonban nem rendelkezik tényleges vétőjoggal a megkérdőjelezhető projektek felett, és csak pár taggal jött létre, akiknek a bevonása is vitát váltott ki. De 2019-ben eredményeket is sikerült elérni. Számos város – köztük San Francisco és Oakland, Kalifornia és Somerville (Massachusetts) – betiltotta az arcfelismerés nyilvános használatát, és a javasolt szövetségi törvények hamarosan megtilthatják azt

15 Az Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának mesterséges intelligencia projektje.

az amerikai állami épületekben is. A technológiai óriások, például a Microsoft, a Google és a Salesforce alkalmazottai szintén felhívták a figyelmet arra, hogy vállalkozások AI-t használnak a migránsok nyomon követésére és a drónok megfigyelésére.

Az érdekelteltek közötti párbeszéd elősegítésére megalakult az egyre több érdekelt felet képviselő fórum, az *AI4People's*,¹⁶ amely összehozhatja az innováció új alkalmazásai társadalmi hatásának kialakításában érdekelt összes szereplőt, beleértve az Európai Bizottságot, az Európai Parlamentet,¹⁷ a civil társadalmi szervezeteket, az ipart és a médiát. A hároméves ütemtervvel 2018 februárjában elindított *AI4People* célja egy közös nyilvános tér létrehozása az alapelvek, politikák és gyakorlatok meghatározására, amelyek alapján a „jó AI társadalom” felépülhet. Ahhoz, hogy ez sikerrel járjon, meg kell állapodniuk abban, hogy miként lehetne legjobban ápolni az emberi méltóságot, elősegíteni az emberi fejlődést és gondoskodni a jobb világról. Ez nem csak a jogi elfogadhatóság kérdése, hanem etikai preferencia kérdése is. A *The AI4People's Ethical Framework for a Good AI Society* dokumentum¹⁸ a bevezetés utáni 2. szakasz ismerteti az AI által kínált alapvető lehetőségeket az emberi méltóság és az emberi fejlődés előmozdítására, valamint azok megfelelő kockázatait. A 3. szakasz áttekintő képet nyújt a szervezetek előnyeiről, ha etikai megközelítést alkalmaznak az AI-k létrehozásakor. A 4. szakasz megfogalmazza az AI öt etikai elvét, a meglévő elemzésekre építve, amelyek alátámasztják az AI etikai elfogadását a társadalomban. Végül, az 5. szakasz 20 ajánlást kínál a „Jó AI Társadalom Európában” kialakítása céljából.

A 4. szakaszban a szerzők szándékának megfelelően nem új alapelvek kerültek megfogalmazásra. Az *AI4People* célja pontosan az volt, hogy párbeszéd alakuljon ki az érdekelteltek között, és ezt segítené a kiadott dokumentum is. Az 5. szakasz ennek megfelelően az AI társadalom ajánlásait ismerteti. Két részből áll: egy preambulumból és 20 akciópontból. A cselekvési pontok négy típusa létezik: felmérés, fejlesztés, ösztönzés és támogatás. Néhány ajánlást közvetlenül a nemzeti vagy európai döntéshozók tehetnek meg, adott esetben az érdekelt felekkel együttműködve. A szerzők határozott szándéka, hogy az AI-alapelvek beépüljenek az AI alapértelmezett gyakorlatába. Kiemelten fontosnak tartják, hogy az AI megmagyarázható legyen, mivel a megmagyarázhatóság kritikus eszköz a nyilvánosság technológiába vetett bizalmának és megértésének felépítésében. Ennek megfelelően a 20 akciópont a következőképpen alakult:¹⁹

1. Megvizsgálandó a meglévő intézmények, például a nemzeti polgári bíróságok azon képessége, hogy kijavítsák az AI rendszerek által elkövetett hibákat vagy károkat.

16 Egy több érdekelt felet képviselő fórum.

17 <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/high-level-expert-group-artificial-intelligence> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

18 <https://www.eismd.eu/wp-content/uploads/2019/03/AI4People%E2%80%99s-Ethical-Framework-for-a-Good-AI-Society.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

19 <https://www.eismd.eu/wp-content/uploads/2019/03/AI4People%E2%80%99s-Ethical-Framework-for-a-Good-AI-Society.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

2. Mérjék fel, mely feladatok és döntéshozatali funkció nem adható át az AI-rendszereknek.
3. Megvizsgálendő, hogy a jelenlegi szabályozás kellően megalapozott-e etikailag ahhoz, hogy olyan jogi keretet biztosítson, amely képes lépést tartani a technológiai fejleményekkel.
4. Hozzanak létre egy keretet a társadalmilag jelentős döntéseket meghozó AI-rendszerek megmagyarázhatóságának fokozására.
5. Dolgozzanak ki megfelelő jogi eljárásokat az igazságszolgáltatási rendszer informatikai infrastruktúrájának fejlesztésére, az algoritmikus döntések bírósági ellenőrzésének lehetővé tétele érdekében.
6. Fejlesztetni kell az AI-rendszerek ellenőrzési mechanizmusait a nem kívánt következmények elkerülésére (pl. tisztességtelen elfogultság azonosítása).
7. Fejlesszenek ki jogorvoslati eljárást vagy mechanizmust az AI által okozott tévedések vagy sérelmek orvoslására, kompenzálására.
8. Fejlesztetni kell az AI-termékek és -szolgáltatások megbízhatósági mutatóit.
9. Új, a közjólét védelméért felelős EU felügyeleti ügynökség fejlesztése az AI-termékek, -szoftverek, -rendszerek vagy -szolgáltatások tudományos értékelése és felügyelete útján.
10. Az AI európai megfigyelőközpontjának kialakítása.
11. Jogi eszközök és szerződéses sablonok kidolgozása az ember és gép közötti együttműködés megteremtésére.
12. Ösztönözni kell pénzügyileg is az EU szintjén az AI-technológiák fejlesztését és használatát. Cél a társadalmi szempontból előnyösebb AI-k létrehozása.
13. A fenntartható, megnövekedett és koherens európai kutatási erőfeszítések ösztönzése pénzügyi szempontból is.
14. A multidiszciplináris és ágazatközi együttműködés és eszmecsere ösztönzése a technológia, a társadalmi kérdések, a jogi tanulmányok és az etika kérdéseiben.
15. A jogszabályok rendszeres felülvizsgálata annak tesztelésére, hogy milyen mértékben ösztönzik a társadalmilag pozitív innovációt.
16. Az AI-rendszerek empirikus tesztelése és fejlesztése.
17. Segíteni kell az AI és annak alkalmazásai közvélemény általi felfogására és megértésére, valamint a nyilvános konzultációs mechanizmusok végrehajtására irányuló kutatások pénzügyi támogatását.
18. Az AI-vel kapcsolatos politikák és szabályok kidolgozása.
19. Támogassa az AI-vel kapcsolatos szakmákra vonatkozó önszabályozó magatartási kódexek kidolgozását, etikai kötelezettségekkel.
20. Támogatni kell a vállalati igazgatóságok azon képességét, hogy vállalják a felelősséget a vállalatok AI-technológiáinak etikai következményeiért.

Összefoglalás, következtetések

A leírtakból látszik, hogy Európa és a világ egésze olyan technológia megjelenésével szembesül, amely az emberi élet szempontjából sok előnnyel járhat, de úgy tűnik, hogy komoly veszélyeket is jelenthet. Az idézett dokumentumok és a leírt ajánlások mindegyike arra törekszik, hogy az irányítást az etikai és társadalmi szempontból előnyösebb eredmények irányába mozdítsa el az AI-technológiák fejlesztése, tervezése és bevezetése során. Az AI alapvető társadalmi lehetőségeinek és kockázatainak, valamint az elfogadott etikai alapelveknek a felismerése alapján az együttműködés szellemében megszülethetnek a konkrét és konstruktív válaszok az AI által felvetett legsürgetőbb társadalmi kihívásokra, amely válaszokat figyelembe kell venni a katonai célú AI-k létrehozása során is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/high-level-expert-group-artificial-intelligence>
(Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- <https://ec.europa.eu/futurium/en/ai-alliance-consultation/guidelines#Top>
- <https://media.defense.gov/2019/Feb/12/2002088963/-1/-1/1/SUMMARY-OF-DOD-AI-STRATEGY.PDF>
(Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- <https://raketa.hu/az-usa-kiadta-a-mesterseges-intelligencia-tizparancsolatot> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- <https://www.darpa.mil/news-events> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- <https://www.eismd.eu/about/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- <https://www.eismd.eu/wp-content/uploads/2019/03/AI4People%E2%80%99s-Ethical-Framework-for-a-Good-AI-Society.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- <https://www.whitehouse.gov/ostp/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia és a hadseregek.
Hadtudomány, XXIX. évfolyam (2019), 3. szám, pp. 71–79. DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.3.71
- Porkoláb Imre – Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek kutatása a haderőben.
Honvédségi Szemle, 147. évfolyam (2019), 5. szám, pp. 3–19.
- Tóth András: A mesterséges intelligencia és az IoT összekapcsolásának lehetőségei,
Hírvillám – Signal Badge, 2018/1. pp. 122–130.
- Tóth András: Az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának felhő koncepciója,
Hírvillám – Signal Badge, 2018/1. pp. 115–121.

Hausner Gábor[✦] – Padányi József[✦] – Süli Attila[✦]

A hévízi Zrínyi Miklós magyar királyi honvédtiszti gyógyház, 1933–1944

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.1.114

A mozgásszervi betegségek a két világháború között a m. kir. Honvédség állományába tartozókat is erőteljesen sújtották. Az 1933-ban megnyitott Zrínyi Miklós magyar királyi honvédtiszti gyógyház 1944 szeptemberéig tartó működése során összességében mintegy 4-5 ezer ízületi bántalmaktól szenvedő nyugállományú és aktív honvédtiszt és tisztfeleség, valamint hadiözvegy számára nyújtott gyógyulást. A gyógyház jellege fennállásának utolsó éveiben átalakult, a zajló világháború sérültjeinek rehabilitációja került előtérbe.

A Szerzők levéltári források, sajtótudósítások és a gyógyház fennmaradt vendégkönyve alapján rekonstruálják az intézményben folyt betegellátást és a betegek körét. A dokumentumokból megállapítható, hogy az akkor kialakított protokollok és gyógyítási elvek némelyike napjainkban, az utódintézményben, a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ, Honvédkórház, Hévízi Mozgásszervi Rehabilitációs Intézetben is érvényben van.

KULCSSZAVAK: Hévíz, reumás betegségek gyógyítása, katonai egészségügy, gyógyítási protokoll

The Royal Hungarian Army Officers' Zrínyi Miklós Health Resort in Hévíz, 1933–1944

Musculoskeletal disorders severely affected the Royal Hungarian Army personnel too, between the two world wars. Opened in 1933 and operating until September 1944, the Royal Hungarian Army Officers' Zrínyi Miklós Health Resort provided healing for a total of about 4-5 thousand retired and active-duty military officers and their wives, as well as war widows suffering from

✦ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training; e-mail: hausner.gabor.laszlo@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0002-4837-5149

✦ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training; e-mail: padanyi.jozsef@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0001-6665-8444

✦ HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum – Ministry of Defence Military History Institute and Museum; e-mail: suli.attila73@gmail.com; ORCID: 0000-0002-1628-2976

joint ailments. The character of the health resort changed in the last years of its existence, and the rehabilitation of the injured and wounded persons of the ongoing World War came to the fore.

The authors reconstruct the patient care and the range of patients in the institution with the help of archival sources, press reports and the surviving guestbook of the resort. The documents confirm that some protocols and healing principles developed at that time are still in force today in the successor institution, the Hévíz Locomotor Rehabilitation Institute of the Hungarian Defence Forces Medical Center.

KEYWORDS: Hévíz, treatment of rheumatic diseases, military healthcare, treatment protocol

Bevezetés

A reuma a két világháború közötti Magyarországon a népbetegségek közé tartozott. 1927-ben a hazai gyógyfürdőket mintegy 27 754 „vendég” kereste fel ízületi bántalmakkal. Tekintettel arra, hogy a gyógyfürdők látogatására csak a módosabb társadalmi osztályok számára volt lehetőség, a reumában szenvedők összlétszáma ennél lényegesen nagyobb lehetett. Ez a betegség nagyon komoly hatással volt a honvédség állományára is, hiszen kihatott a harckésziségre. Dr. Röder István főorvos, a *Magyar Katonai Szemle* 1932. évi 2. évfolyamában így fogalmazott: „E betegség rendszerint idült lefolyású, kiújulásra hajlamos, legtöbbször hosszú kórházi kezelést igényel, és ezáltal az államra nagy anyagi megterhelést jelent. Ugyanezen okok miatt katonai szempontból is nagy fontossága van, mert a reumás betegségek a m. kir. honvédségnél is, éppen a katonai szolgálat sajátosságos volta folytán, szintén eléggé el vannak terjedve, a kórházi ápolási költségek, a gyógyfürdőkórháznak fenntartása a kincstárra ugyancsak nagy megterhelést jelentenek, nem is szólva arról, hogy ez a betegség sok katonát távol tart a szolgálatteljesítéstől, vagy pedig idő előtt szolgálatképtelenné teszi az illetőket.”

Békeidőben főképpen a csendőrség és a katonai műszaki alakulatok állományát érintette a reuma, mivel ők a járőrszolgálat és a kiképzés miatt jobban ki voltak téve az időjárás viszontagságainak.

Már az első világháború éveitől megnőtt a reumás megbetegedések száma, melyre nézve a hadvezetőség a gyógyházak felállításával reagált (Herkulesfürdő, Pöstyén, Baden). 1918 után a m. kir. Honvédség folytatta ezt a munkát, 1932-ben a Honvédelmi Minisztérium kezelésében volt Magyarországon az egyetlen olyan kórház, ahol szakosítva gyógyították a reumás betegeket.¹

A hévízi gyógyfürdő vázlatos története

Hévízen a 18. század utolsó évtizedében került előtérbe a gyógyító víz hasznosítása, melynek újrafelfedezése és a fürdőhely kiépítése gróf Festetics György érdeme.

A jelentősebb fejlődés lehetőségét az 1857–1858. évi tagosítás, majd egy évtizeddel később a veszprémi püspökség és a Festetics Tasziló gróf között létrejött csereszerződés biztosította.

1 Röder István dr. törzsorvos: A „rheumás” betegségekről. *Magyar Katonai Szemle*, 2. évf. (1932. 4. negyedév) 12. szám, pp. 191–193.

Az építkezéseknek köszönhetően a fürdőtelep egyre inkább országos jelentőségű, látogatott hely lett. A századfordulón a Festetics család hosszabb-rövidebb ideig bérbé adta a fürdőt.

1898-ban Lovassy Sándor keszthelyi gazdasági akadémiai tanárnak köszönhetően indiai vörös tavirózsák kerültek a tóba. A virágok ma is látványosságai Hévíznek, melyek a város jelképeivé váltak.

A Hévízi tó fejlődésének jelentős lendületet adott, hogy 1905-ben, 35 évre Reischl Vencel keszthelyi sörgyáros vette bérbé a Festetics uradalomtól. A fürdő életében jelentős változások történtek: 1909-re elkészült a „Kurszalón”, új fürdőházak épültek, 1907-ben alakult ki a kéttornyos, jellegzetes fürdőbejárat. Ebben az időben készült el a Hévíz Szanatórium és Gyógyszálloda.

Hévízen ezt követően szálloda- és üdülőépítési program kezdődött, aminek eredményeként a tó 1911-re az ország legjelentősebb gyógyfürdőjévé vált. A két világháború között a település jelentősége egyre nőtt, mivel a trianoni békekötéskor elcsatolták a korábbi, tradicionális fürdőhelyeket. A tó körül folytatódtak az építkezések, s 1926-ban kiépült a strandfürdő, egy évre rá pedig az emeletes strandépület a tó északi partján. A fürdőház épülete 1931–1932-ben vasszerkezetre szerelt üvegtetőt kapott, így teljesen zárttá vált. Az 1920-as évek közepén kezdődött a nagy üdülők építése. A második világháborús időszak, majd az azt követő bizonytalan politikai helyzet és a tulajdonos Festetics család távozása nem tette lehetővé a további fejlesztéseket. A háborús években a külföldi vendégek szinte kizárólag Németországból érkeztek. 1944–1945-ben sok sebesült katonát gyógyítottak a fürdőtelepen, köztük volt például a szovjet frontról mellkaslövés sérüléssel hazaszállított és gyógyulását itt befejező Perjes Géza főhadnagy, a későbbi neves hadtörténész. 1948-ban Hévízfürdőt államosították, a következő évben a vendéglátóhelyek is állami tulajdonba kerültek.²

A honvédek kezelése Hévízen 1932 előtt

1920 után a honvédtisztek és hozzátartozóik számos kedvezményt kaptak a regeneráló üdülésre vagy gyógykezelésekre. Lehetőség nyílt a fővárosi, illetve vidéki gyógyfürdők és szállodák méltányos áron való igénybe vételére, emellett a Honvédelmi Minisztérium is kiépítette a saját intézményrendszerét.

Závodi Szilvia muzeológus doktori értekezésében így foglalta össze a lehetőségeket: *„A katonatisztek és hozzátartozóik igénybe vehették a balatonföldvári »Horthy Miklós m. kir. honvédtiszti üdülőt«, június elejétől szeptember végéig öt turnusban, a beutalókat a Honvédelmi Minisztérium 12. osztályán vagy a Magyar királyi Népjeléti Minisztérium X. osztályán lehetett igényelni. A balatonfüredi »Horthy Miklós m. kir. honvédtiszti gyógyházba« április elejétől november közepéig tíz turnusban lehetett orvosi beutalót igényelni kedvezményes ellátási díjjal. A honvédség tényleges és nyugállományú tisztjei és családtagjaik használhatták az 1930 júniusában átadott »balatonfüredi m. kir. csendőrségi gyógyházat«. A kérvényeket szintén a Honvédelmi Minisztérium 12. osztályán keresztül kellett benyújtani a Belügyminisztérium*

2 Dr. Weinhoffner Judit: A katona-egészségügy szerepe a rehabilitáció XX. századi fejlődésében. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2016. pp. 213–214.

VI. b. osztályára, mellékelni kellett az orvosi javaslatot is. A gyógyházba hat éven felüli gyermekek is mehettek. A tájékoztató kiadványok érdeemesnek tartották megjegyezni, hogy a ház a »legnagyobb kényelemmel és luxussal« van berendezve. Minden szoba folyóvízzel van ellátva és ezenfelül minden ágy mellett rádió felszerelés is van.”³

Az 1927. évi Honvédségi Közlönyben kiadott rendelet így foglalta össze a hévízi gyógyüdülési lehetőséget: „Hévízfürdőn a nyugdíj járulékalap oly beteg tiszt (hasonállású) stb. tagjai részére, akiknek orvosi vélemény szerint feltétlenül Hévíz gyógyfürdőn való kezelése szükséges, az 1927. évi fürdőévadban a Parkszanatóriumban (Hévízszentandrás, Rákóczi u. 17. sz.) gyógyidőszakonként 29, összesen 145 helyet biztosított. Az ellátási díj ugyanolyan nagy lesz, mint amilyent a hévízi m. kir. honvéd és közrendészeti gyógyház beutaltjai részéről lesz fizetendő.

Az egyes gyógyidőszakokra a beutaltak következőképp osztattak be:

- I. gyógyidőszak: 1927. május 15-től június 7-ig,
- II. gyógyidőszak: 1927. június 10-től július 2-ig,
- III. gyógyidőszak: 1927. július 5-től július 28-ig,
- IV. gyógyidőszak: 1927. július 31-től augusztus 23-ig,
- V. gyógyidőszak: 1927. augusztus 26-tól szeptember 20-ig.

A honvéd nyugdíj járulékalap beutaltjai a hévízi magyar királyi honvéd és közrendészeti gyógyház igazgatóságánál tartoznak jelentkezni, mely alkalommal az Igazgatóság részükre a szobáit ki fogja utalni.

A hévízi tó vizének és iszapjának használatára gyógy javallatok:

Sérüléseik, háború utáni következményes bántalmak, ischiás, neuralgia, csúzos, köszvényes bántalmak.”⁴

A beutaltakat két kategóriába osztották:

a) A Magyar Királyi Honvédség tényleges állományú és átmeneti illetményekkel nyugállományba helyezett havidíjasai, valamint ezek családtagjai:

Ezek térítési díjai:⁵

Rendfokozat	Térítési díj (pengő)
Gyalogsági tábornok, altábornagy	3
Tábornok	2,5
Ezredes	2
Alezredes, őrnagy	1,75
Százados, főhadnagy, hadnagy	1,5

3 Závodi Szilvia: Életmód, életkörülmények, és mentalitás a magyar katonatiszt-családoknál a 20. század első felében. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2012. p. 98.

4 *Honvédségi Közlöny*, 1927. április 15. p. 99. A rendeletet 1927. április 13-án írták alá.

5 „A beutaltak részéről gyógy- és élelmezési költség címén az alábbi kimutatásokban foglalt – Keszthely állomáshelyre megállapított élelmezési adagváltásban kifejezett díjak térítendőek.”

b) A nyugállományú és várakozási illetményekkel szabadságolt havidíjasok, valamint ezek családtagjai, továbbá özvegyek és gyermekeik, végül szülőnélküli árvák által:

Éves nyugdíjhatárig (pengő)	Térítési díj (pengő)
480	0,25
480–960	0,5
960–1 727	1
1 728–3 551	1,5
3 552–5 607	1,75
5 608–8 007	2
8 008–10 559	2,5
10 560–	3

A tiszthelyettesek térítési díjáról az alábbiak szerint rendelkeztek: „*Altiszti személyek fejenként és naponként 1.20 pengőt, altiszti özvegyek és árvák ezen díj felét fizetik a honvéd nyugdíjjárulék alapnak.*”

A tábornokok, főtisztek és tisztek számára 5 darab egy- és 12 darab kétágyas, az altisztek számára 6 darab két- és egy többágyas szoba, míg a nyugállományúk számára 14 darab kétágyas szoba állt rendelkezésre.⁶

A térítési díj az alábbiakat tartalmazta: „*Az elszállásolás és ellátás költségei, a gyógy- és zenedíjak, valamint az orvosi költségek mind bennfoglaltatnak. Külön orvosi díj nincsen.*”

Az ellátás áll naponta: kiadós reggeli: kávé vagy tea, 2 db kiflivel vagy zsemlyével, fehér kenyér vagy kaláccsal, hideg hús vagy sonka, vagy tojás, vaj és méz vagy jam. Ebéd 2 tál étel: leves, hús főzelékkel vagy körítéssel, tészta és kenyér. Vacsora: 2 tál étel: leves, sült körítéssel, kenyér, illetve leves helyett gyümölcsidényben friss gyümölcs. Uzsonna fehér kenyér vagy kalács.”

A kedvezményes fürdőjegyek árát külön kellett fizetni, melyek összege Hévízen 60 fillér volt egy személynek egy napra.⁷

A vonatkozó rendelet meghatározta az igényjogosultak körét. Ezek az alábbi személyek voltak: „*A tényleges szolgálatot teljesítő és nyugállományú tisztek, ezek családi pótlék élvezetében álló családtagjai, valamint ezek nyugellátásban álló özvegyei és nevelési járulékból részesülő árvái.*”

Mivel a csapatszolgálatban lévő tisztek többnyire júliusban tudtak szabadságra menni, ebben az időszakban az ő kérvényeik élveztek előnyt az elbírálásnál.

6 Honvédségi Közlöny, 1929. „Az 1929. évi 9. sz. Honvédségi Közlöny 3365/elnökség számú körrendeletéhez.” p. 59.

7 Honvédségi Közlöny, 1931. 7. szám, Melléklet. p. 138.

A beutaláshoz honvéd- vagy kezelőorvos igazolása kellett. A hévízi üdülőbe csak 15. életévét betöltött gyermeket vehettek fel. Egy éven belül beutalási kedvezményt csak egyszer lehetett igénybe venni. A férőhelyek csekély száma miatt külön szobát csak a családotól beutaltak igényelhettek.⁸

A tiszti gyógyház építése

A megnövekedett igények miatt az 1930-as évek elején szükségessé vált egy önálló honvédtisztí gyógyház építése. Az új hévízi objektum tervezési és kivitelezési munkálatai 1932-től kezdődtek meg. A Honvédelmi Minisztérium az alábbi cégeket bízta meg a kivitelezéssel:

1. Székesfehérvári Építő Rt.
2. Grosit Aszfaltgyár, Budapest
3. Szalai Ignác, Zalaszentgrót
4. vitéz Czifra György és Társa, Nagykanizsa
5. Dénes János lakatos, Budapest
6. Török és Juhász, Budapest
7. Melczer Jakab, Nagykanizsa
8. Szék- és Faárugyár Rt., Budapest
9. Németh Gábor és fia, Zalaegerszeg
10. Weiss Manfred, Budapest.⁹

1932 végén a kormányzati közlöny már az alábbiakról számolhatott be: „A Honvédségi Jóléti Alap felépítette Kőszegen a Jurisics Miklósról elnevezett tiszti gyógyházat és a Kormányzó Úr ő Főméltósága személyesen avatta fel azt. Folytatódott a hévízi gyógyház építkezése, és 1932. év december havában megindult az új mátraházi magaslati gyógyházhoz vezető út építése is.”¹⁰

A következő évi kormányjelentés már az alábbiakról számolhatott be: „A Honvédségi Jóléti Alap az 1933. évben megnyitotta az újonnan épített »Zrínyi Miklós« hévízi tiszti gyógyházat, és ugyancsak átadta rendeltetésének a mátraházi »Vak Bottyán« magaslati tiszti üdülőt.”¹¹

A kivitelezési munkálatok versenytárgyalásai közül néhány a korabeli sajtó révén fennmaradt. Az *Asztalosmesterek Lapja* például az alábbi versenytárgyalást tette közzé: „Budapest. (Építési munka.) A m. kir. honvédelmi miniszter a hévízi m. kir. honv. tiszti gyógyház építési munkával kapcsolatos munkákra versenytárgyalást hirdet. Ajánlatok május 12-én déli 12 óráig a m. kir. honv. min. 11. osztályába (I., Szentgyörgy tér 3., III. em. 18.) nyújtandók be, ahol a szükséges nyomtatványok is beszerezhetők.”¹² Az *Építőmesterek Lapja*, *Munkaadó* az alábbi határidő-hosszabbítást tette közzé: „A hévízi tiszti gyógyház vízvezetéki- és

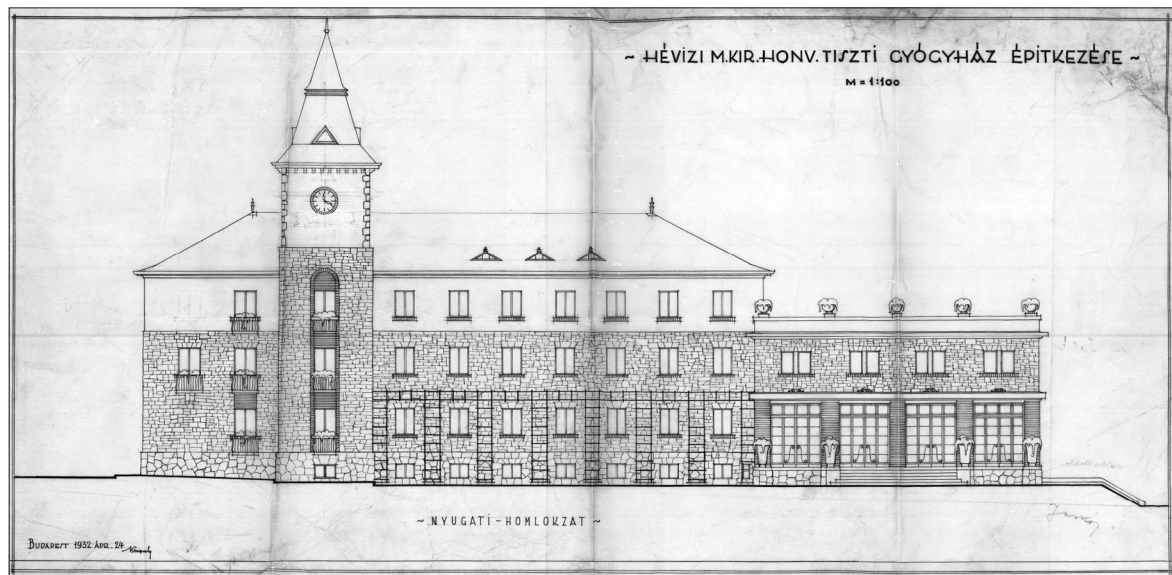
8 *Honvédségi Közlöny*, 1929. „Az 1929. évi 9. sz. Honvédségi Közlöny 3365/elnökség számú körrendeletéhez.” p. 59.

9 *Közgazdasági Értesítő*, 1932. 2. szám (1932. július 23.) p. 22.

10 *Statisztikai Évkönyv*. 1932. Kormányjelentés. p. 135.

11 *Statisztikai Évkönyv*. 1933. Kormányjelentés. p. 127.

12 *Asztalosmesterek Lapja*, 1932. április 30. p. 6.

2. kép.

Látrajz a nyugati homlozatról 1932-ben

(Hadtörténelmi Levéltár, Katonai objektumok. 102. d. Hévíz. Tiszti Gyógyház. 1932–1935. Tervek)

csatornázási, valamint felvonó munkákra vonatkozó 61.486., ill. 61.484–11–1932. sz. alatt augusztus 29-re hirdetett verseny-tárgyalás határidejét szeptember 5-ére, továbbá a derítő és külső csatornázás, a thermál-vízhűtő-berendezés, valamint a szivattyú- és víztorony felszerelési munkákra vonatkozó 61.488., 61.489., illetve 61.487–11–1932. sz. alatt augusztus 8-ára meghirdetett versenytárgyalás határidejét szeptember 6-ára halasztotta 65.963–11–1932. sz. alatt a honvédelmi minisztérium.”¹³

A következő felhívást a Honi Ipar hozta le. E szerint: „A hévízi tiszti gyógyház részére különböző egészségügyi berendezési munkák vannak soron, amelyekre a versenytárgyalások e hó [szeptember] 5-én és 6-án voltak. A vízvezeték, csatornázás és meleg víztermelési munkára 12 cég pályázott. Legolcsóbbak Egri és fia és Schweiger Gyula cégek, a szennyvízderítő és külső csatornázási munkára Bruckner és György cég ajánlata a legkedvezőbb. E munkára csak 8 cég pályázott. A szivattyú berendezésre, víztorony felszerelésre 6 cég pályázott, de ezek közül két cég (Államgépgyár és Worthington) csak részletajánlatot tett. A teljes munkálatokra ajánlatot tettek:

Kolbányi és Pákozdy,
Körting B. E. Rt.
Schweiger Gyula.
Wohanka és Társa.

A termálvíz hűtőberendezésre egyedül a Worthington-gyár pályázott. Ajánlati ára 10.360 P.”¹⁴

13 Építőmesterek Lapja, Munkaadó, 1932. augusztus 31. p. 6.; Honi Ipar, 1932. 15–16. szám, p. 20.

14 Honi Ipar, 1932. szeptember 15. p. 19.

A szivattyú berendezési munkákra az alábbi felhívás jelent meg: „A m. kir. Honvédelmi Minisztérium 61.487/11–1932. sz. a. nyilvános versenytárgyalást hirdet a hévízi tiszti gyógyház szivattyú berendezése, víztorony felszerelés és összekötő vezeték munkáira.

Az ajánlatok /. évi augusztus hó 30-án 11 órakor a m. kir. Honvédelmi minisztérium 11. osztályában (I. ker., Szentgyörgy tér 3. III. 18.) fognak felbontatni, amikor az ajánlattevők vagy igazolt képviselőik jelen lehetnek.

A szabályszerűen kiállított ajánlatok fenti napon a megadott helyen 10 óráig nyújtandók be, mely időpontig az előírt bánatpénzt is le kell tenni.

Az építési program szerint az építésvezetőség ez irányú felhívására legkésőbb 3 napon belül meg kell a munkát kezdeni és oly erővel folytatni, hogy az 1932. évi december hó 15-ig teljesen készen legyen.

A részletes szállítási és munkafeltételek, költségvetések, tervek, rajzok, stb., valamint az ajánlat és szerződés minta a munkát hirdető fenti hivatalban a hivatalos órák alatt (11–12 óra között szombat kivételével) megtekinthetők.

Budapest, 1932. augusztus hó.

M. kir. honvédelmi miniszter¹⁵

A hévízi tiszti gyógyház működése

A Zrínyi Miklósról elnevezett hévízi honvédtiszti gyógyház¹⁶ 1933 tavaszára készült el, s Gömbös Gyula honvédelmi miniszter adta át május 31-én, az intézmény fennmaradt vendégkönyvének első oldalán található aláírása és az alatta lévő dátum tanúsága szerint.¹⁷

Nem sokkal a gyógyház megnyitása után írta be a vendégkönyvbe vitéz Gaáli Ede nyugalmazott tábornok: „Hévíz fürdő! Régi, világháború előtti, boldogabb idők emléke újult fel előttünk, midőn ezen, csonka országunkat is jellemző, természeti szépségekben is gazdag nyaralóhelyen megjelentünk. Hévíz istenadta gyógyforrása, melynek híre már az ország határain is túlterjedt, hazánk egyik legkeresettebb és legkedveltebb gyógy- és üdülőhelyévé avatta e fürdőt, mely rohamos fejlődésénél fogva, nemsokára nemzetközi viszonylatban is meg fogja állni helyét. Ezen körülménynek tudható be, hogy az utóbbi években gyors egymás utánban keletkeztek a gyógy- és üdülőházak e fürdőhelyen, melyek sorában a mi M. kir. Zrínyi Miklós honvédtiszti gyógyházunk is méltó helyet foglal el; de honvédségünk gyógy- és üdülőhelyeinek

15 Lakatosmesterek Lapja, 1932. augusztus 25. p. 6.

16 Az 1932-es építési tervekben még nem szerepel a Zrínyi név. A névadás alighanem összefüggésben állt a honvédségben az idő tájt erősödő Zrínyi-kultusszal. Ez megnyilvánult pl. a 7. kecskeméti honvéd gyalogezred névválasztásában, amely az 1930-as években vette fel a Zrínyi Miklós nevet. Hetyéssy István törzsorvos a hévízi gyógyház alább említendő vendégkönyvébe írt versében így tréfálkozott a névadáson: „Zrínyi Miklós deli hada / Ide nézve csodálkozna, / Hős vezére dicső nevét / Podedgrások kölcson vették! / Sánták, bénák itt üdülnék / Évről-évre »hévizelnek«” Vendégkönyv 23a oldal.

17 A bőrkötéses, lapszélein aranyozott, mintegy 100 lapot tartalmazó díszes vendégkönyv Sebők András, Hévíz város díszpolgára magángyűjteményében található. A barna bőr kötetstáblán felül a magyar címer, alul a Zrínyiek címere áll, a kettő között dombornyomású felírás: GROF ZRINYI MIKLÓS / M KIR HONVÉDTISZTI / GYÓGYHÁZ. Az 1933 és 1944 közötti időszakból számos csoportképet és értékes bejegyzést őrző becses emléket Sebők András szívességéből használhattuk, részleteit az ő engedélyével közölhetjük, ezúton is hálás köszönetünket fejezzük ki érte.

3. kép.

Korabeli képslap az elkészült gyógyhásról

csokrában is mint színpompás virág tündöklök, melynek keretében mindenki megtalálja a kedvének, igényeinek s főleg egészségének megfelelő üdülést.”¹⁸

A hévízi gyógyház gondnoka megnyitásától, 1933-tól 1944-ig Aschenbrenner Mihály, az első világháborúban a 30. honvéd gyalogezredben harcolt honvédtiszt, ekkor már nyugalmazott ezredes volt,¹⁹ akit a régi bajtársak a vendégkönyv beírásai-ban Muki-nak becéztek. Az itt pihenők ellátását és kényelmét rajta kívül a felesége és az Aschenbrenner alá beosztott személyzet (orvos, szobalányok, sofőr, portás), valamint a nyári „gyakorlatra” odahelyezett néhány levente biztosította.

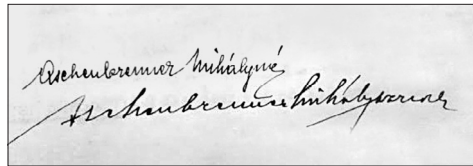
A gyógyházban a napi ételmezésért 10 év felüli gyermeknek 3 pengőt, 10 év alatinak 1 pengő 50 fillért kellett fizetni. Az egyágyas szobák napi ára 1 pengő 50 és 70 fillér között volt, míg a kétágyasoké 2 pengő és 2 pengő 40 fillér között mozgott.²⁰

A hévízi gyógyulási lehetőségeket az 1938. évi *Magyar Katonai Szemlében* így foglalták össze: „Hévíz (Tiszti és altiszti gyógyház). 32–36 fokos radioaktív hőforrások gyógyiszappal, melyek orvosiilag javalva vannak reumás megbetegedéseknél, izom és ízületi csúsz eseteinél, a heveny állapoton túl levő esetekben, még a legrégebb idült eseteknél is. Ínhüvelylob, izomgörcs, porcos daganatok, tokszalagvér daganatok eseteiben. Hálás különösen idült ízületi

18 Vendégkönyv 10a oldal, Gaáli Ede ny. tbk. bejegyzése, „Hévíz fürdő, 1934. július hó 30-án”. Gaáliról lásd: Stencinger Norbert: „Nem hittük, hogy a karácsonyt is itt fogjuk tölteni.” Karácsony olasz hadifogságban. https://nagyhaboru.blog.hu/2018/12/24/_nem_hittuk_hogy_a_karacsonyt_is_itt_fogjuk_tolteni (Letöltés ideje: 2020. 03. 20.) 1933-tól kezdve már Balatonfüreden, Kőszegen, Balatonföldváron, Esztergomban, Hévízen, Mátraházán, Gyöngyösapátiban léteztek a Magyar Királyi Honvédségnek üdülői, illetve gyógyházai. 1934-ben legtöbbször a mátraházai üdülőt vették igénybe, mivel az az egész évben üzemelt. A tiszti állományú beutaltak száma 1933-hoz képest 1202 fővel nőtt.

19 Harmincas honvédek élete a halálmezőkön. Összeáll. Dr. Paulovits Sándor. Kecskemét, Hungária, 1939. p. 306.

20 *Magyar Katonai Szemle*, 6. évf. (1936. 2. negyedév) 4. szám, p. 241.

4-5. kép.

A gyógyház bőrkötéses vendékönyve és a 2. oldalon Aschenbrenner Mihály ezredes, gondnok és feleségének aláírása

(Fotó: Szerzők)

megbetegedéseknél, melyek deformációt vagy mozgási korlátoltságot idéztek elő, továbbá köszvényes ízületi bajoknál és zsábáknál. Csúszos és sérülések utáni következményes bántalmaknál, ischiásnál. ideges reumánál, csonttörések esetén, ízületi és anyagcsere bántalmak eseteiben.

Magasabb korú betegek a kellő elővigyázattal és az orvosi rendellet szigorú betartásával minden veszély nélkül használhatják.

Az altiszti gyógyházban egy modernül berendezett szénsavas fürdő is van, mely orvosilag javasolva van a szív és vérkeringési szervek bántalmainál.”²¹

A gyógyház az alábbiak szerint fogadta a kezelésekre érkező beutaltakat:²²

Megnevezés	Időtartam
Előszézon	május közepétől június végéig
Főszézon	július–augusztus
Utószézon	szeptember

1937-ben a székesfehérvári magy. kir. 2. honvéd vegyesdandár építési osztálya a hévízi Zrínyi Miklós honvédtiszti gyógyház szivattyúkicszerelési és személyfelvonó gépi berendezési és átalakítási munkáira hirdetett nyilvános versenytárgyalást, megjegyezve, hogy a „teherfelvonó munkái az egyenáramról forgó áramkörre való áttéréssel kapcsolatosak”.²³ Ezek a munkák 1938-ban készültek el.

21 *Magyar Katonai Szemle*, 8. évf. (1938. 2. negyedév) 8. szám, p. 273.

22 Uo. p. 268.

23 *Magyar Vaskereskedő*, 1937. december 19. p. 19.

A hévízi honvédtiszti gyógyház beutaltjai és mindennapjai

Az első beutaltak 1933. június elején érkeztek a három-négyhetes gyógykezelésre. A vendégekönv tanúsága szerint a mintegy 40 fő között volt az első világháborút végigharcolt vitéz Békey Béla (1867–1937) tüzérségi tábornok²⁴ és neje; Sztrokay Lajos (1860–1940) címzetes vezérőrnagy a 34. közös gyalogezred egykori parancsnoka²⁵ és felesége, Nestler Terézia Ilona; lovag vitéz Lányi-Lindner Gusztáv (1867–1937 után) tábornok (aki az első világháborúban Sztrokayt követően a 34. kassai gyalogezredet vezette, és 1918-ban a Monte Asalone elleni támadásban a rohamlépcső élén két helyen is megsebesült, amiért megkapta a tiszti arany vitézségi érmet)²⁶ a nejével, több alezredes, őrnagy, egy százados és egy főhadnagy, valamint néhány hadiözvegy.

Az első „turnus” tagjai június 26-án távoztak. Ekkor írta be a vendégekönvbe Békey Béláné az alábbi sorokat: „*Mi a Zrínyi Miklós honvéd tiszti gyógyház első beutaltjai – távozáskor – hálás szívvel köszöntjük az áldásos intézmény házát és annak kedves, figyelmes gondnokát!*”²⁷

Közvetlenül a hazautazást követően vitéz Békey Béláné egy rövid cikket is megjelentetett a *Budapesti Hírlapban* a frissen átadott tiszti gyógyhárról:

„*Szebb jövőt – Adjon Isten*

Hévízfürdő, június.

Vörös lótszvirágok és széles tenyerű sárga és lótszlevelek között tarkálnak a különböző színű fürdősapkák és kalapok.

A meleg páragözös, rejtett erőktől gazdag hévízi tó vizében trécselve, nevetve, beszélgetve fürdenek a gyógyulást, üdülést keresők. Köröskörül hatalmas öreg nyárfák és rajta békés gólyafészkek. A gólyaszülék kepelnek, majd repdesve hozzák a fiókák számára a finom zsákmányt. A kicsinyek békés engedelmességgel ülnek egymás mellett a fészekben; vékony fehér nyakuk világít csak ki a sötét fészekből. Hogy miért is olyan meghatóak ezek a gólyacsaládok tehetetlen, éhes kis fiókáikkal? Erre a kérdésre csak az öreg hársak susogásában lehet a feleletet megérezni.

A cigány régi jó magyar nótákra zendít rá. A régi, gondtalan magyar fürdőélet emlékei suhannak át ebben a hangulatban a lelkeken.

Kissé feljebb, a dombtetőn, az erdő szélén: új és más a kép. Árnyas parkban a modern kényelemmel épült tisztviselők otthona.

A két tisztviselő-üdülő mellett a most megnyílt nyájas, szép »Zrínyi Miklós honvédtiszti gyógyház«.

24 Sírboltja a Kerepesi úti temetőben a kaputól balra található, falsírboltok 168. sz. sírhely.

Budapesti Negyed, 7. évfolyam (1999. ősz) 3. szám <https://epa.oszk.hu/00000/00003/00020/adat001.htm> (Letöltés ideje: 2020. 03. 24.)

25 Sztrokay Lajos címzetes vezérőrnagy. Nyomozás egy kép okán. <https://stephanus-public.webnode.hu/1/sztrokay-lajos-cimzetes-vezerornagy/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 24.)

26 Magyar vitézi tettek gyűjteménye. II. Budapest, 1942.; A cs. és kir. 34. magyar gyalogezred története 1734–1918. Budapest, Pátria, 1937. p. 346.; Kincses Katalin Mária: Markó Árpád első világháborús visszaemlékezéseiből. *Hadtörténelmi Közlemények*, 126. évf. (2013) 3. szám, p. 863.

27 Vendégekönv 3a oldal.

Innét messze látni a lankás zalai tájakra, zöldelő rétekre, mezőkre. A kalászosokat a júniusi szellő hullámosra fodrozza és közöttük friss, élénkkek, piros, fehér és lila színekben fénylik, pompázik a búzavirág, pipacs, margaréta és szarkaláb. A láthatárt pedig, mint hű katonák, sorfalat állva őrzik a magyar ciprusok: sudár, büszke jegenyék.

A tiszti gyógyház halljába érve, elhangzik a leventék köszöntése: »Szebb jövőt – Adjon Isten!« És ez a megszámlálhatatlan sokszor elhangzó köszöntés fohásszá válik az ajkakon és elszállva, végre is utat tör a fejünk felett gomolygó, úszkáló cirus- és cumulusfelhőkön át a nagy Mindenséghez.

Es újra és újra ismétljük – mindenki és mindnyájunk nevében, hittel és reménnyel szívünkben:

– Szebb jövőt!

– Adjon Isten! ...²⁸

A következő turnusokba további első világháborús hősök érkeztek kezelésre, köztük például rövidi Maxon Lajos nyugállományú altábornagy, báró Gottfried Meyern-Hohenberg ny. altengernagy és felesége, Hildegard Freifrau von Meyern Hohenberg, geborene Freiin von Ende († 1942), vencesellői Virányi Ferenc (1868–1947) ny. huszár altábornagy, aki az 1914. évi sztojanovi lovasrohamban a 9. honvéd huszárezred egyik osztályának élén a túlerőben lévő orosz lovasság és tüzérség ellen hősiiesen harcolt és megsebesült, majd ezt követően részt vett a lembergi és a Przemysl körüli harcokban, végül 1918-ban az olasz harctéren a Montello elleni offenzívában.²⁹ Virányi 1933. szeptember 6-án írta be a vendégkönyvbe az alábbi sorokat: „Az őszinte barátság és az igaz bajtársi megértés és összetartás jegyében eltöltött aug–szept-i beutalásunk véget érven, fájó szívvel mondunk Isten hozzádot a szép gyógyháznak, amely három hétig otthonunk volt és a hévízi kedves fürdőnek, mely sok élvezetet nyújtott, de főként fájó szívvel búcsúznak a kedves bajtársaktól és attól a bájos hölgykoszorútól, akiknek társasága felejthetlenné tette ittlétünket. Köszönettel adózunk egyben a gyógyház kiváló parancsnokának, aki bájos neje ömeltőségével együtt utánozhatatlan előzékenységgel és agilitással gondoskodott rólunk, és részesített minden jóban bennünket. A gyorsan elröpült 3 hét kedves emlékével amikor most búcsúznak, azt hiszem, szívünk mélyén mindnyájan azt kívánjuk, »a mielőbbi viszontlátásra.«³⁰

Ugyancsak a bajtársi és hazafias szellemet és a gyógyház vezetőjének és feleségének gondoskodását dicsérte vitéz tapolylucskai és kükemezei Bánó Kálmán (1877–1944 után) ny. altábornagy az 1. számú vitézi törzsszék kapitánya,³¹ a vendégkönyvbe 1933. szeptember 30-án írt bejegyzésében: „Mint egymásnak ismeretlenek jöttünk ide, és – úgy érzem – mint jó barátok távoztunk!

A jóléti intézmények eme fiatal, de máris életerős, gyönyörű, szép hajtása, a Gróf Zrínyi Miklós honvédtiszti gyógyház nem csak az egészség ápolásának hajléka, hanem a hazafias, igaz magyar szellemnek és bajtársiasságnak kedves és kedélyes otthona.

Az utóidénynek némi hátrányait ellensúlyozták: a kitűnő ellátás, a gyógyház kiváló kényelme és a vezetőség rendkívüli előzékenysége...³²

28 Budapesti Hírlap, 1933. június 28. p. 7.

29 <https://www.gavavencsello.hu/gavavencsello/tortenelem> (Letöltés ideje: 2020. 03. 24.)

30 Vendégkönyv 6a oldal.

31 Négyessy László: A vitézi rendről. Doktori értekezés. Kézirat. I. Szeged, 1974. pp. 63–64., 92–93.

32 Uo. 7a oldal.

6. kép.

Bellmond Károly ny. altábornagy bejegyzése a vendégeknyvb

(Fotó: Szerzők)

A hévízi üdülőt az első évben a hivatásos állományúak közül 89 fő kereste fel, illetve ezeknek 37 családtagja és 1 gyermek. (Összesen: 127 fő.) A nyugállományú katonák közül 72 családfőt, 43 családtagot és 1 gyermeket utaltak be. (Összesen: 116 fő) Emellett volt 13 „vendége” is a gyógyháznak, így az összes látogatói szám 256 fő volt.

Az éves jelentés még megjegyzi, hogy: „Hévízen pedig külön gazdasági épület és külön kaszinó épület (játékszobával és társalgóval) most vannak építés alatt.”³³

Az 1934-es esztendő májusában szlatinai Ledniczer Sándor nyugállományú tábornok, augusztus végén pedig adlerhorsti Bellmond Károly (1866–1937) ny. altábornagy³⁴ töltött el néhány hetet a Zrínyi gyógyházban. Utóbbi megjegyezte a vendégeknyvb, hogy a gyógyulás mellett találtak itt „egy fáradhatatlan, körültekintő házigazdát, akinek legfőbb vágya vendégei meglegedését kiérdemelni”, és felesége személyében „egy igazi vendéglátó háziasszonyt...”, aki állandó jó humorával, kedves ötletességeivel azon igyekezett, hogy életünk árnyoldalát felejtjük el, ami sikerrel is járt.”³⁵

33 *Magyar Katonai Szemle*, 5. évf. (1935. 1. negyedév) 2. szám, pp. 249–250.

34 Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok.* (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára) Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2019. pp. 69–70.

35 *Vendégeknyv* 12a oldal.

7. kép.

Nagypolányi Kreyczy Ágoston ny. altábornagy bejegyzése

(Fotó: Szerzők)

1936 júniusában nagypolányi Kreyczy Ágoston (1863–1940) ny. tüzér altábornagy³⁶ írta be a nevét a vendégeknyvbe.

Azt, hogy hogyan teltek a beutaltak napjai, jól mutatják a vendégeknyvben fennmaradt korabeli fotók és néhány bejegyzés. Vitéz Holényi János nyugalmazott tábornok például 1935-ben hosszú versben köszönt el „édes Muki pajtás”-tól és feleségétől, Aschenbrenner Mihályné méltóságos asszonytól. Ebben szól a jó kosztról, amelytől „az idomok rohamosan telnek”, és a szórakozásról: „Mindenkinek szorgalmasan fürdött, udvarolt, a pletykapad körül sürgött...” A versből az is kiderül, hogy a fent említett, 1934-ben még csak épülőfélben lévő kaszinót 1935-ben átadták: „Turnusunkban avatták föl a kaszinó házat / Parázs táncot jártak a reumás lábak. / Ezzel együtt szenteltük fel a tokaji hegy levét / Mely az üvegjéről kapta »pisztoly« nevét.”³⁷

Egy 1940. szeptember 29-én beírt vers még az egyes fogásokat is megörökítette: „Köszönjük a sok jó napot / Asztalra tett dús falatot. / Csibe mellett, borjú combot / Édes tortát, hús fagyaltot.” A bejegyzést író Máriaassyné Nagy Rózsa még a beutaltak szórakozását is megverselte: „Köszönjük a barátságot / Éjfelbe nyult víg játékok / Hévvél zengett palóc nótát...” Máskor, 1935 augusztusában népes, több mint 10 fős olasz katonai delegáció

³⁶ Balla Tibor: i. m. pp. 254–255.

³⁷ Vendégeknyv 15a-b oldal. A gyógyház jó konyháját vitéz Prónay Valter őrnagy is említi 1935. június 27-i bejegyzésében (uo. 16a oldal).

tett látogatást az intézményben, amelynek tagjai fényképen és a vendégeknyvben megörökítették ottlétüket.

A vendégeknyv bejegyzései arról is tanúskodnak, hogy már akkor is voltak visszajáró vendégek, akik szinte minden évben feltűnnek a lapokon és a fotókon. Ilyen volt például vitéz Rátvay Imre ny. tábornok és felesége, nagybaczoni Nagy Béla (1882–1962) ezredes, majd 1936-tól tábornok, nagybaczoni Nagy Vilmos testvére.³⁸ Kétszer is a beutaltak között volt rövidi Maxon Lajos ny. altábornagy³⁹ (1934, 1941), a katonaozvegyek közül pedig simontornyai vitéz Schamschula Rezső (1858–1931) altábornagy⁴⁰ özvegye, aki 1933-ban és 1934-ben is „reumától gyógyultán” távozott a hévízi gyógyházból.

A második világháború kitörését követően a „boldog békeidő” a hévízi gyógyházban is véget ért. A vendégeknyvben elmaradoznak a hosszabb bejegyzések, versek és 1941 után a korábban szinte minden turnus számára „kötelező” csoportképek. A gyógyház jellege fennállásának utolsó éveiben átalakult, a zajló világháború sérültjeinek rehabilitációja került előtérbe. Ezzel párhuzamosan egyre több az özvegy, és mellettük megjelennek a félárva gyermekek is.

1944. augusztus 25-én vitéz Pap Ferenc alezredes özvegye ezt írta be a vendégeknyvbe: „Hévízi tündérkert, lásd könnyes a szemem, / mert nem maradhatok itt, mert nem jöhetsz velem, / mert kívülről nem ilyen szép a világ, / mert csak itt nyílt számomra jólét-virág, / mert nem kibicel az életben senki nekem...”⁴¹

A korábbi reumás, podagrás betegek, az első világháború harctereit megjárt, 60–70 éves kor közötti nyugalmazott tábornokok, ezredesek és főtisztek helyett felbukkannak a frontról mozgásszervi sebesüléssel hazatért csapattisztek, akik általában regenerálódásuk utolsó szakaszát töltötték itt. Ebben az időszakban mindössze néhány nyugalmazott tábornok neve bukkan fel a vendégeknyvben: 1941. augusztusban rövidi Maxon Lajos ny. altábornagy és vitéz Ránky József altábornagy, 1942. augusztusban vitéz Kiss János (1883–1944) altábornagy,⁴² 1944 szeptemberében szenterkeszthegyi Kratochvill Károly (1869–1946) ny. altábornagy.⁴³

Az utolsó, sokatmondó bejegyzések 1944 szeptemberéből valók. A vendégeknyv és a Zrínyi Miklós m. kir. honvédtiszti gyógyház történetének lapjai itt bezárultak.

A Zrínyi Miklós m. kir. honvédtiszti gyógyház 1933 és 1944 közötti működése során mintegy 4-4,5 ezer mozgásszervi betegségben szenvedő nyugállományú és aktív honvédtiszt és tisztfeleség, valamint hadiözvegy számára adott gyógyulási lehetőséget. Az akkor kialakított protokollok és gyógyítási elvek némelyike napjainkban,

38 Nagybaczoni Molnár Ferenc: Egy elfelejtett tábornok, Nagybaczoni Nagy Béla. <http://erdely.ma/dokumentum.php?id=111141> (Letöltés ideje: 2020. 03. 24.)

39 Szakály Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése. Történelmi-statisztikai tanulmány a katonai elitéről. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1984. 1. szám, p. 41.

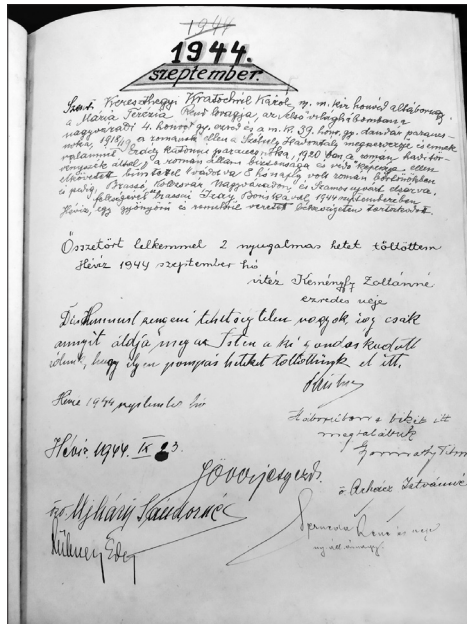
40 Balla Tibor: i. m. pp. 413–415.

41 Vendégeknyv 42b oldal.

42 Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Budapest, Ister, 2001. p. 178.

43 Horváth Sz. Ferenc: Kratochvil Károly és a Székely Hadosztály Egyesület tevékenysége az Észak-erdélyi zsidók védelmében (1943–1944) *Századok*, 142 (2008) 1. szám, pp. 123–152;

Domonkos László: In memoriam Kratochvil Károly. [Budapest], Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Méry Ratio Kiadó, 2019.

8. kép.

Az utolsó bejegyzések a vendégbönyvben 1944 szeptemberéből

(Fotó: Szerzők)

az utódintézményben, a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ, Honvédkórház, Hévízi Mozgásszervi Rehabilitációs Intézetben is⁴⁴ érvényben van: úgymint a legalább háromhetes turnusok, a komplex, holisztikus szemlélet, amely a gyógyhatást, a rekreációt a kezeléseket, a környezetváltozást, a tó és a környék sajátos mikroklímáját, természeti szépségeit, a kultúrát, a szórakozást és művelődést együttes hatásként fogalmazza meg.⁴⁵

44 A második világháborút követően a gyógyház a Magyar Néphadsereg tulajdona lett, és gyógyüdülőként működött, Zrínyi Miklós Honvéd Üdülő néven. 1953-tól visszaintegrálták az egészségügyi ellátásba, és az intézet 2. számú Honvéd Szanatórium néven működött tovább. 1957-től 1965-ig az intézet kezelése átkerült az Országos Idegenforgalmi Vendéglátó Vállalathoz, és gyógyüdülőként, Palatinus Szálló néven üzemeltették. egészen 1965 szeptemberéig, amikor is az intézmény újból visszakerült a Magyar Néphadsereg tulajdonába. Winffer Judit: i. m. p. 216.

45 Sandra Sándor – Németh Lajos: Et sanitas in renouatione Héviz. Gyógyulás és megújulás Hévízen. Budapest–Hévíz, 2015. pp. 13., 22–25.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára) Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2019.
- A cs. és kir. 34. magyar gyalogezred története 1734–1918. Budapest, Pátria, 1937.
- Domonkos László: In memoriam Kratochvil Károly. [Budapest], Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Méry Ratio Kiadó, 2019.
- Horváth Sz. Ferenc: Kratochvil Károly és a Székely Hadosztály Egyesület tevékenysége az Észak-erdélyi zsidók védelmében (1943–1944) *Századok*, 142 (2008) 1. szám, pp. 123–152.
- Kincses Katalin Mária: Markó Árpád első világháborús visszaemlékezéseiből. *Hadtörténelmi Közlemények*, 126. évf. (2013) 3. szám, pp. 854–886.
- Magyar vitézi tettek gyűjteménye. II. Budapest, 1942.
- Négyessy László: A vitézi rendről. Doktori értekezés. Kézirat. I. Szeged, 1974.
- Paulovits Sándor Dr.: Harmincas honvédek élete a halálmezőkön. Kecskemét, Hungária, 1939.
- Róder István dr. törzsorvos: A „rheumás” betegségekről. *Magyar Katonai Szemle*, 2. évf. (1932. 4. negyedév) 12. szám, pp. 190–195.
- Sandra Sándor – Németh Lajos: Et sanitas in renovatione Hévíz. Gyógyulás és megújulás Hévízen. Budapest–Hévíz, 2015.
- Stencinger Norbert: „Nem hittük, hogy a karácsonyt is itt fogjuk tölteni.” Karácsony olasz hadifogságban. https://nagyhaboru.blog.hu/2018/12/24/_nem_hittuk_hogy_a_karacsonyt_is_itt_fogjuk_tolteni
- Szakály Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése. Történelmi-statisztikai tanulmány a katonai elitéről. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1984. 1. szám, pp. 34–71.
- Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Budapest, Ister, 2001.
- Sztrókey Lajos címzetes vezérőrnagy. Nyomozás egy kép okán. <https://stephanus-public.webnode.hu/1/sztrokay-lajos-cimzetes-vezeroornagy/>
- Weinhoffer Judit dr.: A katona-egészségügy szerepe a rehabilitáció XX. századi fejlődésében. PhD értekezés. Budapest, 2016.
- Závodi Szilvia: Életmód, életkörülmények, és mentalitás a magyar katonatiszt-családoknál a 20. század első felében. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2012.
- <https://www.gavavencsello.hu/gavavencsello/tortenelem>

Jakab László[✦]

A Légierő Művelettámogatási Tanszék szerepe a repülő-műszaki hallgatók NATO integrációs felkészítésében

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.1.132

A cikk bemutatja a légierő állományának és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem repülő-műszaki szakos hallgatóinak NATO orientációs (később integrációs) felkészítésében nagy szerepet játszó Légierő Művelettámogatási Tanszék és jogelődei szervezési, vezetési, oktatási tevékenységét.

KULCSSZAVAK: NATO orientációs (integrációs) tanfolyam, oktatás szervezés, oktatási területek, együttműködés

The Role of the Air Force Operation Support Department within the Scope of Preparation of Personnel for NATO Operation Procedures

The article presents the NATO orientation and integration preparation of both air force personnel and air force engineer students of the Zrínyi Miklós National Defence University, provided mainly by the Air Force Operation Support Department and its legal predecessors, through their organizational, leadership, and educational activities.

KEYWORDS: NATO orientation and integration course, organizing courses, education areas, cooperation

A NATO 1994 januárjában meghirdette a Békapartnerség (*Partnership for Peace*) programját, ami az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és vele partneri viszonyt kialakító volt Varsói Szerződés-beli tagállamok együttműködési programja volt, s amihez Magyarország 1994 februárjában csatlakozott. 1997. július 8-án a NATO többek között meghívta Magyarországot a szövetségbe, ez a csatlakozási tárgyalások megkezdésével járt.¹

✦ e-mail: lszldrjakab@gmail.com; ORCID:0000-0003-2246-3455

1 Külügyminisztérium: Magyarország a NATO-ban p. 1. https://2010-2014.kormany.hu/download/0/7b/20000/magyarorszag_a_NATO-ban.pdf (Letöltés ideje: 2020. 01. 20.)

A tanulmány célja, hogy bemutassa, milyen volt egy oktatási egység úttörő tevékenysége a légierő állományának NATO-felkészítése során.

Jogelőd szervezetek oktatás szervezési tevékenysége (1996–2001)

A Repülőtiszti Főiskolai Kar Szolnokon a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem szervezeteként működött. A kar egyik tanszéke volt az Általános Katonai Tanszék, melynek vezetője 1996. 12. 1-től én voltam. A NATO meghívás hatására felgyorsultak az események az oktatást érintően is.

1996. szeptemberben a kar vezetője delegált 2 fő tanszékvezetőt a Honvédelmi Minisztérium IV-be, ahol elrendelték, hogy az oktatásban sürgősen be kell vezetni a NATO műveleti eljárások oktatását. A Légierő Vezérkar Kiképzési Főnöke megkérdezte tőlünk, hogy melyikünk vállalná el ezt a szép, de sok munkával járó feladatot, amelyre csak én jelentkeztem.

A kiképzési főnök ezt követően tájékoztatót, hogy még abban a hónapban megkapjuk a Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport által lefordított segédanyagokat, kiegészítő- és szakanyagokat, később a STANAG-eket,² doktrínákat, műveleti eljárásokat a foglalkozásvezetők részére. Gyorsan meg kell tervezni a légierő tiszt és tiszthelyettesi állományának felkészítését, amelyre külön pénzkeret van biztosítva, és már a következő év ősszel el kell indítani az első tanfolyamot. Közben 1998 szeptemberétől a tanszék folyamatosan érintették a katonai felsőoktatásban zajló (később szinte évente végrehajtott) átalakítások. A tanszék megszűnt, és beintegrálták a Katonai Alapozó és Továbbképző Központba, mint Szakalapozó és Továbbképzési Osztály, később Légierő Katonai Alapozó és Továbbképzési Osztály lett belőlünk. 2000-tól 2001. 06. 30-ig a Repülő Műszaki Intézet alárendeltségében, mint Légierő Továbbképzési Osztály oktattunk tovább, közben a létszámunkat 1-1 fővel mindig csökkentették.

A NATO-tanfolyamok megszervezésének 9 fő oktatóval és 1 fő anyagi tiszthelyetessel indultunk, de látható volt, hogy még legalább 6–8 fő külső előadóra is szükség lesz. Kevés oktatónak volt külföldi tapasztalata, ezért kezdetben szinte mindenkinek autodidakta módon kellett elsajátítani a tananyagokat és az adott szakterület angol szakkifejezéseit, rövidítéseit, térképi jeleket és jelzéseket (törzsszolgálati jeleket). Közben folyt a tanfolyamok tervezése, szervezése, el kellett készíteni az adott tantárgyak tantárgyprogramjait, a tanfolyamok anyagi biztosítását, beosztani a külső oktatók óráit, elkészíteni az oktatók óraszerződéseit. Emellett a repülő-műszaki hallgatóknál meglévő órákat is meg kellett tartani. Hetente legalább 2–3-szor este nyolc óráig is benn maradtunk dolgozni, hogy az 1997 őszi határidőt tartani tudjuk.

1997 őszén elindult az első két NATO orientációs tiszti tanfolyam. 1998. január 12–február 8. között végzett a tanfolyamon a későbbi vezérkarfőnök-helyettes, ami azóta is büszkeséggel tölt el. Az első tanfolyam még csak 193 órával indult, ez később, a folyamatosan megkapott anyagok alapján bővült. 1999-ig részt vettünk a légierő tartalékos parancsnoki képzésében is. A lefordított anyagokat 1998-tól már a Honvéd

2 STANAG: Standardization Agreement – Szabványosítási Megállapodás.

Vezérkar Védelmi Tervezési Főcsoportfőnökségtől kaptuk. A tanfolyamrendszer 1999-től 2001-ig további 4 újabb NATO-tanfolyammal egészült ki.

Ezek közül kiemelkedett a 2000-ben először a Honvédségben, a mi szervezésünkben indult vezénylőzászlósi (tiszthelyettesi) tanfolyam. Ennek létrehozását az indokolta, hogy 2000. október 1-je óta ezek az új (NATO-elveknek megfelelő) beosztások már léteztek, csak az (al)egységparancsnokok nem tudtak velük mit kezdeni. Ehhez a tanfolyamhoz eredeti NATO vezénylőzászlósokat is sikerült meghívni. A speciális angol tanfolyamokhoz az addig megkapott NATO-anyagok szakkifejezéseit, rövidítéseit biztosítottuk, mint katonai anyagokat.

A Légierő Művelettámogatási Tanszék (LMT) megalakulása, szervezési és oktatási tevékenysége

A 2001. évi soros átszervezés eredményeként, 2001. 07. 1-től a ZMNE Repülóműszaki Intézetének Légierő Művelettámogatási Tanszéke (LMT) néven folytattuk a munkát, igaz, már csak 5 fő oktatóval és 1 fő anyagi zászlóssal. Az 1997-től eltelt négy és fél év alatt a jogelődöknél felsoroltakon kívül megkaptuk az ország biztonságpolitikáját, a különböző NATO- és hazai doktrínákat, az ország által ratifikált NATO STANAG-eket. A NATO integrációs tiszti tanfolyam óráit már 193 órára (tiszthelyettesít 180 órára) emeltük tanfolyamonként, és bővítettük az oktatott tantárgyakat. A tiszti tanfolyam tantárgyai a következők voltak:

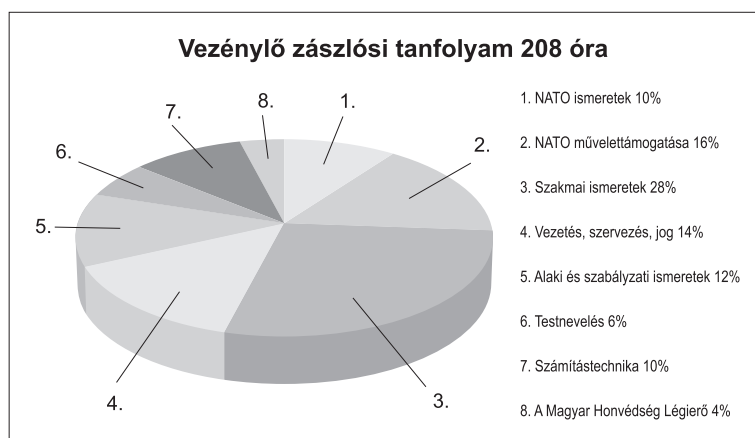
- A NATO szervezeti felépítése, működése;
- A NATO vezetési- és irányítási rendszere;
- NATO-tagországok légierőjének szervezete, működése;
- A NATO Légierő TACEVAL;³
- A NATO integrált légvédelmi rendszer;
- Információs hadviselés;
- Katonai doktrínák;
- Vezetéstudomány;
- Békettámogató és harctámogatási műveletek;
- Katonai és civil kapcsolatok;
- Biztonság és titokvédelem;
- A harckiképzés elmélete;
- Logisztikai és személyügyi támogatás;
- Katonai rendőrség;
- Felderítés és elektronikai harc;
- STO⁴- lövészet (az ellenséges katona megjelenítése a céllapon);
- NBC⁵-védelem (támogatás);

3 TACEVAL: Tactical Evaluation – Egységszintű harcászati értékelés. Allied Command Europe (ACE) Forces Standards. VI. kötet, 2003.

4 STO: Survive To Operate – Egységek túlélő képessége. Allied Command Europe (ACE) Forces Standards III. és VI. kötet, 2003.

5 NBC: Nuclear, Biological, Chemical – Nukleáris, biológiai, vegyi. STANAG 2367: NBC kifejezések és meghatározások. (2004)

- Műszaki támogatás;
- Tereptan és navigáció;
- Katonai pedagógia;
- Tűzvédelem;
- Túlélés;
- Testnevelés;
- Jogi és hadijogi ismeretek;
- Katasztrófavédelem;
- Környezetvédelem;
- A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikája;
- A Magyar Honvédség Légierő (légiszállítás, béke és harci kutatás-mentés, vezetés és irányítás, légi irányítás, logisztika);
- A Magyar Köztársaság légtérfelhasználásának rendszere;
- Informatika.

1. ábra.
Vezénylőzászlósi tanfolyam
(A szerző saját szerkesztése)

A 2002-ben indult Vezénylőzászlósi tanfolyamok a következő tananyag blokkokból álltak: a NATO-ismeretanyag két részből tevődött össze (1. ábra). Mellette a NATO tiszthelyettesi tanfolyam anyagán felül külön vezetési, szervezési, jogi, alaki és szabályzatismereteket, testnevelést és számítástechnikát is oktattunk, ezek mind szükségesek voltak a beosztás ellátásához.

A szakmai ismeretek a következő főbb oktatási témákat tartalmazta:

- Beosztási feladatok átvétele;
- A vezénylőzászlós helye, szerepe a légierő törzseiben, egységeinél és alegységeinél;
- A parancsnokot támogató feladatok;
- A vezénylőzászlóssal szemben támasztott követelmények;
- A vezénylőzászlós kötelességei;

- Egység (alegység) szintű parancsnoki lánc és vezénylőzászlósi támogató csatorna;
- Sajátos feladatok a személyügyi és humán együttműködés során;
- Feladatok a szakmai kiképzés során;
- A vezénylőzászlós feladatai a harcászati (hadműveleti) és békeidőszaki tevékenységek során;
- Két – NATO tagállam légierőnél szolgálatot teljesítő – vezénylőzászlós előadása arról, hogy hogyan működik a vezénylőzászlós a beosztásában.

Kiemelten kezeltük a NATO-egységek túlélőképessége (STO) előírásait, és ezért indítottuk 2002-ben a két STO-tanfolyamot és a többi NATO-tanfolyamon is végrehajtásra került az STO-lövészet.

Az Egyetem repülő-műszaki szakos hallgatóinak oktatásában az alapképzés utolsó évében a katonai blokkba betettük a NATO eljárásokra épülő következő tantárgyak oktatását:

- A NATO felépítése, működése;
- NATO-doktrínák;
- Béketámogató tevékenységek;
- Repülőcsapatok túlélőképessége STO;
- STO-lövészet;
- Repülőcsapatok környezetvédelme;
- Repülőcsapatok törzsszolgálat;
- Túlélés (és túlélési gyakorlat);
- Műholdas navigáció és katonai tereptan;
- Repülőcsapatok logisztikája;
- Kiképzési metodika;
- Igazgatási ismeretek;
- Repülőcsapatok (harc) művelettámogatása;
- Repülőcsapatok katasztrófavédelmi felkészítése;
- A Magyar Köztársaság várható veszélyforrásai.

Az oktatás gyakorlati oldalához olyan órák tartoztak, amit a hallgatók nagyon értékelték: STO-lövészet (az újdonsága miatt), térképet nemcsak a katonai tereptan órán rajzoltak, hanem a törzsszolgálati, az NBC- és a műszaki támogatási feladatoknál is. A túlélés befejező része Egerben, a felderítő zászlóalj által vezetett nappali és éjszakai túlélési gyakorlat volt.

„A Magyar Köztársaság várható veszélyforrásai” tantárgyat én oktattam, és elvittem a hallgatókat a Paksi Atomerőműbe és Debrecenbe, a menekülttáborba. Nagyon fontosnak tartottam, hogy a hallgatók tisztába legyenek a békeidőben meglévő sugárzó veszélyforrásokkal, azok biztonságos üzemeltetésével, hasznával, de legyenek tisztába azzal is, hogy mit jelent az, hogy egyben veszélyforrás is. Sajnos, a Debrecenben látottak és hallottak: a migráció, mint veszélyforrás, napjainkban meg is valósult. A mi feladatunk volt még az Intézet hivatásos és szerződéses állományának STO lövészeti szinten tartása és a 1/2000. HM rendelet alapján az át- és továbbképzések vezetése. Részt vettünk a légierő részére tartalékos parancsnoki felkészítésben. Saját – tanszéket bemutató – kiadványokat készítettünk, és megalkottuk a tanszék reklám matricáját (világoskék alapon).

A kiadványokat magyar és olasz nyelven készítettük el, a matricákat csak magyar nyelven. Az összes együttműködő, tanszéken oktató (belső és külső) kapott egy-egy példányt a kiadványokból és a matricákból is.

A NATO-tanfolyamok 1997–2005 között

A NATO-tanfolyamok közül az első kettő már 1997 őszén beindult 15-15 fővel. 1999–2001 között évente 16–21 tanfolyam került megtartásra, ami az oktatói állomány nagy leterheltségét eredményezte. 2000-től ezek kiegészültek a speciális NATO-tanfolyamokkal.

A tanfolyamok mindegyike záróvizsgával végződött. Ezt a vizsgabizottság és a kérdező tanárok előtt kellett végrehajtani. A vizsgák két részből álltak: írásbeli és szóbeli vizsgából (kivétel az STO-lövészet, túlélés, műholdas navigáció – ezeknél volt gyakorlati vizsga is). A vizsgaeredmények 90%-a 3,51 felett volt, tehát összességében elérte a jó szintet. A tiszti tanfolyamoknál gyakori volt a 4,00 (vagy e feletti) átlag.

1. táblázat.

A tanszék és jogelődjei NATO tanfolyami oktatási területei (Forrás: a szerző)

<i>Idő-pont</i>	<i>Tanfolyamok száma</i>	<i>A tanfolyam neve</i>	<i>A tanfolyam szervezője és az oktatás végrehajtója</i>	<i>Lét-szám</i>
1997	2	NATO orientációs tiszti tanfolyam	LMT jogelőd	30 fő
1998	10	NATO orientációs tiszti tanfolyam	LMT jogelőd	150 fő
1999	10	NATO orientációs tiszti tanfolyam	LMT jogelőd	140 fő
	10	NATO orientációs tiszthelyettesi tanf.	LMT jogelőd	150 fő
2000	10	NATO integrációs tiszti tanfolyam	LMT jogelőd	140 fő
	10	NATO integrációs tiszthelyettesi tanfolyam	LMT jogelőd	150 fő
	1	Szolgálatvezetői tanfolyam	LMT jogelőd	15 fő
	1	Vezénylő zászlósi (tiszthelyettesi) tanfolyam	LMT jogelőd	21 fő
2001	2	NATO integrációs tiszti tanfolyam	LMT jogelőd	28 fő
	1	Szolgálatvezetői tanfolyam	LMT jogelőd	15 fő
	2	Speciális angol tanfolyam	LMT jogelőd	24 fő
	10	NATO integrációs tiszthelyettesi tanfolyam	LMT	150 fő
	1	Vezénylő zászlósi (tiszthelyettesi) tanfolyam	LMT	21 fő

2002	1	NATO integrációs tiszti tanfolyam	LMT	15 fő
	3	NATO integrációs tiszthelyettesi tanfolyam	LMT	45 fő
	1	Légierő NBC tiszti STO tanfolyam	LMT	10 fő
	1	Légierő század(üteg) ABV tiszthelyettesi STO tf.	LMT	15 fő
	2	Vezénylő zászlósi (tiszthelyettesi) tanfolyam	LMT	22 fő
2003	1	NATO integrációs tiszti tanfolyam	LMT	11 fő
	1	ACEC ⁶ tanfolyam	LMT	10 fő
	1	STO passzív védelem tanfolyam	LMT	13 fő
	1	STO helyreállítási tanfolyam	LMT	10 fő
	1	NATO integrációs tiszthelyettesi tanfolyam	LMT	14 fő
2004	1	NATO zászlóalj törzstiszti tanfolyam	LMT	10 fő
	1	ACEC tanfolyam	LMT	8 fő
	1	NATO integrációs tiszthelyettesi tanfolyam	LMT	14 fő
2004. 3.1-től	2	ACEC tanfolyam	A Repülő Sárkány-hajtómű Tanszéken egyedül külső oktatókkal	14 fő
	2	NATO alegység parancsnoki tanfolyam		12 fő
	1	NATO integrációs tiszthelyettesi tanfolyam		14 fő
	1	NATO logisztikai műveleti tanfolyam		12 fő
1997– 2005		Összesen: 95 db		1328 fő

A Honvédség létszámát folyamatosan csökkentették, így 2001-től a légierő csapatainak is csökkent a létszáma, ezért már a NATO integrációs tiszti és tiszthelyettesi tanfolyamokra beiskolázásra kerülő létszám és a tanfolyamok száma is csökkent.

Együttműködés

A NATO-tanfolyamoknál 1997-től folyamatosan együttműködtünk a Légierő Vezérkar kiképzési főnökével, a követelményeket a tanfolyamokra a légierőtől kaptuk. A tanfolyamok záróvizsgáira mindig a kiképzési főnököt hívtam meg, így személyesen tudta elmondani a vizsgatapasztalatait és azt, hogy esetleg min változtassunk. 2001-től A Légierő Vezérkar Főnök tanácsadója is részt vett, mint vizsgabizottsági elnök.

A tanfolyamok kezdetétől, 1997-től a Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoporttól, 1998-tól a Honvéd Vezérkar Védelmi Tervezési Főcsoportfőnökségtől folyamatosan kaptuk a lefordított és esetenként angol anyagokat az oktatáshoz.

A NATO logisztikai tanfolyamok tervezésénél és szervezésénél a Légierő Logisztikai Főnök helyettesével dolgoztunk együtt, és a tanfolyamok vizsgáira a Légierő Logisztikai Főnököt hívtam meg. Engem egymás után két évben is meghívtak a légierő logisztikai továbbképzésére.

A Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoporttól az első Vezénylő-zászlósi (tiszthelyettesi) tanfolyamhoz kértem NATO-tagországból, ténylegesen

6 ACEC: Air Command and Control Elementary... Course – NATO Légi vezetés és irányítási tanfolyam. Jakab László: ACEC tanfolyam. Bevezető ppt. Szolnok Légierő Művelettmogatósi Tanszék, 2002.

szolgálatot teljesítő vezénylőzászlóst. 2 fő amerikai vezénylőzászlóst kaptunk is, így gyakorlatban hallhatták a hallgatók, hogy mit jelent ez a beosztás.

A honvédség által kibocsátott katonai újságokban, folyóiratokban is írtak a NATO-tanfolyamokról. Az Intézet igazgatóhelyettes szervezésében a megyei újságban és a megyei TV-ben is szerepeltünk.

Volt olyan tanfolyam is, ahol a kiképzési főnök elfoglaltsága miatt más helyettesítette őt: 2000-ben a Vezénylőzászlósi (tiszthelyettesi) tanfolyam záróvizsgáján a helikopterezred parancsnoka vett részt, mint vizsgabizottsági elnök és – mivel ez az akkor már az ezrednél is rendszeresített beosztás neki is teljesen új volt – az első felelőtől az összes vizsgakérdés háromnegyedét kikérdezte, annyira érdekelt a beosztással járó feladatrendszer. Az osztályelső 50 percig sikeresen állta a sarat. A Vezénylőzászlósok (tiszthelyettesek) első vizsgatapasztalata alapján minden egyes vizsgázóval az adott egység és alegység parancsnokának küldtem egy útmutatót, hogy mik a feladatrendszerei és hogyan kell működtetni a „Vezénylőzászlósi információs csatornát”.

Az Intézet igazgatóhelyettesével sikerült megoldást találni, hogy az oktatók által megírt jegyzetek gyorsan és elegendő példányszámban elkészüljenek. Az anyagi zászlós a munkájának 50%-ában vezénylőzászlósi feladatokat látott el: fogadta a tanfolyamokra érkező hallgatókat, intézte a szállást, étkezést, ellátta őket tanfolyami jegyzetekkel, füzetekkel, írószerekkel, a térképes feladatokhoz térképekkel.

A számítógépek, az írószerek, papírok, nyomtatványok, fénymásolók (fekete-fehér és színes), fényképezőgép beszerzésére – ahol szükség volt rá pályázatok útján – helyi cégek részvételével került sor.

Jó együttműködés alakult ki az akkori Polgári Védelem vezetőjével: amikor az olasz Légierő Akadémiájáról, Pozzouliból az Intézetben járt a küldöttség, egy bemutató foglalkozást szerveztünk nekik.

Az intézet részeként a tanszéken fogadtuk az olasz Légierő Akadémia küldöttségét. Nagyon érdekelték őket az oktatási tevékenységünk, és a beszélgetés során kijelentették, hogy nem csak mi (magyarok) tanulunk a NATO-tól, ők is (olaszok) tanulnak tőlünk, viszont nem értették az érdekképviseleti szerveket a Honvédségben. A következő évben sikeres viszontlátogatást tettünk Pozzouliban (Nápoly mellett) és Latinában a repülőezrednél. Az ott tapasztaltakat igyekeztünk az oktatásba bevinni.

Törvény által új lehetőségek nyíltak a katonai felsőoktatásban külső, civil pénzügyi források felhasználásra. A cégek szakképzési hozzájárulás címén adhattak pénzügyi támogatásokat az oktatásra. A tanszékünk egy nagy telefontársaságtól évi 1 millió Ft, egy kis pénzintézettől évi 150 000 Ft szakképzési hozzájárulást kapott. A civil életben divattá váltak a szponzorációk: egymás után két évben a tanszék és jogelődei nyugdíjas találkozóira sikerrel pályáztunk a legnagyobb olajtársaságnál, egy baromfifeldolgozónál és egy sörgyárnál.

Záró gondolatok

Az újabb átszervezés során, 2004. 02. 28-ai hatállyal az egész tanszéket az Egyetem az Intézettel egyetértésben megszüntette, és 4 fő státuszt átadott a helikopterezrednek. Mivel ezredszinten alezredesi helyek ehhez nem voltak rendelve, ezért a két alezredes oktató a nyugdíjat választotta, egy százados maradt az Intézetnél, egy

őrnagy ment át az egyik oktatói helyre, én egyedül átkerültem a Repülőp Sárkány-hajtómű Tanszékre, mint egyetemi docens. (Ezért van az *1. táblázatban* 2004. 03. 1-étől a megjegyzés.) Az ezrednél végül is gyakorlatilag csak egy fő maradt oktatói helyen, a többi helyet átminősítették. 2005 év végéig a volt oktatóimmal, akik nyugdíjba mentek, az ezredhez átment egy oktatóval, illetve a külső oktatókkal még a betervezett tanfolyami képzéseket és hallgatói képzéseket nagy nehezen sikerült tovább vinni.

2005 decemberében nyugállományba vonultam. 2006 januárjától a NATO-tanfolyamokat és a hallgatói oktatásba bevitt tantárgyakat Szolnokon már nem oktatta senki.

A Légierő Művelettámogatási Tanszékét 2001-ben azért hozták létre, mert a NATO műveleti eljárások szükségessé tették. A régi főiskolai és egyetemi oktatásnak az volt a legnagyobb hiányossága, hogy az akkori harcbiztosító (később támogató) szakfelkészítések középpontjában döntően a szárazföldi haderőnem állt, és nem nagyon volt a szaktanszékeken olyan oktató, aki repülőegységénél szerzett volna tapasztalatot. A szárazföldi egységeknél ugyanis egy dimenzióban kell biztosítási (támogatási) feladatokat tervezni és végrehajtani, a repülőcsapatoknál két dimenzióban. Nekem volt szerencsém a katonai pályafutásom 50%-át a szárazföldnél és másik 50%-át a légierőnél eltölteni. Tapasztalataim szerint mindkét haderőnem oktatási-képzési rendszerében szükség van művelettámogatási tanszékre. A budapesti és a szolnoki tanszék egyesítésével a gyakorlatban megvalósulhatott volna az, hogy Budapesten maradt volna az egydimenziós oktatás, Szolnokon a kétdimenziós. Ráadásul a repülőcsapatoknál létezik egy olyan szervezet, amit katonai tűzoltóegységnek neveznek, és az Egyetemen nincs katonai tűzoltó oktatás, amelyet a Légierő Művelettámogatási Tanszéken 2004 januárjában megterveztünk és 2005-ben külső oktatók bevonásával elindítottunk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allied Command Europe (ACE) Forces Standards. III., VI. kötet, 2003.
- Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport: Nyt. sz.: 76/24/1996: ABV védelem. (Segédanyag a foglalkozásvezetők felkészítéséhez.) Budapest, 1996.
- Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport: Nyt. sz.: 21/29: Túlélés. Budapest, 1996.
- Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport: Nyt. sz.: 21/40: ABV műveletek. Budapest, 1996.
- Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport: Nyt. sz.: 21/139: Kiképzés. Budapest, 1997.
- Honvéd Vezérkar Védelmi Tervezési Főcsoportfőnökség: Nyt. sz.: 56/14: A katona harci képességei. FM 21-75. Budapest, 1998.
- Honvéd Vezérkar Védelmi Tervezési Főcsoportfőnökség: Nyt. sz.: 56/12: Helikopterek alkalmazása a szárazföldi műveletekben. ATP-49(A) Budapest, 1998.
- Jakab László: A vegyivédelmi biztosítás fejlesztése, jövője a repülőcsapatoknál. PhD értekezés. Budapest, ZMNE, 1998.
- Jakab László: NBC védelem a NATO főbb tagállamai Légierőinél. Jegyzet a Légierő alegységparancsnoki NATO orientációs tanfolyamok részére. Szolnok, 2000. (ZMNE Repülőtisztai Főiskola Könyvtár Nytsz: TK 1039.)
- Jakab László: ACEC tanfolyam. Bevezető ppt. Szolnok Légierő Művelettámogatási Tanszék, 2002.
- Jakab László: A Légierő csapatainak NBC (ABV) támogatása a NATO AFS STO követelményei szerint. Egyetemi jegyzet. Budapest, ZMNE, 2004.
- Külgügyminisztérium: Magyarország a NATO-ban p. 1. https://2010-2014.kormany.hu/download/0/7b/20000/magyarorszag_a_NATO-ban.pdf
- STANAG 2367: NBC kifejezések és meghatározások. 2004.

Szücs Péter[✧]

Katonai vezetői szerepek a Magyar Honvédségben

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.1.141

A katonai vezetői szerepek figyelembevétele fontos része a katonai vezetésnek. A katonai vezető által alkalmazott szerep befolyással van a katonai szervezet működésére, és az hatást gyakorol a szervezeti célok elérésére. Negatívan vagy pozitívan képes azt változtatni, amely időhúzást vagy akár időnyerést, esetleg humánerőforrás kiáramlást vagy morális állapotromlást is előidézhet. A jól megválasztott vezetői szerep teszi a vezetőt különlegessé, egyedivé. A katonai közegben köztudott tézis, hogy mindig a vezető alapján ítélik meg az általa vezetett katonai szervezetet.

KULCSSZAVAK: katonai vezető, vezetői szerep, katonai vezetői szerep

Military Leadership Roles in the Hungarian Defences Forces

Taking into consideration the roles of military leaders plays a crucial part in military leadership. The role played by a military leader influences the operation of their military organization and this further affects the attainment of different organizational goals. A leader is able to have an either positive or negative influence resulting in temporization, saving time, an outflow of human resources, or even the decay of moral values. A well-chosen military leader role makes the leader specific, unique. It is a well-known fact within the armed forces that a military organization is always judged by its leader.

KEYWORDS: military leader, leader role, military leader role

Bevezetés

A hatalom jelenléte és átalakulásának egyik szorosan kapcsolódó jelensége a vezetői szerepek változása, amelyek a kor új kihívásainak megfelelően megújulnak, vagy egyes szerepek teljesen eltűnnek. Henry Mintzberg¹ felosztásában a vezetői

✧ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz –
National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD Student;
e-mail: szucs.peter2@mil.hu; ORCID: 0000-0003-3026-128X

1 Henry Mintzberg 1973-tól folyamatosan vizsgálta a vezetői szerepeket. Újabb és újabb csoportosításokat és összehasonlításokat végzett ebben a témában. A témában végzett kutatási eredményei megtalálhatóak: <https://mintzberg.org/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 02.)

szerepeket részletesen jellemezte, és az jól párhuzamba állítható a katonai vezetésben alkalmazott szerepekkel. Jelen írásomban egy másik oldalról közelítem meg a vezetői szerepeket. Saját tapasztalásom alapján fogalmazom meg, hogy a katonai vezetésben milyen típusú vezetői szerepek vannak jelen, és néhány szélsőséges példán keresztül bemutatom azokat. Már korábban is foglalkoztak néhányan a katonai vezetői szerepekkel tudományos munkáikban, de jellemzően csak említés szintjén, érintőlegesen.²

„A katonai vezető a beosztottak apja, papja, tanítója.”³ Ez egy régi mondás, de semmiképpen sem idejétmúlt. Jól megmutatja, hogy mindig is mennyire fontos volt, hogy a katonai vezető foglalkozzon a beosztottjaival, és ennek érdekében különböző szerepeket töltött be a beosztottak szemében. A szerepek célja mindig az alegység, illetve egység sikerre vitele volt, úgy, hogy az alárendeltek többnyire azonosulni tudjanak a vezető akaratával. Azonban azok a vezetői szerepek, amelyeket a katonai vezetők folyamatosan alkalmaznak a vezetés során, sokszor mégsem teljes mértékben ezt a célt szolgálják. Ezek a szerepek néha tudatosan, néha pedig tudat alatt vannak hatással a vezetőre, ezáltal a vezetett alegységre is.

Tekintettel arra, hogy minden ember önálló személyiséggel rendelkezik, valamint minden ember szocializációja másféleképpen történik, és figyelembe véve azt a tényt, hogy vannak olyan emberek, aki úgy születtek, hogy ösztönösen rendelkeznek vezetői tulajdonságokkal és vezetői érzékkel, és vannak, akik nem rendelkeznek, csak tanulták azt. Az én meghatározásom szerint kétfajta vezetőiszerep-csoportról beszélhetünk:

Hozott vezetői szerepek: azok a vezetői szerepek, amelyek a személyiségjegyeinkből, saját habitusunkból és a társadalmi szocializációnk során kialakult viselkedési szokásinkból állnak, és ezek összességében, tudat alatt befolyásolják a vezetői magatartásunkat és a vezetői énünket.

Választott vezetői szerepek: azok a vezetői szerepek, amelyeket tudatosan választunk annak érdekében, hogy az általunk vezetett katonai szervezetet a saját meggyőződésünk alapján, a parancsnok szándékának megfelelően, sikerre tudjunk vinni.

Mindkét csoport jelen van a magyar katonai vezetésben, és mind az előljárók, mind pedig a beosztottak oldaláról ez a két csoport jól felismerhető.

Mielőtt példákkal illusztrálnám a két csoporthoz tartozó szerepeket, fontos elkülöníteni a vezetési stílus és a vezetői szerep fogalmát, mert sokak számára nem egyértelmű, és emiatt keverik a kettőt, így nem is tudják megkülönböztetni egymástól. A vezetési stílus a vezető feladathoz igazított vagy választott vezetői magatartása, vagy viselkedése, annak érdekében, hogy a szervezet a kívánt célt a leghatékonyabban és leggyorsabban elérje,⁴ míg a vezetői szerep egy olyan tudatosan felvett vagy tudat alatti viselkedési mód, amit azért választ a vezető, mert meggyőződése, hogy abban a beosztásban, amit vállalt, az a legjobb viselkedéstechnika.⁵

2 Benkő Tibor: Gondolatok az ideális parancsnokról. *Hadtudományi Szemle*, 2008/3–4. szám, pp. 91–103. http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/3_4/091-103.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 24.)

3 Ádám Barnabás ezredes, MH BHD 32. Nemzeti Honvéd Díszegység parancsnok (2014).

4 Czuprák Ottó – Kovács Gábor: *Vezetés- és szervezéstudomány*. Budapest, NKE, 2013. pp. 39–46.

5 Dobák Miklós – Antal Zsuzsa: *Vezetés és szervezés Szervezetek kialakítása és működtetése*. https://mersz.hu/dokumentum/dj147vesz_207 (Letöltés ideje: 2020. 03. 02.)

Hozott vezetői szerepek

A példakép

A katonai vezetővel szemben támasztott követelmények közül az egyik legfontosabb, a példamutatás.⁶ A példamutatás sok tényezővel jár együtt, de az eredménye az, hogy a vezető példaképpé válik a beosztottjai szemében. A katonai vezető életében talán ez az egyik legnagyobb siker, aminek elérése a vezető számára egy vezetői szerepként jelentkezik. A példakép szerep nagy felelősséggel jár, hisz ebben az esetben a vezető szinte minden pillanatban megmérettetik a beosztott szemében. Lehet valaki példakép a szakmai tudása és tapasztalata vagy a vezetői habitusa, stílusa, vagy pedig az emberi tulajdonságai alapján. Személyes tapasztalatom az, hogy titokban, ki nem mondottan is, de minden vezető vágyik erre a megtisztelő szerepre. Ez a szerep van a legjobb hatással a beosztottakra, hiszen csak az lehet példakép, akivel az alárendeltek teljes mértékben képesek azonosulni, együtt dolgozni és nem csak elfogadják, hanem követik is, így ez a szerep teljes mértékben pozitív irányba képes előre mozdítani a katonai szervezetet.

Az apuka

Sokak számára első olvasásra összekeverhető lehet ez a szerep az atyáskodó⁷ vezetővel, de én nem erre gondolok. Ez a vezetői szerep speciális adottságokkal rendelkező vezetőknek adatik meg. Azokra jellemző, akik minden helyzetben úgy vezetnek a beosztottjaikat, hogy az emberi oldalukat helyezik előtérbe a döntéseik során. Figyelembe veszik az éppen aktuális családi és lelki állapotot, anyagi helyzetet, és ezeket mérlegelve a beosztottak számára megpróbálják a lehető legjobb döntést meghozni. Kevésbé vállalják fel a népszerűtlen döntéseket, és adott esetben magyarázkodásba is bocsátkoznak. Ez a szerep a személyiségjegyeikből fakad. Ez a vezetői szerep nem képes biztosítani a szervezet siker tényezőjét, inkább biztosítja egy kényelmes jó munkahely, kellemes légkör megteremtését. Ez nyilván mind fontos tényező, de a katonai élet során sok olyan helyzet van, amely közben a vezetőnek igen is fel kell vállalnia népszerűtlen és sokak számára nem kedvező döntéseket is, amely ebben a szerepben komoly, lelkiismereti kérdéseket okoz.

A sztár

Vezetésének alapja a jól kialakított emberi kapcsolatok, amelyek baráti, haveri alapon nyugszanak. Laza, könnyedség jellemzi, amely a mindennapi munkát megkönnyíti, de mint vezető komolytalanná válik a beosztottak szemében. A könnyen

6 Benkő Tibor: Gondolatok az ideális parancsnokról. *Hadtudományi Szemle*, 2008/3–4. szám, pp. 91–103. http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/3_4/091-103.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 24.)

7 Rensis Likert szerint (1961): atyáskodó vezető, más néven jóakarató-parancsoló, amely az autokrata vezetési stílushoz köthető. <https://iedunote.com/leadership-styles-based-authority> (Letöltés ideje: 2020. 03.02.)

megközelíthetőség és a távolságtartás hiánya miatt a beosztottak kedvelik, de pont emiatt komoly döntéseket nem várnak tőle. Ez a viselkedés egyik velejárója az önmenedzselés, aminek háttere lehet a szakmai ismeretek hiánya is. Azonban összességében, mivel emberileg szimpatikus és ezáltal „jó fej” vezetőként jelenik meg a katonák szemében, népszerű és elfogadott vezető. A tapasztalat az, hogy inkább dolgoznak együtt egy ilyen vezetővel, mint egy követelménytámasztóval. A katonai szervezet céljához vezető úton azonban ez akadályozó tényező lehet, hisz ez a szerep, ahogy korábban is írtam, leplezi valaminek a hiányát, amelyre általában szükség van.

A diktátor

Vezetését teljes mértékben autokrata vezetői stílus jellemzi. A vezetői hatalmát szinte soha nem delegálja, még abban az esetben sem, ha szabadságon tartózkodik. Nem hallgat senkire, csak a saját megrögzött meggyőződése alapján vezet. Nem bízik a beosztottaiban és a munkájukban sem, ezért csak minimális munkát oszt le, és a nagy felelősséggel járó megtartja magának, annak érdekében, hogy minimális legyen a hibázási lehetőség, valamint a vezetői hatalmát ezzel magas szinten tarthatja. A legkisebb bizalma a beosztottak irányában a kis felelősségű feladatokkal kapcsolatban a folyamatos ellenőrzésen nyugszik. Személyiségéből fakadóan, emberi oldala is hasonlóan jellemezhető, emiatt ritkán várható tőle emberséges döntés meghozatala. Szabálykövető vezetői szerep, amely során soha nem tér el az érvényes hatályban lévő szabályozóktól vagy parancsoktól. Rugalmatlanság jellemzi, amely nagyon megnehezíti a szervezet előtt álló új kihívásoknak való megfelelést, hisz manapság a változásokat szabályozókkal lekövetni csak utólag lehet. A beosztottak irányába nem képes semmiféle motivációt nyújtani, ami segítené őket a napi élet során, inkább csak a túlélésért küzdenek.

Választott vezetői szerepek

A menedzser

A szakirodalomban többféle meghatározás létezik a menedzser fogalmáról.⁸ Azonban minden leírás egyetért abban, hogy egy olyan tevékenység, amely során a menedzser a vezetés, irányítás eszközeit úgy használja, hogy a szervezetet, amely élén áll, pénzügyi vagy gazdasági sikerre vigye, tehát a tevékenység lényege a pénzszerzés.⁹ Ehhez a vezetőnek nagyon versenyszemléletűnek kell lenni, hisz ez biztosítja a sikert. Azok a katonai vezetők, akik ezt a szerepet választják, csak azzal foglalkoznak, hogy a saját

8 Czuprák – Kovács: i. m. pp. 20–21.; Benkő: i. m., pp. 94–96.

http://mhht.eu/hadtudomany/2008/3_4/091-103.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 24.)

9 Menedzser feladata: https://verto.blog.hu/2011/03/22/leader_vagy_menedzser: „A menedzser feladata a szervezet működtetése, a rendelkezésre álló erőforrások tervezése, a vállalati célok, az ütemtervek meghatározása, a költségvetés rögzítése.” (Letöltés ideje: 2020. 03. 02.)

Menedzser fogalma: <https://hu.wiktionary.org/wiki/menedzser>: „Olyan üzletember, aki nem saját cégének vezetői vagy felsővezetői tevékenységét végzi annak érdekében, hogy a cég vagyonaát gyarapítsa.” (Letöltés ideje: 2020. 03. 02.)

egységük vagy alegységük legyen a legsikeresebb. Ennek érdekében nagyon sok plusz feladatot vállalnak, és annak az elvégzését minden áron ki is kényszerítik a beosztottakból. A többletfeladat, többletteleherrel és természetesen többletfelelősséggel jár. Az ilyen katonai vezetőnek az a célja, hogy az előjáró ezáltal ítélje meg az ő és vezetettjei tevékenységét. Rövid távon nagyon jó vezetői szerep, hisz újdonságot, különlegességet, dinamikát és változatosságot ad hozzá a mindennapokhoz, és ezáltal az állóvíz jól felkavarható. Az a beosztott, aki nem tud azonosulni ezzel a dinamikus vezetői szereppel, és nem képes felvenni a lendületet, annak egy útja van, kiszállni ebből a gyorsvonatból. Ahogy említettem, ez jól csak rövid távon használható vezetői szerep, hiszen hosszú távon az erős igénybevétel mindenkit kifáraszt. Az elfáradás pedig hibázást eredményez, amelynek nincs helye a folyamatban. Ezekre a vezetőkre általában a felsőbb vezetők hamar felfigyelnek, és a sikereikre alapozva új kihívások elé, esetleg új szervezet élére állítják őket. Jellemzően egy karrierépítő vezetői szerepe, amely hamar képes egy katonai szervezetet vagy akár egy katonai vezetőt a magaslatokba repíteni.

A hadvezér

Ez a vezetői szerep – a vezetés szintjétől függetlenül – stratégiai gondolkodással jár. A vezető többlet lát, mint a jelen helyzet és tovább, mint az alegység napi feladata. Nagyratörő, hosszú távú tervekkel ruházza fel az alegység alaprendeltetési feladatait. Vezetését direkt módon végzi, klasszikus vezetői gondolkodással, határozott és következetes vezetői magatartással. Minden élethelyzetben és döntési szituációban mutatja, hogy ő a parancsnok, és ő az, aki egy személyben vezeti az alárendelt katonai szervezetet. Jellemző rá, hogy történelmi példákból merít, és történelmi hagyományokat áttemelve próbál a mindennapi életben felmerülő kihívásokkal szembenézni. Fontos számára a hagyomány alapú szervezeti kultúra ápolása és azok beemelése a szervezet mindennapi életébe. Stratégiai gondolkodása és az erős vezetői habitusa hosszú távú tervezést eredményez, amelynek megvalósítása a fő feladata. Az általa eltervezetteket minden áron végrehajtja és végrehajttatja a beosztottakkal. Azok az alárendeltek, akik nem tudnak azonosulni ezzel a vezetői szereppel, nem képesek a szervezet célját és ezáltal a parancsokat sem hatékonyan támogatni.

A pszichológus

Ez a vezetői szerep szorosan összekapcsolódik az „Apuka” szereppel, de létezik önállóan is. A vezető minden döntésénél azt vizsgálja, hogy az milyen hatással lesz a közösségre. Építő lesz vagy romboló. Célja a közösség és a csapat megtartása és a jó környezet megteremtése. Minden negatív tényezőre érzékenyen reagál, és a katonák problémáit magára veszi. Sokat törődik azzal, hogy mindenkinek jót csináljon, és a negatív döntései is csak kis mértékben befolyásolják a beosztottak napi munkáját. A negatív döntéseket nem vállalja fel, azokat inkább az előjáróra fogja, ezáltal magát pozitívnak tünteti fel. Mivel sokat foglalkozik a beosztottak lelki állapotával és az alegység morális helyzetével, ezért kevés ideje marad a hatékony, céltudatos vezetésre. Ezt a szerepet egy vezető akkor választhatja, ha egy olyan munkaterületre,

szakterületre sodorja az élet, ahol a vezető szakmai előképzettsége nem azonos a szakterülettel, és ezzel a felvett szereppel megpróbálja a beosztottakkal magát megszerettetni vagy elfogadtatni, annak érdekében, hogy leplezze szakmai hozzá nem értését az alegység alaprendeltetési feladatához. Ez a vezetői szerep semmilyen formában nem képes támogatni a magasabb szervezeti célok elérését és a magasabb vezetői akarat megvalósulását.

A hős

Minden szintű katonai vezető célja, hogy bebizonyítsa az előjárójának azt, hogy az általa vezetett katonai szervezet a legjobb és leghatékonyabb. Vannak, akik ezt a vezetői szerepet arra kívánják használni, hogy azt bizonyítsák, hogy az ő beosztottjai végzik a legtöbb munkát, vállalják a legtöbb többletfeladatot, és ezzel a leghatékonyabb része az egésznek. Minden elvégzett feladat, kivétel nélkül, függetlenül a befektetett energiától, úgy kerül jelentésre, hogy az volt a legnehezebb, és az ő katonai voltak azok, akik a legjobban elfáradtak benne. A vezetője által az alegység képessége úgy van feltüntetve, hogy az legkeményebben dolgozó katonákból áll, akik ha kell, akkor a saját szabadidejük terhére is képesek a rájuk bízott feladatot elvégezni. Valójában ennek a szerepnek egyetlen célja az, hogy a vezető a saját fontosságát és pótolhatatlanságát mutassa az előjáró felé annak érdekében, hogy saját magát a legjobb színben tüntesse fel. Karriergyorsítást vár el ettől a szereptől, és nem veszi figyelembe azt, hogy a beosztottjai mennyire vannak leterhelve és elfáradva.

Összegzés

Ahogy azt korábban említettem, ezek a katonai vezető szerepek szélsőséges példák. Nyilván ennél sokkal egyszerűbb típusok is vannak. Sokan vannak, akik változtatják a szerepeket, keresik a helyüket, és ezzel komoly nehézséget okoznak az alárendelteknek. A jó vezető mindig azt a szerepet használja, amely legjobban előremozdítja az alegységet a célja elérése irányába. A vezetés során a vezetőnek folyamatosan értékelnie kell önmagát, és a külső kritikákat figyelembe véve kell tudnia pozitívan változni. Abban az esetben, ha a hozott vezetői szerep nem illeszkedik az előjáró iránymutatásával, akkor azt minél előbb meg kell változtatni, és erre a katonai vezetőnek nyitottnak kell lenni. Ha képes a változásra, és képes a szervezeti célok eléréshez szükséges szerepet választani, akkor lesz igazán jó vezető. A hozott vezetői szerep megváltoztatása vagy szükség esetén a levetkőzése a legnehezebb dolog. Rendszerint ritka az a helyzet, amikor a beosztottak képesek a vezetőt a megfelelő irányba terelni, ha szükséges. Az esetek legnagyobb részében ilyenkor a beosztottak elszenvedő alanyok lesznek, és azt várják, mikor kapnak egy új vezetőt, akivel jobban tudnak együtt dolgozni. A katonai vezető speciális vezetőnek számít, hiszen nem egyszerűen civil embereket kell vezetnie, irányítania, hanem fegyverrel, haditechnikai eszközökkel felruházott és esküt tett katonákat, akik ha kell, az életüket is adják a feladat végrehajtásért. E miatt a különleges helyzet miatt, a katonai vezető kiválasztásánál nagy hangsúlyt kell fektetni arra, hogy a vezetőt több oldalról vizsgálva kell a megfelelő helyre helyezni. Ahogy azt a szélsőséges vezetői szerepeknél írtam,

vannak olyan szerepek, amelyek negatívan befolyásolhatják a katonai szervezet mindennapi életét és ezáltal a kitűzött cél elérését is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Benkő Tibor: Gondolatok az ideális parancsnokról. *Hadtudományi Szemle*, 2008/3–4. szám, pp. 91–103.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/3_4/091-103.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 24.)
- Czuprák Ottó – Kovács Gábor: Vezetés- és szervezéstudomány. Budapest, NKE, 2013. pp. 39–46.
- Dobák Miklós – Antal Zsuzsa: Vezetés és szervezés. Szervezetek kialakítása és működtetése.
https://mersz.hu/dokumentum/dj147vesz__207 (Letöltés ideje: 2020. 03. 02.)
- Henry Mintzberg <https://mintzberg.org/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 02.)
- Rensis Likert <https://iedunote.com/leadership-styles-based-authority> (Letöltés ideje: 2020. 03.02.)
- https://verto.blog.hu/2011/03/22/leader_vagy_menedzser (Letöltés ideje: 2020. 03. 02.)
- <https://hu.wiktionary.org/wiki/menedzser> (Letöltés ideje: 2020. 03. 02.)

Gócze István[✦] – Krajnc Zoltán[✦] – Padányi József[✦]

A Hadtudományi Lexikon új kötetéről

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.1.148

A Hadtudományi lexikon Új kötete a Magyar Hadtudományi Társaság gondozásában 1995-ben két kötetben megjelent Hadtudományi Lexikon örököséként, a hadtudomány korszerű ismereteinek lexikon jellegű összefoglalása céljából készült, a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága, a Magyar Hadtudományi Társaság, a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhelye, valamint a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar több mint 80 munkatársának összefogásával. A kötet alfabetikus sorrendben mintegy 4000 szócikket tartalmaz, a gondos előtanulmányok és műhelymunka nyomán kialakított 11 tematikus egységben.

KULCSSZAVAK: hadtudomány, katonai műszaki tudományok szakterületei, lexicográfia

The New Edition of the Military Science Lexicon

The New Edition of the Military Science Lexicon was created by the Hungarian Military Science Society as a follow up on the 2 volumes of the Military Science Lexicon published in 1995. This new edition was created as a comprehensive summary of modern military science known-how. The Committee on Military Science of the Hungarian Academy of Sciences, the Hungarian Military Science Society, the HDF General Staff Scientific Research Centre, and in an integrator role, more than 80 colleagues of the Faculty of Military Sciences and Officer Training at the National University of Public Service all contributed to the new edition. The volume contains around 4000 entries in alphabetic order, in 11, thoroughly thought-out and selected thematic sections.

KEYWORDS: *military science, military engineering discipline, lexicography*

✦ E-mail: drgi1963@gmail.com; ORCID: 0000-0002-6066X

✦ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar –
National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training;
e-mail: krajnc.zoltan@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0002-5873-3552

✦ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar –
National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training;
e-mail: padanyi.jozsef@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0001-6665-8444

Bevezetés

A cikk szerzőitől nem várható el egy teljesen objektív, könyvismertető a Hadtudományi lexikon új kötetéről,¹ hiszen részesei voltunk a kötet megalkotásának, szócikk íróként, szerkesztőként és szakmai vezetőként, szervezőként egyaránt.

Ennek ellenére megkíséreljük elfogultságtól mentesen bemutatni, hogy miként sikerült megalkotni az új kötetet, melyek voltak a főbb motívumok és módszerek a struktúra kialakításában és a szócikkek arányainak és tartalmának meghatározásában.

Az új kötet elődjének tekintett, a hadtudomány egészét átfogó *Hadtudományi Lexikon* a maga két, igényesen nyomtatott kötetével, közel 1600 oldalon, összesen mintegy 4000 szócikkben dolgozta fel a korszak releváns hadtudományi ismeretanyagát.²

A Hadtudományi Lexikon megjelenése óta már több mint húsz év telt el, amely idő alatt globális politikai, geostratégiai átrendeződések zajlottak le, továbbá óriási haditechnikai fejlődés ment végbe a világban, beleértve hazánkat is. Tagjai lettünk a NATO-nak és az Európai Uniónak, ami alapjaiban változtatta meg a hadviseléssel kapcsolatos gondolkodásmódunkat és az ezzel kapcsolatos hivatalos dokumentumainkat egyaránt. Ezek a jelentős változások motiválták a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottságát, a Magyar Hadtudományi Társaságot, a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhelyét, valamint integráló szerepkörben a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karát, hogy folytatódjék a hadtudomány korszerű ismereteinek lexikon jellegű integrálása.

A folytonosság iránti igényt azzal is demonstráltuk, hogy az új kötet megalkotásában, tiszteletbeli elnökként, részt vettek a korábbi lexikon szerkesztésében vezető szerepet játszó kollégák is, akik a projekt során végig megosztották velünk értékes tapasztalataikat, és segítették az egyes szerzők és a Szerkesztőbizottság munkáját egyaránt.

A fejlesztő- és kutatómunka kereteit a Nemzeti Közszolgálati Egyetem KÖFOP–2.1.2–VEKOP–15–2016–00001 jelű „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című projektje biztosította, amelyben több mint 80 fő vett részt szerzőként, szerkesztőként és adminisztratív segítőként.

A szerkesztőbizottság krédója az volt, hogy a megalkotandó *Hadtudományi lexikon új kötete* a régi, 1995-ös kiadvány örököse kíván lenni, elismerve az elődök nagyszerű munkáját, mindazonáltal tanúbizonyságát adva annak, hogy a korábbi lexikon tartalmi részeinek jelentős hányada ma is valós értéket képvisel, továbbá az újonnan ki-, illetve átdolgozandó szócikkekkel együtt a jelenkor hadtudomány iránt érdeklődő emberének is kapaszkodót jelent majd.

A szerkesztőbizottság mindig is fontosnak tartotta leszögezni, és hangsúlyozni, hogy a *Hadtudományi lexikon új kötete* nemcsak a korábbi lexikon köteteivel alkot egységet, hanem egy sor, korábban publikált, illetve megalkotott kiadvánnyal, adatbázissal, köztük a *Katonai Terminológiai Értelmező Szótárral* (Zrínyi Kiadó, 2015), a *Katonai*

1 Hadtudományi lexikon Új kötet. Főszerkesztő: Krajnc Zoltán. Szerkesztők: Forgács Balázs, Gőcze István, Szabó Miklós, Szabó József. Szakmai vezető: Padányi József. Budapest, Dialóg Campus, 2019.

2 Hadtudományi Lexikon. A–Zs. Szerk. Szabó József. I–II. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 1995.

Lexikonnal (Zrínyi Kiadó, 1985) és a Magyar Honvédség Terminológiai Adatbázisával. E művek eltérő közelítéssel, illetve tartalommal tárgyalják az egyes hadtudományi, katonai fogalmakat, és egymást kiegészítve adnak teljesebb képet az érdeklődők és a kutatók számára egyaránt.

A Hadtudományi lexikon új kötet kidolgozásának módszere, a szócikkek meghatározásának rendje

A tudományos kutatás minden esetben a már meglévő eredményeket felhasználva folyik. Ezek az eredmények az elméleti-logikai módszereket alkalmazó tudományágak esetében főként a különböző tudományos publikációkban manifesztálódtak, manifesztálódnak. Nem volt ez másként az új kötet alapkövetelményeinek meghatározása során. Fontos szempont volt, hogy az elkészülő kötet folytassa a már meglévő – és ebből adódóan a tervezési és kutatási fázis alapjául szolgáló – Hadtudományi Lexikon („rég lexikon”) formai, valamint tartalmi „vonásait”. Mindezeket kiindulási alapul véve, a következő fundamentális paramétereket fektettük le. A „rég lexikon” alapján *hozzávetőlegesen* ezer oldallal, továbbá négyezer címszóval kezdtük meg a számvetéseket. Ehhez még figyelembe kellett vennünk, hogy az új kötet B5-ös méretű lesz, 10 pontos betűnagysággal. Mindezeket mérlegelve, az alábbi számvetések eredményeként a következő méreteket és mennyiségeket kaptuk:

a) *A teljes lexikon terjedelmének megállapítása a „rég lexikon” paraméterei alapján:*

- lapméret: 166 × 237 (mm);
- szedéstükör: 130 × 193 (mm);
- egy oldalon két hasáb;
- hasábonként egy sorban 46 karakter azaz normál n (n);
- két hasáb összesen: 92 n és a hasábok közötti körülbelül 4 n;
- egy sorban összesen 96 n;
- egy oldalon 60 sor;
- egy hasáb: 2760 n;
- egy oldalon összesen: 2 × 2760 n = 5520 n;
- ezer oldalon 5 520 000 n;
- ezer oldal: 138 ív;
- egy ív: 40 000 n + 5520 n = ~ 7,3 oldal;
- 138 ív: 1007 oldal.

Egy szócikk terjedelmi adatainak megállapítása a „rég lexikon” paraméterei alapján:

- egy szócikk (szc.): 5 520 000 n + 4000 szc. = 1380 n;
- egy szócikk hány sor: 1380 n + 96 n = 14,4 ~ 15 sor;
- egy szócikk terjedelme (kéthasábos oldal esetén): 14,4 (~ 15) sor.

A továbbiakban nagyon fontos feladatunk volt a hadtudomány, illetve a katonai műszaki tudományok kutatási spektrumának megfelelő tudományági főcsoportok, illetve ezen belül a különböző tudományszakterületek meghatározása.

Ez azért sem jelentett egyszerű problémát, mert a tudományok rendszertani csoportosítása napjainkban nagyon nehéz feladatot jelent, főként az interdiszciplináris, továbbá interdependens területek esetében.

Amennyiben csak az új kötetben kidolgozandó hadtudományi és katonai műszaki tudományi címszavak, illetve szócikkeket vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy csak e két diszciplína esetében is több tudományrendszertani besorolás, továbbá felosztás létezik. Elég csak megemlíteni a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) tudományági nomenklatúráját, de csoportosításokat tartalmazó külföldi rendszerek is léteznek, úgy mint az UNESCO *A tudomány és a technológia területeinek javasolt nemzetközi szabvány nomenklatúrája* című okmánya, vagy a az OEC³ klasszifikációs kiadványa: a *Frascati Kézikönyv*.⁴ Ezek viszont mind-mind más aspektusból vizsgálják a tudományokat.

Ezek alapján – az új lexikon követelményeinek megfelelően – kellett értékelnünk a különböző ismeretrendszereket. Arra a következtetésre jutottunk, hogy esetünkben a tudomány tárgyát kell szisztematikusan vizsgálnunk, azaz a tudomány tárgya szerinti osztályozást célszerű alkalmaznunk. Mindez alatt azt kell érteni, hogy az adott diszciplína a való világ mely objektumát, területét, továbbá a megismerendő célobjektumok, illetve tárgyak mely objektív tulajdonságainak feltárását célozza meg kutatja, röviden: mit kutat.

A lexikon főcsoportjainak megállapítása érdekében egy analizáláson, szintetizáláson, továbbá összehasonlításra alapuló tudományos elemzést végeztünk el. Ennek során tudományrendszertani aspektusból megvizsgáltuk – elemeztük, értékeltük és következtetéseket vontunk le – az MTA Hadtudományi Bizottsága (HTB), a Magyar Hadtudományi Társaság (MHHT), a Nemzeti Közszolgálati Egyetem oktatási és tudományos tevékenységét, valamint Gőcze és Munk szerzőpáros e témában, a *Hadtudomány* folyóiratban publikált tanulmányait.⁵

A tudományos kutatás fent említett módszerei alapján a következő főcsoportokat határoztuk meg, és azon belül alábbi szakterületekre tettünk javaslatot.

A hadtudomány és a katonai műszaki tudományok szakterületeinek (szócikk-rendszerének) egyfajta változata

1. Hadtudomány elmélete

- hadtudomány kialakulása, fejlődése, jövőjével kapcsolatos kérdések
- hadtudomány tárgya, feladata, módszerei, fogalmi (terminológiai) rendszere
- hadtudomány tudomány-rendszertani helye, kapcsolatrendszere
- hadtudomány struktúrája, kutatási szakterületei

3 Organisation for Economic Cooperation and Development – Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete.

4 A *Frascati Kézikönyvet* – hivatalosan „Javaslat a kutatás és kísérleti fejlesztés felméréseinek egységes gyakorlatára” – a Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete három ad-hoc szakértői bizottsága készítette, illetve a szervezet adta ki; a tagországok kutatásra és fejlesztésre (K+F) vonatkozó nemzeti adatait tartalmazza. Ezt a kiadványt a bizottság időszakonként felülvizsgálja és frissíti.

5 Munk Sándor: Hadtudományi kutatók és kutatási területeik. 1. rész: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata. *Hadtudomány*, 2015/1–2. pp. 4–16.; Gőcze István: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata. 2. rész: A mértékadó hadtudományi folyóiratok elemzése és értékelése. *Hadtudomány*, 2015/3–4. pp. 21–35.; Gőcze István: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata. 3. rész: A hadtudományi (tudományos) szervezetek elemzése és értékelése. *Hadtudomány*, 2017/1–2. pp. 3–31.

2. Katonai biztonság
 - a biztonság katonai dimenziója, biztonsági kihívások katonai vetülete
 - nemzetközi politikai-katonai szervezetek
 - nemzetközi válságkezelés
 - nemzetbiztonsági szaktevékenység
 - katonai és polgári hírszerzés, elhárítás
 - nemzetbiztonsági módszerek, eljárások technikai biztosítása
 - nemzetbiztonsági műveletek jogi szabályozása
 - katonai környezetbiztonság
 - katonai ökológia
3. Hadművészet
 - hadászat/katonai stratégia
 - hadművelet
 - harcászat
 - katonai vezetés
4. A hadtudomány műveleti szakterületei (katonai műveletek)
 - fegyveres küzdelem
 - haderőnemek műveletei
 - szárazföldi
 - légi
 - haditengerészet
 - (összhaderőnem)
 - tengerészgyalogság (USA)
 - parti őrség (USA)
 - csendőrség (Franciaország)
 - tüzérség (Kína)
 - fegyvernemek műveletei
 - gépesített lövész
 - harckocsizó
 - tüzér
 - bombázórepülő, felderítő-repülő, vadászrepülő, szállítórepülő, helikopterek
 - tengeralattjárók, repülőgép-hordozók, cirkálók stb.
 - hadászati rakéta (Oroszország)
 - légi-kozmosz védelmi (Oroszország)
 - légideszant (Oroszország)
5. A hadtudomány műveleti támogató területei
 - tüzér
 - műszaki (katonai műszaki építés)
 - felderítés – csapatfelderítés
 - híradó – informatika (védelmi elektronika, informatika és kommunikáció)
 - légvédelem – repülő légi
 - információs műveletek
 - kiberműveletek
 - számítógép-hálózati műveletek

- elektronikai hadviselés
 - PSYOPS
 - műveleti biztonság
 - katonai megtévesztés
 - CIMIC
 - ABV
 - különleges rendeltetésű csapatok műveletei
6. A hadtudomány műveleti kiszolgáló támogató területei
- haditechnika
 - védelemgazdaság – védelmi (katonai) logisztika
 - az ország védelmi felkészítése
 - gazdasági és védelmi potenciál
 - katonai javítási, raktározási kapacitások
 - hadiipar – gyártás és kereskedelem
 - katonai közlekedés
 - elhelyezés – infrastruktúra (katonai műszaki infrastruktúra)
 - katonai egészségügy
 - geoinformációs támogatás
 - térképészet
 - katonaföldrajz
 - meteorológia
7. Hadtörténet – hadművészet története
8. Védelmi (katonai) igazgatás – hadijog
- hadijog
 - jogállás
 - katonai büntetőjog
 - katonai jogalkalmazás
 - nemzetközi hadijog
 - nemzetközi szerződések, egyezmények jogi háttere
9. Humánpolitika – személyügy
- humánerőforrás-fejlesztés
 - humánerőforrás-gazdálkodás
 - humán szolgáltatások
10. Katonai képzés – kiképzés – felkészítés
11. Katonai szociológia, pszichológia, pedagógia

Természetesen minden főcsoport nagyon fontos része a két kutatott diszciplínának, de a tervezett szócikkek főcsoportokra történő elosztását nem egyenlő arányban, hanem súlyozottan javasoltuk meghatározni. Ennek indokát abban láttuk, hogy például a hadtudomány műveleti, műveleti támogató és műveleti kiszolgáló-támogató területei maguk is több szakterületre oszlanak, amelyek ismeretanyagukat, így szócikkeik számát tekintve sem „kisebbek”, mint a 8–11. főcsoportok (szakterületek). Ahhoz, hogy a műveleti, műveleti támogató és műveleti kiszolgáló támogató területei főcsoport szakterületei a többi szakterülethez hasonló mélységben jelenjenek meg a lexikonban, legalább 3–4-szeres címszó számot javasoltunk elfogadni. Azért

kellett ezt egzakt módon meghatározni, mert ellenkező esetben például a humánpolitika és személyügy címszó száma 5–6-szorosa lett volna a tüzér, repülő vagy logisztika címszavainak. Ezt elkerülendő az alábbi (1. táblázat) mennyiségeket határoztuk meg az egyes főcsoportok részére.

1. táblázat.

A Hadtudományi lexikon új kötete főcsoportonkénti súlyozott címszó mennyiségei

(Szerkesztette: Gőcze István)

Fsz.	Főcsoport	Súlyozási érték	Címszó (db)	Összes „n”
1.	Hadtudomány általános elmélete	1	190	262 000
2.	Katonai biztonság	1,32	250	345 000
3.	Hadművészet	1,42	270	372 600
4.	A hadtudomány műveleti területei (katonai műveletek)	4	760	1 048 800
5.	A hadtudomány műveleti támogató területei	4	760	1 048 800
6.	A hadtudomány műveleti kiszolgáló támogató területei	4	760	1 048 800
7.	Hadtörténet – hadművészet története	1,5	~290	400 200
8.	Védelmi (katonai) igazgatás – hadijog	1	190	262 200
9.	Humánpolitika – személyügy	0,75	~150	207 000
10.	Katonai képzés – kiképzés – felkészítés	1	190	262 200
11.	Katonai szociológia, pszichológia, pedagógia	1	190	262 200
12.	Összesen	–	4000	5 520 000

Számvetési alap

Összesen: 4000 címszó

4000 címszó esetén → 1 szorzó = ~190 darab címszó

1 szócikk = 1380 n

További alapfeladat volt a kötet magalkotása időszámvetésének elkészítése. Itt is két fundamentális mérföldkő volt, amely közé be kellett terveznünk a legfontosabb feladatokat, illetve azok határidejét. Az első mérföldkő a projekt kezdési időpontja, illetve a főcsoportok kialakításának határideje (2016. 09. 30.). A másik időpont a projekt zárásának, kvázi a lektorált és a szerkesztőbizottság által jóváhagyott kézirat elkészítése (2018. 09. 30.).

A fentiekben bemutatott eljárásokat, módszereket, továbbá a kapott eredményeket a szerkesztőbizottság megtárgyalta azokat elfogatta, továbbá az MTA Hadtudományi Bizottsága is támogatta.

A közreműködők

FŐSZERKESZTŐ (KUTATÁSVEZETŐ):

Krajnc Zoltán

SZERKESZTŐK:

Forgács Balázs

Gőcze István

Szabó József h.c.

Szabó Miklós h.c.

SAKMAI VEZETŐ:

Padányi József

SZAKTERÜLETEK – SZAKSZERKESZTŐK – SZERZŐK:

HADMŰVÉSZET

Krajnc Zoltán (szakszerkesztő, szerző)

HADTÖRTÉNET – HADMŰVÉSZET TÖRTÉNETE

Csikány Tamás (szakszerkesztő)

Négyesi Lajos (szerző)

Szabó Miklós (szerző)

HADTUDOMÁNY ELMÉLETE

Forgács Balázs (szerző)

Gőcze István (szerző)

Holecz József (szerző)

Szendy István (szakszerkesztő, szerző)

HUMÁNPOLITIKA, SZEMÉLYÜGY

Ináncsi Andrea (szerző)

Jobbágy Zoltán (szakszerkesztő)

Mészáros Judit (szerző)

Papp Tibor (szerző)

Stummer Judit (szerző)

KATONAI BIZTONSÁG

Kaiser Ferenc (szerző)

Mező András (szerző)

Molnár Anna Éva (szerző)

Szenes Zoltán (szakszerkesztő, szerző)

KATONAI KIKÉPZÉS, FELKÉSZÍTÉS

Cserjési Ferenc (szerző)

Dikács Csaba (szerző)

Magyar István (szerző)

Vörös Miklós (szakszerkesztő)

Vukics Ferenc (szerző)

*KATONASZOCIOLÓGIA, -PSZICHOLÓGIA
ÉS -PEDAGÓGIA*

Bolgár Judit (szerző)

Harai Dénes (szakszerkesztő, szerző)

Krizbai János (szerző)

Szelei Ildikó (szerző)

Ujházi Lóránd (szerző)

MŰVELETI KISZOLGÁLÓ TÁMOGATÓ TERÜLET

Bodoróczki János (szerző)

Gyarmati József (szerző)

Hajdú Ferenc (szerző)

Horváth Attila (szakszerkesztő, szerző)

Kállai Attila (szerző)

Kavas László (szerző)

Kopcsó István (szerző)

Labancz Sándor (szerző)

MH Logisztikai Központ (szerzői csoport)

Nyitrai Mihály (szerző)

Óvári Gyula (szerző)

Pap Andrea (szerző)

Pohl Árpád (szakszerkesztő, szerző)

Sebők István (szerző)

Siposné Kecskeméthy Klára (szerző)

Sótér Andrea (szerző)

Svéd László (szerző)

Szászi Gábor (szerző)

Szilvássy László (szerző)

Taksás Balázs (szerző)

Tamás András (szerző)

Vég Róbert László (szerző)

Vekerdi Zoltán (szerző)

Venekei József (szerző)

MŰVELETI TÁMOGATÓ TERÜLET

Berek Tamás (szerző)
 Boldizsár Gábor (szerző)
 Csengeri János (szerző)
 Haig Zsolt (szerző)
 Holndonner Hermann (szakszerk., szerző)
 Kovács László (szerző)
 Kovács Zoltán (szerző)
 Magyar Gergely (szerző)
 Négyesi Imre (szerző)
 Szabó Tibor (szerző)
 Ványa László (szerző)

MŰVELETI TERÜLET

Czuprák Ottó (szerző)
 Csengeri János (szerző)
 Téglási József (szakszerkesztő, szerző)

VÉDELMI IGAZGATÁS – HADIJOG

Besenyő János (szerző)
 Földesi Ferenc (szerző)
 Hülvety Lajos (szakszerkesztő, szerző)
 Lattmann Tamás (szerző)

SZERKESZTŐSÉGI TITKÁRSÁG

Demeter Attila
 Mészáros Judit

A nyomtatott és az elektronikus kiadványról

A lexikon nyomtatott változata igen impozáns, hiszen a remélt minőségi tartalom túl, megjelenése is tiszteletet parancsol. A több mint 2 kg-os könyv a borítóján a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar színeit és jelmondatát viseli. Tördelése, szerkesztése átlátható és letisztult formát követ. Persze amíg ide eljutottunk számos akadályt kellett leküzdeni. A projekt összeállítása, a szerzői-szerkesztői-lektori gárda kiválasztása, egyben tartása, motiválása, az átfedések kiküszöbölése és végül, de nem utolsó sorban a szakmai viták levezénylése nem adott pihenőt a közreműködőknek. Ennek fényében talán elfogadható, hogy elfogultak vagyunk.

A Hadtudományi lexikon új kötetének elektronikus változata ingyenesen hozzáférhető és letölthető az NKE Közszolgálati Tudásportálon (<https://tudasportal.uni-nke.hu/tudastar-reszletek?id=123456789/14688>).

Befejezés

A szerkesztőbizottság, valamint a lexikon megalkotására összeállt konzorciumi tagok nem tekintik befejezettnak a munkát. Úgy ítéljük meg, hogy a hadtudomány folyamatos fejlődése, a hadviselés változó természete megköveteli a szünet nélküli fejlesztést és az időszakonként felülvizsgálatot.

Hiszünk benne, hogy a Hadtudományi lexikon új kötete – esetleges hiányosságai ellenére is – hasznos segítője lesz a hadtudomány művelőinek, továbbá értékes információkat nyújt azoknak is, akik e tudományág iránt érdeklődnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Munk Sándor: Hadtudományi kutatók és kutatási területeik. 1. rész: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata. *Hadtudomány*, 2015. 1–2. szám, pp. 4–16.
- Gőcze István: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata. 2. rész: A mértékadó hadtudományi folyóiratok elemzése és értékelése. *Hadtudomány*, 2015. 3–4. szám, pp. 21–35.
- Gőcze István: A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata. 3. rész: A hadtudományi (tudományos) szervezetek elemzése és értékelése. *Hadtudomány*, 2017. 1–2. szám, pp. 3–31.
- Hadtudományi Lexikon. A–Zs. Szerk. Szabó József. I–II. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, 1995.

Az MHTT 2019. évi Tanárky Sándor-díjasai

HORVÁTH ATTILA

A Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége 2019 novemberében Tanárky Sándor-díjat adományozott dr. Horváth Attila alezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Műveleti Logisztikai Tanszék habilitált tanszékvezető egyetemi docense számára a Logisztikai Szakosztály tagjaként, majd titkáráként, 2010-től a Védelemgazdasági és Logisztikai Szakosztály elnökeként végzett eredményes munkájáért, az MHTT elnökségi tagjaként kifejtett aktivitásáért, valamint több évtizedes oktatói és tudományos munkássága elismerésül.

Az 1963-ban, Zalaegerszegen született Horváth Attila 1985-ben hadtáptisztként végzett a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán. A katonatudósok többségéhez hasonlóan pályafutását csapattisztként kezdte a Magyar Néphadsereg egyik szállítózászlóaljánál, ahol századparancsnoki, majd megbízott zászlóaljparancsnoki beosztást töltött be. 1990–1993 között a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia hallgatója volt, ahol hadműveleti-harcászati képesítésű anyagi-technikai (logisztika) tiszttel végzettséget szerzett, majd 1993–1996 között a Hadtáp- és Közlekedési Tanszéken aspiráns. 1997-ben szerezte meg a kandidátusi címet. Ettől kezdve munkahelye a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem/Nemzeti Közszolgálati Egyetem, ahol a változó elnevezésű Logisztikai (Logisztikai, Katonai Logisztikai, Műveleti Logisztikai) Tanszéken előbb tanársegéd, majd egyetemi docens, utóbb tanszékvezető.

Az oktatás mellett 2001 óta részt vesz a tantárgyprogramok és új képzési programok kidolgozásában. 2004-ben habilitált. 2011–2013-ban kijelölt szakfelelősként irányította a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar katonai logisztika alapképzési szak szakindítási és szakalapítási előkészületeit. 2012 óta a Műveleti Logisztikai Tanszék vezetője, majd 2017 óta a katonai műveleti logisztika mesterképzési szak szakfelelőse.

1998-tól aktívan részt vállal a doktori képzésben is. 2011 óta a Katonai Műszaki Doktori Iskolában a „Katonai logisztika, védelemgazdaság” kutatási tématerületet vezeti, 2017-ben a Katonai Műszaki Doktori Iskola törzstagja, 2019-től a Katonai Műszaki Tudományági Doktori Tanács tagja lett. Oktatói munkáját számos elismerés és öt végzett doktorandusz jelzi.

Tudományos pályafutása során kétszer nyert Bolyai és egyszer Széchenyi kutatói ösztöndíjat. Kutatási témái: a műveleti logisztika, az ellátási lánc biztonsága, a kritikus infrastruktúra, a terrorizmus és mindezen területeken a honvédelmi érdek érvényesítése. Kutatási eredményeit 125 tudományos közleményben adta közre, amiből 58 folyóiratcikk, 9 könyv és 17 könyvrészlet. Mintegy kétszázötvenen független hivatkozással és 9-es Hirsch indexszel rendelkezik.

Horváth Attila már akadémiai hallgató korától bekapcsolódott a Magyar Hadtudományi Társaság és a Magyar Logisztikai Egyesület, 2009-től a Magyar Közgazdasági Társaság Logisztikai Szakosztály munkájába. 1998-tól köztestületi tagja a Magyar Tudományos Akadémiának.

Az MHTT-be történt belépésétől kezdve aktívan részt vett a Logisztikai Szakosztály működésében. Kezdeményezte és 2006 óta folyamatosan szervezi „A katonai logisztika időszerű kérdései” című konferenciasorozatot, amely évenként tartja rendezvényeit. E rendezvények egyike 2018-ban az MHTT központi rendezvénye volt. Az általa vezetett szakosztályi élet aktivitását mutatja, hogy az elmúlt években három fiatal szakosztályi tagjuk kapott Korponay-díjat.

Mindezek elismeréseként az MHTT elnöksége 2019-ben a Védelemgazdasági és Logisztikai Szakosztálya javaslatára Horváth Attilának ítélte a Tanárky Sándor-díjat.

Katonai, oktatói és tudományos pályafutásához további sikereket kívánunk!

ÓVÁRI GYULA

A Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége 2019 novemberében Tanárky Sándor-díjat adományozott Prof. dr. Óvári Gyula nyugállományú okl. mk. ezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Repülő Sárkányhajtómű Tanszék habilitált egyetemi tanára számára a Légierő Szakosztály elnökeként hosszú időn keresztül végzett sikeres munkájáért, az MHTT tudományos ismeretterjesztő előadásorozataiban előadóként és szervezőként vállalt aktív szerepéért, valamint közel négy évtizedes oktatói és tudományos munkássága elismeréséül.

Az 1950-ben, Berettyóújfaluban született Óvári Gyula 1974-ben a Kilián György Repülőműszaki Főiskolán szerzett gépész üzemmérnöki diplomát. Első beosztását Kecskeméten, a Harcászati Vadászrepülő Ezredben kapta, ahol 1978-ig részlegparancsnokként szolgált. 1979-ben a moszkvai Zsukovszkij Repülőmérnöki Akadémiára küldték, amelynek elvégzését követően 1984-ben okleveles repülőgépész-mérnök diplomát kapott. Hazatérése után azonnal bekapcsolódott a katonai felsőoktatásba, a Kilián György Repülőműszaki Főiskola és jogutódai Repülő Sárkányhajtómű Tanszékén előbb adjunktus, majd docens, 1998-tól 2007-ig tanszékvezető, utóbb intézetigazgató, 2011-ben egyetemi tanár lett. 1995-ben szerezte meg a kandidátusi címet, 1999-ben habilitált. 1995-től a Budapesti Műszaki Egyetemen is oktat, ahol 2006-ban egyetemi magántanári címet kapott.

Óvári Gyula tevékenyen részt vesz a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, illetve a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Kandó Kálmán Doktori Iskola tudományos tevékenységében, 16 fő doktorandusz témavezetője, közülük 11 fő már sikeresen megvédte PhD doktori értekezését. Az NKE KMDI törzstagja, emellett tagja a Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály Hadtudományi Bizottságának, és az MTA Debreceni Akadémiai Bizottság Repülőműszaki Albizottság társelnöke. Az MTA köztestületi tagja.

Főbb kutatási területei: a légierő innováció, a Magyar Légierő repülőfegyverzet-váltása; merev- és forgószárnyas csapásmérő katonai repülőeszközök gazdaságossága, hatékonysága; nyugati és orosz katonai légi járművek együttes üzemeltetése; úrrepülőgépek, úrállomások, VTOL/STOL, STEALTH repülőgépek, ekranoplanok konstrukciós, valamint civil és katonai alkalmazási sajátosságai; az alternatív és megújuló energiák alkalmazási lehetőségei a repülésben és a légi járművek földi kiszolgálásában.

Kutatási eredményeit 114 tudományos közleményben adta közre (ebből 16 idegen nyelvű), amiből 38 folyóiratcikk, 1 könyv, 4 felsőoktatási tankönyv és 4 könyvrészlet. Mintegy kétszázötvenen független hivatkozással és 10-es Hirsch indexszel rendelkezik. Tudományos pályafutását 2000-ben Széchenyi Professzori Ösztöndíjjal, 2003-ban Bolyai-gyűrű, 2013-ban Zrínyi Miklós-emlékgyűrű adományozásával ismerték el.

Óvári Gyula az ezredfordulótól bekapcsolódott a Magyar Hadtudományi Társaság és a Magyar Gépipari Tudományos Egyesület, valamint és Magyar Asztronautikai Társaság munkájába. Az MHTT-be történt belépésétől kezdve aktívan részt vett a Légierő Szakosztály működésében, amelynek hosszú időn keresztül, 2005-től 2019-ig elnöke volt. Mint az MHTT tagja, nagyszámú előadást tartott a Társaság Honvéd Kulturális Központban (Stefánia Palota) szervezett tudományos előadássorozatán és más rendezvényein is.

Mindezek elismeréseként az MHTT elnöksége 2019-ben a Légierő Szakosztály javaslatára Óvári Gyulának ítélte a Tanárky Sándor-díjat.

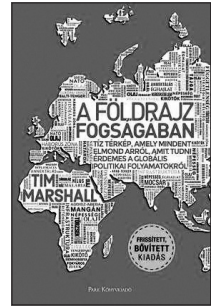
Oktatói, tudományszervezői és tudományos pályafutásához további sikereket kívánunk!

Tim Marshall

A földrajz fogságában

Tíz térkép, amely mindent elmond arról, amit tudni érdemes a globális politikai folyamatokról

(Ford. Makovecz Benjamin. Frissített, bővített kiadás. Budapest, Park Kiadó, 2019. ISBN 978 963 355 411 1)

Az elmúlt évek talán egyik legjobb könyve, amely a politika, a gazdaság és a katonai stratégiai kérdések összefüggéseire mutat rá a földrajzi determinizmus tükrében. Mindösszesen 303 oldalon, logikusan fejt ki az álláspontját a maga által felépített, kialakított rendszer szerint. Nem árulok el nagy titkot, amikor azt írom, hogy a három nagy és meghatározó ország, amely a 10 fejezet legtöbbszörében (vagy talán mindben) fontos szerepet tölt be, az Amerikai Egyesült Államok (USA), az Oroszországi Föderáció (OF) és a Kínai Népköztársaság (CH). Csak óvatosan jegyzem meg, egy kicsit előre szaladva, hogy maga szerző sem tudja pontosan előre jelezni, hogy a „sorrend” mikor kezdődik úgy, hogy „Kínai Népköztársaság”. Az ő megérzése szerint, ez a fordulat inkább 50–100 év múlva vagy sohasem következik be.

Az egyes fejezetekben ország, ország-csoport vagy kontinens méretben végzi el a geopolitikai elemzést, amely többek között magába foglalja a földrajzi-fizikai tényezőknél kívül az éghajlat, a népesség, a kultúra, a történelem, a vallás, a gazdasági potenciál és az adott országban napjainkra kialakult politikai gondolkodás bemutatását és azokból néhány fontos következtetés levonását is.

Talán nem véletlen, hogy Oroszország került az első fejezetbe. Hisz nincs olyan nap, hogy a tömegtájékoztatásban így vagy úgy ne szerepelne az első helyen. A szerző bemutatja az orosz birodalom kialakulását és a Szovjetunió felbomlásával kialakult posztszovjet térség új államait és kapcsolatrendszerüket a térség meghatározó hatalmával, az Oroszországi Föderációval.

Úgy értékeli, hogy stratégiai védelmi szempontból talán ez a legnehezebb terület, amelyre egy „civil tévedhet”. Mert mindjárt nekiütközünk a stratégia mélység (magyarul hadászati mélység) fogalmának (22. oldal). Ennek a fogalomnak két értelmezése is lehet, az egyik a védekező csapatok által felépített védelem mélysége (ez 100–200 km vagy több), a másik a mögöttes területek mélysége, ez meg az adott ország földrajzi kiterjedésének a függvénye.

Egy biztos, a hagyományos fegyverekkel vívott háborúban fontos szerepe van a stratégia mélységnek mindkét esetben, és a védelem felépítése szempontjából tényleg előnyt jelent az erdős-hegyes terep. Ugyanakkor a 21. század második évtizedében nem látni azt a kontinentális hatalmat vagy katonai blokkot, amely deklaráltan szárazföldön szeretné megtámadni az OF-t, ha az nem lép fel támadólag. Egy, a századunkban kirobbanó háborúban – még ha hagyományos fegyverek alkalmazásával kezdődik is – nem lesz „nyugodt háttország” (ahogy a második világháborúban sem volt az Nyugat-Európában).

Érdekességként jegyzem meg, hogy az első olyan könyv nyugati szerzőtől, amely megpróbálja objektíven bemutatni a 2013–2014. évi kijevi (Ukrajna) hatalomváltás eseményeit és az orosz reakciókat (lásd Krím és a Donbasz-i régió). A szerző volt annyira „figyelmes” az OF iránt, hogy az Oroszországot bemutató térképen a Krím-félszigetet legalább vitatott területnek mutatta be. Ugyanakkor a Nyugat Európa című fejezethez mellékelte a Krím-félsziget részeként tünteti fel a félszigetet.

Bemutatja a csendesesen alakuló és fejlődő orosz–kínai kapcsolatokat, nem tudni még ki nyer ezen, vagy kinek van félnivalója hosszabb időtávon. Egy biztos, az USA külpolitikájának sürgős munkát ad a fenti kérdés megoldása. Természetesen még sok más fontos témát feldolgoz ez a fejezet, mint például a NATO-bővítés, a török–orosz kapcsolatok alakulása vagy az orosz energiahordozók EU tagországba való juttatása stb.

A szerző nem könnyű feladatot vállalt magára mikor a második fejezetben a 4000 éves kínai birodalom történetét (államszervezet, kultúra, ipar, hajózás, népesség stb.) sűrített formában a témához kötődően vázolta. Ezzel mintegy háttérrel adott a modern Kína bemutatásának.

Nem lehetnek egyszerű helyzetben Kína külpolitikájának irányítói, hiszen az ország atomhatalom ugyan, de a 14 szomszédjából 4 szintén atomhatalom, és az egyik közülük az atomfegyverek terén superhatalom (Oroszország, India, Pakisztán, Észak-Korea). A szerző körbejárja a szomszédos országokat, átvilágítja a köztük lévő kapcsolatrendszert. Megállapításai helytállóak azzal kapcsolatban, hogy a több évtizede befagyott háborús konfliktusoknak (India, Vietnam) kiújulására nincs határozott jel.

Ugyancsak Kína biztonsága szempontjából értékelte az ország régióit, ahol a nemzeti, illetve vallási kisebbségek, népcsoportok élnek (Tibet, ujugurok). Az egyértelműen kiolvasható Kína belpolitikájából, hogy a „rend, a gazdasági fejlődés és az ország területi integritása” mindenek felett áll. A nyugati típusú demokrácia befogadására nincs és jó ideig – talán soha – nem is lesz hajlandóság.

A szerző rendkívül részletesen foglalkozik a kínai expanzióval, különösen a tengereken, valamint a közeli és távoli külföldön való gazdasági investícióival (lásd Afrika, Ázsia és bizonyos mértékig Dél-Amerika). Kiemelt erőfeszítéseket tesz Kína az energiahordozók szállítási útvonalainak biztonságával kapcsolatban is. A kínai törekvésekből egyértelműen kiolvasható, hogy hosszú távon a kínai haditengerészet meghatározó szerepet kíván betölteni az Indiai- és a Csendes-óceánon.

A harmadik fejezetben a szokásos séma alapján leírja és értékeli is ad az USA földrajzi jellemzőiről, de nem feledkezik meg arról sem, hogy rögzítse azt a tény: a szokásos hadászati mélység a védelem számára rendelkezésre áll. Az USA mai „térképi megjelenési formája” a koloniális expanzió, a véres harcok (indianok), a függetlenségi harc, az ügyes vásárlások (New Orleans, Alaszka) és a sikeres területszerző háborúk (Spanyol Mexikó) eredményeként született meg. Az USA minden ideális feltétellel rendelkezett, hogy nagyhatalommá, sőt világhatalommá váljon, és ezt elmúlt 60–70 év és napjaink történései igazolják.

A szerző halványan utal rá, hogy az USA politikája, demokráciafelfogása korántsem következetes és értékalapú. A hatalmi érdekek megvalósítása során gyakran alkalmaz kettős mércét, és feláldozza az emberi jogokat, ha a politikai, gazdasági érdekei úgy kívánják (lásd Szaúd-Arábiával kapcsolatos események).

A fejezet tartalma tovább erősíti azt a tény, hogy a 21. században az amerikai kormányzati figyelem minden tekintetben az ázsiai és a csendes-óceáni térségre fog koncentrálni. Mindezen túl az amerikai kormányzatnak olyan kérdéseket kell így vagy úgy menedzselni, hogy csak a legfontosabbak említsem, mint a Közel-keleten az izraeli–arab konfliktus, Irán, Irak, Szíria problémái. Ázsiában az Afganisztánnal és Pakisztánnal kapcsolatos kérdések és a nagy kérdőjel: Kína. Mindeközben egyik szemét rajta kell tartania a Dél-Amerikai kontinensen (lásd Brazília), és Európát sem hanyagolhatja el. Ugyan a szovjet veszély elmúlt, de az

Oroszországi Föderáció atomtűző erő képességét (6800–7000 egység) és szárazföldi haderő komponensét sem lehet figyelmen kívül hagyni.

Nyugat-Európa geopolitikai értékelése talán a legnehezebb feladat elé állította a szerzőt. Nemcsak azért, mert ez a kontinens változatos természetföldrajzi adottságokkal rendelkezik, hanem azért is, mert ez a térség a világ elmúlt 1000 éve történelmének centrumában volt. Ez a nehézség a negyedik fejezet címválasztásban is visszatükröződik. Talán a szerző se tudta eldönteni, hogy a „Nyugat-Európa” szót földrajzi vagy politikai értelemben használja. Hajlok arra, hogy a szerző gondolatmenete szerint itt a nyugati keresztény világot és az őket megjelenítő országokat érti. Mert ha kontinentst tagolni akarnák, akkor az áll: Nyugat-, Dél-, Közép-, Kelet- és Észak-Európából. Ráadásul van két ország, amely az Európai és Ázsiai kontinensre is kiterjeszkedik (Oroszországi Föderáció és Törökország). Törökország helye még az Európai Unió szerint is vitatott – nem földrajzi, hanem politikai, történelmi és vallási szempontból.

Sajnálom, hogy a szerző nem vesz tudomást az első világháborút lezáró 1919–1920-as békeszerződésekről. Mintha ezek nem is léteztek volna. Idézem: „Az Osztrák–Magyar Monarchia és az Oszmán Birodalom összeomlása után az önálló sodó népek nemzetállamokat alkottak” (lásd 119. oldal). Pedig ma már kevés kutató kérdőjelezi meg azt, hogy második világháború kitörésének egyik oka mindenképpen ezekben a szerződésekből is keresendő. A békeszerződés megvalósításában udvariassan fogalmazva az amerikai, a francia és a brit dominancia és ellentmondást nem tűró akarata érvényesült.

A szerző elvégezte a szóban forgó államok geopolitikai értékelését. Talán itt lett volna helye egy „sablon-váltásnak”, és ez, a kollektív védelemből kiindulva a NATO műveleti struktúráján és az EU 28 (mára 27) országot magába foglaló politikai és gazdasági közösségén kéne, hogy alapuljon.

A NATO az európai hadszíntéren két stratégiai műveleti parancsnoksággal rendelkezik: az Északi Régió (Brunssum, Hollandia) és a Déli Régió (Nápoly, Olaszország). Talán ezen elindulva egy másfajta, talán egységesebb geopolitikai elemzést lehetett volna elkészíteni.

Egyetértek a fejezet konklúziójával, hogy a NATO és az EU a kontinens biztonságának záloga. Ugyanakkor az is látszik a napi hírózönből, hogy az apró katonai destabilizációs lépések (provokációk) folyamatosan bekövetkeznek.

A további fejezetekben a szerző hasonló szerkezetben és szempontok szerint Afrikát, a Közel-keletet, Indiát és Pakisztánt, Koreát és Japánt, Latin-Amerikát és végül az Északi sarkvidéket tárgyalja. Utóbbi szerintem az egyik legizgalmasabb fejezete a könyvnek. A terület, amelyről szó van 14 millió km², másfélszer akkora, mint az USA, és ez a Föld utolsó még érintetlen területe! Itt nincsenek hegyek, folyók, népek, emberek és országok. Nincs történelmi, politikai múltja, nincs vallás, csak a felfedezésének története. Ha nem tekintjük történelemnek azt, amikor a hidegháború idején orosz és amerikai tengeralattjárók bújócskáltak a kiterjedt jégmezők alatt. A földrajzi determinációk döntő része itt nem játszik szerepet. Mi az, ami miatt a pályán van? Az egyik a lassan változó klíma, vagyis az Északi-jeges tenger az év nagyobb részében hajózhatóvá vált, válik, 40%-al rövidebb az út Ázsiába, és akkor az egyéb költségekről még nem is beszélünk. A másik a hatalmas mennyiségű természeti kincs. Mint például a földgáz, a kőolaj, ezek mennyisége jelenleg még felmérés alatt áll.

Most következik a nagy kérdés, kik a játékosok, és mi a szabály. Először nézzük a játékosok részt vevőket: Kanada, Dánia (Grönland képviselőjében), Norvégia, Oroszországi Föderáció, USA (ők a sarki ötök). Később csatlakozott hozzájuk Izland, Finnország és Svédország. Ezen országok ottani működésének jogi hátterét az ENSZ 1982-es Tengerjogi Egyezménye (UNCLOS) adja. A helyzetet csak bonyolítja, hogy ezt az egyezményt az USA mind a mai napig nem léptette hatályba, vagyis nagyhatalmi reflexként nem tartja magára nézve kötelezőnek.

Közben az országok legszívesebben átkeresztelnék az egész térséget „Orosz-óceánnak”. Az OF egy komplett kis hadsereget állított fel az északi viszonyokhoz adaptálva azt. A szolgálatba állított jégtörő flottájuk nagyobb és korszerűbb, mint az összes többi érintett országé

együttvéve. Egy biztos, az oroszok lépéselőnyvel rendelkeznek az érdekvényesítés terén. Mit fog lépni a többi érintett ország vagy azon új jelentkezők (lásd Kína, Japán), akik igényt formálnak az északi térség természeti kincseire? Az elkövetkezendő 10–20 év majd megmutatja, hogy sikerül a térségben jelentkező feszültségekre megoldást találni. Vagy a sarkvidék a nemzetállamok összecsapásának új színtere lesz?

Ez a könyv nem kifejezetten katonáknak készült, sőt a benne foglalt tudást a napi „tervező munkában” (harc, a hadművelet vagy a hadászat) közvetlenül nem lehet felhasználni, mivel ahhoz nem elég részletes, vagy inkább azt mondanám, túl nagy a „méretarány”. Függetlenül ettől, a katonák számára is hasznos olvasmány lehet. Az író a 21. század első évtizedeinek legfontosabb politikai, gazdasági és katonai eseményeinek összefüggéseivel kapcsolatban sokkal tágabb célközönséget vett célba és próbál megszólítani, eligazítani, mégpedig a hétköznapi „hírfogyasztó embert”. Ennek a célkitűzésnek megfelelően nyelvezete kerüli a bonyolult szak kifejezéseket, érthetően, világosan, fogalmaz így könnyen és élvezettel olvasható, nem egy „fejfájást generáló”, altató írásmű.

Azt is el kell mondani, van néhány megállapítása vagy okfejtése, amely szerintem megkérdőjelezhető, vagy nem áll kellően szilárd alapokon. Ugyanakkor ez egyáltalán nem csökkent a könyv értékét. Amit sajnálok az, hogy a kiadó az ún. „paperback”, vagyis az olcsó puhafedeles formában adta ki a könyvet, így pedig a rendszeres kézbevétel során hamar elhasználódik.

Vass János

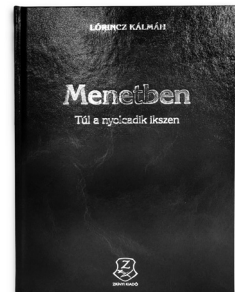
Lőrincz Kálmán

Menetben

Túl a nyolcadik ikszen

(Második, bővített kiadás.)

Budapest, Zrínyi Kiadó, 2020. ISBN 978 963 327 574 0)

A Zrínyi Kiadó a közelmúltban jelentette meg a Magyar Honvédség egykori parancsnoka, a 81 esztendőes Lőrincz Kálmán nyugállományú vezérezredes 2009-ben megjelent könyvének bővített, részben átdolgozott második kiadását *Menetben – Túl a nyolcadik ikszen* címmel.

A könyv kivételes vállalkozás. Az egykori magyar katonai felső vezetők körében nem túl gyakori a személyes életúton, a ranglétra különböző fokain megélt kihívásoknak és az azokra adott válaszoknak a nyilvánosság számára történő felidézése.

Csakis a fiatalok számára írok néhány sort a szerzőről. Jóllehet, immáron több mint egy emberöltővel ezelőtt vonult nyugállományba, az idősebb katonák mindegyike ismeri. A pályára a katonai középiskola elvégzése után lépett, harcokszó tisztként. Minden lehetséges rendfokozatot elért, és minden vezetési szinten teljesített szolgálatot, többnyire parancsnoki beosztásban. A rendszerváltáskor, 1989-ben kapta meg a létező legmagasabb beosztást: a Magyar Honvédség parancsnokának nevezték ki, amit 1994-ig, a felső korhatár betöltéséig látott el.

Első olvasásra nem tűnik egyszerű feladatnak a könyv műfaji meghatározása. Az olvasó ugyanis nem egy memoárkötetet, nem is valamiféle retrospektív biztonsági- és védelempolitikai elemzést lapozgat (bár a szerző ezeket sem takaríthatta meg). A szöveg tartalmán, a kötet

logikai tagolásán inkább olyan alkotói szándék érződik, miszerint a szerző az olvasó együttgondolkodását, kritikáját (is) elvárva kívánja közreadni gondolatait olyan, általa fontosnak tartott témákról, mint az *önfejlesztés*, a *hivatás* értelmezése, a *katonai vezetés*, a *parancsnoklás* *emocióanalízis és morális problémái*.

A címben szereplő *menet* szó a magyar haderő 1989-ben megkezdett „nagy menetelésére”, kényszerű átalakulására utal. A könyv nagyobb részt azonban nem erről, hanem a szerző ezek által inspirált gondolatairól szól: Magyarország geopolitikai helyzetéről, a haderőről, annak pártpolitikai semlegességéről, a tiszti hivatásról, a katonai etikáról, a fegyveres küzdelemre való felkészítés, felkészülés problémáiról. Ennek megfelelően a *Menetben...* négy nagy gondolati egységre tagolódik:

- Magyarország geopolitikai-geostratégiai helyzete alakulásának vizsgálatára (1. fejezet).
- A honvédség pártpolitikai semlegességének megteremtése és annak megőrzése módjának elemzésére (2. fejezet).
- A magyar katona kívánatos értékrendjének értelmezése és kialakításának jelentősége (3–5. fejezetek).
- A korszerű hadviselés és annak többféle lehetséges értelmezése (6. fejezet).

A Magyarország geopolitikai-geostratégiai helyzetének alakulását elemző 1. fejezetben a szerző olyan kérdéseket vet fel, illetve válaszol meg, hogy milyen korban élünk, miként alakul az ország megváltozott nemzetközi helyzete, az előbbieket figyelembevételével milyen megfontolásokat célszerű érvényesíteni a haderő építése, formálása során. Továbbá, hogy milyen hatással van a globalizáció és regionalizáció a térszemléletre, hol van a helyünk a köztes Európában.

Lőrincz vezérezredes akkor volt a Magyar Honvédség parancsnoka, amikor megváltozott a honvédség rendeltetése. Ennek megfelelően a korábban „egységes” Honvédelmi Minisztériumból Magyar Honvédség Parancsnoksága (MHP) néven kivált a katonai felső vezetés intézményrendszere; megkezdődött a haderő gyorsütemű átszervezése és létszámcsökkentése; kezdetét vette a haderő szellemiségének, arculati elemeinek átformálása. A soha nem látott nagyságrendű és ütemű átalakítás alakulatok tucatjainak áttelepítésével, átszervezésével, teljes fegyvernemi kultúrák megszüntetésével, katonai karrierék félbetörésével, katonacsaládok egzisztenciájának megtörésével járt...

A minisztériumra (HM) a továbbiakban a kormányzati akarat, a civil kontroll jogszabályokkal történő érvényesítése hárult, az MHP alaprendeltetése pedig a haderő parancsokkal történő tényleges vezetése lett. A HM „leválasztása” a katonai vezetésről azt az egyébként helyes célt szolgálta volna, hogy a hadsereget megóvja a közvetlen politikai hatásoktól. A *politikamentes haderő* ekkor azonban még korántsem volt minden elemében tisztázott fogalom, és főleg nem a gyakorlati élet részére. A politikai döntéssel kinevezett civil vezetők a honvédelmi érdek letéteményeseiként hoztak döntéseket, adtak utasításokat a haderő felső vezetőinek. Természetes, hogy az eltérő értékek és érdekek folyamatos ütközésekhez vezettek a civil politikusok és a katonák között, amelyről több helyen is ízelítőt kapunk az írásból. Ezekről a bonyolult folyamatokról olvashatunk *A honvédség politikai semlegessége* címet viselő 2. fejezetben.

A 3. fejezet (*A katonai etika értéképzetei, a katonai hivatás erkölcsi megfontolásai*), a 4. fejezet (*A tiszti hivatás erkölcsi meghatározottsága*) és az 5. fejezet (*Érzelmek, indulatok*) a katonával, mint emberrel, mint egy hivatás művelőjével, másfelől a tisztikarral, a speciálisan képzett szakemberek közösségével foglalkozik. E fejezetekben a szerző olyan tradicionális katonai erényekről ír, mint a hazaszeretet, a hűség, a bátorság, a fegyelem és a kötelességtudat, a katonai becsület vagy a parancsvégrehajtási készség. Láttatja az olvasóval, hogy a fegyveres küzdelem sikeres megvívását milyen rengeteg tényező összhangba hozása biztosíthatja, s ez milyen sokrétű ismeret magabiztos birtoklását, a teljesítőképes tudást és képességeket, magas erkölcsiséget, kiváló emberi tulajdonságokat követel meg a katonáktól és a katonai vezetőktől. A tiszti hivatást olyan életformaként mutatja, amely az önfeláldozásig terjedő elhivatottsággal párosul a

haza szolgálatában, meghatározható eszményeket és értékeket magában foglaló erkölcsi egységként értelmezhető.

E három fejezet tehát a katonai hivatás, a katonai gondolkodás, katonai etika, a katonai erkölcs, a katonai közösség, a katonai hagyomány, a testületi szellem, az egymás kölcsönös tisztelete kérdéseinek és azoknak a katonai tulajdonságoknak szentel teret, amelyeket Lőrincz tábornok fontosnak tart a katona helyes testületi és belső értékrendjének kialakításához.

A könyv utolsó, 6. fejezete a *Szabálytalan hadviselés* címet kapta. A fejezetben a szerző kifejti gondolatait a hadviselés, a fegyveres küzdelem megvívásának mai, illetve közeli jövőben várhatóan alkalmazott elveivel kapcsolatban. Polemizál a jövő hadviselésének korszerű teóriáival (permanens hadviselés, aszimmetrikus műveletek, hatásalapú műveletek, hálózat-központú vagy kontaktus nélküli hadviselés). Miközben elismeri az útkeresés szükségességét, felsorakoztatja érveit azokkal az elméletekkel szemben, amelyeknek „köszönhetően” a honvédség eszköztárában ma a szükségesnél jóval alacsonyabb mértékű a páncélvédetség, a mobilitás, sokkalta korlátozottabb a közvetlen légi és a földi tűztámogatás, a megbízható logisztika. A *Hadikultúrák találkozása* című alfejezetben azokat az ellentmondásokat vesézi ki, amelyek a nemzeti hadikultúránk értékeinek hordozói és a más hadikultúrákban iskolázott tisztek között feszülnek (hagyományörzés versus modernitás).

* * *

A könyvben Lőrincz vezérezredes megosztja sikeres katonai pályájának tapasztalatait a katonai vezetésről, a parancsnok meghatározó szerepéről és a csapatszellemről. Nem lehet vitatkozni azzal az állításával, hogy csak az erkölcsi hitelesség, a szakmai és vezetői felkészültség, az elfogadottság és a bizalom tehet vezetővé. A katonai közösség formálása, a csapatszellem erősítése pedig biztonságot jelent a tagjai számára, amelyet a parancsnokba vetett bizalom, a bajtársiasság és a felkészültség alapoz meg. A szerző már a bevezetőben is szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy írása feltételezhetően nem minősül mindenki számára egyaránt értelmezhető üzenetnek, de „...lehetőséget adhat arra, hogy elgondolkodtasson, további kérdésfeltevésre és személyes válaszadásra, önálló értékválasztásra és véleményalkotásra késztesse”.

Jó szívvel ajánlom elolvasásra a kötetet minden katonának. Azoknak is, akik személyes sorsként élték meg a honvédség átalakulásának 30 éve megkezdett időszakát, de főként azoknak a pályakezdő vagy a pályájuk elején menetelő tiszteknek, akiknek a szerző üzenetei segítséget adhatnak olyan értékes katonai tulajdonságok kialakításában, mint a hagyományok tisztelete, az egység, a közösség és a testületi szellem ápolása az önkép, önbecsülés és belső értékrend.

Kladek András

E-tartalom

A Hadtudomány 2019. évi elektronikus számának tartalomjegyzéke

<http://mhtt.eu/hadtudomany/2019/2019e/index.php>

BIZTONSÁGPOLITIKA

Jobbágy Zoltán

A birodalmi rendfenntartástól a műveletek átfogó megközelítéséig

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.E.45

HUMÁNPOLITIKAI SZAKTEVÉKENYSÉGEK

Horváth Mónika – Mayer Ágnes – Vásárhelyi-Nagy Ildikó

A mozgásszervi állapot felmérése és a fejlesztés lehetőségei a Magyar Honvédségben szolgálatot teljesítő katonák körében – 1. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.E.79

Dajnoki Krisztina – Halász Péter – Kőmíves Péter Miklós – Szabados György Norbert – Bácsné Bába Éva

Airsoft kilátások: sport és a szervezeti oldal

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.E.105

KATONAI MŰVELETEK

Kranzieritz Veronika

Marketing információs rendszerek alkalmazhatósága a pszichológiai műveletek vezetés-irányítási folyamatában

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.E.11

REND- ÉS KATASZTRÓFAVÉDELEM

Kátai-Urbán Maxim – Cimer Zsolt – Lévai Zoltán

Az oltóvízzel történő szennyezés megelőzésével kapcsolatos nemzetközi szabályozás vizsgálata – 1. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.E.1

Kátai-Urbán Maxim – Cimer Zsolt – Lévai Zoltán

Az oltóvízzel történő szennyezés megelőzésével kapcsolatos nemzetközi szabályozás vizsgálata – 2. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.E.31

LOGISZTIKA ÉS VÉDELEMGAZDASÁG

Horváth Attila – Tóth Bence

A magyarországi vasúthálózat támadásokkal szembeni ellenállósága

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.E.93

FÓRUM

Németh András – Nagy Bianka

A vívás szerepe a honvéd tisztjelöltek felkészítésében

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.E.58

MILITARY SCIENCE

Periodical of the Hungarian Association of Military Science, and of
the Committee on the Military Science of the Hungarian Academy of Sciences

Contents

Military Science renewed (<i>Zoltán Szenes – József Padányi – Gábor Hausner</i>)	3
SECURITY POLICY	
<i>Magda Katona</i> Death of General Sulaimani – Part 1.	6
NATIONAL DEFENCE	
<i>Judit Stummer – Tibor Visi</i> National Defence as an Academic Course for Students in Tertiary Education	22
<i>Sándor Fórizs</i> Refugees in Yugoslavia in November 1956	42
<i>György Ritecz</i> The Connection between Migration and Crime on the Basis of the Tendency of Crimes Committed by Foreigners in Germany – Part 2.	53
<i>Béla Vizvári – Szabolcs Takács</i> A Potential Entry-control Technology for Large-scale Irregular Migration Wave	67
SOCIAL SCIENCES	
<i>Zoltán Jobbágy – János Krizbai</i> Human-policy Challenges from the Perspective of our NATO Membership and the Future of the Hungarian Defence Forces – Part 2.	84
<i>Imre Négyesi</i> The Artificial Intelligence and the Ethics	103
DEFENCE ECONOMY	
<i>Gábor Hausner – József Padányi – Attila Süli</i> The Royal Hungarian Army Officers' Zrínyi Miklós Health Resort in Hévíz.	114
FORUM	
<i>László Jakab</i> The Role of the Air Force Operation Support Department within the Scope of Preparation of Personnel for NATO Operation Procedures	132
<i>Péter Szücs</i> Military Leadership Roles in the Hungarian Defences Forces	141
<i>István Gócze – Zoltán Krajnc – József Padányi</i> The New Edition of the Encyclopaedia of Military Science	148
ASSOCIATION NEWS	
Tanárky Sándor Prize laureates of the Hungarian Association of Military Science in 2019 Horváth Attila and Óvári Gyula	157
REVIEW	
Tim Marshal: A földrajz fogságában (<i>János Vass</i>)	160
Lőrincz Kálmán: Menetben (<i>András Kladek</i>)	163
Abstracts of the articles in the online version of <i>Hadtudomány</i> of 2019	166

KÖZLEMÉNY

Tisztelt Szerzőink és Olvasóink!

Szíves tájékoztatásukra közöljük, hogy lapunk szerkesztése néhány vonatkozásban módosul:

- A továbbiakban angol nyelvű kéziratokat is fogadunk, amelyeknek a Hadtudomány című folyóirat elektronikus lapszámának megfelelő rovataiban biztosítunk helyet.
- 2020-tól az évenként négy nyomtatott lapszámot tervezünk közreadni, miközben megőrizzük az elektronikus lapszámunkat is.

Kérjük Önöket, hogy amennyiben a publikációjukat a Hadtudományban kívánják megjelentetni, előzetesen tekintsék át a kéziratbeküldés feltételeit, amelyek a honlapunkon olvashatók (lásd: http://mhht.eu/?page=publikacios_szabalyzat)!

Budapest, 2020. május

Tisztelettel

a Szerkesztőbizottság

2020. évi pályázati felhívás

A Magyar Hadtudományi Társaság pályázatot hirdet egyének vagy szerzői/kutatói kollektívák számára tanulmányok megírására

A pályázat keretében a következő kutatási témakörök feldolgozását ajánljuk:

(1) Nemzetközi témák:

- Napjaink fegyveres konfliktusainak értékelése;
- Többdimenziós hadviselés elméleti kérdései;
- A haderőfejlesztés nemzetközi példái és tendenciái;
- A hibrid veszélyek, háborúk és hadműveletek jellegzetességei;
- A kiberhadviselés helye és szerepe a 21. században;
- Harci robotok alkalmazása a hadviselésben;
- Új technológiák katonai alkalmazásának lehetőségei, a harcmező digitalizálása és automatizálása;
- Űrhadviselés új kérdései.

(2) Hazai témák:

- A honvédelmi és haderő-fejlesztési program értékelése;
- A Honvédelmi Minisztérium dezintegrációja és a haderő irányítása;
- A Magyar Honvédség Parancsnokságának létrehozása, a működés tapasztalatai;
- A Magyar Honvédség vezetésének elméleti és gyakorlati kérdései;
- A magyarországi hadiipar fejlesztésének lehetőségei;
- A Magyar Honvédség logisztikai támogatási rendszerének helyzete és fejlesztésének lehetőségei;
- A befogadó nemzeti támogatás (BNT) magyarországi helyzete és fejlesztésének lehetőségei;
- Haditechnikai kutatás, fejlesztés és innováció lehetőségei a Magyar Honvédség modernizációjában;
- Zrínyi Miklós munkásságának modern interpretációja és jelentősége;
- A trianoni békeszerződés hosszú távú hatása a magyar haderőre;
- Magyar műveleti tapasztalatok feldolgozása (Balkán, Afrika, Közel-Kelet és Ázsia);
- A Magyar Honvédség kiképzési rendszerének összehasonlítása más NATO és nem NATO országok hadseregeinek kiképzési rendszerével;
- A katonai hivatás értéktartalma a 21. századi haderőben;
- A kognitív képességfejlesztés lehetőségei és tapasztalatai a Magyar Honvédségben.

A pályázatra kizárólag az MHTT 2020. évi pályázatára készített, eredeti – ebben a formában máshol nem publikált, más pályázatra be nem nyújtott – tanulmányokat várjuk. A pályaművek terjedelme legfeljebb egy szerzői ív lehet (negyvenezer leütés).

A pályamunkák beadási határideje (postabélyegző alapján): 2020. október 15.

A pályázat részletes feltételei és a szükséges tudnivalók a Társaság honlapján olvashatók:

<http://mhtt.eu/?page=palyazatok>